

ISSN 2792-0518

Ana Tema:
Dini Motifli Terörizm

TERÖRİZM
VE
RADİKALLEŞME
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele
Araştırma Merkezi Derneği
Ankara 2023

T

Journal of Terrorism and
Radicalization Studies

R

Cilt/Volume: 2
Sayı/Issue: 1
Yıl/Year: 2023
Ocak/January

A

www.tradergisi.com

D

editortrad@teram.org

Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi

TRAD

Journal of Terrorism and Radicalization Studies

ISSN 2792-0518 (Basılı/Print)

ISSN 2822-2334 (Çevrimiçi/Online)

Cilt / Volume: 2 Sayı / Issue: 1 Yıl / Year: 2023

TERÖRİZM ve RADİKALLEŞME ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

TRAD

KÜNYE

ISSN 2792-0518 (Basılı)

ISSN 2822-2334 (Çevrimiçi)

İMTİYAZ SAHİBİ

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği Adına,

Erol Başaran BURAL

EDİTÖR / SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Serhat Ahmet ERKMEN, Altınbaş Üniversitesi

EDİTÖR YARDIMCISI

Burak GÜNEŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

EDİTÖRLER KURULU

Hüseyin BAĞCI, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Mustafa KİBAROĞLU, MEF Üniversitesi

Uğur GÜNGÖR, Başkent Üniversitesi

Hilmi DEMİR, Hitit Üniversitesi

Merve SEREN YEŞİLTAŞ, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Pınar KADIOĞLU, Altınbaş Üniversitesi

YAYIN KURULU

Deniz Ülke ARIBOĞAN, Doğu Üniversitesi

Ragıp Kutay KARACA, İstanbul Aydın Üniversitesi

Yaşar ONAY, İstanbul Üniversitesi

Bilal KARABULUT, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Sezai ÖZÇELİK, Karatekin Üniversitesi

Ali Şevket OVALI, Dokuz Eylül Üniversitesi

Yavuz ÇİLLİLER, İstanbul Gelişim Üniversitesi

Salih BIÇAKÇI, Kadir Has Üniversitesi

M.Sadık AKYAR, Girne Amerikan Üniversitesi

Gökhan İbrahim ÖĞÜNÇ, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

Mehmet Emin ERENDOR, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Fatma Anıl ÖZTOP, Kocaeli Üniversitesi

Bora SANYÜREK, Milli Savunma Üniversitesi

Murat TINAS, Polis Akademisi

Buğra SARI, Mersin Üniversitesi

Göktürk TÜYSÜZOĞLU, Giresun Üniversitesi

Atasay ÖZDEMİR, Milli Savunma Üniversitesi

Yakup ŞAHİN, Polis Akademisi

Başar BAYSAL, Ankara Bilim Üniversitesi

Haluk KARADAĞ, Başkent Üniversitesi

Rifat Serav İLHAN, Ankara Üniversitesi

Atay AKDEVELİOĞLU, Ankara Üniversitesi

Bürke Uğur BAŞARANEL, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Hatice VAROL

Simay Sultan DOĞAN

Her hakkı saklıdır. Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi (TRAD) Ocak ve Haziran aylarında yılda iki defa yayımlanan; yayın prensipleri bağımsız, ön yargısız ve çift-kör hakemlik ilkelerine dayanan ulusal hakemli bir dergidir. Makalelerdeki görüş, sav, tez ve düşünceler yazarların kendi kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneğinin (TERAM) veya Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisinin (TRAD) görüşlerini ifade etmez. Makaleler, Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi'ne (TRAD) referans verilerek akademik çalışmalarda kullanılabilir. Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi'ne gönderilen makaleler iade edilmez. Dergimiz "Açık erişimli" olup yayınlanan eserlerin tam metinlerine erişim ücretsiz, yazı dili Türkçe ve İngilizcedir.

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği
(TERAM)

Adres: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

Telefon: +90 312 441 11 50

web sayfası: www.tradergisi.com

e-posta: editortrad@teram.org

BASKI

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd.Şti.

İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde No:58/1 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 395 85 71

DİZİNLER

TRAD halen "Directory of Research Journals Indexing (DRJI)", "Advanced Sciences Index (ASI)", "EuroPub", "ASOS", "İdealonline", "IJIFACTOR", "Cosmos", "International Institute of Organized Research (I2OR)", "Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)", "Academic Resource Index", "Semantic Scholar", "Cite Factor" ve "Eurasian Scientific Journal Index-ESJI" bünyesinde taranmaktadır.

EDITORIAL BOARD
JOURNAL of TERRORISM and RADICALIZATION STUDIES

TRAD

ISSN 2792-0518 (Print) ISSN 2822-2334 (Online)

LICENSEE

In the name of Research Center for
Defense Against Terrorism and Radicalization Association, Erol Başaran BURAL

EDITOR

Serhat Ahmet ERKMEN, Altınbaş University

CO-EDITOR

Burak GÜNEŞ, Kırşehir Ahi Evran University

EDITORIAL BOARD

Hüseyin BAĞCI, Middle East Technical University

Mustafa KİBAROĞLU, MEF University

Uğur GÜNGÖR, Başkent University

Hilmi DEMİR, Hitit University

Merve SEREN YEŞİLTAS, Yıldırım Beyazıt University

EDITOR FOR ENGLISH

Pınar KADIOĞLU, Altınbaş University

ADVISORY BOARD

Deniz Ülke ARIBOĞAN, Doğuş University

Ragıp Kutay KARACA, İstanbul Aydın University

Yaşar ONAY, İstanbul University

Bilal KARABULUT, Hacı Bayram Veli University

Sezai ÖZÇELİK, Karatekin University

Ali Şevket OVALI, Dokuz Eylül University

Yavuz ÇİLLİLER, İstanbul Gelişim University

Salih BİÇAKÇI, Kadir Has University

M.Sadık AKYAR, Girne American University

Gökhan İbrahim ÖĞÜNÇ, Gendarmerie and Coast Guard Academy

Mehmet Emin ERENDOR, Kyrgyz-Turkish Manas University

Fatma Anıl ÖZTOP, Kocaeli University

Bora SANYÜREK, National Defence University

Murat TINAS, Turkish National Police Academy

Buğra SARI, Mersin University

Göktürk TÜYSÜZOĞLU, Giresun University

Atasay ÖZDEMİR, National Defence University

Yakup ŞAHİN, Turkish National Police Academy

Başar BAYSAL, Ankara Bilim University

Haluk KARADAĞ, Başkent University

Rifat Serav İLHAN, Ankara University

Atay AKDEVELİOĞLU, Ankara University

Bürke Uğur BAŞARANEL, Gendarmerie and Coast Guard Academy

PUBLICATION COORDINATOR

Hatice VAROL

Simay Sultan DOĞAN

All rights reserved. The Journal of Terrorism and Radicalization Studies – TRAD published, in January and June, twice a year; is a nationally peer-reviewed journal based on the principles of publishing, independent, unprejudiced and double-blind arbitration. In its published articles, the Editorial Board observes the highest ethical and scientific standards in relation to the issue and the requirement not to bear commercial concern. The opinions, arguments, thesis and thoughts within the articles are reflections of the authors and do not, in anyway, represent those of the Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association (TERAM). Articles can be used for academic purposes with reference to The Journal of Terrorism and Radicalization Studies – TRAD. Articles sent to The Journal of Terrorism and Radicalization Studies – TRAD will not be sent back. Our journal is "Open Access" and access to full texts of the published works is free and the literary language is Turkish and English.

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association (TERAM)

Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

Telephone: +90 312 441 11 50

web page: www.tradergisi.com

e-mail: editortrad@teram.org

PRINTED BY

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd.Şti.

İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde No:58/1 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 395 85 71

INDEXES

TRAD is indexed in the "Directory of Research Journals Indexing (DRJI)", "Advanced Sciences Index (ASI)", "EuroPub", "ASOS", "Idealonline", "IJIFACTOR", "Cosmos", "International Institute of Organized Research (I2OR)", "Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)", "Academic Resource Index", "Semantic Scholar", "Cite Factor" and "Eurasian Scientific Journal Index-ESJI" indexes.

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Editör'den / *Editor's Note*.....I-IV

Söyleşi / Interview

Prof. Dr. Halil AYDINALP ile Söyleşi: Dini Motifli Terörizm / *Interview with Prof. Dr. Halil AYDINALP: Religious Motivated Terrorism*.....1

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Dini Dalga Özelinde Betimlenen Yeni Terörizm / *New Terrorism Described as a Religious Wave*.....40
Selim KURT

The Bangsamoro Impasse: Islamic Extremism, State Violence, and Other Spoilers to the Peace Process / *Bangsamoro Çıkmazı: Köktendinci İslami Gruplar, Devlet Şiddeti ve Barış Sürecini Bozan Diğer Unsurlar*.....74
Pınar KADIOĞLU ve Rikard JALKEBRO

Tanrının Askerleri Versus Şeytanın Köleleri: Yeni Dini Hareketlerin Radikalleşme Süreçlerinde Teolojik Dinamiklerin Etkisi / *God's Soldiers Versus Devil's Slaves: The Effect of Theological Dynamics on the Radicalization Process of New Religious Movements*.....111
Emine BATTAL

Nijerya'da Radikalleşme ve Boko Haram Terör Örgütünün Üye Kazanma Yolları / *Radicalization in Nigeria and Methods of Recruitment of Boko Haram Terrorist Organization*.....129
Huriye YILDIRIM ÇINAR

İntihar Eylemleri: Kavramsal, Tarihsel ve Motivasyonel Bir Bakış / *Suicide Acts: A Conceptual, Historical and Motivational Overview*.....151
İzzet KONCAGÜL

Kitap İncelemeleri / Book Reviews

Son Diktatör / *The Last Dictator*.....171
Simay Sultan DOĞAN

EDİTÖR'DEN

TRAD'ın yayın hayatına başlamasının üzerinden bir yıl geçti. Bir yıl önce ilk sayımızı yayımladığımızda epey zorluk çekmiştik. Dergimizin temel amacı Türkiye'de terörizm ve radikalleşme konularında alana has bir dergi çıkarmaktı. Bu amaç çerçevesinde üçüncü sayımızı da çıkarmayı başardık. İlk sayımızda terörizm çalışmalarını ele alırken, ikinci sayımızda temel konumuz Türkiye'nin başına uzun süredir büyük bir sorun çıkaran PKK terör örgütüydü. Üçüncü sayımızın ana teması da “Dini Motifli Terörizm” oldu.

1980li yıllarda Hizbullah ve İBDA-C gibi terör örgütlerinin faaliyetleriyle başlayan Türkiye'de din motifli terörizm sorunu 2000'li yılların başında El Kaide saldırılarıyla yeni bir evreye ulaşmıştı. 2015'ten itibaren DEAŞ terör örgütünün eylemleriyle en kanlı halini aldı.

Dini motifli terörizm elbette sadece Türkiye'ye özgü bir sorun değildir. 1990'lı yılların başlarında dünyada terörizmin bir dönüşüm geçirdiği tartışmalarının yoğunlaştığı dönemde yeni dönemin en özgün özelliklerinden birisinin dini motifli terörizmdeki artış olduğu ileri sürülmüştür. Rapaport'un meşhur “terörizmin dalgaları” yaklaşımında dördüncü dalgayı “dini terörizmle” adlandırıldığı görülmektedir. Ancak 90'lar sonrası terörizmin temel motivasyon kaynağının “din” olduğu iddiası Rapaport ile sınırlı değildir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte radikal sol ideoloji çerçevesinde politik şiddet uygulayan terör örgütlerinin SSCB'den aldığı destek azalmıştı. Etnik ayrılıkçılık 1990'lardan sonra devam etse de Soğuk Savaş sonrasının getirdiği uluslararası sistemdeki değişim bu tip örgütlerin de etkisinin azalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, küreselleşmeye yönelik tepkilerin yerel kimliklerden gelmesi ve bu tepkilerin çoğunlukla modern öncesi döneme atıf yapan dini kimliklerin yeniden keşfedilmesi biçiminde ortaya çıkması politik şiddetin “dini motifli” olarak tezahür etmesine neden olmuştur.

Bu bağlamda dini motifli terörizm dünyanın her yerinde terörizmin en görünür haline gelmiştir. Ancak bu süreçte literatürdeki

tartışmaların bazıları yanlış ve bilinçli kavramsallaştırmaların esiri olmuştur. Bu çerçevede birçok yazar “radikal İslamcı terörizm” kavramını kullanmaya başlamıştır. Fakat zaman içinde yine diğer yazarlar buna karşı çıkmışlar, dini motifli terörizmin tek bir dine indirgenemeyeceğini, ister tek tanrılı dinler isterse çok tanrılı inanç sistemlerinin politik şiddete kaynaklık edebileceğini ortaya koymuşlardır. Bu nedenle, bir süre sonra radikal dinci hareketler, dini köktencilik veya dini motifli terörizm kavramları ağırlık kazanmaya başlamıştır.

TRAD da kavramları doğru kullanmaya dikkat eden bir yaklaşıma sahip olduğundan bu sayının başlığını “Dini Motifli Terörizm” olarak belirlemiştir. Yapılan makale çağrısında tüm din ve inanç sistemlerine ilişkin örneklerden makale beklendiği çağrısında bulunulmasına rağmen maalesef literatürdeki çeşitlilik henüz ülkemizdeki terörizm çalışmalarına yansımadığından genellikle İslam dinini istismar eden örgütlere ilişkin örnekler gelmiştir. Bununla birlikte konunun daha genel bir kavramsal çerçevede ele alındığı eserlerimizde uluslararası literatürdeki zenginlik dergimizi de yansıtmıştır.

Bu çerçevede TRAD’ın bu sayısı artık geleneksel hale getirmeye çalıştığımız geniş çaplı bir kavramsal gezinti ile başlamaktadır. Türkiye’de din motifli terörizmin anlaşılması için yıllardır eserler veren ve konuyla ilgili sosyolojik tespitleri içeren onlarca eseri olan Prof.Dr. Halil AYDINALP ile dergimizin yaptığı söyleşide din-terör ilişkilerinin dinamiklerinden modernliğin krizine, terörizmin temel dinamiklerinden küreselleşmenin terörizm üzerindeki etkilerine ve dini kavram ve radikalleşme süreçlerinin dini motifli terörizme yansımalarına kadar geniş bir tartışma yürüttük. Prof. Dr. Halil AYDINALP Hoca’nın geniş birikimini yansıttığı bu söyleşinin özellikle genç araştırmacılar tarafından dikkatle okunmasını tavsiye ederiz.

TRAD’ın bu sayısının ilk araştırma makalesi Doç.Dr. Selim KURT’un makalesiyle başlıyor. Selim KURT makalesinde “Yeni Terörizm” kavramını masaya yatırmaktadır. 2000li yıllarla birlikte

yaygınlık kazanan “eski” ve “yeni” terörizm tartışmalarının Rapaport’un terörizmin dalgalarıyla birlikte okunmasıyla birlikte terörizm meselesine varsayımsal bir milat konulduğu görülmektedir. Oysa terörizmin olgusunda neyin eski neyin yeni olduğu gerçekten detaylı bir tartışma gerektirir. Örgütlerin slogan, kaynak, saldırı biçimlerindeki değişim ya da teknolojiyi ön plana çıkaran uygulamaları terörizmin kendisini başlı başına yeni yapmaz. Selim KURT, çalışmasında “yeni terörizm” denilen şeyin ne olduğunu parametreleriyle tartışmaktadır.

İkinci çalışmamız ülkemizde çok az bilinen bir konuyu ele almaktadır. Pınar KADIOĞLU ve Rikard JALKEBRO 1946’dan bu yana Filipinler’de yaşanan din motifli bir çatışma sürecinin nasıl bitirildiğini aktörleri ve kurumlarıyla ele almaktadır. Üçüncü çalışmamız ise “Yeni dini hareketler” ve politik şiddet arasındaki ilişki üzerinedir. Dr. Öğretim Üyesi Emine BATTAL’ın kaleme aldığı bu eserde 20. Yüzyılın son çeyreğinde farklı ülkelerde benzerleri görülmeye başlayan ve karizmatik bir önder etrafında toplanan bir grubun dini motiflerle nasıl radikalleştiğini ele almaktadır. Neredeyse her kıtada sayıları artan bu örneklerin benzer özellikler göstermesi aslında bu olgunun önümüzdeki dönemdeki örgütlerin anlaşılması için çaba gösterilmesi gerektiğini göstermektedir.

Dergimizin ana teması çerçevesinde bu sayıdaki son çalışma Afrika Kıtasından bir din motifli radikalleşme örneği çerçevesinde hazırlanmıştır. Dr. Huriye YILDIRIM ÇINAR tarafından hazırlanan makalede Nijerya’daki radikal eylemleriyle tanınan ve Afrika kıtasının en kanlı terör örgütlerinden Boko Haram’ın eleman temin yöntemleri ve örgütlere katılanların radikalleşme süreçleri ele alınmaktadır. Radikalleşme çalışmalarının önde gelen isimlerinden Moskalenko, Gurr ve Moghadam gibi isimlerin modelleri çerçevesinde ele alınan radikalleşme süreçleri örgüte karşı yürütülen tüm operasyonlara rağmen Boko Haram’ın ayakta kalabilmesini açıklamak için kullanılmıştır.

TRAD’ın bu sayısının son makalesi intihar eylemlerine genel bir bakış içermektedir. Tarihsel olarak pek çok örgütün kullandığı bir

yöntem olarak intihar eylemlerinin gelişim süreçlerini ele alan makaleyi İzzet KONCAGÜL kaleme almıştır. İntihar eylemlerine neden ve nasıl başvurulduğunu ele alan çalışma başlangıç seviyesindeki okurlar için genel bir perspektif çizmektedir.

Dergimizin gelecek sayısı Türkiye'nin terörizmle mücadele tecrübesine odaklanacaktır. 3-5 Mart 2023'te yapılacak 100. Yılında Türkiye'de Terörizm ve Terörizmle Mücadele Kongresi çerçevesinde hazırlanacak olan makalelerin yanı sıra bu konuyla ilgili dergimize gönderilen çalışmaları da değerlendirmeye alacağız. Gelecek sayımızda görüşmek üzere.

Prof.Dr. Serhat Ahmet ERKMEN

TRAD Editörü

PROF. DR. HALİL AYDINALP İLE SÖYLEŞİ: DİNİ MOTİFLİ TERÖRİZM ¹

ÖZET

Dini motifli terörizm, 21. yüzyılda hem bireylere hem de inanışlara zarar vermeye devam etmektedir. Özellikle son 30 yılda din terör ilişkisi daha çok tartışılmaya başlanmıştır ve bu durum da dini motifli terörizmin unsurlarının ve nedenlerinin daha çok incelenmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda üçüncü sayımızda, Dini Motifli Terörizmin ne olduğu ve ardında hangi dinamiklerin yattığı, son otuz yılda dini motifli terörizmin artmasındaki nedenlerin ne olduğu, dini motifli radikalleşmenin ana unsurlarının ne olduğu, dini istismar eden terör örgütlerinin eleman kazanmak için kullandıkları radikalleşme yöntemleri ve Türkiye’de faaliyet gösteren din motifli terör örgütlerinin hangileri olduğu gibi konuları Prof. Dr. Halil AYDINALP ile konuştuk. Din Sosyolojisi alanında Ankara Üniversitesi’nde yüksek lisans, Marmara Üniversitesi’nde doktorasını tamamlayan Prof. Dr. Halil AYDINALP, The City University of New York ve The New School üniversitelerinde alanıyla ilgili eğitim aldı. Din sosyolojisi sahasında bilimsel makaleleri ve tebliğleri yanında, Terör ve Köktencilik Ekseninde Canlı Bomba Sosyolojisi, Yüksek Din Öğretimi ve Dini Köktencilik, Din ve Dünyevileşme, Din Sosyolojisine Giriş: Çağdaş ve Klasik Kuramlar (Çeviri) ve Din Sosyolojisine Giriş (Çeviri) yayınlanmış kitaplarından bazılarıdır. AYDINALP halen, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. olarak görev yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dini Motifli Terörizm, Radikalleşme, Dini Motifli Radikalleşme, DEAŞ, El Kaide.*

TRAD: Sayın hocam öncelikle Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi TRAD’ın “Dini Motifli Terörizm” konulu söyleşi talebini kabul ettiğiniz ve değerli zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederiz. Dilerseniz ilk sorumuzla başlayalım. Dini Motifli Terörizm Nedir? Politik şiddetin dini motifler ve nedenlerle kullanılmasının ardında hangi dinamikler yatmaktadır?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Ben teşekkür ederim. Bu vesile ile yeni yayın hayatına başlayan TRAD dergisine bundan sonraki çalışmalarında başarılar diliyorum. Dini motifli terör denildiği zaman bu kavram terörizm tartışmalarının bir alt başlığı olarak ele alındığında bilimsel bir çerçeve kazanır. Dolayısıyla genel terörizm tanımını üzerinden gidilerek öncelikle dini motifli terör kavramını daha az spekülatif bir çerçeveye çekmek gerekir.

Terör denildiği zaman etnik, dini ya da aşırı sol fark etmeksizin, terörizm tartışmalarında dikkate alınması gereken bazı hususiyetlere dikkat

¹ Bu söyleşi TRAD adına Simay Sultan DOĞAN tarafından yapılmıştır.

çekerek başlamak isterim. Öncelikle bütün terör faaliyetleri “ex-post-facto” nitelikte olup eylem sonrası kavramsallaştırmalarla anlamlı hale getirilmeye çalışılır. Terörizm literatürü de böyle oluşur. Eylem sonrası geriye dönük adlandırma, anlamlandırma, açıklama, dolayısıyla meşrulaştırma ya da gayrı meşru kılma çabaları devreye girer. Sonuçta terörle ilgili bir teorik zemin oluşur. Bakış açınız ya da eğiliminiz neyse terörizm tartışmalarında ulaşacağınız sonuç da ona göre değişecektir.

Bir başka konu terör tartışmalarında sosyal bilimlerin diğer alanlarına göre belge ve uygulama sorunu vardır. Sosyal bilimcinin gözlemleri elindeki bilgi ve belgelerle sınırlıdır. Belgelerden hareketle bilimsel faaliyetini inşa eder. Terörün nitelikleri açıktır. Terörizmin altında yatan sosyolojik, psikolojik, siyasal, ekonomik nedenleri de büyük ölçüde biliyoruz. Fakat terörizmin karanlık yönlerine dair bilgi ve belge elde etmek her zaman kolay değildir. Sonuçta ulusal otoriteler, güvenlik ya da ülkeler arası iş birliği gerekçesiyle istihbari karartmalar veya eylem sonrası bilinçli yönlendirmeler yapabilmektedir. Terör örgütleri de yönetici hiyerarşi dışında kimsenin bilmediği illegal ilişki ağlarına ya da lojistik desteklere sahiptir; bir sır cemiyeti şeklinde bilinmemesi gereken hiçbir bilginin sızdırılmaması temel önceliklerdendir. Gereğinden fazla bilgi bazen iç infazları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca dünya ekonomik sistemine yön veren aktör devletler terörü önceden tayin edilmiş hedeflere göre kullanma potansiyeline sahiptir. Terör faaliyetleri global hesaplaşmaların araçları olarak “karanlık diplomasi” unsuru da olabilir. Görünen yüzleri kadar görünmeyen bir özü olduğu başta kabul edilmelidir. Yine terörizm sosyal bilim araştırmalarında saha araştırmalarının çok az yapılabildiği “mahrem” konuların başında gelir. Uygulamaya dayalı bilgi alışverişleri kısıtlıdır. Tabi bunları söylerken bu konularda kesin bir şeyler yok mu? Elbette var; hatta yüz elli yıllık modern terörizm tarihi içinde terörün bilinenleri bilinmeyenlerinden daha fazla hale gelmiştir denilebilir. Dikkat çektiğimiz hususlar sadece hatırlatılması gereken metodik çekincelerdir. Terör tartışmaları her şeye rağmen bilinenlerden hareketle bilinmeyenleri anlama çabası olarak görülebilir.

TRAD: Dini motifli terör nasıl ele alınabilir ya da bu kavramdan ne anlamalıyız sizce?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Terör ve din ilişkisi denildiği zaman burada iki kavramımız var bizim. Dini yapıların terörle ilişkisini belirleyebilmemiz açısından daha net bir yerden hareket edecek olursak, terör nedir ve dinin bununla ilişkisi ne olabilir sorusunu sormak gerekir. Kavramlar olguları

bazen küçültür bazen de gereğinden fazla büyütür. Ancak bilimsel faaliyet zorunlu olarak kabul edilmiş ve genel olarak mutabık kalınmış kavramlar üzerinden sosyal olayları aydınlatmaya çalışır. Malum terör nedir ya da terör faaliyeti ne anlam ifade eder denildiğinde yüzün üzerinde tanım görürüz. Literatüre müracaat ettiğimizde net bir şekilde işte terör budur diyebileceğiniz tek bir tanımlamayla ilerlemeniz zordur. Baktığınız açı kullandığınız tanımı belirler. Ancak terörizmle ilgili evrensel literatüre baktığımızda terörün ne, teröristin kim olduğu konusunda genel anlamda mutabık kalınan net bir çizgi yakalayabiliyoruz. Buna genel özellikler seti diyelim. Bu özellikler seti üzerinden gidilecek olursa, terörün beş temel ayırt edici özelliği olduğunu söyleyebiliriz.

Birincisi terör eylemi; korkutma, yıldırma, caydırma, öldürme şeklinde daima bir mesaj içerir. İkincisi bir ideolojiye dayalı politik ve stratejik hedefleri vardır. Üçüncüsü gerektiğinde sivil hedeflere saldırmaktan çekinmez. Dördüncüsü terör planlı ve örgütlüdür. Beşinci özelliği ise son dönemde sıklıkla tartışılan vekâlet savaşları yaklaşımından hareketle terör eyleminin bir örtü ya da araç olarak kullanıma açık olmasıdır. Genelde ülkemizde din-terör tartışmalarında konu dini hassasiyetlere yani dinle terörün ne işi olur, İslam'ın terörle ne alakası olabilir, bu eylemler bütünüyle ajanların işidir gibi spekülâtif bir yere kayıyor. Halk için bu hassasiyet anlaşılır bir şeydir. Fakat böyle bir savunmacılığın yer yer akademi ve entelektüelleri de içine alması bizi çok da verimli olmayan normatif bir tartışmanın içine çekmektedir. Onun için tanım ve kavramlar açısından gitmenin zihinleri netleştireceğini düşünüyorum.

Bir defa bugün bazı dini eğilimli örgütler yıldırma, korkutma, caydırma ve öldürme faaliyetleriyle temelde siyasal bir mesaj verme kaygısı içindedir. Bu örgütlerin dini-politik bir ideolojiye sahip oldukları açıktır. Bir lider ve örgütsel yapı tarafından stratejik hedefler tayin edilmekte ve planlı biçimde saldırılar gerçekleştirilmektedir. Dini politik bir ideolojiye dayalı çoğu zaman çatışmanın tarafı olmayan siviller de hedef alınmaktadır. Sonuçta global veya bölgesel aktör devletler tarafından ya da rakip başka gruplar tarafından kullanılabilen; dini yorumlarla meşrulaştırılan, dini motivasyonla mobilize edilen ve dini sembolizmle yapılan terör faaliyeti var mıdır dünyada? Vardır. Bu kriterleri dikkate aldığımızda el-Kaide'nin 2003 İstanbul eylemlerinde ya da IŞİD'in eylemlerinde bu kriterlerin var olduğunu görürüz. Örgütlü biçimde, politik gayelerle, caydırma ve mesaj verme saikiyle, sivil unsurları da kapsayacak şekilde, “karanlık” bir diplomasinin

aracı olarak kural dışı şiddet kullanan ve ortaya çıkan terör eylemini/sürecini “dini ideolojiyle” meşrulaştıran öznel ve örgütler olduğuna göre dini motifli terörden bahsedilebilir. Daha da netleştirilirse, dini terör, örgütlü radikal dini yapıların, sivilleri de kapsayacak şekilde, uluslararası sistem tarafından kullanıma açık biçimde, belirli bir politik mantığı göre dinle meşrulaştırdıkları ve motive ettikleri terör eylemidir. Burada dini kavram ve sembollere dayalı terör sürecini var eden “özne ve hareketler” merkeze alındığında ancak dini motifli terörden bahsedebiliriz. Terör temelde bir din meselesi değil; bir dine inanan özne veya örgütün dini algılama ve yorumlama meselesidir. Dikkat edilirse, taktik ve tanım olarak diğer terör tiplerine uyan eylem biçimlerinin dini yorumlarla haklılaştırılması ve motive edilmesi dini terörün bağlamını oluşturur. Din ve terör ilişkisi, bu ekseninde, dinden neşet eden kimlikler, ideolojiler; bir manada dini zemine dayalı “üretilen katı dinsel kimlikler” meselesi olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla sınırları böyle çizdiğimiz zaman, ortalama bir muhafazakâr ya da kendisini Müslüman olarak nitelendiren herhangi bir insanla, bu tarz yapılar içerisinde yer alan, kendilerine yine Müslüman diyen ve İslam’ı yaşadıklarını söyleyen insanlar arasında bir ayrım yapılabilir. Ben sınırların netleştirilmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Makul kriterler üretirseniz teröristle terörist olmayan ayırt edilir; teröriste terörist demek ne kadar makul, terörist olmayanı da terörist demek de o kadar sapmadır. Herkese hakkını vermek ve bu konuda gereksiz komplekse girmemek lazım.

TRAD: Peki dinle terör ilişkisinin dinamikleri nedir? İslam dünyasının belli bölgeleri niçin radikallik üretmektedir?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Şimdi dinamikleri nedir deyince çok dinamik var tabii. Yani tanım üzerinden gittiğimiz zaman, makro sosyolojik düzeyde yapısal dinamiklerden bahsedilebilir. Neden bir dine inanan insan teröre müracaat ediyor? Yapısal zemin yoklanabilir. Özneye ait aktörün yani terörist dediğimiz kişinin kendisine ait gerçeklikleri olabilir. Bu özne, niçin böyle ekstrem bir yol tercih etmiştir sorusu mikro seviyede dinamiklere tekabül eder. Bir de sosyal yapı ve öznenin birleştiği yerde örgütsel yapıların bilinçli faaliyetleri karşımıza çıkar. Bu üç dinamiğin yanında ya da üstünde bir de etki eden faktör olarak global ekonomik sisteme vurgu yapmak gerekir. Dolayısıyla İslam dünyasında terörizm denildiğinde özne, sosyal yapı, örgüt ve küresel kontekstin genel bir kombinasyonu akla gelmelidir. Bütüncül bakmak ancak böyle gerçekleşebilir.

Makro yapısal dinamikler açısından, aşağı yukarı son 400 yıllık tarihine baktığınızda İslam dünyasının genel anlamda bir gerileme süreci içerisinde olduğunu görürsünüz. Batı dünyası Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform bunların tetiklediği Aydınlanma, Fransız Devrimi, Sanayileşme ve bugünkü anlamda iletişim teknolojilerinin var ettiği bilgi toplumu haline gelirken, İslam dünyası bu süreçler karşısında önce yabancı ve ikircikli bir tavır geliştirirken daha sonra gönülsüz bir kabulle heyecanlı evetçiler arasında savrulmalar yaşamış; sonuçta bir sarkaç modeli içinde gelenekle modernlik arasında Batı'ya özgü süreçleri geriden de olsa yaşamak zorunda kalmıştır. Halka halka tüm dünyada etkisini hissettiren Aydınlanma, Fransız İhtilali, Sanayileşme ve Sömürgecilik Batı lehine askeri sonuçları da olan ekonomik açıdan dengesiz bir “dünya sistemi” ortaya çıkarmıştır. Batı merkezci ya da Batı dışından yapılacak her sosyolojik okuma bu makro süreçleri ve etkilerini kendine göre anlamlandıracaktır. Fakat reddedilemez bir gerçektir ki Batı bu süreçlerden kazançlı çıkan taraf olarak inşa ettiği bilimsel ve politik söylemlerle temeli iktisadi güce dayanan küresel bir denetim mekanizması oluşturmuştur. Bu gerçek, tarihi olarak kendi sistem, düzen ve kontrol mekanizmalarıyla büyük devletler kurma yetenek ve kültürüne sahip Müslüman dünya için hâlâ atlatılamayan krizler meydana getirmiştir.

Bu krizlerin başında da “egemenlik ve bağımsızlık” krizi gelir. Türkiye, İran ve Afganistan istisna edilirse, 1950'lere kadar, İslam dünyasının tümü sömürgeciliğin kurbanıdır. Bir asır önce Osmanlı topraklarının paylaşımı I. Dünya Savaşı'nın sebebi olurken; Afganistan, Bosna-Hersek, Çeçenistan, Dağıstan, Keşmir, Ogadin, Irak, Suriye, belki yakın gelecekte çatışmaların içine çekileceği sinyalleri veren Doğu Türkistan, Burma, hatta İran ve Türkiye'deki çatışmalar, eski paylaşımındaki hoşnutsuzluğun küresel sisteme ait dışa vurumu olarak okunabilir. İslam dünyasında her siyasi şiddet doğrudan dini radikalizmle ilgilidir şeklinde bir korelasyon yetersiz veriye dayalı bir genelleme olur; ihtimal yanlıştır da fakat sömürgeciliğin etkisi altında İslam dünyasında işgaller ve iç savaşlar arttıkça dini radikalizmin tırmandığı, radikalizmin oluşturduğu tepkisel kültürün ise dini motifli terörü potansiyel olarak artırdığı da açıktır.

İşte bu nedenle Endonezya'dan Fas'a kadar şöyle bir baktığınız zaman Batı'nın fiili olarak sömürgesi olan ülkeler toplumsal travma ve bir mağlubiyet psikolojisi yaşadılar. Belki hala yaşıyorlar. Travmalar tarihsel kin oluşturur. İntikam güdüsüne dayalı olarak sömürgeleşen coğrafyalarda

daima “niçin” sorusu sorulmuştur. İslam dünyasında, terör, sömürgeciliğin çözücü etkileri altında bağımsızlık mücadeleleri ve düzen arayışlarından ayrı ele alınamayacak bir mesele olarak karşımıza çıkar. İşgal ve sömürü İslam dünyasında ilk örgütlü yapıların oluşmasını sağlamıştır. Mesela 1928’de Hasan Benna Mısır’da “Müslüman Kardeşleri” küçük bir yapı içerisinde kurarken, temel refleksi İngiliz işgalidir. Benna İskenderiye’de ve Kahire’de “bütün güzel semtler, bütün güzel okullar yabancıların elinde, biz bu toprakların sahibiyiz ama onlara hizmet ediyoruz” şeklinde düşünür. 1941’de Hint alt kıtasında Mevdudi’nin kurduğu Cemaat-i İslami için de benzer değerlendirme yapılabilir. Mısır’da sömürgeciliğin etkileri altında ortaya çıkan Müslüman Kardeşler’in tarihsel seyri ve şiddetle ilişkisi bu durumu pek çok açıdan örneklemektedir. 1936-39 Filistin ayaklanmalarına silahlı destek veren İhvan, özellikle hareket içindeki Mahmud Lebib gibi ordu kökenlilerin etkisiyle, 1940’larda Mısır ve Filistin’deki İngiliz varlığıyla mücadele edecek bir “mücahid ordu” teorisinden beslenmiştir. Başlangıçtaki bu anti-emperyal İngiliz-Yahudi karşıtlığı, daha sonraki dönemlerde, Müslüman yöneticileri de içine alacak şekilde bugünkü örgütlere doğru bir evrim geçirecektir. Mısır’da 1970 sonrası ortaya çıkan Tekfir ve Hicret (Şükri Mustafa), Askeri Teknik Akademi (Salih Serriyye), Cihat Örgütü (Ahmed Salih) gibi örgütsel yapılanmalar, hapishane şartlarında, özellikle Seyyid Kutub’un fikirleri etrafında ve 1966’da asılmasının oluşturduğu hava içinde yaşanan radikalleşmenin ve Müslüman Kardeşler’den kopuşun bir sonucudur. Buradaki örgütlü radikalizm, 1970’lerden günümüze, kendi devletlerinde karşı devrimci, ulus ötesi sınırlarda anti-emperyal üçüncü nesil cihatçı gruplara doğru uzanacaktır.

Peki işgal ve sömürü bittiğinde ne oldu? Bu sefer de İslam dünyası moderniteyi tartışmaya başladı. Bağımsızlığı elde ettiniz, şimdi düzen kurma ve ilerleme zamanı; zamansal ve konjonktürel olarak düzen ve ilerlemenin çerçevesi ise modernizm. O zaman hangi araçlarla, nereye kadar ve nasıl modernleşeceğiz? Modernite anlattığımız bağlam dikkate alınırsa Batı’ya ait bir hikâye. Batı’ya ait bir hikâyenin içerisinde ulus devlet, parlamenter yapı, demokrasi, laiklik, rasyonalite, pozitif bilim var. Bunun ürettiği yeni bir sanayi ve kent hayatı; dolayısıyla topyekûn toplumsal bir kabuk değiştirme var. Bunun içerisinde siyasal gelenekten kopuş anlamına gelen laikleşme; toplumsal gelenekten kopuş anlamına gelen sekülerleşme var. Böyle bir zeminde modernite hatalı teşhis edilmiş bir hastalığın yanlış tedavisi gibi algılandı; halk ve aydın kırılmaları yaşandı. İşgal ve anti-emperyal fikirler, Müslümanları ne kadar birleştirmişse, bağımsızlık sonrası modernite

tartışmaları da o kadar ayırıştırılmıştır. Bu süreçte akıl, bilim, insan, hukuk, ulus devlet, vatandaşlık, demokrasi, laiklik, kadın, eğitim, sanat kendi yatağını bulamamış kriz alanları olmaya devam etmektedir. Geleneği devam ettirememiş, modernni kabullenmekte zorlanan, dini bir gelecek inşası için toptan kabul veya tümünden ret karşıtlığı içinde, kendi yerini arayan İslami hareketlerden süzülerek, sadece “kültürel” olarak değil, aynı zamanda “fıkıh” olarak da arabeskleşen söylemler üreten radikaller, tümünden ret tipolojisinde ele alınacak bir grup olarak karşımıza çıkar. Dini radikalizm, bu açıdan, son üç asırdır büyük başarılarla hasret insanların içinden çıkan karşıt bir grubun teknolojiyi olmasa da modern olanı tümünden reddettikleri bir içe kapanma psikolojisi olarak okunabilir. Burada mağlubiyet psikolojisinin oluşturduğu kişilik parçalanmaları, çaresizliğin tetiklediği öfke ve intikam duyguları, kazanmak için değil de sesini duyurmak için irrasyonel tercih ve eylemler olarak da görülebilir. Sanayileşme, şehirleşme, akılcılaşma, bireyselleşme ve bu oranda da dünyevileşme eğilimlerinin hayatı yönlendirdiği seküler karakterde bir dünyada dini köktencilikler özellikle devleti ve hayatı kendi kavramlarıyla yeniden kutsallaştırmaya çalışmaktadır. Bu manada, dini kullanan terör küresel ya da ulusal sisteme karşı dozajı ayarlanmamış ya da ayarı kaçırılmış bir tepkiselliktir. Modernitenin rasyonel katılığı kadar post-modern boşluklar ve belirsizlikler de bu reaksiyoner tavırları beslemektedir.

Modernleşme krizi İslam dünyasında sosyal adalet, ekonomik refah ve siyasi bütünleşme krizleriyle iç içe ilerledi. Örneğin şehirleşme süreci bu krizlerin tümünün görülebileceği laboratuvar gibidir. Kent hayatı muhafazakâr geçmiş ile seküler gelecek arasında ikilemler yaşayan gençlerin kimlik arayışlarına sahnedir. Dinî-kültürel değerlerle materyalist/kapitalist dünya arasında sıkışmanın, kendine göre özgün bir kültür yaratamamanın sonucu, diğer alt ve karşıt kültür alanları gençler için alternatif sosyalleşme mekânları haline gelmektedir. Kültür yaratma sürecinde şaşırtıcı zıtlıklar ve tercihlerle yüzleşen gençler, kendi kimliklerini yeniden kurabilme çabası içinde yalnızlaşmakta, matem havasına bürünmekte, yabancılaşmakta, yanlış yönlendirme ve telkinlere açık hale gelmektedirler. Eksik bilgiler, hatalı genellemeler ve gereksiz abartılarla radikal dini söylemlere ve örgütlere kapılabilmektedirler. Sahte ihtiyaçlar üreten modernite tüketemeyen kesimleri zaten kendiliğinden kenara itmektedir. Kenara itilen kesimler potansiyel olarak merkezi fethetmek; fethettiklerini düşündüklerinde ise dönüştürmek isterler. Burada moderleşme tercihlerindeki farklılıklardan beslenen karşıt kültür alanlarının merkez üzerine verdikleri bir çatışma

sürecinden bahsedilebilir. Radikallere göre “merkezin” radikalliği karşı radikallikler doğurmaktadır. Usame b. Ladin’in Avrupa ve ABD’deki eylemleri meşrulaştırmak için sürekli karşılıklılık ve işgal üzerinden retorik geliştirmesi bu yüzdendir. Kendi terör eylemlerini terörize edilen Müslüman halklar açısından açıklamaya çalışır.

Radikaller için teorik olarak modernite yanlış araçlarla doğru aramak; pratik açıdan ise işgalin ve sömürünün kılıfıdır. Bu anlamda, dini radikallik, Vestfalya sonrası oluşan modern kamusal teoriyi yanlış bulan, pratiğini de tersine çevirmeye çalışan bir anti-modernlik ve anti-sekülerlikten beslenir. Nihai kurtuluş için kazanmak değil yolda olmak önemlidir. Dolayısıyla bu anti-modern tepkilerde çoğu zaman rasyonel tercih ve stratejik mantık gözükmez. Kurtuluşçu bir dini ideoloji vardır ve dünyevi süreçleri anlamsızlaştırır. Akrabaları gibi Avrupa’da ve Amerika’da iş adamı olarak avangard bir hayat sürebilecekken Afganistan dağlarında ömür tüketen Bin Ladin’in bu tercihi kurtuluşçu dini ideolojisi ve dini motivasyonu ile ancak anlamlıdır. Dinin anlam kazandırmadaki gücü yanında bu anlamların paradoksal tercihlerle de ilerleyebileceğini göstermesi açısından Bin Ladin önemli bir örnektir. Bu örnek bize dinin makul olanı da olmayanı da motive edebileceğini göstermektedir.

Diğer taraftan, genel olarak, gelirin tabana yayıldığı, orta tabakalaşmanın arttığı, en üst ve en alt tabakanın az, orta tabakanın ise toplumun genelini teşkil ettiği toplumlar bütünleşme açısından daima daha avantajlıdır. Bu toplumlarda bütünleşme esas, çatışma istisnadır. Buna karşılık gelir ve refahın üst tabakaya mensup belirli ellerde sıkıştığı ve toplumun genelinin hayat standartlarının düşük olduğu toplumlar düzensizlik, kuralızsızlık ve çatışma açısından risklidirler. Dolduruşa daha çabuk gelirler. Kaybedecekleri şeyler azdır. Ekonomik faktörler kişinin gelirini, yaşadığı muhiti, sosyal çevresini, eğitim tercihlerini, tüketim alışkanlıklarını, serbest zaman faaliyetlerini, otoriteyle ilişkilerini, topluma bakışını derinden etkilemektedir. Dini motifli terör bir inanmışlık/adanmışlık meselesi olduğu için bütünüyle sosyal ve ekonomik faktörlere indirgenemez; ancak yine de orta tabakalaşma müşterek bir kültür yaratmada elzemdir ve kural dışı dini şiddetin daima panzehridir. Dünyada son on yılda cinayet işlenmemiş toplumlar karşısında gün aşırı canlı bomba patlayan toplumlar var. Buradaki paradoksu neyle açıklayacaksınız. Koşulları iyileştirilmemiş insanlardan oluşan bir sosyal bünyenin anormallikler üretmesine şaşmamak lazım. Sosyal krizler, politik yetersizliklerle birleşince, dine dayalı

ideolojiler de önemli bir alternatif olarak belirmektedir. Psikolojik bakımdan yabancılaşmış, sosyal bakımdan itilmiş, ekonomik durumu kötü olan; fakat kendi yetersizliklerini giderecek politik araçları istediği gibi kullanamayan aşırı gruplar, bürokrasi ve üst sınıfların hegemonyası altında ezildikçe radikalleşmekte; hoşnutsuzluklar da devrimci hareketlere uygun bir toplumsal zemin hazırlamaktadır. Militanlık bu manada ekonomik düzen yanında bir siyasi bütünleşme meselesidir de. Sivil toplumun güçlendirilmesi, siyasî katılım ve demokratikleşme süreçlerinin işletilmesi, dinî ya da seküler biçimleri içinde aşırı uçları liberalleştirerek politik sisteme entegre edebilir; İslam dünyasında, demokratikleşme ve sivil toplum süreçlerinin desteklenmesi potansiyel olarak radikalliği azaltabilir. Aksi bir yaklaşım, dinî ya da seküler, popülist hareketlerin artması, uzun dönemli istikrarsızlıkların devamı ve otoriter rejimlerin varlığını güçlendirmesi anlamına gelir. Siyasi temsil araçları kullanabilen hareketlerin devrimci taraflarını törpüledikleri genel bir kanaat gibidir.

Yine de İslam dünyasında siyasal entegrasyon bölgesel farklılıklara göre değişecektir. Bilindiği üzere demokrasi halkın eğitim ve kültür yoluyla ancak süreç içinde kendini bulduğu bir sistem. Etnik, dini ve mezhepsel fay hatları üzerinden kabile mantığını aşamamış; ulusal bilinç seviyesine çıkamamış toplumlara bir günde demokrasi getirilemeyeceği açıktır. Aşiret, şıhlık ve mezhepsel bölünmeler tabii olarak çatışma riski barındırmaktadır. Demokratik olmak orta tabakalaşmayla desteklenecek eğitim ve kültürel süreçlerle olgunlaşmak demek. Önce egemenlik ve düzen; sonra dini ve milli duygularla desteklenmiş vatandaşlık ve hukuk bilinci; bunlar üzerinden toplumu kriz zamanlarında bir arada tutacak bir sözleşme geleneği oluşmadan siyasal bütünleşme geleneği de oluşmayacaktır. Bu anlamda, terör bir otorite, düzen ve hukuk problemi olarak karşımıza çıkar. Bir toplum kendini var edecek ve varlığını meşrulaştıracak bağlayıcı ve kapsayıcı söylemler üretemiyorsa en marjinalinden başlayarak savrulma kaçınılmaz olacaktır. Buna bir de yabancı müdahaleleri eklenince süreç çok daha karmaşık hale gelecektir. Ez cümle, Orta Doğu toplumları özgürlük ve güven dengesi içinde hukuk ve devlet sorununu çözmeden, radikalizm ve terörizm de dâhil, hiçbir sorununu tam manasıyla çözemeyecek gibi durmaktadır. Dini anlayış, vatandaşlık bilinci ve ilerleme vizyonu arasındaki uyum bir toplumsal ruh ve öz haline geldiğinde radikal eğilimler potansiyel olarak azalacaktır. Tabii din ve terör ilişkisinde en önemli yapısal dinamiklerden birisi de dini yorum meselesidir, belki daha sonra soracaksınız.

TRAD: Din konusuna gelmeden tarihsel arka plan hakkında neler söylersiniz? Bu makro dinamikler içinde dini motifli terör örgütleri nasıl bir tarihsel süreçten geliyorlar? Hangi siyasal dinamikler bu örgütsel yapıların güçlenmesine hizmet etti?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: İslam dünyasını merkeze alırsak, modern dönemde ilk örgütlenmeler, daha önce de ifade edildiği gibi, anti-emperyalist hareketlenmeler şeklinde başladı; bağımsızlık sonrası dönemde anti-modern ve anti-laik bir tonda devam etti. Ulusal yapıların bu örgütlere alan bırakmaması üzerine otorite boşluğu ve işgal bölgelerinde ancak konumlanabildiler. Destek buldukları ölçüde de hem mahalli çatışmalarda gerillalar olarak boy gösterdiler ama aynı zamanda ulus ötesi eylem yapacak kapasiteye de ulaştılar. Örgütleştiler. El-Kaide ve DEAŞ bu durumun örneğidir. Tarihi olarak 1930 sonrası dönemde İngilizlerin özellikle Mısır ve Filistin'deki varlığı ilk silahlı grupların oluşmasını sağlamıştır denilebilir. Yine de 1948'de İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesi, İslami hareketlerin şiddet temelli global bir cihadizme doğru kaymasında çok önemli etkiye sahiptir. İsrail-Filistin çatışmaları Orta Doğu'daki radikal salınımları daima beslemiş; örgütsel yapılanmaları sıcak çatışmaların içinde canlı tutmuş ve eylemler için karşılıklılık prensibine dayalı meşrulaştırma zemini sağlamıştır. Özellikle el-Kaide'nin 2000 sonrası ABD ve Avrupa'daki eylemlerini meşrulaştırmada Filistin önemli bir retoriktir. Dahası toprağından çıkarılan Ürdün ve Güney Lübnan'daki göçmen Filistinlilerin pek çok sosyal ve psikolojik olumsuzluklarla malül kalabalık kamp hayatı, örgütsel faaliyetlerin yatağı haline gelmiştir. Özellikle de Güney Lübnan, Filistinli hareketler ile Hizbullah'ın ortak düşmana karşı örgütsel ve taktiksel paylaşımlarda bulundukları doğal bir karşılaşma alanı olmuştur. 1980 öncesi sol fraksiyonların devrimci söylemleri ve eylemleriyle dünya gündemine taşınan Filistin direnişi, bir taraftan Filistin içlerindeki Müslüman Kardeşler etkisi, diğer taraftan, Filistin dışında Hizbullah'la yaşanan dirsek temasıyla giderek İslami hareketlere doğru kaymıştır. 1948 Filistin Ayaklanması milat kabul edilirse 1954, 1967, 1973 ve 1982 Arap-İsrail çatışmalarının tümünde İsrail'in galip gelmesinin oluşturduğu gerilimler ve mağlubiyet duygusu; Filistinli ve çevredeki Arap otoritelere karşı geliştirilen güvensizlik; Müslüman dünyanın genelinin ise sadra şifa adımlar atamamasının oluşturduğu umutsuzluk; dahası 1993 Oslo ve 2000 Camp David İsrail-Filistin barış görüşmelerinin de istenen sonuçları vermemesi, sadece iç kapanma ve radikalizmi tetiklememiş; terörize taktikleri kullanan örgütlü yapıların da sahneye çıkmasını sağlamıştır. Önce 1987'de İntifada şeklinde

başlayan genel halk ayaklanmaları, sonra askeri kanatlar barındıran Filistin İslami Cihad (FİC) ve Hamas böyle bir zeminde ortaya çıkmıştır. Hamas ve FİC, dünya kamuoyunda, 1990'lardan 2000'lerin başına kadar daha çok İsrail içlerinde yaptıkları canlı bomba eylemleriyle anılacaktır. Filistin, özelde Orta Doğu'da genelde tüm İslam dünyasında, geçmişte olduğu gibi günümüzde de radikal hareketleri besleyen en önemli politik meselelerden biri olmaya devam etmektedir. Bütün radikal teorisyenlerde Filistin'e özel bir vurgu vardır.

1979 sonrası dönemde, Saddam Hüseyin'in 1980'de Batı ve petrol zengini ülkelerin desteğiyle İran'a saldırması, 1981'de Mısır'da Enver Sedat'ın İslamcı aktivistler tarafından öldürülmesi ve Orta Doğu'daki güç mücadeleleri içinde bir denge unsuru olarak 1982'de Lübnan'da Hizbullah'ın kurulması, din ve terör ilişkisinde, yine doğrudan etkileri olan tarihsel gelişmelerdir. Ancak günümüz uluslararası küresel cihad ağının doğuşunu tetikleyen, bir anlamda sosyal zeminini teşkil eden çok daha önemli gelişme var: 1979'da Rusya'nın Afganistan'ı işgali. İslam'a göre Müslüman bir bölgenin işgal edilmesi normalde zorunlu olmayan cihadı (farz-ı kifaye) zorunlu yükümlülük (farz-ı ayn) haline getirmektedir. Bu sorumluluk işgal bölgesinde yerine getirilmiyorsa halka halka diğer Müslümanlara doğru genişler. Hem bu temel ilke hem de bölgeden gelen dramatik haberler çeşitli ülkelerden Müslümanların Afganistan'a akın etmesini beraberinde getirmiştir. Sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte, kırk kadar ülkeden otuz beş bin kadar mücahidin Sovyet ilerleyişi karşısında desteklenmesinin, yüz binden fazla mücahidin Afganistan'daki cihattan doğrudan etkilenmesini sağlamıştır. Bu dönemde İslam kardeşliği ve dayanışma ruhu öne çıkarılarak ABD ve petrol zengini ülkelerin yardımlarıyla bilindiği üzere Sovyetlere karşı global bir cephe oluşturulmuştur. Yeşil Kuşak diye de anılan bu cepheye Pakistan istihbaratı üzerinden CIA ve müttefiklerinin destekleri de ayrıca anılmalıdır. O dönemde Afgan cihadına katılanlara bunu sorduğumuzda reddedici bir tavır içerisinde olduklarını söyleyelim. Lider konumunda olmayan savaşı kitle için Afgan cihadı Usame Bin Ladin'in şahsi serveti; Müslüman ülkelerden bilhassa da zengin Körfez ülkelerinden toplanan çok büyük paralarla gerçekleştirilmiştir. Bunlar nasıl bavullar dolusu paraların kuryeler vasıtasıyla bu bölgeye aktığını anlatıyor. Fakat mesele elbette bu kadar basit değil. Amerika'nın bölgeyi terk etmesiyle silahlarıyla baş başa kalan bu gruplar, dünyanın neresinde isterlerse orada cihat yapabileceklerine inanmışlardır.

Afganistan tecrübesinin en önemli sonuçlarından birisi, cihadın bir çatışma aracı olarak, uluslararası ölçekte yaygınlık kazanmasıdır. Afganistan öncesi dönemde şiddet kullanımı tartışmalı bir konu olarak ya reddedilmiş ya da sınırlı olarak kabul görmüştür. Afganistan sonrasında ise meşrulaşmaya başlamıştır. Mücahitler farklı bölgelerde yeni düşmanlara odaklanmakta gecikmemişler; İslami direniş hareketleri dünyanın dört bir yanına yayılırken reform ve tedvîd yönelimli kapitalizmle nispeten uyumlu Selefiler etkilerini kaybetmeye başlamışlardır. Bu noktada merkezi ve yönü belli olmayan “göçebe cihat” kavramsallaştırmasının giderek öne çıktığı görülür. “İnanmayanların” baskısı altında Müslümanların ezildiği her bölge çatışma alanı olarak telakki edilirken; Filipin, Keşmir, Çeçenistan, Bosna gibi bölgelerde Müslümanların etnik temizliğe maruz kalması, küresel cihat düşüncesinin canlı kalmasını sağlamıştır. Bu süreçte, uluslararası bir selefi cihat ağı meydana gelirken, dağınık gruplar, Afgan cihadının ilk dönemlerinde kurulan el-Kaide çevresinde merkezileşeceklerdir. 1980’de Afganistan’a gelen 23 yaşındaki Usame b. Ladin, 1989’da Abdullah Azzam’ın öldürülmesiyle daha da sivrilecek ve yerel savaşçılara terörü de kapsayacak şekilde global bir direniş vizyonu çizmekte gecikmeyecektir. Çatışma alanlarından kendi ülkelerine dönen bazı radikal unsurlar, bu sefer içerdeki Müslüman rejimlere karşı mücadele etmeye başlayacaklar hem malî hem teknolojik hem de askerî olarak Batı’ya bağımlı olan rejimlerin meşruiyetlerini tartışmaya açacaklardır. Bin Ladin de kendi ülkesine bayrak açacak, aslında aile dostları sayılabilecek Suud kraliyetini şiddetle eleştiren mektuplar yazacaktır. Sözde Müslüman görmekten tekfire varan bir çizgide İslam ülkelerindeki yönetici elitlere karşı çatışma retoriği âdetâ global bir eğilim haline gelecektir. 1988’de Afganistan cihadında ortaya çıkan el-Kaide, 1990 başlarından itibaren artık din ve terör tartışmalarının en merkezindeki çatı örgüttür. Saldırılarından bir bölümünün el-Kaide’den yalnızca ilham aldığı, diğer bir bölümünün ise Kaide’yle esnek ilişkileri bulunan başka gruplar tarafından gerçekleştirildiği ABD belgeleri tarafından da teyit edilir. Bu süreç içinde meydana gelen uluslararası gerilla tarzı hareket eden dağınık cihat ağının el-Kaide tarafından mobilize edildiği anlaşılmaktadır.

1990’lar boyunca Müslüman ülkelerde kendi laik yönetimlerine karşı yapılan saldırılar genelde güvenlik birimleri tarafından bastırılmıştır. Buna karşın 1990’ların başından itibaren nerede çatışma varsa, göçebe mücahitler orada mevzilenmiştir. İşgal ve otorite boşluklarının olduğu Bosna Hersek, Çeçenistan, Keşmir gibi bölgelerde cihat faaliyetleri devam etmiştir.

Özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD tarafından 2001’de Afganistan’a yapılan askeri müdahale; 2003’te Irak’ın yine ABD tarafından işgali, küresel anlamda ikinci bir Afganistan vakası yaratmıştır. Bu sefer hedef Rusya değil ABD ve onu destekleyen ülkelerdir. Afganistan tecrübesini yaşayan kadro, artık yaş ve deneyim itibarıyla, diğer işgal edilen ya da otorite boşluğu yaşanan bölgelerde, bu sefer liderler olarak cihadi yönlendirmeye başlamıştır. Baas Partisi’nin milliyetçi unsurları yanında, çeşitli bölgelerden gelen direnişçiler nihai düzen konusunda farklı düşüncelerine rağmen, Irak’ta, bir taraftan işgal kuvvetleri ve onların içerdeki destekçilerine karşı savaşıırken, diğer taraftan kendi aralarında da bir güç mücadelesine girmişlerdir. İşgal ve iç savaşın şekillendirdiği Irak bölgesi, neredeyse her gün yaşanan saldırılarla, o dönemde canlı bomba eylemlerinin en kanlı halkası haline gelmiştir.

1979’da Afgan cihadının artçıları böyle bir görünüm sergilerken, aynı tarihte, daha sonraki radikalizm süreçlerini etkileyecek başka bir gelişme şüphesiz İran İslam Devrimi olmuştur. 1960’ların sonuna doğru, İslâmî hareketlerin kuramsal temeli, Pakistan’da Mevdûdî, Mısır’da Seyyid Kutub, İran’da Humeyni tarafından çizilmiş; daha sonra dünyanın diğer bölgelerine yayılmıştır. Bu kuramsal zemin üzerinde potansiyel siyasî güç 1973 Arap-İsrail savaşından sonra kendini gösteren İslâmî hareketler, 1979 İran İslam devrimiyle ilk defa kuramsal uygulanma imkânı elde etmiştir. Devrim, İran dışında benzer düşüncelere sahip kişi ve gruplara cesaret vermiştir. Bizzat Ayetullah Humeyni’nin devrimi ihraç etme çabaları bu sürecin hızlanmasına neden oldu. Güney Lübnan, ihraç çabalarının başarılı, Irak ise başarısız örneği gibidir. Yine de İran Devrimi, diğer İslam ülkelerinde gerçekleşmemiş, özellikle Sünnî İslam dünyası inkılâba şüpheyile bakmıştır. Ancak devrim sonrası dönemde, Güney Lübnan’da Hizbullah’ın İsrail karşısı bir hareket olarak ortaya çıkması, İslami hareketlerin yakın dönem değişim sürecinde önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur. İslam dünyasında aşırı gruplar nezdinde “de facto” kabul gören Hizbullah, Orta Doğu’da faaliyet gösteren el-Cihat ve Hamas’la birlikte, İsrail karşısında önemli bir blok oluşturmuş ve dinî kaynaklı şiddetin bölgedeki canlılığını devam ettirmesine elbette hizmet etmiştir. Hizbullah özellikle Güney Lübnan’da mülteci olarak yaşayan Filistinliler üzerinden İsrail-Filistin çatışmalarını da etkilemiştir. Hizbullah aracılığıyla Filistinlilerin eğitildiği ve Abdullah Rantisi gibi Hamas liderlerinin bu dönemde ortaya çıktığı; dahası Filistinli “fedâilere” canlı bomba eylemlerinin Hizbullah kurmayları tarafından öğretildiği ilgili literatürde dikkat çekici detaylardır.

Lübnanlı Şii Müslümanlar tarafından desteklenen Hizbullah, 1982’de gerçekleştirdiği ilk eylemiyle ismini duyurdu. Bu dönemde intihar eylemleri, uçak kaçırma operasyonları, rehine vakalarıyla varlık gösterdi. Ortaya çıkmasında, İran Devrimi yanında Irak Şiiilerinin Lübnan’a sürülmesinin de etkisi büyüktür; ancak Hizbullah’ın ortaya çıkması, Şiilikten ziyade Lübnan’ın kendine özgü yapısıyla açıklanır. Özellikle Maronit Hristiyanlarla Müslümanlar arasında 1976’dan itibaren yaşanan iç savaş bölgedeki radikalizmin artmasında önemli bir faktördür. Diğer taraftan, devrim sonrası dönemde, İslam devleti kurma fikri, kitlelere mal olan bir anlayış haline gelmiştir. Peki Hizbullah ne yapmak ister? Hizbullah eylemleri okunduğunda, ilgili literatürde Hizbullah’ın duruşu ve felsefesi şu şekilde özetlenir: (1) Orta Doğu’da Amerika ve İsrail’in esas aktör olmalarına karşı çıkmak ve İsrail’in hareket kabiliyetini daraltmak (2) İran-İrak savaşında, İran’a destek sağlamak ve Irak’a yardım eden devletleri teröriste taktiklerle caydırmak. (3) Orta Doğu ve Avrupa’da yakalanan grup üyelerinin serbest bırakılmasını sağlamak. (4) Alanda diğer gruplarla mücadele etmek, onları etkisiz hale getirmek. Beka Vadisi’nden güneye açılan koridorda kendilerine emniyet şeridi oluşturmak gayesiyle Suriye Sosyal Ulusal Partisi ile aralarındaki çatışma bu durumun tipik örneğidir. Yine İran liderliğini kabule yanaşmayan ve Hizbullah’ın Güney’e inmesini engelleyen Emel hareketiyle de Hizbullah karşı karşıya gelmiştir. Hizbullah’a atfedilen Orta Doğu’daki en büyük saldırı 23 Ekim 1983’de Güney Beyrut’da meydana gelen araçlı canlı bomba saldırısıdır ki 241 Amerikan 58 Fransız askeri personelinin hayatına mal olan bu saldırı II. Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleştirilen en büyük non-nükleer saldırı olarak tarihe geçmiştir.

Hizbullah Ana Dava İddianamesine göre, Türkiye’den de çeşitli grupların İran’da askeri ve siyasi eğitim aldıkları, üst düzey örgüt mensuplarının ifadeleriyle sabittir. Bazı sanıklar, İran’ın pragmatist bir politikaya sahip olduğunu, farklı zamanlarda farklı gruplarla irtibat sağladığını ve onları kullandığını ifade etmişlerdir. Özellikle İrfan Çağırıcı’nın liderliğini yaptığı İslâmî Hareket adlı örgütün İran istihbaratının taşeronu olarak çeşitli eylemlerde kullanıldığı, 1995 TBMM Faili Meçhul Cinayetleri Araştırma Komisyonu Raporu tarafından da açıkça ortaya konur. Türkiye’deki Hizbullah yapılanmalarının, özellikle Hüseyin Velioğlu ve İrfan Çağırıcı’nın liderliğini yaptığı grupların işlediği cinayetler ve mezar evleri, dini yaşamak ve dini hâkim kılmakla başlayan ideallerin hangi noktalara kadar götürüldüğünü göstermesi açısından anlamlıdır.

İşgal ve iç savaş yaşanan bölgelerde otorite boşluklarından daima yararlanmasını bilen radikal hareketlerin bilinen en radikallerinden birisi de şüphesiz IŞİD olmuştur. IŞİD'in kuruluşuna baktığımızda, karşımıza yine Afganistan coğrafyası çıkar. 1990 öncesinde Afganistan'daki el-Kaide liderleriyle birliktelikleri olan Ürdünlü Ebu Musab Zerkavi'nin 1990'ların sonunda Afganistan'da oluşturduğu "Tevhid ve Cihad" grubu bu örgütün ilk nüvesi olarak sunulur. 2001-2003 arası ABD'nin Irak'ı işgalinden önce, bu nüve, özellikle yine Afganistan tecrübesi olan yerel İslami Hareket liderlerinden Molla Fatih'in (Necmeddin Farac Ahmed) dışardan gelenlere kucak açmasıyla oluşan savunma hattının önemli bloğu olacaktır. 2004'de "Irak el-Kaidesi" haline gelen bu grup, bölgede sayıları 70'i bulan irili ufaklı cihatçı grupları 2006'da "Mücahidin Şura Konseyi" adı altında birleştirmiş; bu Konsey, 2006'da Amerikan hava saldırısında Zerkavi'nin öldürülmesinden sonra önce Irak İslam Devleti'ne, daha sonra Irak ve Şam İslam Devleti'ne (IŞİD) dönüşecektir.

2003'te Irak'ı işgal eden ve Saddam sonrası bölgede bütün dinamikleri alt-üst eden ABD; Aralık 2011'de askerlerini Irak'tan çekerken oluşan boşluk IŞİD tarafından doldurulacaktır. Bununla birlikte, IŞİD pek çok dinamiğin oluşturduğu bir kombinasyonun adıdır. Bu kombinasyonun ortaya çıkmasını sağlayan bilinen dinamikleri şöyle özetleyebiliriz: (1) ABD işgalinin oluşturduğu otorite boşlukları ve kaos ortamının sunduğu hareket kabiliyeti; (2) Saddam sonrası görevden alınan çeşitli rütbelere 30.000 civarı Irak askerinin bir bölümünün ABD işgali karşısında çatı örgüt haline gelen IŞİD içinde çatışmaya devam etmesi; (3) ABD'nin ön-Şii politikası ve 2010'da iktidara gelen Şii lider Nuri Maliki'nin Şii yanlısı faaliyetleri karşısında kendisini yalnız hisseden Sünni aşiret ve grupların IŞİD çevresinde kümelenmesi; (4) çoğu Orta Doğu ülkesinde olduğu gibi, kabilevî anlayışları tam bir ulus bilincine çıkaramamış Irak toplumunun işgal ve iç savaş ortamında etnik, mezhepsel ve dini hatlar üzerinden hızla bölünmesi ve birbirlerine girmesi; (5) Irak işgaline direnen cihatçı gruplar karşısında "Sahva Birlikleri" adı altından çeşitli aşiretlerden sayı bence spekülasyon olsa 100.000 kadar insanın ABD tarafından eğitilmesi ve silahlandırılması; (6) Irak petrollerinin satışından elde edilen muazzam kazanç yanında, yağmalanan banka ve müzelerden elde edilen gelirler, tüm dünyada var olan sempatizanların aynı ve nakdi yardımları, Müslüman olmayanlardan toplanan cizye ve haraçlar; insanlar da dahil ganimet olarak görülen her şeyin nakde çevrilmesi ile oluşan bir dizi para kaynağı; (6) ekseriyetle bölge insanı olmakla birlikte, 50'den fazla ülkeden gelen farklı dil ve kültürden

uluslararası gerillalar; (7) ABD işgali öncesi ve sonrasında bölgede faaliyet gösteren taraf ülkelerin çatışmaları hedefleri doğrultusunda istihbari olarak yönlendirmeye çalışması; (8) cihadi-tekfiri temelde sert dini doktrine dayalı geçici de olsa dini bir üst grup kimliğinin oluşturulması, hilafet söylemleriyle bu kimliğin meşrulaştırılması, kısa süreli zaferlerle perçinlenmesi ve daima dini yönetim hevesleri olan radikal kitlelerin dini heyecanlarının kullanılması.

Tarihsel halkalara şöyle bir bakılırsa, din ve terör ilişkisinde ideoloji, destek, örgüt, eylem, bölgesel ve küresel bağlam iç içedir. Bunların her biri ayrı ayrı detaylandırılabilir; fakat karmaşık ve çok yönlü bir olgudan bahsettiğimiz açıktır. Gümüş radikal terör hareketlerini beslemesi açısından örneğin 1979 senesi manidardır. Sanki “belalı” bir yıl. 79’da Cuheyman el-Uteybi’nin Kâbe baskını, Humeyni’nin Devrimi, Rusların Afganistan’ın işgali, dini kaynaklı terörün tırmanışa geçtiği Mısır’da sonra hayatına mal olacak şekilde Enver Sedat’ın âdeta ateşle oynayarak Camp David’de Amerika ve İsrail’le anlaşıp ilk defa İsrail’i ziyaret etmesi. Yapısalcı bir mantıkla bunlar art zamanlı yapısal şartların birlikteliği ve uygun bir sonucu mu yoksa rastlantılara dayalı eş süremliler gelişmeler bütünü mü? Şimdilik buna yanıt bulabildiğimiz en kullanışlı teorik zemin anti-sistemik hareketlerin bağlamı, daha doğrusu bağımlılık ilişkisi geliştirdiği merkez olarak dünya ekonomik sistemi yaklaşımıdır. Gelmekte olan geliyorum mu der yoksa hepimiz bir boşlukta var olanı inşa mı ederiz, ucu açık bir tartışmadır. Yapıyı da, boşluğu da, bireyi de üretmede bildiğimiz en etkili güç sermaye ve bunun küresel etkileridir. Bu sistemden daha az pay alan ve daha çok sistemin ucuz iş gücü olan İslam dünyası anti-sistemik radikallikler üretmeye devam edecek gibi duruyor. Din ve terör ilişkisi bağlamında, Weberyan zihniyet analizleri, böyle bir dünya sistemi içinde düşünüldüğünde ancak burjuva sosyolojisi olmaktan kurtularak gerçek sosyolojilere işaret edebilir. Dini kaynaklı terörde din mi zihniyeti belirler yoksa dünya ekonomik sistemi mi? Netleştirirsek dini terörü radikal dini yorumlar mı yoksa İslam dünyasındaki işgal ve otorite boşlukları mı var eder? Her dinde her dönemde radikal dini yorumlar görülebilir; fakat dini radikalliklerin terör üretmesi yapısal şartlarla ilgili olsa gerektir. Günümüzde her büyük dinde dini motifli terör görülüyorsa; bu durum aynı zamanda dini terörün de sadece bir bölgedeki mahalli şartlarla ilgili olmadığını, daha global süreçlerle ilgili olduğunu gösterir. Burada dini geleneği dışlayan, dini ruhu öldüren, dini kimliği parçalayan, altın çağı anlamsızlaştıran anti-laik, anti-seküler, anti-hedonist, anti-kapitalist ton dinlerdeki radikallikleri

açıklayan en genel çerçeve gibidir. Bunun zemini de yine küresel kapitalizmdir denilebilir.

TRAD: Modernizm ya da kapitalizmle doğrudan çatışmayan, hatta bunlara karşı da olmayan dindarlar çoğunluğu oluşturduğuna göre, dini motifli terörle ilişkilendirilen grupların dini anlayışı nasıl farklılaşmaktadır? Dini de önemli bir dinamik değil mi? Din ve terör ilişkisinde dinin yerini nasıl açıklarsınız?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Dini motifli terörden bahsettiğimize göre elbette din çok önemli bir dinamik. Fakat sosyal dinamikler ve tarihsel bağlamla birlikte düşünüldüğünde dinin etkisi daha anlamlı; burada itirazımız din ve terör ilişkisinin bütünüyle dini zihniyet üzerine bina edilmesinedir. Dini yorum hep var; fakat bu yorumların şiddet üretmesi sosyal dinamiklerle açıklanabilir. Şöyle diyelim, din ve terör ilişkisinde, istisnaları olsa da siyaset mücadeleleri derinleştirmekte; derinleşen çatışmalar teolojik anlamlar kazanmaktadır. Burada sosyal ve siyasal dinamiklerin büyük oranda belirleyici; İslam'ın ise genelde meşrulaştırıcı olduğu söylenebilir. Sosyal bağlam yapısal şartlarla ilgili duruma işaret ederken; dini yorumlar ise bu yapısal sürece verilen ruhla ilgilidir. Nereden baktığınıza göre değişecek şekilde yapısal durumla ruh arasında holistik/bütünsel bir ilişki olduğu açıktır. İslam dünyasında var olan yapısal düzensizlikler ve sosyal bünye arızaları, potansiyel olarak daima var olan katı dini yorumlarını genişletmekte; radikal zihniyet için uygun şartlar oluşturmaktadır. Dini motifli terörde bölgesel şartlarla bireysel psikolojik durumlar ya da tetikleyici olaylar ve dini-ideolojik yorum arasında; çoğunlukla sosyal dinamiklerin yön verdiği bir mekik modelinden bahsedilebilir. Zihniyet ve şartlar birlikte dokuyorlar ortaya çıkan ürün dinden beslenen terör oluyor.

Din ve terör ilişkisinde dinin yerini saptarken öncelikle aktör merkezli bakmak gerekir. Burada din değil; bir dini yoruma dayalı aktörün ya da hareketin dini kimliği önemlidir. Dini kaynaklı terör dinin değil belirli bir ideolojik zeminde dini sosyalleşme yaşayan radikal “öznenin” dinseliliğiyle ilgilidir. Dinin temelde barış, huzur ve mutluluk vaat ederken şiddet ve terör üreten bir karşı mekanizmaya dönüşmesi aktörün dini zihniyetiyle açıklanabilir. Dolayısıyla burada terör dindar olduğunu iddia eden insan davranışdır. İkinci olarak dinler din ve terör ilişkisinde iki asli işleve sahiptir. Bir tanesi bireye anlam ve kimlik kazandırarak yarattığı dini heyecan ve idealizmle örgütsel faaliyetleri ve eylemleri motive etme

işlevidir. İkincisi eylemleri belirli dini yorumlara dayalı olarak haklılaştırma ve meşrulaştırma asli fonksiyonudur. Radikal öznenin âdeta başka bir âlemde farklı bir ruh haline büründüğü bu adanmışlık ve heyecan anlaşılmadan dini kaynaklı şiddet ve terör de bence anlaşılamaz. Örneğin canlı bomba o kadar motive ve adanmıştır ki dünyaya ait hiçbir hesap ya da ödül onu ilgilendirmemekte; sanki başka bir boyutta yaşamaktadır. Çatışma bölgelerinden gelen bazı cihadistler oralarda yaşadıkları ezoterik, insan üstü deneyimlere sıklıkla vurgu yaparlar. Yine bazıları oralarda yaptıkları ibadetlerden ya da toplu hayattan aldıkları ruh ve lezzeti asla normal hayatta alamadıklarını ifade etmişlerdir. Normal nizami savaş yaşanan (Bosna, Çeçenistan, Afganistan gibi) bölgelerdeki bazı cihatçılar mücahitlerin üzerine güzel bir koku sindiğinden falan bahsederler. Bunlar gösteriyor ki kişisel olarak tecrübe ettikleri bir dini ruh ve heyecan söz konusudur. Bu ruh ve adanmışlığı bir tarafa koyalım, peki bu dini yorum veya kimlik hangi özelliklere sahiptir?

İslam dünyasında terörle ilişkilendirilen aşırı dini hareketler dikkate alındığında, bölgesel ve ideolojik farklılık var. Fakat yine de radikal dini kimliğin/yorumun özellikleri aslında büyük oranda bellidir. Bu kimlik öncelikle çok belirgin biçimde katı nakilcidir. İslam'daki akılcı gelenekten ziyade nakilci gelenekten beslenir. İslâmî metinlerin daha çok literal anlamları merkeze alınır; fakat literal anlam kendi düşüncelerini desteklemediğinde, kendi kabullerini desteklemek için seçtikleri geleneksel örnekler ya da ulemadan bazılarının yorumlarıyla anlamı daraltmaktan çekinmezler. İslâmî metinleri birbirini tamamlayan bütünlüklü bir yapı olarak değil; ekseriyetle tarih, gelenek ve insan faktöründen kopuk okurlar. Bu anlamda barışa nazaran savaşla ilgili dini metinleri öne çıkaran parçacı ve seçici bir yaklaşıma sahip oldukları söylenebilir. Hatta sadece ayetler ve hadisler konusunda değil, İslâmî gelenek konusunda da doktriner bir seçicilik yapma eğilimleri vardır. Mesela İslami geleneği sıklıkla Ahmet b. Hanbel ve İbn Teymiyye üzerinden parçacı biçimde okurlar. Diğer ekolleri, hatta geniş bir alanda eser veren İbn Teymiyye'nin kendi fikirleriyle uyuşmayan diğer görüşlerini göz ardı ettikleri görülür.

Burada dikkat çektiğimiz özellikler radikal dini kimliğin dini anlamada bir yöntem problemi ya da tercihiyle oluştuğu intibamı verebilir. Fakat bu kimliği üreten sadece dini anlamada metodik farklılaşma değildir; aslında bunlar bence sebep olmaktan ziyade sonuçtur. Zira Müslüman radikalizmini üreten en önemli unsurlardan birisi tarihsel şartların

şekillendirdiği dini-ideolojik inanmışlıktır. Bu ideolojiyi üreten ise dönemlere ve coğrafyalara göre farklılaşan çeşitli İslâmî hareket önderleridir. Ben yorumcu ideologlar anlaşılardan terörle ilişkilendirilen Müslüman radikalizminin anlaşılmayacağını düşünüyorum. Örnek vermek gerekirse, günümüzde Ebu Katade, Yusuf Uyeyrî, Enver Evlakî, Abdulkadir b. Abdulaziz, Ebu Muhammed Makdisi, Ebu Basir Tartusi, Usame b. Ladin, Eymen el-Zevahiri, Murat Gezenler, Halis Bayancuk gibi isimler, aralarında farklılıklar olmakla birlikte, en sert sayılabilecek ideolojik önderlerdir. Kutub ve Mevdudi gibi İslami hareket önderlerinin de bu çevrelerde hala etkisinin devam ettiğini hatırlatalım. Bir başka ifadeyle, radikal kimlikte İlahi Hâkimiyet, Tağut, Tekfir, Cihat, Şehadet, Vela-Bera gibi kavramların yorumlarıyla netlik kazanan dini-politik bir ideoloji sabit, İslâmî metinler ve dini gelenek ise bu ideoloji etrafında dönmektedir. Müslüman radikalizmi, zihniyet ve pratik olarak, daima dini metinlerden “tercihen” yapılan yorum ve çıkarımlara dayalı bir ideolojik idealizmden beslenir. Yukarıda zikredilen İslami kavramların ısrarla belirli isimler ve çıkarımlar üzerinden okunması radikal zihniyetin önemli bir kısmını açıklamaktadır. Din ve dünya ilişkileri açısından hangi mesele tartışılırsa tartışılsın, konu, mutlaka bu kavramların tek boyutlu yorumlarına getirilir denebilir.

Dolayısıyla Müslüman radikalizmi pragmatik eğilimlerle bir yapı sökücüdür. Dini ruhla idealize ettikleri zihinsel kalıpları için dini de hayatı da devleti de gerçek bağlamından koparabilir. Dini yorumlar ayet ve hadisler eşliğinde fakat tek boyutlu selefi bir yorumlama faaliyeti içinde mutlak hakikat gibi sunulur ve seküler dünyayla ilişkilendirilerek karmaşık sosyal ve siyasal realiteler bu tek boyut içine indirgenir. Bu dini kimlik kendi çapında “altın çağ” yaşayan bir dini grup aidiyetine dönüşür. Bu izole kimlik daha aşırı gruplarda tekfire varan toplumsal bir tecrit ve ayrışma haline gelmektedir. Dışarıdan bakıldığında inandıkları hakikatler için yüksek seviye bir mensubiyet ve fedakârlık gösterdikleri de görülür. Bu zihniyette esas amaç kendi hakikatlerine sadık kalarak yolda olmak ve cennete girmek olduğu için dünyevi pazarlıklara genelde kapalıdır, onlar için beşerî ödüller anlamsızdır; önemli olan mücadelecî kimliktir. Dünyevi süreçlerin fiziken içinde ruhen dışında gibidirler; kendi ideolojik kalıplarıyla şekillenen küçük bir dünyada yaşama eğilimi baskındır. Beşerî otoriteleri ve seküler hukuku “tağuti” (sınırları aşmış, azgın ve taşkın) görürler, seküler radikalliklerden farklı olarak “tağutlarla” masaya oturmak işbirlikçiliktir. Elbette grubun ve kimliğin devamını sağlayan daima doktriner bir telkin süreci görülür. Bazen yazılı ve planlı, bazen de teamül haline gelmiş bir

literatüre dayalı eğitim süreci vardır. Evlerde yapılan dini sohbetler şeklinde başlar; sohbet halkaları kimliğin baskınlığına ve grup içinde var olma süresine göre nitelik olarak farklılaşır; büyür ya da küçülür. Radikallik arttıkça genelde grup küçülür; özellikle fiili şiddete başvuracak seviyede radikalliğin olduğu hareketler âdeta bir sır cemiyeti gibidirler; her bilgi her ortamda işlenmez, gizlilik önemlidir. Kitleselleşme amaçları yoktur. Ortalama her Müslümana hitap edecek seviyede olan daha ılımlı radikal hareketler ise nispeten daha geniştir; legal yapılar içinde de kendini ifade eder. Günümüzde bu fikirlerin yayılmasında sosyal medyanın da etkisi büyüktür. Örneğin tekfirci eğilimlere sahip Ebu Hanzala mahlaslı Halis Bayancuk'un 315.000 civarında takipçisi var; bazı videoları iki milyon kişi tarafından izlenmiş; Türk toplumunda radikal Selefilik'in etkisini göstermesi açısından bir örnek. Burdaki radikal Selefilik tekfirci Selefilik haline geldiğinde dini motifli terörün doğrudan beslendiği ana zihinsel kod haline gelmektedir.

Mısır, bu tarz dini anlayışlar ve örgütler için bir laboratuvar gibidir; ders almak lazım. Başta destekledikleri Cemal Abdülnasır'la çatışmaya başlayan Müslüman Kardeşler üyeleri, 1954'ten sonra fiili olarak bir tutuklama sürecine tabii tutuldular; hapisane şartlarında yeniden sosyalleşen, özellikle de Seyyid Kutub'un fikirleri etrafında toplanan ateşli gençler, 1966'da Kutub'un asılmasının yarattığı infialin de etkisiyle, serbest bırakıldıklarında, teorik radikalizmi pratik terörizme taşımakta gecikmediler. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda yaşanan mağlubiyetin de etkisiyle bu gruplardan silahlı eylemler de yapan üç farklı örgütsel yapılanma çıktı. Dini heyecanı çok, fakat dini bilgisi yeterli olmayan bireyler; bu heyecan ve adanmışlığı radikal dini gruplar içinde de var edebilirler. Ayrıca Türkiye bölgesel olarak dini terör ve radikallik üretmeye elverişli çatışma bölgelerine yakın bir ülke; bu açıdan büyüme eğilimindeki radikal Selefilik'i dikkate almak zorunda; sosyal bütünlük ve kültürel uyum açısından yanlış dini bilincin yakıtı bitmeyen bir silaha dönüşme potansiyeli üzerinde ciddiyetle düşünmek gerekir. 2003 el-Kaide İstanbul eylemleri ya da 2015 IŞİD Ankara Garı saldırısı, dini heyecanın nasıl öldüren yanlış bir dini bilince dönüştüğünün kanlı örnekleridir.

TRAD: Modern dönemde terörizm olgusu ile dini temel alan politik şiddet arasındaki ilişki nasıl tanımlanabilir? Yirminci Yüzyılın ilk dönemlerinde ayrılıkçılık ya da radikal terörizm ön plana çıkarken son otuz yılda dini motifli terörizmin artmasındaki nedenleri nerede aramalıyız?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Öncelikle dinin yeniden keşfedildiği, olumlu ya da olumsuz yeni dinseliliklerin patladığı, dolayısıyla sadece bireysel değil aynı zamanda kamusal olarak dinin tekrar ciddiye alındığı bir dönem içinde yaşadığımız söylenebilir. 1960 sonrası kimlik hareketleriyle anılan bir dönem. Modern dünyayla uyumlu yeni dini hareketler; modern dünyayla uyumsuz fundamentalizmler hep birden yeni kimlik hareketleri olarak global konjonktürle paralel ilerleyen süreçler. Ana akım dinlerin küçük parçalara ayrılarak büyümesi, yeni kült hareketlerinde yükseliş, spiritüel eğilimlerdeki artış, “binyılcı” ve “mesiyanik” dini zihniyetlerin siyasete etkisi, bütün büyük dinlerde görülen dini köktencilikler dinin yeniden keşfinin tezahürleri olarak kullanılıyor. Post-sekülerizm, çoğul modernlikler ya da pasif laiklik gibi yaklaşımlar bu süreci açıklamak için kullanılan yeni kuramsal eğilimler. Bakış açısına göre değişir; fakat dinin krizinden sekülerliğin krizine doğru hareketlenen canlı bir akademik literatür var. Dolayısıyla din geri dönerken aynı zamanda politik şiddet içeren bir formda geri dönüyor.

Modernite dini marjinalleştirdi; bireysel alana itti. Fakat hayatın katı rasyonaliteler ve sert tüketim kalıplarıyla çepe çevre sarılması bireysel alandaki dini canlılığı da örseledi. Katı sekülerlikler katı dini eğilimleri besliyor denilebilir. Daha canlı dini ruh ve heyecan isteği, yukarıda bahsi geçtiği üzere, din anlamada sağlam bir metodolojiniz yoksa, dışlayıcı ve sert bir retorikten beslenerek kolayca dini düzen arayışına dönüşmektedir. Laikliğin ya da “laiklerin” krizinden beslenen; bütün laik otoriteleri “tağut”; tüm seküler toplumu “cahiliye toplumu” olarak gören radikal dini zihniyet “ilahi hâkimiyetle” kurulacak bir altın çağ peşinde. Mevcut hukuki süreçler ve politik aparatlarla bunu gerçekleştiremeyeceğine inananlar kendi yöntemlerini devreye sokuyorlar. En radikalleri açısından yöntem tercihleri arasında terör de önemli bir alternatif olarak beliriyor. Oyunu ve kurallarını kabul etmemek bu. Daha kolay olan hazır mesaj ve sloganlara yönelme de denilebilir. Devlet nedir; hukuk nasıl işler, kurumlar nasıl var edilir; adalet ve liyakat nasıl tesis edilir, toplum psikolojisi ya da kitle sosyolojisi ne anlama gelir; sermaye, üretim ve tüketim süreçleri neyi ifade eder; modernite ve kent yaşamı anlaşılmış mı? Dahası Emevi, Abbasi, Selçuklu, Osmanlı ya da İran veya Suudi Arabistan hangisinde ilahi hâkimiyet ne kadar var? Hâkimiyet teorileri açısından ilahi hâkimiyet neyi ifade ediyor? Bütün bunlar yoğun entelektüel birikim ve çaba gerektiren konular. Radikal Selefilik tarih, insan ve hayatla yüzleşmek yerine daha somut ve basit seçeneklerle küçük fakat konforlu bir alan yaratıyor. Adeta dini kavramları modern dünyayı var etmek yerine modern dünyayı yok etmek için kullanıyor. Teolojik birikim

yetersiz; hayat tecrübesi kısıtlı, öğrenim olsa da eğitim tam olmayınca cennete girmenin en kısa yolu Selefilik'in basit mesajlarıyla şekilleniyor. Sadece bir eylem sizi cennete sokabilir. Kılı kırk yaran kitabı dindarlık ya da fazla özcü tasavvufî gelenek onlar için fazla dolambaçlı, bu ölçüde de oyalayıcı ve gereksiz.

Burada sadece katı modernlikten beslenen anti-laik eğilimler değil tabii; aynı zamanda İslam dünyasındaki genel olarak otorite boşlukları ve kaoslar dini motifli terörü besliyor. Yapısal düzensizlik ve toplumsal oturmamışlık var. İçerde işleyen bir sosyal ve siyasal bünyen yoksa; dışardan müdahaleler kolaylaşır. Fakat sonuçta Rusların Afganistan'ı, ABD'nin Irak'ı ve Afganistan'ı işgali ya da İsrail'in Filistin içlerine doğru yayılmacı politikaları önce gerilla tarzı nizami savaşçıları; sonra onların içinden çıkan terörist aktör ve hareketleri besliyor. Temelinde ekonominin yattığı bölgesel güç mücadelelerinin, yeterince güçlü olmadığı halde, içine çekilmiş bir dünya İslam dünyası var karşımızda. Özellikle Orta Doğu.

Bu noktada dini motifli terör dinî adanmışlık, din yorum ve sosyal bağlam dışında, küresel bir sistem problemi olarak karşımıza çıkar. 1979 sonrası Afganistan'da oluşturulan cihat dinamizmi, aynı zamanda SSCB'ye karşı dünya kapitalizmi tarafından desteklenen bu "yeşil kuşak", 1990 sonrası dönemde küresel bir boyut kazandı. Aralarında benzerlikler yanında büyük farklar bulunan bu mücadele kitlenin daha sonra gelen halkaları din ve terör tartışmalarının merkezini teşkil eder. Başta Filistin olmak üzere, İslam dünyasındaki fiili işgaller; işgalin olmadığı bölgelerde ise Batı yanlısı elitler, yeni nesil gezgin mücadeleler için çatışmanın alanını ve meşruiyetini yeniden oluşturmuştur. Her iki çatışma alanı da küresel köktenci hareketleri tek bir düşmana yönlendirmektedir: İslam dünyasındaki çatışma bölgelerini küresel oyun alanına çeviren dünya ekonomik sisteminin başat aktörleri ABD ve destekçileri. Etnisite, coğrafya ve kültürün ötesinde; ancak yine belli bölgelerde somutlaşan tekfirî-selefi ve selefi-cihadî kültürden hareketle, girdiği kabın şeklini alan ABD ve Batı karşıtı küresel örgüt ve hücre ağları dini motifli terörün son noktasıdır. İslam dünyasındaki düzenin ve kontrolün yeniden kurulması için dünya sistemine asimetrik bir savaş açılması ve bu savaşın terör eylemleriyle yürütülmesi, Müslüman ve terör arasında kurulan bağın niçin küresel bir görünüme sahip olduğunu da açıklamaktadır.

Peki niçin ABD ve ekseni -ki Batılı ülkeler yanında Türkiye, Pakistan, Suudi Arabistan, Katar, Ürdün gibi ülkeler de bu eksen içinde- küresel cihadizmin düşmanı haline gelmiştir? Aslında cihadistler anti-kapitalist

devrimciler gibi sadece küresel kapitalizme savaş açmıyorlar; baskı ve otorite sıkıntısı yaşanan bütün Müslüman coğrafyalar aynı kapsamda; Doğu Türkistan açısından Çin, Kafkaslar ve Türki Cumhuriyetler açısından Rusya da ABD kadar düşman; sadece İslam dünyasındaki, özellikle de Orta Doğu'daki varlığı ve etkisi açısından esas düşman ABD. Demokrasi ve insan hakları İslam dünyasındaki yeniden yapılanmanın ve kapitalizme eklemlenmenin aslında Batı merkezli “meta söylemleri.” kullanılırken, yüz yıl önce olduğu gibi, şimdi de Ortadoğu’da yeni bir “yapay” yapının oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir. Bu yapaylık bölgelerin kendi tarihsel ve toplumsal koşullarını dışlama anlamında bir yapaylık onu da belirtelim. Bununla birlikte, yüz sene öncesine göre bu oyun sahası aktörler, koridorlar, araçlar ve imkânlar açısından çok daha karmaşık bir mahiyet arz etmektedir.

Global cihadizmin küresel kapitalizm ile kesişim noktaları ABD’nin Orta Doğu politikasının temel parametrelerine bakıldığında aslında net olarak görülebilir. Bu etno-dini politığın ana hatları şu şekilde özetlenebilir: (1) İslam dünyasında enerji kaynakları ve hatlarının güvenliği ki sadece güvenli olması yetmemekte, bu kaynakların her gücün kendi düşman/güvenlik algısı içerisinde “şer” odakların kontrolüne geçmeden kapitalist dünya sistemine hizmet etmesi de gerekmektedir; (2) İsrail Devleti’nin güvenliği ve ileriye dönük bekası; (3) müttefikler oluşturarak askeri üsler vasıtasıyla çevre ve yarı çevre bölgelerin takip ve denetim altında tutulması, gerekirse sınırların değiştirilmesi ve yeni egemenlikler oluşturulması, bunun için de her bölgede alt ve karşıt kimlikler/gruplar üzerinden siyaset geliştirilmesi; (4) diplomasi yanında askeri üslerinin sağladığı lojistik ve istihbari avantajla yeri geldiğinde güç kullanmaktan çekinmemeye; özgürlükçü bile olsa kendisini bağlayacak anlaşma ve tezlere yanaşmama; (5) silah ve uyuşturucu kaçakçılığının çeşitli aparatlarla kontrol edilmesi, buna bağlı olarak mafya ve terör faaliyetlerinin doğru yönlendirilmesi; (6) tezat biçimde bütün bunlar yapılırken bölge halkının gönlünün kazanılması, parlamenter sistemin yaygınlaşması, demokrasinin güçlenmesi, kapitalist anlayışın yerleşmesi. Böyle bir çizgi üzerinden İngilizce konuşan dünyada önemi küçümsenemeyecek olan örneğin Esposito da benzer şeyler söyler. İslam dünyasındaki çatışma süreçlerini moral ve entelektüel çizgiden Vahhabi-Selefi eğilimli şiddet içeren bir çizgiye taşıyan ABD kaynaklı Müslüman hoşnutsuzluklarını şöyle sıralıyor kendisi: (1) Demokrasi ve insan hakları gibi değerlere gerçekten sahip çıkılmamakta, reel uygulamaların gölgesinde bütün bunlar boş birer söylemden ibaret kalmaktadır. (2) Bütün barış çabalarına rağmen İsrail’e yapılan yardımlar

Müslümanlar tarafından anlaşılır değildir. (3) Çeçenistan, Kosova ve Keşmir gibi bölgelerde, Müslümanlara uygulanan etnik temizlik karşısında, Amerika'nın yavaş davranarak işi ağırdan alması yeterince dikkat çekicidir. (4) Pakistan'a nükleer silahlanma konusunda uygulanmaya çalışılan yaptırımların İsrail'e uygulanmaması. (5) Doğrudan Saddam Hüseyin'le alakası olmayan yaptırımlarla, Irak'ta, 1,5 milyondan fazla çocuğun hayatını kaybetmesi. (6) İslam dünyasındaki muhafazakâr hareketlerin “tümünün” köktencilikle itham edilip demokratik sürecin sekteye uğratılması ve demokrasi söylemiyle paradoksal şekilde otoriter rejimlerin desteklenmesi

Dünya ekonomik sistemine yön veren aktör devletlerin oluşturduğu merkez, çevre ve yarı çevre ülkeler arasında, merkez ülkeler lehine işleyen karşılıklı bağımlılık ilişkilerinde, ancak çevre ve yarı çevre konumundaki İslam ülkeleri, merkez ülkelerin çıkarlarına hizmet eden, etmediğinde ise bilinçli bir kaos politikasına maruz kalan kırılgan bir yapı arz etmektedir. Dünya sisteminde sermayenin varlığı kârlılığın devamına bağlı. Kârlılığın devamı ise bilindiği üzere temelde hammadde ve enerji başta olmak üzere maliyetlerin düşmesine, ucuz iş gücü zincirinin teminine, yeni talep alanlarının açılmasına, rakip arzların sınırlandırılmasına, teknoloji ve ar-ge transferlerinin kontrolüne, kitle kültürünün yönlendirilmesine bağlıdır. Bu denetim zincirinin dışına çıkan her ülke ya da ulus altı aktör küresel sermayenin düşmanı olacaktır. Özellikle enerji kaynakları, ucuz iş gücü potansiyelleri- ki zengin ülkeler için iki yüz dolara çalışan “kölelerin” verimli kullanılması ve göçmen politikalarının doğru yönlendirilmesi de denilebilir buna- ve yeni yatırım/pazarlar açısından Orta Doğu önemli bir oyun sahasıdır. Kabile kültüründen ulus bilincine geçememiş; enerjilerini gelişme yerine düzen kaygısı içinde etnik ve dini çatışmalara harcayan bazı Müslüman toplumlar tam da küresel kapitalizmin aradığı cinsten yemlerdir. Aktör devletler lehine tek yönlü bağımlılığın devamı için her türlü araç kullanılabilir. İşleyen bir düzen oluşturamıyor, kaynaklarınızı yerli yerince kullanamıyorsanız; merkez ülkeler kendi arasında bir paylaşım yarışına girerek bunu sizin adınıza yapacaktır ve yapmaktadır da. Bu güç ilişkilerinde aşiretlerin, dini grupların, bölgesel güçlerin doğru yönlendirilmesi kadar otorite boşluklarının tetiklediği paramiliter örgütlerin de kontrolü ve takibi gerekir. Örneğin IŞİD'in silahları nasıl bir pazardan temin ettiği, uluslararası savaşıların bu örgüte nasıl katıldığı, potansiyel liderlerin nasıl takip edildiği, hapishanelerden şartlı tahliye edilenlerin örgütteki etkisi, belirli bölgelerde alan açılırken istenmeyen bir hattı geçtiğinde nasıl püskürtüldüğü, gıda ve tıbbi malzeme dahil lojistik desteğin kimler tarafından sağlandığı,

yağmalanan müzelerdeki milyon dolarlık eserlerin kimler aracılığıyla satıldığı, dahası bir terör örgütünün uluslararası pazarlarda nasıl petrol satabildiği gibi sorular, dini motifli terörün küresel sistemle kesişim noktalarını daha net görmemizi sağlamaktadır. Bu yönüyle el-Kaide de Amerikan müdahaleciliğinin hedef alındığı küresel bir terör örgütü görünümündedir.

Elbette bir dinamik öne çekilerek dini motifli terör süreci sadece dünya sistemine bağlanamaz. Tekrar hatırlatalım ki, din ve terör ilişkisinde yapısal şartlar ile bireysel psikolojik durumlar ve dini-ideolojik yorum arasında; fakat yine de çoğunlukla sosyal dinamiklerin yön verdiği bir mekik modelinden bahsedilebilir. Dünya ekonomik sistemi bu mekiğin gücünü ve yönünü belirlemesi açısından önemlidir.

TRAD: El-Kaide terör örgütünün ortaya çıkmasından bu yana dini motifli terörizm üzerine yapılan akademik çalışmaların daha çok İslam dini ile terörizm arasındaki ilişkiye odaklandığı görülmektedir. Oysa daha geniş bir incelemeyle diğer dinler ve inanç sistemler ile politik şiddet arasında bir ilişki kurulabildiği de görülmektedir. Bu konuda bize örnekler verebilir misiniz?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Tabii ki verebiliriz. İslam’la terör arasında daha sık ilişki kurulmasının temel iki nedeni var. Birincisi baştan beri söylediklerimize bağlı kalırsak nerede yapısal bir uyumsuzluk varsa orada radikallik ve şiddet var. Başta Orta Doğu olmak üzere İslam dünyasında kırılğan hatlar daha fazla. İşgal, otorite boşluğu ve kaosların tetiklediği çatışmalar potansiyel olarak radikallikleri ve örgütsel hareketlenmeleri artırıyor. Devlet, hukuk, siyasi katılım, bilim, kadın gibi konular yerini bulamamış. Tam manasıyla bir geçiş aşaması da denilebilir. Böyle bir yapı dış müdahalelere ve yönlendirmelere de fazlasıyla açık. İkincisi, böyle bir algının oluşmasında genel olarak silah tüccarlarının, global medyanın, bazı dini hareketlerin, daha çok sağ kanat siyasetçi, yazar ve iş adamlarının oluşturduğu islamofobi endüstrisinin etkisi var. Tarihsel olarak da günümüzde de Müslümanlarla Batı’nın karşılaşması bütünleşme değil de daha çok çatışma ve rekabet zeminindedir. El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütlerinin global nitelikte ve sıklıkla gündeme gelen eylemleri böyle bir imajın oluşmasına hizmet etmekte; doğal toplumsal karşılaşmaları da alt üst etmekte; Müslüman “öteki” olarak algılanmaktadır. Bunda Euro bölgesindeki ekonomik krizlerin göçmen karşıtlığına dönmesinin de etkisi var. Zaten gelirini ve hayatını senle paylaşmak istemeyen geniş bir kitle var;

terör ya da kriminal aktiviteyle anılman elbette kullanılacak önemli bir koz. Hoş Batı'daki göçmen Müslümanlar arasında Selefi eğilimlerin yayılması da ayrıca tartışılması gereken bir konu.

Çağdaş terör tartışmaları içinde farklı dini yorumlardan beslenen pek çok hareket var. Mesela “Gush Emunim” ve “Kach” hareketleri Yahudilikte, “Hristiyan Kimliği” hareketi Protestan Hristiyanlıkta, “Yüce Gerçek” (Aum Shrinkyo) hareketi uzak doğu dini geleneklerinde şiddet ve teröre müracaat eden radikal hareketlerin örnekleridir. Bu dört gruptan hareketle de dini kaynaklı terörün evrensel kesişim noktaları yakalanabilir. Öncelikle bir dini gelenekte herkes radikal olmadığına göre ve herkes aynı kutsal metinlerden beslendiğine göre, kutsal metinlerin kendisine değil, yorumlarına dayalı üretilen köktenci bir kimlik karşımıza çıkıyor. Zaten köktencilik köken olarak Amerikan Protestanlığına ait bir kavram olmakla birlikte bütün dini geleneklerdeki aşırılığı ve kural dışı şiddet meylini ifade eden bir kavram haline gelmiştir. Bu kimlikte varoluşsal ya da politik dini bir ideoloji egemen, dini metinler bu ideolojiyi genelde meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Din, dini kaynaklı terörde yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bir meşrulaştırma ve motivasyon aracıdır. İkinci olarak diğer aşırı dini geleneklerde de tarih normatif ve yanlı biçimde okunur; olaylara ve aktörlere derin teolojik anlamlar yüklenir. Yeni anlamlar çıkarılarak yeni kimlik oluşturulur. Üçüncüsü, dinî hukuka dayalı genelde siyasi bir ideoloji üretildiği dikkat çeker. Beşerî hukuk ve demokratik mekanizmalar tarafından alınan kararlar bu yüzden anlamsızdır. Mesela Yahudilik’de “Halaka hukuku” İslam’daki “Şeriat hukukuna” tekabül eder. Bu hukuk çok sert yorumlandığında radikalliğin ve daha ileri terörize eylemlerin meşruiyet zemini haline getirilir. Mesela bazı Hasidik Yahudi gruplar “Halaka hukukuna” dayalı olarak Mescid-i Aksa’nın yerine Süleyman Mebedi’nin inşa edilme zorunluluğunu beşerî özgürlüklerle tartışılmayacak dini bir vecibe olarak görürler. Bu gruplar içinde Siyonizmi seküler bir ideoloji olarak yargılayıp seküler karakterinden dolayı İsrail’i meşru bir devlet olarak görmeyenler de var. Yine Meir Kahane sempatizanı ve Kach üyesi Baruch Goldstein’in 28 Şubat 1994’de İbrahim Camiinde ibadet halindeki Filistinlilere ateş açarak gerçekleştirdiği kanlı terör eylemi manidardır. Ne tezattır ki hayat kurtarmak için hekim olarak eğitilen Goldstein’in radikal dini bilinci hayat alan bir mekanizmaya dönüşmüştür. Yani Yahudiler de kendi radikalleriyle uğraşıyorlar. Dördüncü olarak, gerektiğinde asker ve sivil ayrımı gözetmeden şiddet kullanma eğilimi vardır. “İyilik” için şiddet asla kötü değildir gibi bir yaklaşım devreye girmektedir. Beşinci olarak bu

hareketlerde dinî yönetim ve dinî toplum ısrarı vardır; dünyevileşmeye savaş açarlar, seküler kurumlarla çatışmacı bir ilişki geliştirirler ve bu konuda katıdırlar. Altıncı olarak bu hareketler Mehdici ve Mesihanik unsurlar barındırırlar; soncu ve yeniden kurtuluşçu söylemler üreterek kendilerini nihaî kurtuluşu erecek ayrıcalıklı kimseler olarak görürler.

Örneğin Budizm, Şamanizm, Hinduizm, Hristiyanlık ve çeşitli yeni dinî akımlardan aldığı unsurlarla yeni bir kült oluşturan Yüce Gerçek lideri Shoko, apokaliptik bir felsefeye dayanarak, dünyanın sonunun yakın olduğunu, kendilerinin seçilmiş kurtulanlar olarak yok oluştan sonraki dönemde insanoğlunun yeniden doğuşunu tecrübe edeceklerini savunmaktadır. Pek çok sefer Buda'dan sonra en aydınlanmış kişi ve yeryüzüne inmiş İsa Mesih olduğunu iddia eden Asahara Shoko, yakında gerçekleşecek global bir savaş olarak tanımladığı Armegeidon'dan bahseder; özellikle Japonya'nın nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlarla yok edileceği fikrini işlediği eskatolojik kehanetlerde bulunmuştur. Bu yok oluş sürecinden de sadece Aum Shinrikyo müritlerinin kurtulacağını iddia etmiştir. Yok oluş sürecini başlatmak için 20 Mart 1995'de Tokyo Metrosuna düzenlediği, 12 kişinin ölümüne, 5000 civarında kişinin kalıcı sağlık problemleriyle yaşamasına sebep olan sarin gazı saldırısıyla bu hareket dikkatleri üzerine çekmiştir. Ayrıca kült hareketlerin kimyasal silah kullanması açısından da önemli bir örnek bu. Yine Evanjelist Hristiyanlar içinde de yoğun binyılcı ve soncu felsefeye sahip insanlar olduğunu görüyoruz. Oğul Bush döneminde bu Evanjelist grupların ABD'nin Orta Doğu politikasını şekillendirdiği sıklıkla gündeme gelmiştir. Irak'ta öldürülen sivillerin yer yer böyle bir dini zihniyetle meşrulaştırılması dikkat çekicidir. Bazen şiddet bu tarz kurtuluşçu seçilmişlik duygusundan beslenmektedir.

TRAD: Dini motifli radikalleşmenin ana unsurları nelerdir? Bu konuda bir kategorizasyon mümkün mü?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Yukarı bahsettik aslında. Şöyle ilerletelim. Dini radikalleşmenin anlam arkeolojisi yapıldığında, kavramsal olarak neyi ifade ettiği zaten ortaya çıkar. Bir defa “kökten” ve “temelden” karşı çıkma, dolayısıyla katılık ve sertlik ifade eder. Kökten ve temelden karşı çıkılan aktörü, olguyu, süreci ya da düzeni basit bir ısrardan öte hırslı biçimde “değiştirme” talep ve teşebbüsü vardır dini radikalizmde ki bunu ben devrimcilik olarak ifade ediyorum. Ayrıca değiştirmedeki başarısızlık ya da değişimin imkânsızlığı karşısında mevcut yapıdan bir tecrit ve soyutlanma hali vardır ki bu radikalliğin anti-modernist soyutlanma ve ikircikli tercihler

yönünü ortaya çıkarır. Ve son olarak kök ve asıllara vurguyla geçmişteki bir “altın çağ”ı” hem yaşamak hem de diriltmek üzere takip edilen “dışlayıcı” bir hayat felsefesi vardır ki buna sert dini gelenekçilik de denilebilir. Kavram ilk başta bunları ifade eder ki aslın çok şey söyler.

Dini radikalizm bir genel özellikler kümesi olarak sunulduğunda unsurları da ortaya çıkar aslında. Hayatın bütün sorularına cevap veren, ahlakî ve hukukî nihanî temel olarak dinin katı bir sistem olarak yorumu; kutsal metinleri literal anlama eğilimi, dinden hayata değil, yukarıda bahsi geçtiği üzere ideolojik kabullerden dini metinlere gitme; dini esasların mükemmel uygulandığı kök bir çağa inanç ve böyle bir çağın kurulmasına yönelik büyük arzu, bu arzuyu taşımayanları ötekileştirme/şeytanlaştırma. Terör bağlamında uygun fırsat ve imkan elde edildiğinde, gerekirse bu arzunun yerine getirilebilmesi için şiddet kullanma potansiyeli; sadece diğer dinlere inananlardan değil, aynı zamanda ikiyüzlü olduklarına inanılan kendi dindışlarından da şüphe etme, bazen onlara yönelik de şiddete girişebilme; modern toplumla uyumsuzluk ve bazı durumlarda seküler değerleri bütünüyle reddetme; seküler süreçlerle ilgili sert yorumlarda bulunma; yine de, modernite karşısında pragmatist bir tutum içinde, işe yarayacak kavramlardan ve üründen faydalanma; ezoterik bir anlayışla tarihi kutsallaştırma; ilahi olanla şeytani olanın savaşına da, milenyarist nihai bir kurtuluş anlayışına sarılma; en kaybedilen noktada bile kurtuluşa olan kesin inançtan beslenen bir dini bir idealizm. Bu idealizm çok ileri boyutlara kanalize edildiğinde terörün de sebebi olmakta. Bu idealizm devleti ve toplumu önce fethedip sonra yeniden inşa etmek ister. Bu altından kalkamayacağı kadar büyük bir hedef olduğu için genelde içe kapanıp daha da radikalleşir. Bütün bu unsurlar bize aynı zamanda neyin radikal olmadığını da söyler.

Sorunuzun ikinci kısmına gelirsem, radikalizm, radikallik derecesine göre kategorize edilebilir mi? Edilebilir. Benim şöyle bir tipolojim var. Bir defa dini radikalizm iç içe geçmiş sosyo-politik kesitler arasında gidip gelen geçirgen bir kimliktir. Öncelikle modern siyasal sistemle entegre olmuş legal politik İslamcılıkları ayıralım. Artan radikalliğe göre (1) Seküler parlamenter sistemle bütünleşmeyi reddeden İslamcı hareketler; (2) parlamenter sistemi belli şartlarla kabul eden İslami hareketler; (3) “İlahi Hâkimiyet” (Hizbu’t-tahrir de olduğu gibi bazen hilafet), “Tağut”, “Cihat”, “Şehadet” kavramlarına benzer sertlikte anlamlar yükleyen, bilhassa ilahi hâkimiyet ve dini yönetim kavramını öne çıkaran fakat pasif direniş - ki tebliğ de

denilebilir - metodunu izleyen teorik düzeyde radikal dini yapılar; (4) tebliğ, cemaat ve cihat aşamalarının iç içe geçtiğini düşünen ve İslam dünyasında işgal ve otorite boşlukları yaşanan bölgelerde gerilla taktikleriyle çatışmalara katılan cihatçı gruplar; (5) sadece işgal edilen bölgelerde değil kendi coğrafyalarındaki Müslümanları da tekfir eden ve potansiyel olarak teröre çok daha meyyal radikal dini yapılar.

Dikkat edilirse “İlahi Hâkimiyet”, “Tağut”, “Tekfir”, “Cihat”, “Şehadet” ve “Vela-Bera” gibi kavramları yorumlamadaki sertlik, radikal zihniyetteki sertliği de belirlemektedir. Bu konuda temel iki çıkarımımız vardır. En sert dışlayıcı söylemlere sahip tekfirci gruplardan başlayarak radikallik geçirgen ve aşamalı bir yapıdır. Bireysel savrulmalar düşünüldüğünde her aşamada terör faaliyeti görülebilir; ancak görülmeye de bilir. Buradaki ideolojik tasvirlerin terörle ilişkisi başka dinamiklerin etkisinde şekillenir. Tetikleyici olaylar, motivasyonel kaynağın gücü, örgütlü yapılarla ilişkinin sıklığı, uygun lojistik desteğe ve kaynağa sahip olma, yeni imkan ve araçlara erişme, topluma sosyo-kültürel aidiyet seviyesi, daha önce çatışmalara katılma durumu, duygusal naiflik ve genetik yatkınlık, başa çıkılamayan intikam güdüsü, kendi çelişkilerini daha büyük bir dünyaya yansıtma, çatışmalarda Müslümanların özellikle kadın ve çocukların öldürülmesi gibi pek çok faktör potansiyel olarak radikal zihniyeti terör aşamasına taşıyabilir. İkincisi, bütün bu dini-politik nüanslara rağmen dini radikalizm temelde soyut ve zihinsel bir eğilimdir; fakat fiili şiddet ve terör aşamasına geldiğinde bu zihniyet artık genel terörizm tartışmalarının bir parçası haline gelir.

Dolayısıyla ideolojik benzerliğe rağmen taktiksel farklılığa göre dini radikalizm teorik ve pratik düzeyde olabilir. Fakat yine de politik şiddet ve terör potansiyeli olarak ikisi arasında ince bir çizgi olduğu açıktır. Bütün ideolojilerde olduğu gibi, dini radikalizmde de teori pratiği besler; pratik teoriyi etkiler. Radikal teori gözlem ve düşünce ile zamanla gelişir, radikal de daha az radikal de teoride iç içedir aslında; teröre vardırılan radikal pratik ise konjonktürel ve sorun odaklıdır, uygun zamanda, en doğru olmasa da en etkili tercihler yapma eğilimindedir. Radikal teori ikinci ve üçüncü nesil İslami hareket mensupları tarafından üretilirken; teröre başvuran radikal pratik daha çok deneyimsiz gençler aracılığıyla gerçekleştirilir. Seyyid Kutup’la Salih Seriyne ve Şükri Mustafa; Ebu Muhammed Makdisi ya da Ebu Basir Tartusi ile Ebu Musab Zerkavi; Muhammed Kutup ya da Abdullah Azzam ile Usame b. Ladin ve Eymen Zevahiri arasında, benzer

yerlerden gelmelerine rağmen ideolojik ve taktiksel farklılıkların eşlik ettiği teori ve pratik ayrışmaları görülür. Bu yüzden radikal teori ile radikal pratik arasında uyum kadar uyumsuzluk ve çelişkiler de görülebilir. Neticede terörün genel çerçevesi belli. O çerçeveye girenler terörizmle ilişkilendirilir.

TRAD: Dini istismar eden terör örgütlerinin terör örgütüne eleman kazanmak için kullandıkları radikalleşme yöntemleri ve tekniklerini anlatır mısınız?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Evet burada yine iç içe geçmiş bir süreçten bahsedilebilir. Şöyle bir tablo üzerinden cevap vereyim arzu ederseniz. Bir defa toplumlarda, özellikle bizim gibi muhafazakâr karakterli toplumlarda dini bilgisi, dini anlayışı eksik ya da gereken bilgilere sahip olmayıp da dini heyecanı çok olan bir kitle var. Din bir duygudur neticede her zaman bilgi ile duygu paralel ilerlemez. Ama siz o duyguyu bir toplumda genel geçer düzgün bir dini kültür oluşturmak için eğitmeli ve işlemelisiniz. Dini duyguyu bilgiyle beslemelisiniz. Dini motivasyonu bilgi ile beslemediğimizde, dini heyecanın nerelere kadar gideceğini kestiremezsiniz. Dolayısıyla bir toplumda böyle heyecanı çok yüksek, bilgi seviyesi düşük insanlar resmi, planlı, düzenli din eğitiminden geçmemişse, din konusunda neyin ne olduğu anlaşılmamışsa, dini bir kavramı olması gereken bir yere oturtamamışsa; bu toplumda her dini arayış radikallikle buluşma imkânına sahiptir. Çarşı, pazar, okul, kampüs, kantin, çay ocağı, yurt, çoğu sosyal ortam radikalizmin mekânı olabilir. İşleyen ve uyum üreten bir dini kültür ve doktrin yoksa bütün mekânlar risk taşır. Temel meselelerden birisi budur.

Selefi deyince sistemle uyumlu selefiler var, tekfirci Selefiler var, cihatçı Selefiler var. Hepsi aynı kategoride değil. Biz ayrıca bir dernekler cenneti gibiyiz. Ve azımsanmayacak oranda da Selefi eğilimli yapı var ülkemizde. Bu insanlar dini heyecanını tatmin etmek ya da dinini öğrenmek için böyle yapılara gidiyor. Birey bu derneğin gerçek anlamını, kimler tarafından kurulduğunu, nereden desteklendiğini ve amacını çoğu zaman bilmiyor. Ama okullarda, cami altlarında saf dini duygularla insanlar bu derneklerin peşine takılıyorlar. Bunların bir kısmı zihniyet olarak radikal dini zihniyete uygun yapılar. Siz önce bu dernek faaliyetlerine katılmaya başlıyorsunuz sonra bu ev sohbetlerine dönüyor, sonra da radikal fikirlerin konuşulduğu daha küçük ortamlara dönüşüyor. Bazı yakalanan eylemciler biz ev sohbeti yapıyorduk, ev sohbetleri derinleştirdik diyerek bunu kanıtlıyor. 2003 İstanbul el-Kaide saldırıları sonrası tutukluların ifadeleri de bunun kanıtı. Dikkat ederseniz dini bağlam, dini radikal bir bağlama geçiş yapıyor.

Burada iş ve okul arkadaşlıkları, akraba ve komşuluk ilişkileri, bazen izlenen bir video ya da yorumcu bu geçişte aracı mekanizma olabiliyor. Dolayısıyla Selefi eğilimli yapılanmalar üzerinden bir örgütlenme görüyoruz. Fikirlerin yayılmasında, insan stokunun oluşmasında sosyal medyanın çok büyük etkisi var. Daha önce Ebu Hanzala lakaplı Halis Bayancuk örneğini vermiştim. Başkaları da var.

1980'li 90'lı yıllarda dergi, kitap ve gazete zihniyet ve ağ oluşturmada etkiliydi. İnternet bu zihniyet ve sosyal ağları çok üst bir noktaya taşıdı. Her türlü fikir enflasyonun ve dezenformasyonun bulunduğu sanal ortamlarda fikirler bölünerek çoğalıyor. Buradaki post-modern boşluktan elbette radikallikler de besleniyor. Kontrolü de kolay değil. Canlı bomba sosyolojisi çalışmış birisi olarak, İslam fıkhi açısından intihar eyleminin meşruiyetiyle ilgili Arapça ve İngilizce pek çok fetva ve yorumla karşılaştım. Hatta ortalama 150-200 dolarlık bir maliyetle evde nasıl bomba yapılacağını anlatan forum siteleri gördüm. El-Kaide bir ruh olarak tüm dünyada göçebe bir şekilde dolaşıyor derken; yeni nesil örgütlenme modeline işaret ediyoruz aslında. Zihniyeti ve duyguyu oturduğunuz yerde hiçbir örgütsel bağlantı kurmadan oluşturabildiğiniz gibi, bu ruh ve zihniyetle eylem yapma kapasiteniz de var. Yeni nesil terörizm bunun için çok daha tehlikeli. Aynı anda her yerde; su gibi bulunduğu kabın şeklini alıyor hem var hem yok. Onun için el-Kaide bazı saldırıların içinde fakat maddi deliller ve somut ilişkiler açısından dışında. Kendinden menkul hücre yapıları örgütlü ve hiyerarşik terörü üst bir noktaya taşıyor. Bulunduğun yerde durumdan vazife çıkarıyorsun. Dolayısıyla burada legalize edilmiş dernek faaliyetleri yanında interneti de dikkate almak lazım.

Bu konuda başka bir nokta hayatının bir döneminde çatışma bölgelerine gitmiş insanlardır. Birinci Afgan Cihadına katılmış ikinci nesil cihadistler Çeçenistan'a Bosna'ya Keşmir'e gitmiş; üçüncü nesil cihatçılar onları izliyor. Hiçbir çatışma tarihi olmayanlar da olanlardan ilham alabiliyor. Çatışma bölgelerinde ideolojik ve askeri eğitim alan kişi ülkesine döndüğü zaman artık potansiyel bir lider adaydır. Bunların önemli bir kısmı işine gücüne geri dönerken; bir kısmı terör faaliyetleri içine girebiliyor. El-Kaide ve DEAŞ operasyonlarında yakalanan bazı üyeler bu durumun kanıtıdır. Irak, Suriye ya da Afganistan tarihleri var. 2003 İstanbul eylemlerini gerçekleştiren ana kadronun ortak noktası Afganistan tarihlerinin olmasıdır. Ya savaşmak için ya okumak için ya da daha iyi İslami hayat yaşayacağına inandığı için Afganistan'a veya Pakistan'a gitmiş; kendi

deyimleriyle hicret etmiş. Döndüklerinde benzer zihniyet onları ortak düşmana karşı girilen bir eylemde birleştirmiş. Dolayısıyla burada çatışma bölgelerine giden insanların oluşturdukları gruplaşmalar eleman kazanmada çok etkilidir.

Başka bir şey. İnsanlar genelde okullarda ve üniversite kampüslerinde ikincil sosyalleşmeler gerçekleştiriyorlar ve bilindiği üzere bütün fikirlerin örgütlü yapıları vardır üniversitelerde. Dolayısıyla üniversite dönemi ve ortamı devrimci radikallikler için önemli zamanlar ve mekânlardır. Örneğin bir Anadolu vilayetinden Büyük şehre gelmiş. Parası olsa gider ev tutar. Fakat imkân yok bir dernek evine ya da yurduna gidiyor. Radikal İslamcı hareketlerin de kendi evleri var. Tabii insan ilişkileri şeklinde fikir alışverişi başlıyor buralarda. Dört sene büyük bir zaman dilimi; doğru mekânlar ve arkadaşlar tercih edememişsen her türlü aşırı fikrin içinde bulursun kendini ki bu dönem zaten hayatın sorgulanmaya başlandığı bir zaman dilimi. Veleve ki çok seküler bir aileniz de olsa en katı fikirler içinde yeniden sosyalleşebilirsiniz. Usume b. Ladin'in kardeşleri ve kuzenleri Avrupa'da Amerika'da avangard hayatlar yaşıyor. Carmen b. Ladin'in, Ladin ailesi hakkında içerden yazdığı kitap bu konuda çarpıcıdır. Usume'nin kendi öz kuzeni ABD'de şarkı yazarı müzik yapan gayet de seküler bir kadın. Kral Faysal'ın Cemal Abdülnasır baskısından kaçan Müslüman Kardeşler'e Suudi eğitim kurumlarında açtığı alanın gelecekte Bin Ladin krizine dönüşeceğini kestiremediğini görüyoruz. Fakat ilgili literatürde tekrar eden bir tema olarak Bin Ladin'in üniversite yıllarından itibaren Muhammed Kutub ve Abdullah Azzam gibi İhvan üyelerinin etkisinde yeniden bir sosyalleşme yaşayıp 20'li yaşların başında soluğu Afganistan'da aldığı görülmüyor. Bunlar bize politik dini tercihlerle radikalleşme arasında ilişki olduğunu gösteriyor.

Bir de aile etkisinden söz edilebilir. Dini radikalizm babadan oğula geçer mi? Genel olarak geçmiyor ama evet diyebileceğimiz örnekler de var. Mesela aileniz selefi eğilimleri yüksek bir aile ise çocuklarda bunun büyük bir etkisi oluyor. Yani bu radikal yapıların aynı zamanda aile yapıları olduğunu da düşünmek lazım. Bunların önemli bir kısmı evli insanlar. Çoluğu çocuğu var ve birbirleriyle ilişki içinde yaşıyorlar. İç evlilikler radikalizmde aile etkisini gözler önüne seriyor. Mesela bahsi geçen Halis Bayancuk, Hizbullah yönetici ve ideologlarından firari sanık -ki İran'da öldüğü söyleniyor- Hacı Bayancuk'un oğlu. Usume b. Ladin'in oğlu Türkiye'deki 2003 eylemlerinin de beyni olan Ebu Hafs el-Mısri'nin (Muhammed Atef) kızıyla evli. Bu Osman b. Ladin aynı zamanda Eymen

Zevahiri sonrası el-Kaide Global'in potansiyel lider adaylarından birisi. Yine terör eylemlerinde ya da bölgesel çatışmalarda öldürülen cihatçıların dul eşlerinin grup içinden seçilen bireylerle evlilik yaptığı bilgileri yanında; yetim çocuklarının da diğer cihatçılar tarafından kollandığı ve büyütüldüğü bilgilerine de rastlanmaktadır. Bunlar da aile ve evliliklerin bu tarz karşıt kültür alanlarının nasıl inşa edildiğini göstermesi açısından önemlidir.

TRAD: Türkiye'de faaliyet gösteren din motifli terör örgütleri hangileridir? Bunların ortaya çıkış sürecini anlatabilir misiniz? İlk örgütler nasıl ve hangi şartlarda ortaya çıktılar? Nasıl bir dönüşüm geçirdiler?

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Kapsamlı bir soru bu. Bu soruyu cevaplarken şöyle bir çerçeve çizelim isterseniz. Türkiye'nin kendi sınırları içerisinde bizim başta koyduğumuz terörizm tanımının içine giren çok örgüt olduğu söylenemez. Hâkimiyet, tekfir, cihat, şehadet eksenli teorik düzeyde radikal hareketler ve oluşumlardan bahsedilebilir. Yukarıda çizdiğimiz tanım ve sınırlardan hareketle bu grupların hangi düzeyde radikal oldukları ya da eylem potansiyelleri ayrıca tartışılabilir. Okuyucu da kendi çevresindeki grupları bu açıdan tartabilir. Özetle teorik düzeyde radikallikler var; fakat terör seviyesinde Daiş ve el-Kaide'nin Türkiye uzantıları yanında yakın geçişte etkili olan Güney Doğu Hizbullah'ından bahsedilebilir. Geçmiş dönemlerde İBDA-C örgütü vardı. Diğer iki örgütsel yapı ile yan yana getirilir mi tartışılır ama İBDA-C'nin bir hilafet söylemi, bir ilahi hâkimiyet söylemi var. Ama eylem ve örgütsel yapısı yok. Üniversitelerde gösteriler, birkaç gazetecinin dövülmesi, yine bazı kişilere sataşma gibi fiili eylemleri terör kapsamına sokabileceğimiz cinsten eylemler değil. Hizbuttahrir için de benzer şeyler söylenebilir. Hilafet merkezli bir dini-politik yapı üzerinden kendilerini ayırt ediyorlar; fakat onlar da tebliğ aşamasında olduklarını öne sürüyorlar; daha çok kendi içlerine dönük doktriner eğitim faaliyetlerine odaklanmış durumdalar. İBDA-C gibi günümüzde legal dergicilik yanında YouTube kanalları da var. Türkiye'nin laik anayasal düzenini aleni olarak kabul etmediklerini; Cumhuriyet'e karşı kurtuluşun hilafette olduğunu söylemekten çekinmiyorlar. Politik-dini ideoloji var, kendilerine göre strateji ve hedefleri var, bir emir etrafında hiyerarşik yapıları var, kendi içlerinde bir ekonomi de oluşturmuşlar fakat şiddet, özellikle sivillere yönelik şiddet görülüyor. Tabi bu konulardaki nihai bilgi ve belgeler Türk emniyet ve istihbarat birimlerinde yer alır. Bunlar genel gözlemler.

Bu yapıların Türkiye'de niçin var oldukları ayrı bir mülakatın konusu olabilecek genişliktedir. Burada çok genel olarak ifade edebiliriz. İslam'da

Haricileri, Yahudilikte Sikarileri dikkate alırsak politik ve sosyal şartların eşlik ettiği dinden mülhem radikal fikirlerin her dönemde söz konusu olabildiği görülür. Dini yorum ve idealler doğru yönetilmezse her zaman katı anlayışlara ve pratiklere dönüşebilir. Din, sosyolojik olarak, dindarları ve dinsizleri aşan yönetilmesi gereken kamusal bir meseledir. Doğru yorumlanmadığında ve idare edilmediğinde terörizme varan tepkisellikler de üretebilir. Temellerden birisi bu. İkinci olarak birincisiyle bağlantılı biçimde katı dini yorum ve idealizm Cumhuriyeti, laikliği ve Kemalizm'i dışlayan bir söylemle vücut bulur. Dün saltanat ve hilafet taraftarı Cumhuriyet karşıtı yapılar bugün de Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı olmaya devam ediyorlar. Buradaki zihinsel kopuş hala uyuma çevrilemedi sanki. Hizbullah'ın ve Hizbuttahrir'in bu konudaki söylemleri gayet açık. Anti laik ve anti cumhuriyetçi bir retorikten besleniyorlar. Burada yer yer etnik ve sınıfsal aidiyet maluliyetleriyle baş başa giden bir dini radikallikten de bahsedilebilir. Bunların bir bölümü cumhuriyetten mi yoksa Türklükten mi rahatsızlar ya da Türk kimliğinden duyulan hoşnutsuzluk dini devrimci bir dile mi aktarılmış tartışmalı bir konudur. Sonuçta milli devleti dışlayan bir söylemleri var; adına ne denirse densin. Üçüncüsü düşünsel olarak katı gelenekçilik ve Selefi eğilimler; pratik olarak el-Kaide ve İŞİD kendi coğrafyamızın tarihsel koşullarının ürettiği halkın da talep ettiği gerçeklikler değil; bunlar Orta Doğu ve Arap dünyasından ithal düşünce kalıpları ve yapılar. Hizbullah'ın varlığı İran'dan, el-Kaide'nin varlığı Suud ve Mısır kökenli Selefi Araplardan; Hizbuttahrir İsrail travmasını yaşayan Filistinli yöneticilerinden bağımsız düşünülemez. Ayrıca el-Kaide ve DEAŞ'ın ABD'nin jeopolitik vizyonu; Hizbuttahrir'in İngiliz pro-hilafet stratejisi; Hizbullah'ın da İran'ın Şii hilal anlayışı içinde bir yerlere oturduğu reddedilemez. Dolayısıyla bölgesel ve global güç ilişkileri örgütsel yapı ve düşünsel hareketlenmeleri de tetikleyecek bir mahiyet arz etmektedir. Suudi kökenli Rabıta, Mısır kökenli İhvan ve İran kökenli devrimci hareketlerin sivil eğilimler şeklinde yıllarca var olduğunu da unutmamak lazım. Yine bu örgütsel yapıların düşünsel zemini 1960'lardan itibaren yapılan tercümelerle Türkiye'ye girmiştir. İranlı, Mısırlı, Suriyeli, Ürdünlü, Pakistanlı yazarların kendi toplumsal ve tarihsel bağlamlarında geliştirdikleri fikirler çevirilerle Türkiye'de de yaygınlaşmıştır. Bırakın 60'ları, günümüzde bile tekfirci fikirlere sahip kişilerden yapılan derleme ve tercüme yayınları kitapçılarda görebilmekteyiz. Örnek Ürdünlü Ebu Muhammed Makdisi, Suriyeli Ebu Basit Tartusi.

TRAD: Hocam bu örgütlerin geleceği hakkında neler söyleyebiliriz, ondan bahsedebilir misiniz?

Prof Dr. Halil AYDINALP: Türkiye bağlamında mı?

TRAD: Evet hocam.

Prof. Dr. Halil AYDINALP: El-Kaide Türkiye yapılanması 2003 saldırılarından sonra büyük oranda deşifre edilmiş ve olayla irtibatlı pek çok kişi kısa sürede yakalanmıştır. Eylemleri itiraf etmişler; hatta bazı sanıklara tatbikat da yaptırılmıştı. 2003 sonrası dönemde peyderpey devam eden eş zamanlı operasyonlar el-Kaide Türkiye'nin sıkı biçimde takip edildiğini gösterir. 2003-2010 arasında 3000 civarında kişinin gözaltına alındığı, bunların 300 kadarının tutuklandığı dikkate alınırsa, el-Kaide'nin çok geniş bir taban bulmamasına rağmen, Türkiye'de yapılanmasını devam ettirdiği söylenebilir. Yine de 2015 Ankara Garı saldırılarında olduğu gibi, kısa zamanda sınırdan geçen eylemciler büyük saldırılar düzenleyebiliyor. Özellikle 2011 sonrası Suriye ve Irak'ta otorite boşluklarının tetiklediği, başta DEAŞ ve ondan kopan militan hücreler, son dönemlerde bu tarz riskleri daha da artırmaktadır. Yine Ocak 2008 Gaziantep operasyonunda beş polisi yaralayan, bir polis memurunu da şehit eden el-Kaide üyesi teröristler, örgüt tarihinde görülmeyen bir ilke daha imza attılar, ilk defa emniyet güçleriyle çatışmaya girdiler.

El-Kaide, lider-ideoloji-örgüt-eylem-destek şemasına uygun geleneksel terör örgütü modeline sahip değil. 1990 sonrası küçük, bağımsız ve yarı bağımsız hücreler şeklinde yeni örgütlenme modeline sahip bir yapı kazandı. Çatışma ve iç savaş bölgelerinde el-Kaide mensuplarıyla münasebeti olan, örgütün felsefesini ve çatışma stratejisini benimseyen her ülkeden kişi ve grup, kendi ülkesinde kendi insanıyla bazen aktif, bazen uyuyan küçük hücreler şeklinde bir görünüm sergilemektedir. Bu hücreler bazen kendi imkânlarıyla, kendi belirledikleri hedeflere yönelik, kendi bildikleri yolda yürümektedirler. Türkiye'de el-Kaide, bu tarz küçük örgütlenme yapıları içinde düşünülebilir. Bu küçük yapılar yeterli maddi ve lojistik desteğe sahip olmadıklarında, terör eylemi gerçekleştirecek profesyonelliğe de sahip olmadıkları için amatör bir ruhla faaliyette bulunmakta ve genelde istihbarat birimleri tarafından kısa sürede deşifre edilmekte. Bununla birlikte, bazen de, 2003 eylemlerinde olduğu gibi, merkezdeki beyin tarafından karar verilen eylemler için çok daha profesyonel saldırı planları yapabilmektedir. Bu tarz sansasyonel saldırılar

için el-Kaide global ilişki ağını devreye sokuyor; para, insan, gerekli belge yanında, stratejik bilgi ve tecrübe aktarımı yapıyor. El-Kaide'nin bağımsız küçük hücreler şeklinde yapılanmasının temel mantığı ise, düşmanla güç dengelerini alt üst edecek asimetrik bir savaş stratejisi uygulama istediğidir. Onların karar verdiği yerde ve zamanda, yine onların tayin ettiği hedefler yok edilecektir. Bu âdeta her yerde olan hayalet mantığına dayalı bir stratejidir. Ve eylem sonunda yok edebileceğiniz bir düşman da yoktur karşınızda. Ayrıca küçük hücrelerini feda ederek böylece daha önemli merkezî yapıların deşifre edilmeden devamı temin edilmektedir. Dahası örgüt her ülkede, bu ülkenin koşullarına ve kültürüne sahip militanlar kullanarak eylem yapma kapasitesine sahip olmaktadır. Ez cümle el-Kaide'nin Türkiye uzantısı iki kademelidir. Birinci kademe amatördür; irili ufaklı sempatizan kitlelerinden oluşur, ikinci kademe merkezi beyin tarafından yönlendirilir; bu beyinde Ebu Hafs Mısri ve Ebu Musab es-Suri gibi otuz yıllık teori ve pratikten gelen taktisyenler var. Tehlikeli olan elbette ikincisi. Fakat Bin Ladin ve Zevahiri sonrası el-Kaide merkezi yapısında özellikle liderlik açısından bir dağınıklık ve belirsizlik var. Süreç nasıl işler bilemiyoruz. Uyuyan hücreler ve bir ruh olarak el-Kaide var olduğu sürece her zaman birileri düğmeye basıp büyük eylem kararı alabilir. Bunları önlemek içinse örgütün merkezi yapılanma ve hareketlerini, beyin takımının hamlelerini çatışma bölgelerinde istihbari olarak takip etmek gerekiyor; sadece ülke içi istihbaratla bu yapıların büyük eylemlerini önlemeye çalışmak büyük risk almaktır. Zira kırılgan bir bölgedeyiz. Afganistan-Pakistan sınırı başta olmak üzere İslam dünyasındaki tüm çatışma bölgelerindeki cihadi Selefi hareketlenmeler Türkiye'yi ilgilendirir.

İŞİD'e gelirse, Irak ve Suriye'de 2015 itibariyle yaklaşık 138 bin kilometrekare bir alanı kontrol eden İŞİD'e, anlaşılan o dönemde aktör devletler tarafından bir alan açılmıştır. Sonra Irak'ta ABD, Suriye'de Rusya destekli koalisyon güçlerinin hava saldırıları başlar başlamaz İŞİD hızla büyüdüğü gibi hızlı biçimde zayıfladı. Sonuçta ömrü karşı koyamadığı hava saldırıları kadar olan İŞİD'e, bu ölçüde geniş bir alana yayılmadan önce niçin hava saldırısı yapılmadığı sorusu, çok denklemlili Orta Doğu'da, bu örgüte bilinçli bir alan açılması olarak yorumlanabilir. Bunu kim yaptı dersanız kimin işine yaradıysa onlar yapmıştır. İŞİD özellikle 2015-2016 sonrası Irak ve Suriye'de bölgesel radikal bir güç olmaktan çıkmaya başladı. Her ne kadar pandemi ve bölgesel anlaşmazlıklar sebebiyle Irak ve Suriye'de varlık gösterse de Mart 2019'da Suriye'nin Irak sınırında yer alan Bağus beldesinde kontrolü altındaki son bölgeyi de kaybetmiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin 26 Haziran 2022 tarihli IŞİD raporuna göre 2017-19 arasında global ağlar kurmaya başlayan DEAŞ, Avrupa ülkeleri de dahil, fakat özellikle İslam dünyasında, iç savaş ve otorite boşluğu olan bölgelerde küçük ve merkezizetçi olmayan hücreler şeklinde varlığını devam ettirmektedir. Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Rusya faaliyetlerinin merkez ofisinin (Faruk Ofisi) Türkiye'de olduğu vurgulanan bu raporda; son yapılan operasyonlardan sonra ofisin tekrar Şam'a taşındığı ifade edilmiş. Ağırlıklı olarak finansal merkezi Irak olmak üzere, DAİŞ liderliğinin 25 milyon dolar civarında bir mali kaynağa sahip olduğu; örgütün, diğer bölgelere göre, özellikle Afrika'da eylem kapasitesinin daha fazla olduğu söylenmektedir. Irak ve Suriye'de 6000 ile 10.000 arasında aktif DAİŞ militanı olduğu tahmin edilirken; özellikle Suriye'nin kuzeyinde 10.000 civarında DAİŞ militanının da Suriye Demokratik Güçleri'nin elinde bulunduğu bilinmektedir. Yine aynı bölgede Hevl'de -ki burası Nusaybin'e 90 km civarında bize yakın bir bölgedir- yer alan kamplarda cihadist kültürden gelen pek çok insanın yaşadığı görülmektedir ki bu kamplarda sadece 30.000 civarında çocuğun yaşadığı düşünülürse manzara daha net ortaya çıkar. Bu insanların normal hayata entegre edilmediğinde gelecek çatışmaların potansiyel kaynağı olacağını tahmin etmek elbette zor değildir. Yukarıda bahsettik; işlevselci bir bakış açısıyla, daha iyi alternatif bir işlev üretemediyseniz, cihadizm babadan oğula geçen bir meslek haline de gelebiliyor. Bu kamplardaki sayı ve bölgemize yakın olması gelecek açısından potansiyel risk olarak görülebilir. Ayrıca Irak ve Suriye'de DAİŞ kaplarına katılmış Türk vatandaşları da ayrıca değerlendirilmeli. Bir bölümü ailesiyle de giden bu insanların hem dini anlayış hem vatandaşlık bilinci hem de kültür olarak uyumu ve rehabilitasyonu ciddiye alınarak planlanmalıdır. Aksi takdirde bu insanların bir bölümü de uyuyan hücrelere dönüşebilir. Oranın travmalarını Türkiye'ye taşıyabilirler. İçerindeki idealizm, belki de tükenmişlik ya da intikam duygularıyla örgütsel faaliyetlere girişebilirler. Zannediyorum Aile Bakanlığı ve Diyanet bu konularda ortak çalışmalar yürütüyorlar.

Günümüzde bölgesel bir güç olmamakla birlikte, IŞİD, küresel bir yapı olma potansiyelini değerlendirmeye çalışacaktır. Cihadi ve tekfiri eğilimlere sahip bireylerin olduğu her yerde el-Kaide gibi zihinsel bir ruh olarak potansiyel bir örgüttür. Lojistik imkanları ve para transferleri dikkatle takip edilmesine rağmen; 2015 sonrası yine de global eylemler yapabilmektedir. 2016-2017 arasında İngiltere, Fransa, İsveç ve Türkiye'de gerçekleştirdiği terör eylemleri bu tarz global saldırıların örnekleri. Özellikle IŞİD'in 10

Ekim 2015’de 103 kişinin öldüğü 500’den fazla kişinin yaralandığı Ankara Garı’nda yaptığı canlı bomba eylemi, Cumhuriyet tarihinin en kanlı terör saldırısı olarak tarihe geçmiştir. Peki ne istiyorlar Türkiye’den? Saldırı sonrası Türk hükümetinin ABD’nin ajanı olarak suçlandığı örgüt açıklamasında, Afganistan’daki Türk askerlerinin geri çekilmesi, İsrail ile bağların koparılması, Irak’ın işgalinde ABD’ye asker tahsis edilmemesi ve Türkiye’nin “haçlı ordusuna” destek vermemesi gibi talepler dillendirdiler. Demek ki Türkiye ile ilgili politik vizyonları bu; dün istediklerini alamadıklarına göre bugün de benzer isteklerle ortaya çıkabilirler. Tabii bu ortaya çıkış için arkalarında profesyonel maddi ve lojistik destek olması lazım. Ancak küçük hücreler o zaman büyük tehdit haline gelebilir.

Hizbullah’a gelelim. Hizbullah malum bir siyasal partiye dönüştü 2000’den sonra, HÜDAPAR Hizbullah’ın siyasi uzantısı olarak legal arenada faaliyet göstermekte. Bu biraz da zorunlu tercihti; zira devletin Beykoz’daki operasyonu bütün arşiviyle birlikte Hizbullah’ı deşifre etti; liderleri öldürüldü, örgütsel yapıları felç edildi. Artık dernekler ve partileriyle var olmaya çalışıyorlar. Bir çeşit siyasal entegrasyon yaşanıyor. Kendi örgütsel tarihlerini; şiddete müracaat ettikleri dönemleri reddetmiyorlar, fakat kendilerine göre anlamlandırmaya çalışıyorlar. Etkin oldukları bölgede HDP ve PKK ile mücadele etmek zorunda kaldıkları için cılız bir görünüm sergiliyorlar. Bekledikleri rüzgârı yakalayamadılar; fakat legalize olma süreçleri de devam ediyor. Güney Doğu’daki Kürt etno-politiğini yönlendiren yapıların gölgesindeler. Esen kimlik rüzgârı küresel anlamda da esen bir rüzgâr; dinmediği sürece etno-politik dini-politiği baskılayacaktır. Ayrıca mevcut İslamcı iktidar bölgedeki kendi oy potansiyelini düşünerek HÜDAPAR’ın önünü açmayacaktır. Bu da onlar için dezavantaj; çift taraflı baskı altındalar sanki. Dahası bölgede devrimci İslam’ın karşısında geleneksel bir şıhlık ve medrese sistemi var. Geçmişte Hüseyin Velioğlu da önce bölgedeki şıhların desteğini almak istedi; fakat çok başarılı olamadı. Günümüzde de çok bir şey değiştiğini zannetmiyorum. Yine de Diyarbakır meydanına binlerce kişiyi toplayabilecek güçteler. Peygamber Sevdalıları adı altında oluşturdukları platform bir gösterge. Teşkilatları ve bağlıları var. Bu potansiyeli değerlendirmeleri için bir de-radikalizasyon süreci yaşamaları gerekiyor; bu da dini ideolojilerini yumuşatmaları anlamına gelir. Şu an böyle bir görüntü sergiledikleri söylenemez. İkinci bir konu, bu örgütsel yapılar Türkiye’nin resmî ideolojisiyle kavgalı. Barışmaya da niyetleri yok gibi; zira ideolojileri buna müsait değil. Bu durum kendilerini daima karşıt kimlik alanına hapsedecek bir özelliktir. Cumhuriyet, laik hukuk, milli

devlet bir tarafta; kurtuluşçu bir ideoloji olarak İslami düzen, İslami otorite, bir hilafet sistemi öbür tarafta. İki zıt arasında üçüncü bir yol arayışı onları marjinalliğe de itebilir; içlerindeki “Z kuşağının” etkisinde bu zıtlığı yumuşata da bilirler. Zaman içinde göreceğiz.

TRAD: Hocam Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi TRAD adına çok teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Halil AYDINALP: Ben teşekkür ederim.

DİNİ DALGA ÖZELİNDE BETİMLENEN YENİ TERÖRİZM

Selim KURT*

ÖZET

Siyasal amaçlı şiddet kullanımı olarak özetlenebilecek olan terörizmin gerisinde yatan motivasyonlar tarihsel süreç içinde farklılaşmıştır. İnsanlar ve gruplar farklı gerekçelerle motive edilen eylemlerle siyasi otoriteye meydan okumuşlardır. Söz konusu motivasyon kaynaklarını sınıflandırmaya yönelik çeşitli girişimler olsa da bu hususta alanda en çok kabul gören sınıflandırma David C. Rapoport'un Dalga Teorisi'dir. Modern terörizmin günümüze kadar dört dalga halinde ilerlediğini iddia eden teoriye göre günümüzdeki terör dalgası "Dini Dalga" olarak etiketlenmektedir. Bu dalganın kendisinden önceki dalgalara göre kapsadığı saha, örgütlenme biçimi, kullandığı taktikler, hedef seçimi, ideolojik arka planı ve gelişen teknolojiye etkin faydalanma gibi hususlarda önemli farklılıklar arz ettiği görülmektedir. Bu nedenle bahsi geçen ayırt edici özellikleriyle Dini Dalga'nın "yeni terörizm" olarak adlandırılması yönünde bir eğilim olduğu gözlemlenmektedir. Gerçekten de bu son dalganın en önemli temsilcileri olan El Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri incelendiğinde de yeni terörizmin ayırt edici özelliklerini temsil ettikleri söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Yeni Terörizm, Dalga Teorisi, Dini Dalga, David C. Rapoport, El Kaide, IŞİD.*

NEW TERRORISM DESCRIBED AS A RELIGIOUS WAVE

ABSTRACT

The motivations behind terrorism, which can be summarized as the use of violence for political purposes, have differentiated in the historical process. People and groups have challenged political authority with actions motivated by different reasons. Although there are various attempts to classify these motivations, the most accepted one in the field is David C. Rapoport's the Four Waves Theory. According to the theory, which claims that modern terrorism has progressed in four waves until today, the current wave of terrorism is labeled as the "Religious Wave". It is seen that this wave has significant differences compared to the previous ones in terms of the covered area, the form of organization, the tactics it uses, the choice of target, its ideological background and effective use of the technology. For this reason, it is observed that there is a tendency to call the Religious Wave as "new terrorism" due to its above-mentioned distinctive features. Indeed, when terrorist organizations such as Al-Qaida and ISIS, which are the most important representatives of this last wave, are examined, it can be said that they represent these features of the new terrorism.

Key Words: *New Terrorism, The Four Waves Theory, Religious Wave, David C. Rapoport, Al-Qaida, ISIS.*

* Doçent Doktor, Giresun Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, selim.kurt@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0462-5791.

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 07 Kasım 2022 / 07 November 2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 28 Aralık 2022 / 28 December 2022

GİRİŞ

Terörizmin üzerinde uzlaşılan bir tanımı olmasa da genel olarak en çok kabul gören tanımı “siyasal amaçlı şiddet kullanımıdır”. Bu çerçevede siyasal amaç hususu bir devletin varlığını gerektirmektedir ki, bu nedenle modern terörizmin doğuşunun büyük ölçüde modern devletin ortaya çıkışıyla örtüştüğü iddia edilmektedir. Elbette çok farklı siyasal gerekçelerle bireylerin ya da grupların devleti hedef aldıkları görülmekte olup, söz konusu gerekçeler aynı zamanda, terör örgütlerine göre, onların eylemlerinin meşruiyet zeminini de teşkil etmektedir. Siyasal amaç hususunda pek çok ayırım yapılmışsa da bu hususta alanda en çok kabul gören sınıflandırma Rapoport’un “Dalga Teorisi”dir. Bu teori “modern” terörizmin her biri aşağı yukarı kırk yıl süren dört dalga şeklinde ilerlediğini kabul etmekte olup, bunlardan ilki 1880’li yıllarda başlayan Anarşist Dalga, ikincisi 1920’li yıllarda başlayan Anti-Kolonyal Dalga, üçüncüsü 1960’lı yıllarda başlayan Yeni Sol Dalga ve sonuncusu da 1979 yılında başlayan Dini Dalga’dır. Bu son dalganın günümüzde de halen sürdüğü kabul edilmektedir.

Ancak bu son dalganın kendisinden önceki dalgalardan önemli farklılıklar arz ettiği görülmektedir. Bunlardan ilki bu dalgayı temsil eden terör örgütlerinin kendi ev sahibi ülke ve bölgelerinin ötesine de geçerek uluslararası alanda hareket etmeleridir. İkincisi kendisinden önceki dalgalarda yer alan terör örgütlerinin benimsediği sıkı komuta-kontrol yapısına dayanan dikey hiyerarşik bir örgütlenme yerine, yatay ağ tipi gevşek bir örgütlenmenin tercih edilmesidir. Üçüncüsü kendilerinden önceki terör örgütlerinin laik karakterine karşın bu son dalgada faaliyet gösteren terör örgütlerinin büyük ölçüde dinsel gerekçelerle motive olmalarıdır. Dördüncüsü, diğer üç dalgada yer alan örgütlerin aksine, dördünce dalgada yer alan ve uluslararası alanda hareket eden ve ahlaki gerekçelerle kendilerini daha az bağlı hisseden örgütlerin geniş insan kitlelerini etkileme potansiyeline sahip olan kitle imha silahlarını kullanma hususunda daha istekli olmalarının yanı sıra bunlara erişim olanaklarının da artmasıdır. Beşincisi ise gelişen teknolojinin sağladığı olanakları hem eylemlerinde düşmanlarına karşı daha etkin bir silah olarak kullanmaları hem de bu teknolojik gelişmelerin iletişim alanında sağladığı en önemli gelişme olan internet tabanlı sosyal ağlar aracılığıyla tüm dünyaya propaganda yapma imkanına kavuşmalarıdır.

İşte tüm bu nitelikler dördüncü dalganın kendisinden önceki dalgalardan önemli bir kopuşuna işaret etmekte olup, bu nedenle kullandığı yöntemler, erişim alanı, örgütlenme tipi, hedef seçimi ve teknolojinin etkin kullanımı gibi ayırt edici özellikleriyle “dini dalganın” yeni terörizm olarak adlandırılmasına sebebiyet vermiştir. Bu çalışmanın amacı dördüncü dalga ile yeni terörizm arasındaki bu örtüşmenin ortaya konulmasıdır. Bu amaçla yeni terörizmin yukarıda da belirtilen ayırt edici özelliklerinin, dini terörizmin en önemli temsilcileri olan El Kaide ve Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) tarafından ne derece hayata geçirildiği ve temsil edildiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda çalışmada öncelikle yeni terörizm kavramının ne olduğu ele alınarak çerçevesi çizilmeye çalışılmış, takiben bir sonraki bölümde yeni terörizmin ayırt edici özelliklerinin dini terörizmin en önemli temsilcileri olan El Kaide ve İŞİD tarafından ne derece benimsendiği ve uygulandığı analiz edilmiş ve son olarak da bir önceki bölümde yapılan analiz çerçevesinde dini terörizm ile yeni terörizm arasındaki bu örtüşme ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. YENİ TERÖRİZM KAVRAMI

Terör özünde şiddettir, ancak şiddetin her biçimi terörizm değildir. Terörizmin tam olarak tanımlanması zor olsa da iç savaş, eşkıyalık veya gerilla savaşı ile eşanlamlı olmadığını kabul etmek hayati bir önem taşımaktadır (Laqueur, 1999, s.8). Diğer taraftan “birinin teröristi, diğerinin özgürlük savaşçısıdır.” şeklinde genel olarak bilinen ifade, terörizm tanımlanmak istediğinde ahlaki bir yargıda bulunulabilmesi problemini de gündeme getirmektedir. Bu nedenle halen terörizme ilişkin olarak yaygın bir şekilde kabul edilmiş bir tanım bulunmamaktadır (Spencer, 2006, ss.2-3). Yüzden fazla terörizm tanımının bulunduğu belirten Walter Laqueur (2007), şimdiye kadar kapsayıcı bir terörizm tanımının kabul görmemesinin gerekçesi olarak ise tek bir terörizm türünün olmamasını, aksine zaman, mekân, motivasyon, tezahür ve amaç olarak birbirinden son derece farklı ve çok sayıda terörizm türünün bulunmasını göstermektedir.

Terörizm kelimesi Latince kökenlidir. “Terrere” kelimesinden gelen sözcüğün anlamı “korkudan titreme” veya “titremeye sebep olmadır”. Türk Dil Kurumu sözlüğünde “yıldırı” şeklinde ifade olunan kelime, Fransızca Petit Rebort sözlüğünde “bir toplumda bir grubun, halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku” olarak tanımlanmaktadır (Yayla, 1990, s.335. ve

Türk Dil Kurumu, t.y.). Zaman içinde terörizmin diğer anlamlarının önüne, “siyasi bir amaçla” yapılıyor olmak da eklenmiş, yani siyasi bir amaçla hareket etme, dehşete düşürme ve korku salma, terör eyleminin temel unsurları haline gelmiştir (Gençtürk, 2012). Bu bağlamda, çok genel bir bakış açısından, “terörizm, bireylerin veya ulus-altı grupların şiddeti, terör eylemlerinin kurbanlarının ötesinde daha büyük bir dinleyici kitlesinin gözünü korkutmak suretiyle politik veya sosyal bir amaç elde etmek için önceden tasarlanmış kullanımı ya da kullanma tehdidinde bulunmasıdır.” şeklinde tanımlanabilir (Sandler, 2001, s.280).

Esasen siyasi amaçla yapılan eylemler tarihi, siyasi bir otoritenin ortaya çıkışıyla ilişkilendirilmektedir. Bu çerçevede iktidarın tek bir kişinin eline geçmesi ve bu kişinin ortadan kaldırılmasının siyasi değişime yön verebilmenin en seri ve basit yolu olduğunun keşfedilmesini sağlamıştır. Bu şekildeki eylemler genellikle ya şahsi ya da hizbi sebeplerle veya taht kavgaları hüviyetindedir. Bu çerçevede gerçekleştirilen eylemlerin hedefi kimi zaman bir zorba, kimi zaman da bir haydut olsa da onu öldürmek bir cinayet olarak değil bir fazilet olarak görülmüş ve bu eylemleri bir fazilete dönüştürecek ideolojik meşruiyet kazandırma çabaları genellikle siyaset ve dinle gerekçelendirilmiştir (Lewis, 2018, ss.194-195).

Terörizmin gerisinde yatan nedenlere ilişkin çeşitli ayrımlar bulunsa da literatürde en fazla kabul göreninin Rapoport tarafından ortaya atılan “Dalga Teorisi” olduğu söylenebilir. Bu teori çerçevesinde Rapoport modern terörizmin tarihsel süreçte dört dalga halinde ilerlediğini iddia etmektedir. Bu dalgalardan ilki 1880 yılında popüler Rus terör örgütü Narodnaya Volya ile başlatılan ve yaklaşık olarak kırk yıl süren “Anarşist Dalga”dır. Bu dalgayı 1920’li yıllarda başlayan ve 1960’lı yıllara kadar devam eden “Anti-Kolonyal Dalga” ile 1960’lı yıllarda başlayıp 1990’lı yıllarda son bulan “Yeni Sol Dalgalar” takip etmiştir. Rapoport (2001) tarafından tanımlanan son dalga ise 1979 yılında başlayan ve kendisinden önceki dalgalarla benzer özellikler göstermesi halinde 20-25 yıl¹ daha devam etmesi beklenen “Dini Dalga”dır (Rapoport, 2002; Parker ve Sitter, 2016, s.198). Ve dini temelli dördüncü dalganın, Laqueur’ün de ifade ettiği üzere, terörizmin fıkırsel arka plan olarak daha da radikalleşmesinin, teknolojinin gelişmesinin sağladığı

¹ Rapoport 2013 yılında yayınlanan bir makalesinde dördüncü dalganın 2026 yılında sona ereceğini söylemiş ve bu yeni tarihi değiştirmek için ortada bir neden olmadığını da ilave etmiştir. Bkz. David C. Rapoport. The four waves of modern terror: international dimensions and consequences. Erişim tarihi: 15 Ekim 2019. <https://www.researchgate.net/publication/286896869>.

olanakla daha da ölümcül hale gelen kitle imha silahlarının kullanımı hususundaki istekliliğinin artmasıyla da birleşince, günümüzde “yeni terörizm” olarak adlandırılan yeni bir terör ortamının ortaya çıkışıyla örtüştüğü kabul edilmektedir (Laqueur, 1999, s.4).

2. YENİ TERÖRİZMİN AYIRT EDİCİ ÖZELLİKLERİ

Terörizme ilişkin hangi tanım kullanılırsa kullanılsın, pek çok bilim adamı ve politikacı 1990’lı yılların ortasından itibaren terörizmin yeni bir karakteristikle birlikte yeni bir şekle büründüğünü kabul etmektedir. Dünya, farklı aktörleri, motivasyonları, amaçları ve taktikleri olan “yeni” bir terör konseptinin doğuşuna şahitlik etmektedir. 11 Eylül’den bu yana bu yeni terörizm türü, önemli ölçüde ön plana çıkmış ve hiç şüphesiz tüm dünyada merkezi bir mesele haline dönüşmüştür (Spencer, 2006, s.4). Ancak terörizm için “yeni” ifadesinin, çok daha evvel, özellikle 1990’lı yılların ortasında kullanılmaya başlandığı söylenebilir de terörizmin yeni karakterine bu kadar yaygın bir şekilde vurgu yapılmasının en önemli nedeninin, esasen radikal dini nitelikli bir motivasyona sahip olan 11 Eylül saldırısının hem fiziksel hem de duygusal olarak yarattığı yıkım ile şokun büyüklüğü olduğu iddia söylenebilir.

Yeni terörizmi “yeni” yapan özellikleri birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki terörizmin faillerinin uluslararası arenada hareket etmeleridir. İkincisi klasik terörist ağların güçlü hiyerarşik yapılarının aksine gevşek bir şekilde organize edilmiş ağlarda faaliyet göstermeleridir. Üçüncüsü, laik karakteristikli politik ve milliyetçi ideolojilerin yerine büyük ölçüde dinsel dürtülerle hareket etmeleridir. Dördüncüsü, kitle imha silahları da dahil, mümkün olduğunca çok sayıda insanı öldürmelerine olanak tanıyacak silahların arayışı ve kullanma arzusu içerisinde olmalarıdır. Beşincisi kurbanların seçiminde herhangi bir hassasiyet göstermeyip, rastgele hareket etmeleridir. Altıncısı ise mevcut teknolojik gelişmeleri son derece yakından takip ederek, eylemlerinde kullanmalarıdır (Duyvesteyn, 2004, s.443). Bu niteliklerin büyük ölçüde Rapoport’un ifade ettiği dini dalganın en önemli temsilcileri olan El Kaide ve IŞİD gibi örgütler tarafından temsil olunduğu görülmekte olup, bu çerçevede bu bölümde söz konusu niteliklerin bahse geçen örgütlerin yapılarına ve eylemlerine ne şekilde yansdığı örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Operasyon Alanı

Yeni terörizmin faillerinin uluslararası seviyede faaliyet gösterdikleri kabul edilmektedir. Bu durum, tamamıyla ulusal ve topraksal bir odağa sahip olan klasik terör örgütleriyle tezat teşkil etmektedir (Duyvesteyn, 2004, s.443). Bu çerçevede klasik terörist grupların açık bir topraksal yönelime sahip oldukları ve kendi ev sahibi bölgeleriyle eylemlerini sınırlı bulundurdıkları söylenebilir. Operasyon alanına ilişkin bu geleneksel kalıba karşın, yeni terör örgütlerinin hem organizasyon hem de erişim ve yönelim açısından artan oranda uluslararası bir nitelik kazandığı görülmektedir. Milliyetçi ve ayrılıkçı gündemlere sahip olan klasik terörizm bu nedenle daha çok spesifik bir ülke ve bölgedeki politik durum ile ilgiliyken, küresel statükoyu değiştirme ve yeni bir dini temelli dünya düzeni kurma hedefiyle hareket eden yeni terör örgütleriye daha geniş bir coğrafi gündeme sahiptir. Sonuç olarak yeni terörizmin tekil olarak devletlerden daha çok uluslararası sistemin tamamına bir meydan okuma teşkil ettiği söylenebilir. Özellikle dinsel temelli terör örgütlerinin en önemli temsilcilerinden olan El Kaide¹ ile

¹ El Kaide'nin üstlendiği ya da gerçekleştirdiği iddia edilen saldırılardan bazıları şu şekildedir: 26 Şubat 1993'te New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerinin altında bir minibüse yerleştirilen bombanın patlaması sonucu altı kişi öldü. 25 Haziran 1996'da Suudi Arabistan'ın doğusundaki Khobar kentinde bir ABD askeri yerleşkesindeki bir yakıt kamyonuna yerleştirilen bomba nedeniyle 19 Amerikan askerini öldü ve yaklaşık 400 kişi yaralandı. 7 Ağustos 1998'de Nairobi ve Darüsselam'daki ABD büyükelçiliklerinde bomba yüklü kamyonlar patladı, 12'si Amerikalı 224 kişi öldü. Bu eylemlerden iki hafta sonra, ABD Başkanı Bill Clinton, bin Ladin'i Washington'un en büyük düşmanı olarak ilan etti ve Afganistan ve Sudan'daki noktalara seyriz füzeleri fırlattı. 12 Ekim 2000'de ABD savaş gemisi Cole'un Aden limanında bombalanması sonucunda, 17 denizci öldü ve donanma gemisinin gövdesinde delik açıldı. 11 Eylül 2001'de kaçırılan üç uçakla El Kaide ABD'nin önemli simge yapılarını hedef aldı. Saldırı sonucunda New York'taki Dünya Ticaret Merkezi kuleleri çöktü, Pentagon zarar gördü ve dördüncü uçak Pensilvanya'da düştü. Saldırı sonucunda toplamda yaklaşık 3 bin kişi öldürüldü. 11 Nisan 2002'de Tunus'un güneyindeki Cerbe adasındaki El Ghriba Sinagogu yakınında bir kamyon patladı ve bu patlama sonucunda 14 Alman, beş Tunuslu ve bir Fransız öldü. Saldırının sorumluluğunu El Kaide üstlendi. 12 Ekim 2002'de Endonezya'nın Bali kentindeki Kuta Beach gece kulübü bölgesinde patlayan bombalar nedeniyle 202 kişi hayatını kaybetti. Saldırının sorumluluğunu El Kaide ile bağlantılı sözde İslami grup Jemaah Islamiyah üyeleri üstlendi. 22 Kasım 2002'de Kenya'nın Mombasa tatil beldesinde İsrailliler arasında popüler bir otele saldırı düzenleyen üç intihar bombacısı 15 kişiyi öldürdü. Aynı gün, fırlatılan iki füze ise, Mombasa havaalanından kalkış halinde olan ve 261 yolcu taşıyan İsrail Arkia havayollarına ait bir Boeing 757'yi kıl payı ıskaladı. Saldırının sorumluluğunu El Kaide üstlendi. 12 Mayıs 2003'te Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde El Kaide bombacıları 9'u Amerikalı olmak üzere en az 35 kişiyi öldürdü. 16 Mayıs 2003'te Fas'ın Kazablanka kentinde koordineli bir şekilde gerçekleştirilen patlamalarda 13 bombacının da dahil olduğu 45 kişi öldü, 60'a yakın kişi de yaralandı. 19 Ağustos 2003'te Bağdat'ta BM karargâhı olarak hizmet veren Canal Hotel'e bomba yüklü bir kamyonla intihar saldırısı düzenlendi ve saldırı sonucunda aralarında BM elçisi Sergio Vieira de Mello'nun da bulunduğu 22 kişi öldü. 9 Kasım 2003'te El Kaide intihar bombacıları Riyad'daki bir yerleşim bölgesinde 30 kişiyi öldürdü. 15 Kasım 2003 ve 20 Kasım 2003'te Türkiye'nin İstanbul kentinde gerçekleştirilen ve 57 kişinin ölümüne ve 700 kişinin yaralanmasına neden olan dört bombalı araç saldırısı gerçekleştirildi. İspanya'da 2004 seçimlerinden 3 gün önce 11 Mart 2004 tarihinde Madrid tren istasyonuna gerçekleştirilen saldırılarda 190 kişi öldürüldü. 7 Temmuz 2005'te Londra'da dört intihar bombacısı tarafından üç metro ile bir otobüsü hedef alan saldırılarda 52 kişi hayatını kaybetti. Eylül ayında El Kaide'nin 2 numaralı ismi olan Eymen ez-Zevahiri, bombalama eylemlerini El Kaide'nin "İngiliz kibrini" vurmak için düzenlediğini

İŞİD'in¹ tüm dünyayı kapsayan terörist faaliyetlerinin genişliği, yeni terörizmin küreselleştiği hususundaki en önemli kanıtlardan biridir (Gofas, 2012, ss.23-24).

söyledi. 9 Kasım 2005'te Ürdün'ün başkenti Amman'da üç otele saldırı düzenlendi. Elli yedi kişi ve üç intihar eylemcisinin öldüğü bu eylemi ise Irak'taki El Kaide grubu üstlendi. 11 Nisan 2007'de Cezayir başkentinde on yıldan fazla bir süreden sonra gerçekleştirilen ilk büyük bombalı saldırıda 33 kişi öldürüldü. Söz konusu eylem daha sonra İslami Mağrip El Kaide Örgütü (AQIM) tarafından üstlenildi. 11 Aralık 2007'de Cezayir'deki BM ofislerinde meydana gelen iki patlamada 17'si BM personeli olmak üzere en az 41 kişi hayatını kaybetti. Bu saldırının sorumluluğunu da El Kaide üstlendi. 25 Ocak 2010'da Irak'ın başkenti Bağdat'taki otellerde intihar bombacıları tarafından üç saldırı gerçekleştirildi ve en az 36 kişinin öldüğü saldırıların sorumluluğunu El Kaide bağlantılı isyancılar üstlendi. 31 Ekim 2010'da Bağdat'ta Pazar ayını sırasında bir kiliseye gerçekleştirilen saldırıda yaklaşık 52 rehine ile polis öldürüldü. Bu saldırıyı da El Kaide'nin Irak kolu üstlendi. 28 Nisan 2011'de Fas'ın Marakeş kentinde, İslamcı militanların gerçekleştirdiği iddia edilen bir bombalı saldırıda 10'u yabancı 15 kişi öldü. Bkz. Reuters. Timeline - Major attacks by al Qaeda. Erişim tarihi: 2 Mayıs 2011. <https://www.reuters.com/article/idINIndia-56711920110502>.

¹ İŞİD'in üstlendiği ya da gerçekleştirdiği iddia edilen saldırılardan bazıları ise şu şekildedir: 9 Ocak 2015 tarihinde İŞİD mensubu Amedy Coulibaly, Paris'te düzenlediği eylemde bir polisi öldürdükten sonra kentin doğusunda Vincenne bölgesindeki bir Yahudi marketinde müşterileri rehin almış ve burada dört kişiyi öldürdükten sonra, polis tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Tunus'ta 26 Haziran 2015 tarihinde iki turistik otelin plajını basan İŞİD destekçisi silahlı saldırgan, 38 turisti öldürmüş, 35 kişiyi de yaralamıştır. 20 Temmuz 2015'te İŞİD militanları bu kez de Türkiye'de Kobani'ye gitmek için Suriç'ta buluşan gençleri hedef almış. Bu saldırıda 34 kişi hayatını kaybetmiş ve 100'den fazla kişi de yaralanmıştır. 13 Kasım 2015'te Fransa'nın başkenti Paris'te İŞİD militanları tarafından gerçekleştirilen eş zamanlı silahlı ve bombalı saldırılarda 7'si saldırgan 137 kişi öldürülmüş ve 300'den fazla kişi de yaralanmıştır. 4 Aralık 2015'te ABD'nin Kaliforniya eyaletinde İŞİD sempatisi oldukları tespit edilen evli bir çift, engellilere hizmet verilen bir sağlık kurumunu hedef alarak 14 kişinin ölümüne neden olmuşlardır. 19 Mart 2016 tarihinde İŞİD tarafından üstlenilen bir eylemde İstanbul'un kalbi İstiklal Caddesi'nde düzenlenen intihar saldırısında 4 yabancı turist hayatını kaybetmiştir. 22 Mart 2016 tarihinde Belçika'nın başkenti Brüksel'de İŞİD tarafından üstlenilen havalimanı ve metro istasyonuna yönelik intihar saldırılarında 32 sivil ölmüş ve 300'den fazla kişi de yaralanmıştır. ABD'nin Orlando şehrinde eşcinsellerin gittiği bir bara 12 Haziran 2016'da düzenlenen ve İŞİD tarafından üstlenilen bir silahlı saldırıda ise 49 kişi ölmüştür. 14 Temmuz 2016 tarihinde Fransa'nın en önemli milli bayramı Bastille Günü'nde Nice kentinde kamyonla insanları eze eze ilerleyen İŞİD üyesi 84 kişinin ölümüne neden olmuştur. 19 Aralık 2016 tarihinde Almanya'nın başkenti Berlin'de bir TIR, Noel pazarına girerek, insanları ezmiş ve saldırıda 12 kişi hayatını kaybederken, 56 kişi de yaralanmış olup, yine İŞİD tarafından üstlenilen saldırıyı gerçekleştiren kişi, İtalya'da çıkan bir çatışmada öldürülmüştür. 22 Mayıs 2017 tarihinde İngiltere'nin Manchester kentinde ABD'li şarkıcı Ariana Grande'nin konser verdiği Manchester Arena'yı hedef alan saldırıda, saldırgan dahil, aralarında çocuklarının olduğu 23 kişi hayatını kaybetmiş ve 250 kişi de yaralanmıştır. Bu saldırı da İŞİD tarafından üstlenilmiştir. 3 Haziran 2017 tarihinde İngiltere'nin başkenti Londra'da üç kişi minibüsle Londra Köprüsü'ndeki yayaları hedef aldıktan sonra yakınlarda bulunan bir markete girerek çevredekileri bıçaklamaya başlamış ve İŞİD tarafından üstlenilen saldırı sonucunda 8 kişi ölerken 48 kişi de yaralanmıştır. 17 Ağustos 2017 tarihinde ise İspanya'nın Barcelona kentinde bir minibüsün kaldırma çıkarak kalabalığın arasına dalması sonucu 13 kişi ölmüş ve 100'den fazla kişi de yaralanmıştır. İŞİD'in üstlendiği bu saldırı, 2004'teki saldırıların ardından İspanya'yı hedef alan en kanlı saldırı olmuştur. 13 Mayıs 2018'de Endonezya'nın Surabaya kentinde kiliselere yönelik 3 intihar saldırısı gerçekleştirildi ve 13 kişi hayatını kaybetti. Saldırının sorumluluğunu İŞİD üstlendi ve polis, saldırıyı gerçekleştirenlerin daha önce Suriye'de bulunduğunu doğruladı. Bombalı saldırı, 2005'ten bu yana Endonezya topraklarındaki en ölümcül olaydı. 13 Mayıs 2018'de Fransa'nın Paris kentinde bir saldırgan Opera bölgesinde 5 kişiyi bıçakladı ve saldırı 29 yaşındaki bir adamın ölümlüyle sonuçlandı. İŞİD daha

2.2. Organizasyonel Yapı

Yeni ve eski terörizm arasındaki en önemli farklılıklardan biri de organizasyon yapısından kaynaklanmakta olup, klasik terörist gruplar hiyerarşik bir yapıda örgütlenmişken, “yeni” gruplar gevşek bir ağ yapılanmasına sahiptir. Klasik terör örgütlerinde genel eğilim, merkezileşme ve liderlik ilkesini ön plana çıkarma yönünde olmuştur. Ancak bu merkezi yapılanma terörist eylemlerin doğasının belirsizliğinden dolayı çeşitli riskleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu risklerden en önemlisi ise hiç şüphesiz, bu öngörülemezliğin neden olduğu muhtemel başarısızlık halinde örgüt üyelerinin açığa çıkması ihtimalidir. Bu ise hiyerarşik bir yapıya sahip olan örgütün tamamının ifşa olması manasına gelecektir. Bu nedenle ideal olarak, terörist birimlerin küçük olması tercih edilmektedir, çünkü ne kadar büyüklerse bir sızıntı ihtimali de o kadar artmaktadır (Laqueur, 1999, s.40). Bu handikapı göz önünde bulunduran yeni terörizmin failleri, geleneksel hiyerarşik komuta ve kontrol yapısına sahip bir organizasyondan daha ziyade gevşek bir şekilde eklemlenmiş uluslararası bir şebeke kullanan, söz konusu şebekeleri destekleyen karmaşık ve belirli bir biçimi bulunmayan bir organizasyona sahiptir. Hiç şüphesiz yeni ve geleneksel terörist gruplar arasında yukarıda belirtilen organizasyonel farklılıklar daha çok El Kaide ve onu takip eden IŞİD örgütlerinde görülmekte olup, El Kaide ve IŞİD çeşitli yerel eylemlere küresel bir çerçeve sunan ve aynı zamanda onları birleştiren “franchise” bir örgüt görünümündedir (Gofas, 2012, s.22).

sonra kendi haber kanalı aracılığıyla yaptığı kısa bir açıklamada saldırıyı kendi “askerlerinden” birinin gerçekleştirdiğini söyleyerek sorumluluğu üstlendi. 29 Mayıs 2018 Salı günü, Belçika’nın Liège şehrinde, önceki gün hapisneden geçici olarak salıverilen Benjamin Herman, önce iki polis memurunu park saygılarını kontrol ederken bıçakladı, sonra da her ikisini de memurların birinin tabancasıyla vurarak öldürdü. Ardından da, polislerin öldürüldüğü yerin yakınında kırmızı ışıktaki duran bir arabanın yolcu koltuğunda bulunan 22 yaşındaki üniversite öğrencisi Cyriel Vangriecken’i vurdu. Ertesi gün İslam Devleti tarafından yapılan duyuruda saldırgan “hilafet askeri” olarak ilan edildi. 29 Temmuz 2018’de Tacikistan’da IŞİD’in üstlendiği terör saldırısında dört yabancı bisikletçi hayatını kaybetti. 16 Ekim 2020 Cuma günü Fransız ortaokul öğretmeni Samuel Paty, öğretmenlik yaptığı okula yakın bir sokakta saldırıya uğradı. Paty’nin, konuşma özgürlüğüyle ilgili bir sınıf tartışması sırasında hiciv dergisi Charlie Hebdo’da yer alan Hz. Muhammed’in karikatürlerini tartıştıktan bir hafta sonra vahşice kafasının kesilerek öldürüldüğü ortaya çıktı. Terörle mücadele müfettişleri tarafından, saldırıyı gerçekleştiren 18 yaşındaki Çeçen asıllı Rus göçmen Abdullakh Anzorov’un, Suriye’deki cihatçı gruplarla temas halinde olduğu tespit edildi. Daha fazla bilgi için bkz. Since 9/11. Terrorism Timeline. Erişim tarihi: 22 Eylül 2022. https://since911.com/explore/terrorism-timeline#jump_time_item_707.. Sputnik. Son 13 Yılda Avrupa’yı Sarsan Terör Saldırıları. Erişim tarihi: 10 Ekim 2022. <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201708181029756400-avrupa-teror-saldirlari/>.

El Kaide ve IŞİD gibi şemsiye örgütler, dünya çapındaki eylemleri motive etmek için coğrafi olarak geniş bir alana dağılmış olan eğitim kamplarında eğitilmiş ve motive edilmiş daha küçük bir hücreler ağının yaratılmasını teşvik etmektedir. Şemsiye grup tarafından sağlanan şebeke dışsallıkları, böyle bir terörist gruba, aksi taktirde grubun içsel uyumunu zayıflatma potansiyeli taşıyan geniş bir alanda faaliyet yürütmenin olumsuz etkilerini bertaraf etme imkânı da sunmaktadır. Ayrıca her bir hücrenin küçük doğası, hücre liderlerine güven atmosferini besleme imkânı sunduğu gibi, grup üyelerinin, yüksek risk almalarına sebep olacağından, örgütten çıkma hususunda korku yaşamalarına da neden olmaktadır. Hücreler bağımsız bir şekilde kendi başlarına hareket ettikleri için, hücrelerden herhangi birinin kimliğinin bir terörist saldırı sonucunda ortaya çıkarılması, diğer hücrelerin veya şemsiye organizasyonun otomatik ve kolay bir şekilde tespit edilmesine ya da bir karşı saldırıya maruz kalmasına engel olmaktadır (Rathbone ve Rowley, 2002, s.11).

Bu tarz eylemde bulunan yeni terör örgütlerinin yakın geçmişteki en önemli temsilcilerinden biri El Kaide'dir. Pek çok yerel örgüt ve kişi, örgüte biat ettiklerini ve eylemlerini de El Kaide adına gerçekleştirdiklerini ilan etmişlerdir. 1990'lı yıllarda bu şekilde gerçekleştirilen eylemlerden en önemlilerinden biri hiç şüphesiz 12 Mart 1993 tarihinde Hindistan'ın Mumbai şehrindeki seri bombalama eylemleridir. Bu saldırı çerçevesinde kentteki Mumbai Menkul Kıymetler Borsası'nın yanı sıra oteller, bankalar ve büyük bir alışveriş merkezi de hedef alınmıştır. Koordineli saldırılar, Hindistan tarihindeki en yıkıcı bombalama eylemi olup, aynı zamanda da dünyada bu tarzdaki ilk seri bombalama eylemidir. Saldırıları, El Kaide de dahil olmak üzere çeşitli terörist gruplarla bağlantılı olduğuna inanılan Mumbai merkezli uluslararası organize suç örgütü D-Company'nin lideri Dawood İbrahim'in koordine ettiği tespit edilmiştir. Bu kapsamdaki bir diğer eylem ise 7 Ağustos 1998'de meydana gelmiş olup, Tanzanya'nın Dar es Salaam ve Kenya'nın Nairobi kentlerinde yer alan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Büyükelçiliklerinde bomba yüklü kamyonların patlatılması sonucu 200'den fazla kişi ölmüştür. Mısır İslami Cihadı'nın yerel üyeleriyle bağlantılı saldırılar, Usame bin Ladin ve terör örgütü El Kaide'yi ilk kez Amerikan kamuoyunun dikkatine sunmuş ve bin Ladin'i Federal Soruşturma Bürosu'nun (FBI) en çok arananlar listesinde ilk ona sokmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise 12 Ekim 2002'de Endonezya'nın Bali adasındaki turizm bölgesi Kuta'da meydana gelen saldırıda ise 202 kişi

öldürülmüş (88 Avustralyalı, 38 Endonezyalı olmak üzere 20’den fazla milletten insan) ve 209 kişi de yaralanmıştır. Saldırı nedeniyle yerel bir İslamcı grup olan Jemaah Islamiyah’ın çeşitli üyeleri mahkûm edilmiş ve aralarından üç kişi de ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bin Ladin’e ait olduğu iddia edilen mesaj içeren bir ses kaseti, Bali bombalamalarının arkasında da El Kaide’nin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca 11 Mart 2004 tarihinde gerçekleştirilen Madrid tren bombalamaları, İspanya’nın genel seçimlerinden üç gün önce, ülkenin Madrid kentinin banliyö tren sistemine karşı neredeyse eşzamanlı ve koordineli bombalama eylemlerini içermektedir. 192 kişinin öldüğü ve yaklaşık 2.000 kişinin de yaralandığı saldırılara ilişkin, İspanyol yargısının resmi soruşturması sonucunda saldırıların El Kaide’den ilham alan bir terörist hücre tarafından gerçekleştirildiği, ancak doğrudan bir El Kaide katılımının bulunmadığı tespit edilmiştir. Benzer tarzdaki saldırıların en fazla ses getirenlerden biri de 7 Ocak 2015 tarihinde Said ve Cherif Kouachi adlı iki kardeş tarafından, Fransız hiciv dergisi Charlie Hebdo’nun Paris’teki ofisine gerçekleştirilen saldırıdır. Saldırı sonucunda binadaki 11 kişi öldürülmüş ve 11 kişi de yaralanmış, ayrıca bina dışındaki bir Fransız Ulusal Polis memuru da öldürülmüştür. Saldırının sorumluluğunu üstlenen saldırganlar, terör örgütü El Kaide’nin Yemen koluna bağlı olduklarını iddia etmişlerdir (Since 9/11, t.y.).

İŞİD de Müslüman dünya genelinde üye ve taraftarı olan ulus ötesi bir harekettir. İŞİD’in de kendisinden önceki cihatçı organizasyonlar gibi iki ana hedefi bulunmakta olup, bunlardan ilki, dünyanın her yerindeki aşırılık yanlısı Müslüman grupları gevşek bir dini-devrimci ağa bağlamak ve gayr-i Müslim (özellikle Batılı) etkilerini İslami bölgeler ve ülkelere sınır dışı etmektir. İŞİD tarafından eğitilen veya onlardan esinlenen eylemciler onlarca ülke ve bölgede hücreler kurmuştur. Söz konusu hücreler genellikle Afganistan, Cezayir, Bosna, Çeçenistan, Endonezya, Irak, Kosova, Lübnan, Malezya, Pakistan, Güney Filipinler, Somali, Sudan, Batı Şeria ve Yemen gibi çoğunluğu Müslüman olan ülkelere ve bölgelere konuşlanmışlardır. Başka hücreler de İngiltere, Fransa, Almanya, İsrail, İspanya, ABD, Arjantin, Brezilya ve Paraguay gibi Batılı ve Müslüman olmayan ülkelere de gizlice yerleşmişlerdir.

Örgüt üyeleri birbirleri ile faks, internet, cep telefonu ve e-posta gibi modern teknolojileri kullanarak iletişim kurmaktadırlar. Çoğu İŞİD hücresi küçük ve kendi kendini idame ettiren hücrelerdir ve görünüşe göre belli görevler için harekete geçirildiklerinde gereken kaynakları almaktadırlar. Bu

duruma örnek olarak 13 Kasım 2015'te Fransa'nın başkenti Paris'te IŞİD militanları tarafından gerçekleştirilen eş zamanlı silahlı ve bombalı saldırılar ile 22 Mart 2016 tarihinde Belçika'nın başkenti Brüksel'de yine IŞİD militanlarınca havalimanı ile metro istasyonuna yönelik olarak gerçekleştirilen intihar saldırıları verilebilir. Ayrıca örgütün propagandalarından etkilenecek kendiliğinden radikalleşen “yalnız kurt” olarak tabir edilen teröristler, örgütle doğrudan bağlantıları olmasa da gerçekleştirdikleri eylemleri örgüt adına işlediklerini ilan etmektedirler. Bu duruma örnek olarak ise 4 Aralık 2015'te ABD'nin Kaliforniya eyaletinde IŞİD sempatisi oldukları tespit edilen evli bir çift tarafından engellilere hizmet verilen bir sağlık kurumunu hedef alan saldırı gösterilebilir (Mart'in, 2017, s.213., Laqueur, 1999, s.127., Since 9/11, t.y. ve BBC News, 2015).

2.3. İdeolojik Arka Plan

Yeni terörizmin bir takım ayırt edici özellikleri olsa da bu özelliklerden belki de en önemlisi ve tanımlayıcı olanı, klasik terörizmin laik ideolojik motivasyonlarının yerini dini motivasyonların almasıdır. 45-50 yıl öncesine kadar, küresel terörizm ilham ve yönelim açısından ağırlıklı olarak sekülerdi ve temel motivasyonları da sağcılık, solculuk ya da aşırı milliyetçilikti. Laik karakterli bu geleneksel terörizmin hedefi dar ve siyasi nitelikte olup, büyük ölçüde yabancı yönetimlerin devrilmesini ve self-determinasyon ilkesinin uygulanmasını içermektedir. Ancak özellikle 1980'li yılların ikincisi yarısından itibaren dünya çapında radikal dini hareketler yeniden canlandı ve bu gelişmenin yeni terörizm üzerinde de önemli bir etkisi oldu. Esasen bu durum bir sürpriz değildir, çünkü din her zaman terörizmin ana temalarından biri olmuştur. Dini terörizmin şu anki canlanması ise, büyük ölçüde Müslüman ve Arap dünyasındaki eğilimlerin yanı sıra Batı ve Doğu'daki sözde İslam savunucularının ve İslamcılarının büyük hayal kırıklığıyla özdeşleştirilmektedir (Heywood, 2013, s.345. ve Duyvesteyn, 2004, s.445). Bu nedenle bu yeni terörizmin ideolojik motivasyonu büyük ölçüde dönüşümsel ve vahiye dayanan inançlara vurgu yapan genellikle İslamiyet ile bağlantılı olduğu iddia edilen dinsel doktrinlerden türetilmiştir. Bu dinsel ideolojik arka plan genelden önemli bir şekilde farklılık arz eden değerler sisteminin yanı sıra meşrulaştırma ve gerekçelendirme mekanizmaları aracılığıyla yeni ve daha radikal ahlak konseptleri üretmektedir (Gofas, 2012, s.25).

İslami kökenli olduğu iddia edilen silahlı ve radikal cihat hareketlerinin modern direnişinin yeniden canlanmasına neden olan olaylar iki katmanlı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki 1979 İran Devrimi'nin devrimci idealleri ve ideolojisi iken ikincisi ise cihadın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Afganistan'ı işgali karşısında pratikte uygulanmasıdır (Martin, 2017, s.182). Afganistan'daki uygulamanın fikir babalarından biri olan Filistinli Abdullah Azzam, 1984 yılında Afgan mücahitlerin manifestosu haline gelen bir kitap yayınlamıştır. Kitabında, işgalci ya da fetih ordularını kutsal topraklardan defetmenin, Müslümanların hem bireysel hem de toplumsal yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir. Böylelikle Azzam, sadece Afganlar için değil, tüm inanan Müslümanlar için Sovyet karşıtı seferberliği öncelik olarak ilan etmiştir (Weiss ve Hassan, 2016, s.4). Bu fikirleriyle El Kaide başta olmak üzere İslami temelli olduğunu iddia eden tüm terörist bireyler ile örgütlere motivasyon kaynağı olmuştur.

Esasen, dinsel olarak motive edilmiş terörist organizasyonların yükselişinin Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle çakıştığı kabul edilmektedir (Duyvesteyn, 2004, s.445). Bu çerçevede 1990'lı yılların başından itibaren dinsel temelli ideolojiye dayanan terör örgütleri tüm dünyada yaygınlık kazanmaya başlamış olup, örneğin 1995 yılında faal olduğuna inanılan 56 terörist grubun neredeyse yarısının, niteliği ve/veya motivasyonu bağlamında dini olarak sınıflandırılabilceği ifade edilmiştir. Hiç şüphesiz, "İslamcılık" şeklindeki genel ve radikal nitelikli siyasi-dini ideolojinin motive ettiği El Kaide ve IŞİD bu eğilimin en önemli temsilcileridir (Heywood, 2013, s.345).

El Kaide, 1988 yılında zengin bir Suudi Arabistanlı olan bin Ladin tarafından kuruldu. 1980'li yıllar boyunca en önemli faaliyet konuları, Sovyet karşıtı Afgan direnişi için Sünni İslami askerlerin finanse edilmesi, direnişe dahil edilmesi, ülkeye taşınması ve eğitilmesine yardımcı olmaktır. Bu mücadeleden sonraki amacı ise, ABD tarafından 1980'li yıllarda Sovyetlere karşı savaşmak için teşvik edilen Arap mücahitlerin, Sünni Müslüman Arap dünyasının mürted¹ ve İslami olmayan yöneticilerini hedef alan yeni bir cihad başlatmak için bir araya getirilmesidir. Daha sonra bu mücadelenin odak noktası, bu tür yöneticilerin uluslararası müttefiklerini, özellikle ABD'yi de kapsayacak şekilde, genişletilmiş ve Şubat 1998'de bin

¹ Bir Müslümanın İslam dininden çıkması anlamında fıkıh terimi. Bkz. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Mürted. Erişim tarihi: 13 Ekim 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/murted>.

Ladin, “Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihad için Dünya İslami Cephesi” başlıklı bir çağrıda bulunmuştur. Söz konusu çağrısında Müslümanlara, siviller de dahil olmak üzere sadece Amerikalıları değil, aynı zamanda onlarla müttefik olanları da öldürme çağrısı yapılmıştır (Haynes, 2005, s.182).

Genel olarak bakıldığında El Kaide’nin birbiriyle bağlantılı dört hedefinin olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, Müslümanlara şan ve şöret dolu günlerini geri getirmek için, yedinci yüzyılda Medine’de Hz. Muhammed ve arkadaşları tarafından uygulanan “saf ve otantik” İslam’a geri dönmektir. İkincisi “İslam dışı” olarak nitelediği rejimleri devirmektir. Üçüncüsü Batı’nın İslam topraklarını zapt ettiği ve Batılı bireysel değerlerin Müslümanları yozlaştırdığı gibi gerekçelerle Batılıları ve gayrimüslimleri Müslüman ülkelerden, özellikle de kutsal Suudi Arabistan topraklarından kovmaktır. Ve son olarak da benzer düşüncelere sahip sözde İslami örgütlerden oluşan bir ağ ile birlikte hareket ederek dünya çapında bir pan-İslam Halifeliği kurmaktır (Haynes, 2005, s.182).

Bu çerçevede El Kaide üyeleri ve sempatizanları, “mürted” Müslümanlara, İslami olmayan yöneticilere ve Batı’ya karşı üç yönlü bir cihat (kutsal savaş) yürüttükleri inancında birleşmişlerdir. Örgütün ideolojisi iki temel kaynağa dayanmakta olup, bunlar Vahhabilik (İslam’ın Suudi Arabistan’da uygulanan resmi versiyonu) ile Mısırlı Seyyid Kutub’un fikirleridir. El Kaide’nin baş ideoloğu ise bin Ladin’in yardımcısı da olan Eymen ez-Zevahiri’dir. El Kaide’nin dünya görüşü haline gelen şiddet ideolojisinin temeli, Zevahiri’nin 1996 yılında yayınlanan Shifa’ Sudur al-Muminin (Müminlerin Kalplerinin Tedavisi) başlıklı eserinde bulunabilir. Eserde, İslami ilkeleri ilk olarak mevcut siyasi duruma uyarlama ve daha sonra uygun İslami davranışlar için onlardan çıkarımlarda bulunma şeklindeki düşünce yapısı, birbiriyle ilişkili üç konunun analizinden doğmaktadır. Bunlardan birincisinde, Filistin çatışması Ortadoğu’nun birincil sorunu olarak tanımlanırken, tüm Arap ve Müslüman rejimlerin Birleşmiş Milletlerin (BM) otoritesini ve İsrail’in meşruiyetini kabul etmeleri nedeniyle güvenilirliklerini yitirdikleri iddia edilmektedir. Filistin meselesinin gündeme getirilmesi, El Kaide’nin bir çırpıda tüm bu hükümetleri, özellikle de ABD ile yakın bağları olan Suudi Arabistan’ı İslam dışı olduğu gerekçesiyle gayri meşru hale getirmesine olanak tanımıştır. Zevahiri’nin analizinin ikinci kısmı ise her bir Müslümanın bireysel sorumluluklarına ilişkindir. Bu çerçevede Zevahiri’nin İslam hukuku

kapsamındaki kişisel sorumluluk yorumlarına göre, “İslami olmayan” bir rejimi destekleyen her Müslüman kendini İslam’ın dışında konumlandırmaktadır. Ona göre bir Müslüman’ın hareketlerini meşrulaştırmak için “emirlere uyma” iddiasına sığınması da mümkün değildir, çünkü sadece Allah’ın emirlerine uyulmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Sonuç olarak, bu kişiler artık İslam hukukuna göre masum siviller olarak görülmemekte ve bir saldırı durumunda onlar da meşru hedefler haline dönüşmektedir. Ayrıca üzerinde durduğu üçüncü bir analiz ise düşmanın güçlü olması halinde Kuran’ın gevşek bir yorumunun yapılabileceğine ilişkin iddiasıdır. Bu durum, Kuran’ın açık bir şekilde yasakladığı intihar bombacılığı eylemlerini meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Bu noktada, daha büyük bir iyilik için intihar bombacılığının İslam hukukuna aykırı olmadığı yorumunda bulunulmuştur (Hellmich ve Redig, 2007, s.381. ve Haynes, 2005, s.182).

İslam’ın püriten bir yorumu olan Vahhabiliğin kökleri ise, Arabistan’da doğmuş bir on sekizinci yüzyıl Sünni “reformcusu” olan Mohamad ibn Abd al-Wahhab’ın fikirlerine dayanmaktadır. Abd al-Wahhab esas olarak Hz. Muhammed’in ölümünden kısa bir süre sonra İslam’ın yozlaştırıldığını iddia etmekte ve dinin eski haline döndürülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Vahhabiliğin iki temel ilkesi vardır. Bunlardan ilki Sufizm olarak bilinen mistik İslam biçimi de dahil olmak üzere “sahte putlara” tapınmaya karşı çıkılmasıdır. İkincisi ise Hz. Muhammed’in damadı da olan Hz. Ali’nin soyundan gelenlere saygı duyan Şiileri mürted olarak görmesidir. El Kaide’nin ideolojisini şekillendiren ikinci önemli dini ve ideolojik düşünür ise, Seyyid Kutub’dur (1906–1966). Kutub, “Batı medeniyetini” İslam’ın düşmanı ilan etmiş, İslam’ı yeterince yakından takip etmedikleri için Müslüman milletlerin liderlerini kınamış ve İslam’ı savunmak ve arındırmak için cihada girmenin görevleri olduğu inancını Sünni Müslümanlar arasında yaymaya çalışmıştır (Haynes, 2005, ss.182-183).

Afganistan’da SSCB’ye karşı verilen mücadeleye sonundan da olsa yetişen ve IŞİD’in temellerini atan Ebu Musab ez-Zerkavi’nin de bu düşüncelerden etkilendiği şüphesizdir. 2010 yılında örgütün başına geçen ve selefi Zerkavi’nin de dua ettiği Musul’daki en-Nuri Camisi’nde 28 Haziran 2014’te Ramazan ayının ilk günü Halifeliğini ilan ederek İslam Devleti’nin doğuşunu duyuran Ebu bekir el-Bağdadi böylelikle, Azzam’ın öğretilerine de uygun olarak, insanlığı “Müslümanların ve mücahitlerin kampı” ve

“Yahudilerin, Haçlıların ve onların müttefiklerinin kampı” olarak ikiye ayırmış ve bu savaşta Müslüman ve mücahitlerin kampında savaşanların karşı konulmaz bir güç adına nihai zaferle sonuçlanacak ve cennetteki yerlerini garanti edecek bir savaşta oldukları mesajını vererek, takipçilerini ikna etmeye çalışmıştır. Bu nedenle onlara göre bu haklı bir savaştır ve sözde İslam Devleti’ni ilan eden IŞİD gibi modern örgütler, bu cihat yorumunu ve Allah’ın iradesini dini ideolojilerinin temeli olarak kabul etmektedir (Martin, 2017, s.182. ve Weiss ve Hassan, 2016, s.1).

İslami ilkelerin siyasi bir duruma bu şekilde uyarlanması, esasen İslami köktencilere olan “gerçek inananlar” ile inanmayanlar ya da İslami olmayan rejimlere bağlı olan Müslümanlar olarak tanımlanan “düşman” arasında tam bir ayrım inşa etmektedir. Böylelikle ikinciler, İslam’ın zaferi için verildiği iddia edilen mücadelede meşru hedefler haline dönüştürülmektedir. Bu yorum, İslam teolojisinin ana okullarına dayanmasa da El Kaide ve IŞİD gibi örgütlerin ayrım gözetmeyen şiddet içeren eylemlerini teorik olarak meşrulaştırmaları için ideolojik bir temel sağlamıştır (Hellmich ve Redig, 2007, s.381).

2.4. Kullanılan Taktikler

Terörizmin bir diğer “yeni” özelliği ise teröristlerin kimyasal, biyolojik ve nükleer kitle imha silahlarına erişim arayışlarının ve bunun başarı şansının gittikçe artmasıdır (Deutch, 1997, s.11). Geleneksek teröristlerin kitle imha silahlarına erişim hususunda istekli olmadıkları, ancak “yeni” teröristlerin söz konusu silahları, radikal gündemlerini ilerletmenin meşru bir yolu olarak gördükleri iddia edilmektedir. Geleneksel terörist gruplar, temel hedefleri hükümet tarafından tanınmak olan kesin bir siyasi gündeme sahip olduklarından büyük ölçüde hükümet ile destekçilerini hedef almışlardır. Bu nedenle de konvansiyonel olmayan silahlar geniş halk kitlelerini hedef haline getireceğinden kendi politik gündemlerine çok da hizmet etmeyeceğini düşünmüşlerdir. Bu çerçevede hedef bölgedeki nüfus büyük olasılıkla karışık olacağından kitle imha silahlarının kullanımı halinde kendi taraftarlarına zarar vermeleri durumu da söz konusu olabileceğinden sadece geniş halk kitlelerinin değil kendi taraftarlarının dahi desteğini alma umutlarından vazgeçmek zorunda kalabileceklerinden endişe duymuşlardır (Field, 2009, s.200).

Aksine, radikal ideolojilere sahip teröristlerin yanı sıra bazı dini fanatikler ile müzakerelerle ilgilenmeyen ve düşmanın tümünü yok etmek

isteyen terörist gruplar açısından durum farklıdır. Bu yeni teröristler stratejik ve politik mülahazalarla daha az bağlı oldukları gibi, kitle imha silahlarının kullanımı hususunda da daha isteklidirler. Radikal bir dini inanç sistemine sahip olan bu teröristler geniş sosyal hareketlerden izole edildikleri gibi, kamuoyunu da çok fazla dikkate almamaktadırlar. Hizbullah'ın 1992'deki suikast eyleminden önce Lübnan'daki lideri Abbas Mussawi'nin: "Düşman bizi tanısin ve bize bir şeyler teklif etsin diye savaşıyoruz. Düşmanı yok etmek için savaşıyoruz." şeklindeki ifadesi bu duruma güzel bir örnektir (Field, 2009, s.200. ve Laqueur, 1998, s.171).

Son yıllarda dini motifle hareket eden terör örgütlerinin özellikle ideolojik bakış açıları dolayısıyla seküler muadillerine göre şiddete daha meyilli oldukları görülmektedir. Bu nedenle anılan örgütler mümkün olduğunca çok sayıda insanı öldürmekte ya da öldürmeyi planlamaktadırlar. Bunun iki nedeni bulunmakta olup, bunlardan ilki "kitleli kayıpların Tanrı tarafından arzu edilen bir çıktı olduğu" dini-ideolojik inancına dayanmaktadır. Dini gruplar dünyayı "biz" ve "onlar" bakış açısına göre ikiye ayırma eğilimindedir. Bu nedenden dolayı muhtemel hedeflerin listesi son derece uzundur ve eğer mümkünse bu hedeflerin önemli bir bölümünün yok edilmesi de arzu edilen bir durumdur. İkinci neden ise "tırmanma döngüsü" de adı verilen durumdur. Bunun temel argümanı ise daha şiddetli eylemlerin medyanın daha fazla oranda dikkatini çekmesine karşın, kamuoyunun şiddete duyarlılığını azaltmasıdır. Bu ise terör örgütlerini daha da şiddetli eylemlere yönlendirmekte olup, bu noktada ise en nihayetinde karşımıza kitle imha silahları çıkmaktadır (Muir, 1999, s.81).

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve nükleer silahların devlet dışı aktörlere yayılması ihtimali nükleer terörizm tehlikesinin de ciddi oranda artmasına neden olan başlıca gelişmedir. Bununla birlikte nükleer olmayan kitle imha silahlarının ve onlara ilişkin bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması da pek çok bakımdan teröristler için fırsatlar yaratmıştır (Morgan, 2004, s.39). Ayrıca kitle imha silahlarının ucuzlamasının yanı sıra saklanması da kolaylaşması bu silahların kullanımını teröristler için daha da cazip hale getirmiştir (Rathbone ve Rowley, 2002, s.11). Bunun bir sonucu olarak, dinsel rakiplerini tamamen ortadan kaldırma veya küresel bir kıyameti tetikleme gibi aşırılıkçı amaçlarını gerçekleştirmek için yeni teröristler nükleer, kimyasal ya da biyolojik silahların kullanımı hususunda daha büyük bir potansiyele sahiptirler (Field, 2009, s.200).

Kitle imha silahlarının terör örgütlerince kullanımına ilişkin yakın geçmişteki en somut örnek Japon Aum Şinrikyo terör örgütünün Tokyo metrosuna yönelik olarak düzenlediği sarın sinir gazı saldırısıdır. Yıllarca, konunun uzmanları kitle imha silahlarının teröristlerin amaçlarına hizmet etmeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle gerçekleşecek olan kitlesel ölümlerin terörist iddiaların aksine sonuçlar yaratarak, küresel tepkilere neden olacağı ileri sürülmüştür. Bu çerçevede teröristlerin “çok sayıda ölü yerine çok sayıda seyirci istediğine” dikkat çekilmiştir. Ancak Aum Şinrikyo’nun düzenlemiş olduğu eylem, daha sonra El Kaide ve IŞİD’in eylemlerinde de görüldüğü üzere, bu kuralın bir istisnasını teşkil etmiştir. Bu çerçevede artık daha fazla sayıda terörist, kitlesel sivil hedeflere daha güçlü silahlar kullanarak saldırmaktadır (Deutch, 1997, s.11).

Bu durumun en dikkat çekici örneklerinden biri olan 11 Eylül saldırılarında ise, bu defa kimyasal, biyolojik ya da nükleer ajanların değil, uçakların bir kitle imha silahı olarak kullanılmasına şahitlik edilmiştir. 11 Eylül 2001 günü, saat 08:45’de, Boston’dan kalkıp Los Angeles yönündeki American Airlines’ın 11 sefer sayılı uçuşunu gerçekleştiren uçak, New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’nin kuzey kulesine çakılmıştır. Saat 09:05’teki United Airlines’ın aynı rotayı izleyen 175 sefer sayılı uçağı ise Dünya Ticaret Merkezi’nin güney kulesine çarpmıştır. Saat 09:39’da Washington’dan kalkıp Los Angeles’a giden American Airlines’ın 77 sefer sayılı uçağı ise Pentagon’a düşmüştür. Saat 10:00’da Newark’tan kalkıp San Francisco’ya uçan United Airlines’ın 93 sefer sayılı uçağı ise Somerset’e çakılmış; dördüncü hedef olan Beyaz Saray’ın vurulmasını ise yolcuların isyanı (ya da Amerikan avcı uçağının eylemi) önlemiştir. Bu saldırılar sonucunda 3.000’e yakın insan ölmüş ve Amerikalı kurbanların yanı sıra 79 farklı milletten insan, yedi milyar doları bulan bir zarara yol açan bu saldırılar nedeniyle hayatlarını kaybetmişlerdir. 11 Eylül “hiper terörizmi”, yani hep daha da korkunç saldırıların gerçekleşeceği bir dünyayı haber vermektedir. 11 Eylül’ün önemi kolay kolay kontrol edilemeyen ve son derece yıkıcı bir güvenlik tehdidinin ortaya çıkışını temsil etmesidir. Bu tehdit neredeyse tarifsiz tahribat ve ölüme neden olma potansiyeline sahiptir ve kendisine karşı konulması ise neredeyse imkansızdır (Migaux, 2016, ss.408-411 ve Heywood, 2013, s.350).

11 Eylül saldırılarından sonra bu kez de şarbon’un biyolojik bir ajan olarak adeta bir kitle imha silahı olarak kullanımına tanıklık edilmiştir. Esasen şarbon, neredeyse bir asırdır dünya çapında bir silah olarak

kullanılmaktadır (Center for Disease Control and Prevention, 2020). Öncelikli olarak İkiz Kulelerin yıkılmasından bir aydan kısa bir süre sonra, ABD’de Bob Stevens adında bir adam öldürücü şarbon sporlarını soluyarak öldü. Esasen bu çeyrek yüzyıl boyunca ABD topraklarında şarbon nedeniyle ilk ölüm olsa da, sekiz gün sonra New York’ta NBC News’e şarbon bulaşmış bir mektup gönderilene kadar çok da fazla ilgi çekmemiştir. 11 Eylül tarihli olan mektupta “Penesilini hemen alın. Amerika’ya ölüm. İsrail’e ölüm. Allah büyüktür.” yazmaktadır. Takiben benzer mektuplar New York Post ile iki ABD senatörüne de gönderilmiştir (Seale, 2022). Bu saldırılar dolayısıyla Federal hükümetin iki şubesi- ABD Kongresi’nin bazı bölümleri ve Yüksek Mahkeme – kapatılmış ve ülke çapındaki posta faaliyetleri geçici olarak durdurulmuştur. Toplamda 12 posta çalışanı da dahil olmak üzere yirmi iki kişi şarbon kapmış ve bu 22 kişiden beşi ölmüştür. 33.000’den fazla kişi de şarbona maruz kaldıkları gerekçesiyle tıbbi tedavi görmüştür. Kolluk kuvvetlerinden binlerce polis memuru, FBI ajanı ve hükümet yetkilisi konuya ilişkin soruşturmalara katılmıştır. Sadece 2000 yılında FBI, potansiyel olarak kitle imha silahları içeren 257 vakayı incelemiş ve bunların 200’ü şarbon meselesiyle ilgili bulunmuştur. Ancak incelemeler sonucunda çoğunun asılsız olduğu da ortaya çıkmıştır (Heymar, 2002; Center for Disease Control and Prevention, 2020).

Şarbon saldırılarının kim tarafından gerçekleştirildiği yürütülen tüm soruşturmalara karşın ortaya çıkarılamamışsa da saldırının 11 Eylül olayından hemen sonra gerçekleşmesi ve gönderilen mektuplarda yer alan ifadeler nedeniyle radikal dini terörle bağlantılı olduğu algısı oluşmuştur. Şarbon saldırıları, bireylerin veya grupların, radikal, suç içeren veya terörist amaçları destekleyen biyolojik ajanlar geliştirme ve kullanma kabiliyetini ve istekliliğini göstermesinin yanı sıra biyolojik saldırılardan kurtulmanın uzun ve maliyetli olabileceğini de kanıtlamıştır. 2001 şarbon saldırılarından sonra, bir postane neredeyse üç yıldan fazla bir süre kapalı kalmış ve bulaşık temizleme maliyeti de 1 milyar doları aşmıştır (US Army War College, t.y.). Ve yaşanan bu olay biyolojik silahların da nükleer silahlara eşit veya çok daha büyük kayıplara neden olma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymuştur (Center for Disease Control and Prevention, 2020).

İŞİD’i kendisinden önceki örgütlerden farklı kılan en önemli özelliklerinden birinin de Arap dünyası ile Batılı ülkelerden örgüt saflarına katılan binlerce yabancı savaşçıdan bazılarının bilgisayar bilimlerinin yanı sıra kimya, fizik gibi alanlara da ilişkin nitelikli bir bilgiye sahip olmalarıdır.

Rapor edilen vakaların açık bir şekilde ortaya koyduğu gibi IŞİD kimyasal, biyolojik, radyolojik veya nükleer materyalleri bir terör silahı olarak kullanmasına imkân tanıyacak bilgi birikimi ile bazı durumlarda da insan kaynağına sahiptir (NATO, 2015). Diğer taraftan IŞİD'in kitle imha silahı kullanma potansiyelinin düşmanlarına fiziksel bir zarar vermekten ziyade psikolojik bir tehdit oluşturduğu söylenebilir. IŞİD, bir yandan kitle imha silahı bulmaya ya da geliştirmeye çalışsa da bu süreç bazı gerçeklikler tarafından da sınırlandırılmaktadır. Teknik uzmanlık elde etmeye çalışmasına ve önemli bir geliri bulunmasına karşın, örgütün lojistik kapasitesi ile bu hususta Batıdan elde edebileceği destek son derece sınırlıdır. Diğer taraftan örgütün en basit ve kullanıma hazır kitle imha silahı olan kimyasal silahları uhdesinde bulundurduğu da iddia edilmektedir. Bu silahların fiziki etkileri muhtemelen sınırlı olacaksa da Batılı toplumlar için psikolojik etkilerinin son derece önemli olacağı söylenebilir (Hummel, 2016, s.18).

2.5. Kurbanların Tespiti

Yeni terörizmin, eskisinden en büyük farklılardan biri de hiç şüphesiz kurbanların seçimi hususundadır. Yeni terörizm kurbanların seçiminde klasik terör örgütleriyle aynı ahlaki hassasiyetleri paylaşmamaktadır (Martin, 2017, ss.161-162). Klasik terör örgütleri kurbanlarının tespitinde adeta cerrahi bir hassasiyetle hareket etmektedirler. Laqueur (1998, s.169) bir zamanlar terörizmin bile belirli kurallara tabi olduğunu ifade etmektedir. Terörizmin esas olarak tiranlık rejimini temsil eden kişilere (veya tiran olduğuna inanılanlara) yöneldiğini ve masum seyirciler öldürüldü ya da yaralandıysa, bunun kasıtlı olarak yapılmadığını belirtmiştir. Hatta o katliamların bile bir mantığının olduğunu iddia etmektedir. Bu noktada terörist eylemlerin kurbanlarına ilişkin Walzer'in yapmış olduğu üçlü ayrım bu duruma güzel bir örnektir. “Öldürülebilirliğin özetleyici skalası” adı verilebilecek olan bu ayrıma göre; zalim addedilen bir aygıt mensup devlet görevlileri öldürülebilir. Diğer taraftan devletin hizmetindeki, rejimin zalimane veçheleriyle ilgili olmayan öğretmenler ve sağlık personeli gibi diğer kişiler tartışmalı bir kategori oluşturmakta olup, sırf bunların devletten maaş aldıkları için öldürülmeleri düşüncesi aşırı ve ölçsüz olacaktır. Üçüncü kategori ise özel kişiler olup, bunlar hiçbir şekilde öldürebilir değildir. Çünkü bunlar tutumlarını değiştirerek hayatlarını kurtaramazlar, bu nedenle de en ufak bir şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde onları öldürmek ahlaki değildir (Aktaran Merari, 2016, s.35). Bu duruma bir örnek olarak 19.

yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Rusya'daki terörizm verilebilir. Bu terörizm türü belirli kişileri öldürmeyi, belirli bankaları soymayı ve belirli rehinleri kaçırmayı hedef aldığı için noktasal bir hassasiyet arz etmektedir.

Buna karşılık, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, düşmanın kim olduğu, hangi hedeflerin meşru olduğu ve hangi silahların kullanılabileceği tartışmaları çok daha yaygın bir hal almış ve bu yeni bir tür siyasal şiddete yol açmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru terörizm, eylemlerinde ayırım gözetmeyen, masum insanları da öldürüp, yaralayan, keyfi ve öngörülemeyen, savaş sözleşmeleri ya da yasalarını tanımayan ve savaşımlarla savaşı olmayanlar arasında ayırım yapmayan yeni bir olgu haline gelmiştir. Eylemsel olarak yeni terör ahlakı son derece öngörülemez ve vahşidir (Martin, 2017, s.161. ve Spencer, 2006, s.10).

Bu yeni terörizmin en önemli temsilcilerinden olan El Kaide'nin de benzer bir ahlaki yönelime sahip olduğu söylenebilir. Bu noktada söz konusu ahlaka kaynaklık eden örgüt ideolojisinin temelini SSCB'nin Afganistan'ı işgaline karşı yürütülen direnişin teorisini olan Azzam tarafından Tevbe Suresi'nin tefsir edilmesi suretiyle atıldığı iddia edilmektedir. Tevbe Suresi'nin tefsirini yaparak ortaya çıkardığı “Tevbe Suresi Tefsiri-Cihad Dersleri” adlı kitabı El Kaide'nin ideolojik kaynak kitabı olarak kabul edilmiştir. Azzam yaptığı bu tefsir ile El Kaide için gerekli ideolojiyi oluşturmuş, aynı zamanda tefsirde Hz. Peygamber dönemi ile sonraki döneme de atıfta bulunarak ayetleri günümüz olaylarıyla da ilişkilendirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda bireylere şiddet kullanmak için gerekli manevi dayanak noktalarını sağladığı söylenebilir. “Yalnızca cihad ve silah: Ne müzakere ne konferans ne de diyalog.” cümlesi Azzam'ın görüşünü net bir şekilde özetlemektedir (Bozarslan, 2017, s.35).

Azzam'ın ön plana çıkarıp El Kaide'nin referans aldığı Kuran ayetlerinin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz Tevbe Suresi'nin 5'inci ayetidir. Ayet şu şekildedir: “Haram aylar (süre tanınmış dört ay) sıyrılıp bitince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları tutuklayın, kuşatın ve onların bütün geçit yerlerini kesip tutun. Eğer tevbe edip namaz kılarlarsa ve zekât verirlerse yollarını açın. Gerçekten Allah bağışlayandır, esirgeyendir.” Bu ayet aynı zamanda Abdullah Azzam tarafından da dillendirilmiş ve El Kaide tarafından eğitim ve motivasyon aracı olarak kullanılmıştır. Ayette geçen “müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları tutuklayın, kuşatın ve

onların bütün geçit yerlerini kesip tutun” şeklindeki ifadeler, bu ayetin örgüt tarafından referans olarak kullanılmasını sağlamıştır. Ancak bu çıkarım yapılırken surenin bütünü yani önceki ve sonraki ayetler dikkate alınmamıştır. Bir önceki ayete bakıldığında¹ bu ayetin esasen Müslümanlara karşı savaşı ve yapılmış anlaşmanın şartlarına uymayan kişileri kapsadığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Kuran’ı Kerim’de belirtilen haram aylarda insan öldürmeme geleneğine de atıf yapılarak, Müslümanlara bu aylarda adam öldürmemeleri de emredilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, t.y. ve Kurt ve Rafiyev, 2020, ss.110-111). Ancak Tevbe Suresi ayetlerinin, Azzam tarafından bağlamından koparılarak yapılan yorumları, El Kaide’nin başta 11 Eylül saldırıları olmak üzere tüm dünyayı hedef alan ayırım gözetmeyen saldırılarına bir gerekçe teşkil etmiş ve takiben benzer nitelikli örgütlere de eylemlerinde bir ilham kaynağı olmuştur.

Ayrıca El Kaide üyeleri ideolojik olarak sadece Batı’ya karşı değil aynı zamanda “mürted” Müslümanlara, İslami olmayan yöneticilere karşı da bir cihatta yer aldıklarına inanmaktadırlar. Daha önce de ifade olunduğu üzere El Kaide’nin radikal dini ideolojisinin temelinde yer alan görüşlerden Vahhabizm’in bu bakış açısında önemli bir rolü vardır. Esasen Vahhabizm’in iki temel ilkesi bulunmakta olup, bunlardan ilki din dışı olarak gördükleri Sufizm olarak da bilinen İslam’ın farklı yorumlarına karşı çıkmaları ve ikinci olarak da Hz. Muhammed’in damadı olan Hz. Ali’nin soyundan gelenlere saygı duyan Şiileri de mürted olarak görmeleridir (Haynes, 2005, ss.182-183). Görüldüğü üzere sözde İslami temelli radikal terör sadece Müslüman olmayanları değil, İslam’ın farklı yorumlarına inanları da hedef haline getirerek, bizzatı Müslümanları da hedef tahtasına yerleştirmektedir. Bu durumun ise, yeni terörizmin hedef skalasının son derece geniş ve ayırım gözetmeyen bir nitelik taşıdığı şeklinde yorumlanması mümkündür.

İlaveten, İŞİD sözcüsü Ebu Muhammed el-Adnani’nin Eylül 2014’te yayınladığı bir bildiri örgütün eylemlerinde ayırım gözetmediğini gösteren en güzel örneklerden biridir. Söz konusu bildiri de el-Adnani;

“Eğer kafir bir Amerikalıyı, Avrupalıyı, özellikle hain ve pis bir Fransız’ı, Avustralyalıyı veya bir Kanadalıyı, kafirlerin savaşındaki

¹ Bir önceki ayet olan Tevbe Suresi 4. ayet mealı ise şu şekildedir: “Ancak kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklerden bilahare yükümlülüklerini eksiksiz yerine getiren ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar müstesna; onlara verdiğiniz söze süresi doluncaya kadar riayet ediniz. Allah haksızlıktan sakınanları sever.”

herhangi bir kafiri, İslam Devleti'ne karşı koalisyona katılmış ülkelerin vatandaşlarını öldürebiliyorsan, o zaman Allah'a sığın ve her ne şekilde olursa olsun, nasıl olursa olsun onu öldür."

ifadelerini kullanmıştır (Weiss ve Hassan, 2016, s.24). Bu durum IŞİD'in terör eylemlerine de yansımıştır. Örneğin 4 Aralık 2015'te ABD'nin Kaliforniya eyaletinde IŞİD sempatisi oldukları tespit edilen evli bir çift, engellilere hizmet verilen bir sağlık kurumunu hedef alarak 14 kişinin ölümüne neden olmuş, ayrıca 14 Temmuz 2016 tarihinde Fransa'nın en önemli milli bayramı Bastille Günü'nde Nice kentinde kamyonla insanları eze eze ilerleyen bir IŞİD üyesi 84 kişinin ölümüne sebebiyet vermiştir. Örgütün bu şekilde hedef gözetmeyen eylemlerine ilişkin örnekler daha da çoğaltılabilir.¹

2.6. Teknolojinin Etkin Kullanımı

Teknolojinin gelişimi nasıl sıradan insanların hayatlarını kolaylaştırıyorsa aynı şekilde terör örgütlerinin hayatlarını da kolaylaştırmaktadır. Teknoloji bir yandan teröristlere eylemlerinde materyal desteği sağlarken, diğer yandan da onlara, endüstrileşmiş toplumların bilgi altyapısına duydukları büyük ihtiyacı sömürme fırsatı da sunmaktadır (Morgan, 2004, s. 40). Böylelikle hem teknolojinin gelişmesinin erişimini kolaylaştırdığı ve yaygınlaştırdığı daha etkili eylem taktikleri sayesinde daha ses getirici eylemler gerçekleştirebilmişler hem de kitle iletişim araçları sayesinde bu eylemlerinin izleyici kitlesini genişletme imkânı yakalamışlardır. Böylelikle de bir yandan düşmanlarına korku salarken diğer yandan da sempatisanlarını ve katılımcılarını artırma olanağına sahip olmuşlardır. Yani gerçekleştirdikleri ses getirici eylemlerle kitle iletişim araçlarının manşetlerine çıkmayı başararak bir yandan bilinirliklerini artırmışlar diğer yandan da ideolojilerini daha geniş kitlelere duyurmaya da muvaffak olmuşlardır (Kartal, 2018, s.57).

Bu noktada gazetecilerin, teröristlerin en iyi "arkadaşları" olduğu söylenmektedir. Esasen gazeteciler de terörist eylemlere kendi mecralarında mümkün olduğunca çok yer verme istekliliği taşımaktadırlar. Bu gazetecilerin teröristlere sempati duymalarından daha çok, şiddetin barış ve istikrardan daha fazla haber niteliği taşımasından kaynaklanmaktadır. Bir yandan teröristler medyaya ihtiyaç duyarken diğer yandan da medya, terörizmde heyecan verici bir hikâyenin tüm bileşenlerini bulmaktadır

¹ Daha fazla terör eylemi için bkz. Since 9/11. t.y. ve Sputnik, 2017.

(Laqueur, 1999, s. 43). Yani terör eylemleri doğrudan kamuoyunu alakadar ettikleri için, söz konusu kitleye seslenen medyanın ilgisine fazlasıyla nail oldukları söylenebilir. Bu nedenle söz konusu eylemlere ilişkin haberler dijital, görsel, yazılı ve sosyal medyada yer bulmaktadır (Kartal, 2018, s. 57).

Diğer taraftan günümüzde teknolojinin geldiği noktada teröristlerin mesajlarını kitlelere ulaştırmaları için geleneksel medya kuruluşlarına duydukları ihtiyacın da son derece azaldığı söylenebilir. Yeni medya düzeninde hemen herkesin istediği mesajları internet ortamında paylaşabilir hale geldiği görülmektedir (Avşar, 2017, ss.126-127). Bu nedenle terör örgütleri günümüzde internet ortamında faaliyet gösteren sosyal medya gibi mecralara daha fazla ilgi göstermektedirler. Sosyal medyanın temel çekiciliği, mesajları ve görüntüleri olay meydana gelirken canlı olarak yayınlama imkânı sunmasıdır. Bu bir hikâyeyi ilk duyuran olmak isteyen medya organları veya kişiler için bir avantajdır (Martin, 2017, s.100). Diğer taraftan sosyal medya, herkesin rahatlıkla katılım sağlayabildiği ve geri bildirimde bulunabildiği bir mecra olduğu gibi, erişilebilirlik yönüyle çok az sınırlamaya tabidir ve çift yönlü olarak sohbet etmeye ve gruplar kurarak hızla topluluklar oluşturmaya da imkân tanımaktadır. Ayrıca internet tabanlı sosyal ağlar dünya nüfusunun çoğunluğuna kısa sürede erişim olanağı sağladıkları gibi kitlelerin düşüncelerini değiştirebilme açısından da önemli bir etkiye sahiptirler. Bu nitelikleri dolayısıyla da internet tabanlı sosyal ağlar, pek çok açıdan terör örgütleri için son derece faydalı bir araç işlevi görmektedirler (Kartal, 2018, ss.64-65).

Terör örgütleri için medyanın kullanımı esasen üçlü bir amaca hizmet etmekte olup, bunlardan birincisi dava hakkındaki bilgiyi yaygınlaştırmaktır. İkincisi mesajlarını destekçilere ve düşmanlara iletmek ve üçüncüsü ise resmi hükümet politikalarını şekillendirmek ya da izleyicilerin kalplerini ve zihinlerini etkilemek için savaşta bir “cephe” olarak hizmet etmektir (Martin, 2017, s.102).

Radikal dini ideolojiye sahip yeni terörizmin en önemli temsilcilerinden biri olan El Kaide 11 Eylül saldırılarından çok önce, yeni medya teknolojilerinin doğasında var olan fırsatları neredeyse herkesten önce kavrayarak, uydu televizyonunun ve internetin yükselişinden büyük bir ustalıkla faydalanmıştır. Örgütün lideri olan bin Ladin’in “hitabetin ve uydu propagandasının etkisinin insansız bombardıman uçakları ve seyir füzeleri

ile eşit düzeyde olabileceğini” kavramasıyla, örgüt bu gelişmelerin devrimci önemini kabullenmiş ve uygulamaya geçirmiştir (Lynch, 2006, s.50). Bu nedenle El Kaide, başından beri propaganda ve medyaya yoğun ve yaratıcı bir şekilde yatırım yapmıştır. Örgüt, zamanla sanal ortamda daha faal hale gelmiş ve medya stratejisi, Afganistan’daki üssünün kaybından sonra, daha da merkezi bir hal almıştır. El Kaide’ye yönelik tedbirlerin sertleşmesi, örgütün kontrol ettiği fiziki bir alanın olmayışı ve Batılı ve Arap istihbarat örgütleri ile silahlı kuvvetleri tarafından yürütülen terörle mücadele operasyonları gibi gerekçelerle daralan faaliyet alanı, medyayı, örgüt için siyasi eylemin önde gelen mücadele sahalarından biri haline getirmiştir (Lynch, 2006, ss.50-51).

Bu noktada başlangıçta örgütün en çok kullandığı medya organının Al Jazeera televizyon kanalı olduğu görülmektedir. El Kaide kendisinin hazırladığı haber hikayeleri üzerinden sürekli olarak mesajını onaylayan bir yayıncı olarak kanalı, önemli ve etkili bir sözcü olarak görmüştür. Örgütün bu noktada kullandığı söylem ise Afganistan ve Irak’a yönelik Amerikan işgallerinin soykırım niteliğinde ve doğası gereği Müslüman karşıtı olduğudur. Al Jazeera kanalı da Batılı birliklere saldıran isyancı ve terörist grupları haksız saldırılara karşı meşru direnişçiler olarak sunarak, bu çatışmaların Müslüman kurbanlarının en insani ve duygusal yönlerini sergilemekten çekinmemiştir. Bu ise El Kaide’nin propagandasına büyük bir katkıda bulunmuştur (Soriano, 2008, s.12). Bu nedenle, El Kaide’nin, 11 Eylül sonrası en önemli mesajlarının tanıtımını yapmak için bu Arap kanalını özellikle tercih ettiği söylenebilir. Propaganda malzemesi gönderme ve röportajlar yapma konusunda örgüt tarafından kanala bazı özel avantajlar da tanınmıştır. Örneğin Al Jazeera, Washington ve New York’taki saldırılardan sonra bin Ladin ile röportaj yapabilen tek kanaldır (Lynch, 2006, s.52). Al Jazeera ile çalışmak, El Kaide’ye, geçmişteki aşırılıkçı örgütlerin pek de sahip olmadıkları bir imkân olan, ortalama Arap seçmenlerine bir şekilde doğrudan erişim sağlama olanağı da tanıyarak, güç vermiştir. Ve böylelikle Al Jazeera’nin büyük Arap izleyici kitlesi ve eleştirel dünya görüşü, bin Ladin’in Arap dünyasına ulaşması için en iyi yol haline gelmiştir (Lynch, 2006, s.52).

Takiben ABD ve müttefiklerinin “Terörizme Karşı Savaşta” muazzam kaynak seferberliğine rağmen El Kaide, kitle iletişim araçlarını propaganda amacıyla kullanmaya devam etmiştir. Her yayınlanan yeni tebliğ, örgütün güçlü düşmanlarının kuşatmasından kurtulma kapasitesini

göstermesi nedeniyle, örgüt için sembolik de olsa bir zafer anlamına gelmektedir. El Kaide'nin bu iletişim hattını nasıl sürdürebildiği ise, önemli üyelerinden bazılarının yakalanmasından önce bir sır olarak kalmıştır. Özellikle Mayıs 2005'te Abu Faraj al Libbi'nin Pakistan'da tutuklanması bu sırrı açığa çıkarmıştır. Libbi'nin soruşturma süreci, El Kaide'nin başlıca bildirileri dağıtan karmaşık bir haberciler ağını nasıl kullandığını ortaya çıkarmıştır. Bu kuryelerin, Afganistan-Pakistan sınırı ile Al Jazeera'nin İslamabad'daki ofisi arasındaki 70 milden daha kısa olan karmaşık rotalarda, taşıdıkların materyallerin kaynağından, nihai alıcısından ve içeriğinden habersiz bir şekilde, seyahat ettikleri öğrenilmiştir (Soriano, 2008, ss.14-15).

El Kaide, zamanla kitle iletişim araçlarıyla, özellikle yukarıda anlatılan şekilde, kurduğu ilişkinin, örgütün ve üyelerinin güvenliğini büyük ölçüde tehdit ettiğini anlamış ve bu zafiyetleri ortadan kaldırma arzusu ise, terör örgütünün yeni teknolojileri daha da fazla kullanmasına neden olmuştur. Bu şekilde El Kaide daha güvenli bir yol olarak mesajlarını internet aracılığıyla yaymayı tercih etmiştir (Soriano, 2008, s.11). Örgüt bu yeni medyanın taleplerine uyum sağlamada sorun yaşamadığı gibi, mesajları için maksimum yankıyı elde etme hususunda da bir dizi yeniliğe gitmiştir. Bu çerçevede örgüt mesajlarının yayılımını hızlandırmak için cihatçı forumlara eylemlerine ilişkin bir dizi tanıtım afişleri koymuştur. Bu şekilde, örgüt sadece takipçileri arasında beklenti yaratmakla kalmamış, aynı zamanda medyanın, internete koyduğu bu yeni materyali kullanarak ilk yayın yapan olmak için kendi aralarında rekabet etmelerini de sağlamıştır (Soriano, 2008, s.15). El Kaide için internet, medyaya daha güvenli ve daha hızlı bir şekilde ulaşmanın sadece bir yöntemi değildir, aynı zamanda internetin geleneksel medyanın önemini azalttığı düşünüldüğünde iletişim stratejisinde de bir dönüm noktasıdır. Tarihte ilk kez siber evren, bir terörist organizasyon ile onun takipçileri arasında doğrudan iletişim kurulmasına izin verecek düzeyde gelişmiştir ve El Kaide ve ardılı örgütler de bu imkândan sonuna kadar faydalanmıştır (Soriano, 2008, s.16).

Takip eden süreçte İŞİD'e dönüşecek olan örgütün temellerini atan Abu Musab al-Zerkavi'nin Irak'taki karmaşa ortamının da katkısıyla yükselişinin uydu televizyonundan internete doğru hızlı bir kaymayla örtüştüğü de görülmektedir. Esasen bin Ladin'in El Kaide'si de mesajlarını yaymak, eleman kazanmak, örgüt içi koordinasyonu tesis etmek ve potansiyel cihatçıları eğitmek için uzun zamandır interneti kullanmaktadır. Ancak Zerkavi'nin uydu televizyonunu reddetmesi ve interneti tercih etmesi,

son derece önemli bir strateji değişikliğine işaret etmektedir. Zevahiri ve bin Ladin'in kitle iletişim araçları üzerinden yayınlanan özel bir mesaj aracılığıyla kendilerine henüz bir bağlılığı olmayan Arap Müslüman kitleye ulaşmaya çalıştığı bir noktadan, Zerkavi'nin zaten ikna edilmiş olan cihatçıların küresel cihat için seferber edilmesine daha fazla önem veren bir stratejiye, internet üzerinden, geçiş yaptığı görülmektedir (Lynch, 2006, s.53).

Bu nedenle özellikle IŞİD ile birlikte radikal dini ideolojiye sahip terörist organizasyonların sosyal medyayı kullanımı en üst seviyeye taşıdıkları söylenebilir. Hemen her gün örgütün kendi mecrasında yayınladığı haberler ve daha etkili olması için yüksek teknolojiyle çekilen vahşet görüntüleri medyada üst sıralarda kendilerine yer bulmuştur (Kazan, 2016, ss.110-111). Örgüt, teknolojik uygulamaları ve interneti aktif olarak kullanmaktadır. IŞİD'in eleman sayısını artırmasında, özellikle yabancı savaşçıların örgüte katılmasında, sosyal medyanın ve internetin büyük rolü olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda IŞİD, propagandasını Mayıs 2014 tarihinde kurduğu "El-Hayat Medya Merkezi" vasıtasıyla yürütmeye başlamıştır. Bu çerçevede oluşturulan internet sitesinde çeşitli videolar ve dergiler yayımlanmıştır. İlk video 19 Haziran 2014 tarihlidir. Özellikle batı kökenli yabancı savaşçıların cihat çağrılarına yer verilen videolar yüksek kalitede ve birden fazla dilde yayımlanmıştır. Örgüt faaliyetlerinin propagandasının yapıldığı "Insight into the Islamic State" isimli raporlar vasıtasıyla IŞİD internet ortamı aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır (Erdoğan ve Deligöz, 2015, s.16).

IŞİD'in nihai hedefi Müslümanların zafer dolu günlerine göndermede bulunan Hilafetin yeniden hayata geçirilmesi yoluyla, tüm dünya Müslümanlarının yaşayabileceği bir devletin inşasıdır. Bu çerçevede örgüt propagandalarında temel olarak bu devletin inşasına yönelik dini, siyasi ve sosyal amaçlarını dillendirmektedir. Örgütün söz konusu amaçlarını, internet üzerinden yayınladığı İngilizce içerikli "Dabiq" ve Türkçe içerikli "Konstantiniyye" dergileri yoluyla duyurduğu görülmektedir. Örgütün, Konstantiniyye dergisiyle Türkiye ile Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde yerleşik Türk kitleyi hedef alarak, bu alandan eleman devşirmeye çalıştığı söylenebilir. Diğer taraftan örgütün propaganda üretim ve dağıtım faaliyetlerini gerçekleştirdiği medya ofisleri de bulunmakta olup, bunlardan "Al-Furqan" ve "Al-I'tisaam" ajansları Arapça filmler yapmakta, "Al-Hayat" medya merkezi Batılılara yönelik film ve yayınlar hazırlamakta ve

“Al-Ajnad” ise dinle ilgili yayınlar yapmaktadır. Ayrıca örgütün “al-Bayan” adlı bir radyo istasyonu da bulunmakta olup, bu istasyon sözde İslam Devleti topraklarında propaganda faaliyetleri yürütmüştür. İlaveten örgüt, sözde İslam Devleti sınırları içerisindeki vilayetlerde yer alan yerel medya ofisleri aracılığıyla propaganda videoları çekmiş ve dağıtım faaliyetlerini de gerçekleştirmiştir. Sosyal medyada da son derece faal olan örgüt gerek Twitter gerekse Facebook’u kullanarak bir yandan her dilde yoğun propaganda faaliyeti gerçekleştirmekte diğer yandan da örgütsel materyalleri dağıtım işlerini yerine getirmektedir. Bu çerçevede faydalanan bir diğer mecra olan Youtube ise, örgüt tarafından propaganda amacının yanı sıra çekilen vahşet videolarının uluslararası kamuoyuna ulaştırılması için de kullanılmıştır. Bu çerçevede IŞİD’in gerek uluslararası kamuoyuna ulaşmak gerekse de insanları etkileyerek eleman kazanmak için sosyal medyayı etkili bir şekilde kullandığı söylenebilir (Kartal, 2018, ss.67-68).

3. YENİ TERÖRİZM İLE DİNİ TERÖRİZM ARASINDAKİ BAĞ

Dini ve etnik kimlikler genellikle birbirleriyle örtüştüğü için dini elementler her zaman için modern terörizmde önemli bir rol oynamıştır. Bir önceki terör dalgasının amacı seküler devletler kurmak olsa da dördüncü dalgadaki terörist grupların amacı bir din devletini hayata geçirmektir (Rapoport, 2001). Bu dalgada İslami bir anlayışa sahip olduğunu iddia eden terör gruplarının yanı sıra Yahudi, Sih ve Hristiyan terör grupları da mevcuttur. Ancak sözde İslami anlayışa sahip olan gruplar daha uzun süreli ve daha önemli bir küresel etkiye sahip olmuşlardır (Rapoport, 2017). 1980’li yılların başında ortaya çıkan dini dalganın İslami niteliğinin ön plana çıkması ise genel olarak üç nokta üzerinden açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi, halklarının ekonomik ve siyasi taleplerini karşılamada başarısız olan yozlaşmış ve otoriter rejimlere karşı kitlelerin hoşnutsuzluğunun giderek artmasıdır. Bu devletlerin pek çoğu Müslüman nüfusun yoğun olduğu Ortadoğu ve yakınındaki coğrafyalarda yer aldıkları için gittikçe artan sayıda Müslüman nüfusa sahip olan devlet, meşruiyet kriziyle karşılamaya başlamıştır. Bu topraklarda siyasi bir alternatif oluşturulabilecek olan Arap milliyetçiliğinin yenilgiye uğradığı hususu da göz önünde bulundurulduğunda bu durum, Mısır, Suudi Arabistan, Sudan, Pakistan vb. gibi ülkelerde mürted olarak nitelenen “Müslüman” liderleri devirmeye yönelik, gücü gittikçe artan dini tabanlı bir hareketin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İkincisi, İngiltere’nin 1968 sonrasında Süveyş Kanalı’nın doğusundaki askeri üslerinden çekilmesiyle ortaya çıkan boşluğu

doldurmak için harekete geçen ABD'nin Ortadoğu'daki etkisini artırmasıdır ki, bu çerçevede İsrail'e bitmez tükenmez bir destek vermesi, askerlerini Suudi Arabistan'daki Müslümanların “kutsal yerlerine” yerleştirmesi ve bölge çapındaki “mürted” liderlere destek olması gibi politikalar, ABD'nin İslam'a yönelik bir tehdit olduğu izleminin doğmasına neden olmuştur. Bu ise Müslüman dünyada ABD karşıtı yönelimin ve haliyle de terörizmin artmasına sebebiyet vermiştir. Üçüncüsü ise, İran İslam Devrimi ve Afganistan'ın işgali gibi hadiselerin Müslüman dünyanın pek çok yerindeki dini köktencililiğin artış göstermesinde oynadığı roldür (Heywood, 2013, s.348).

Rapoport (2017), “intihar bombacılığı” ile “şehitlik” kavramının bu dalganın ayırt edici özellikleri olduğunu ve bu dalgayı daha yıkıcı bir hale getirdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca bir diğer ayırt edici özellik olarak da sözde İslami grupların kendi toplumları için sosyal hizmet kampanyaları yürütmelerini göstermiştir. Bu dalganın kalbinde İslam'ın olduğunu iddia eden Rapoport sözde İslami grupların son derece ölümcül ve ciddi uluslararası saldırılar gerçekleştirdiklerine de işaret etmiştir. Bahsi geçen saldırılar bir yandan dava taraftarlarına umut olurken, diğer yandan da dini temelli aşırılıkçı bir anlayışa sahip olan grupları da etkilemiştir. Rapoport (2001), 1979 yılında meydana gelen ve Müslümanları ilgilendiren dört olayın hem dinin önemini hem de seküler güçlerin zayıflığını ortaya koyduğunu iddia etmiştir. Rapoport bunları şu şekilde sıralamaktadır; İran Devrimi, Camp David Anlaşması'nın imzalanması, yeni bir İslami yüzyılın başlaması ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali. Rapoport dördüncü dalgada yer alan terörist grupların bir önceki dalgaya nazaran daha fazla üyeye sahip olduklarını ifade ederek, bin Ladin, El Kaide'yi kurduğunda 5.000'nin üzerinde üyesi olduğunu, diğer taraftan en kalabalık üçüncü dalga grupların dahi birkaç yüz aktif üyeyi geçemediklerini dile getirmiştir.

Bu çağın en tanınmış dini devrimci örgütü olan El Kaide'nin amacı ise bütün dünyadaki Müslümanları kutsal bir savaşta birleştirmektir. Bu çerçevede El Kaide, aynı görüşü savunan dini devrimcilerin gevşek bir ağı olarak tanımlanabilir (Martin, 2017, s.188). El Kaide'yi harekete geçiren en önemli olay ise, 1990 yılındaki Körfez Savaşı sırasında Suudi Arabistan'ın, Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması için “kutsal topraklara” ABD'nin askeri üsler kurmasına izin vermesidir. Bu kararlar öfkelenen El Kaide, Hz. Muhammed'in “bu toprakların sadece tek bir din için liman olacağı” emrinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Ve örgüt bu olaydan, artık “Uzak Düşman” a da

saldırılmasının meşrulaştığı sonucunu çıkarmıştır. Takiben gerçekleşen 11 Eylül olayları ve ona verilen cevap, pek çok milletten insanın ölümü dolayısıyla, eşi benzeri görülmemiş niteliktedir. BM'nin gözetimi altında 100'den fazla ülke Afganistan'da El Kaide örgütünün destekçisi Taliban yönetimine karşı gerçekleştiren harekate katılmıştır. Ancak daha Afganistan'da durum tam olarak kontrol altına alınmadan ABD pervasız bir kararlar Irak'a da müdahale etmiş ve bu müdahale El Kaide'ye pek çok yeni eleman kazandırırken, ABD'nin müttefiklerini dahi kaybetmesine yol açmıştır. Ayrıca ABD'nin Irak'ta neden olduğu tahribat, IŞİD adı verilen yeni bir dini temelli örgütün Irak ve Suriye'de kök salmasına imkân vererek, tüm dünyanın güvenliğine önemli bir tehdit olarak ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Rapoport, 2001). IŞİD'in temel hedefi, Suriye, Irak ve diğer Doğu Akdeniz ülkelerinin sınırlarını tanımayarak, bu sınırları aşan sözde Halifeliği (İslam Devleti) yeniden kurma amacını gerçekleştirmeye yönelik bir savaş yürütmektir (Martin, 2017, s.190).

Bu çerçevede yeni terörizmin dini dalga ile örtüşen yönleri şu şekilde sıralanabilir. Öncelikle yeni terörizm öncekilerin aksine tüm dünyayı eylem sahası olarak kabul ederek, terörizmin küresel bir boyut kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca yeni terörist örgütler önceki katı hiyerarşik yapılarından sıyrılarak, gevşek ağ tipi bir örgütlenmeyi tercih etmişlerdir. İdeolojik olarak geleneksel terör örgütlerinin etnik/milliyetçi ya da sağ-sol ayrımına dayanan motivasyonlara sahip olmalarına karşın, yeni terörizmin motivasyonu daha ziyade dini temelli mistik bir yapıdadır. Eski terörist organizasyonlar eylemlerinde silah ve bomba gibi klasik silah ve araç-gereçleri tercih etmelerine karşın, yeni terörist organizasyonlar kitle imha silahları adı verilen yüksek tahrip gücüne sahip silahları da eylemlerinde kullanmaya son derece isteklidirler. Diğer taraftan klasik terör örgütleri kurbanlarının tespitinde cerrahi bir hassasiyetle hareket ederken, yeni terör örgütleri kurbanları arasında herhangi bir ayırım gözetmemekte ve mümkün olduğunca çok sayıda insanı öldürmeyi amaçlamaktadırlar. Son olarak yeni terörizm gerek eylemlerinde ve eylemlerinin duyurulmasında gerekse yeni eleman temininde gelişen teknolojinin olanaklarından en üst seviyede faydalanmaktadır (Kurt, 2019, s.157).

SONUÇ

Terörizm, günümüzde uluslararası güvenliğe yönelik en önemli asimetrik tehdit olarak kabul edilmektedir. Özellikle 11 Eylül saldırıları

terörizmin ne kadar ölümcül ve ciddi bir tehdit olarak ortaya çıktığını göstermiş ve söz konusu saldırıların faili olarak kabul edilen El Kaide ile takipçisi örgütlerin tüm dünyada gerçekleştirdikleri eylemler ise bu durumu teyit etmiştir.

Rapoport'un sınıflamasıyla dördüncü dalga (Dini Dalga) olarak adlandırılan günümüzdeki terörizm, kendisinden önceki dalgalardan kapsam, örgütlenme, ideoloji, hedef seçimi, kullanılan taktikler ve teknolojinin kullanımı gibi açılardan önemli farklılıklar arz etmektedir. Öncelikle yeni terörizmin kapsamı ideolojisiyle de bağlantılı olarak tüm dünyadır. Bu nedenle örgütlenme yapısı da bu yeni kapsam alanına uygun bir şekilde sıkı hiyerarşik bir yapılanmaya imkân vermediğinden, merkeze ideolojik olarak gevşek bir şekilde bağlanmış yatay bir şekilde örgütlenmiş hücre tipi bir yapıdadır. İdeolojisi kendinden önceki dalgaların popüler motivasyonları olan milliyetçilik ve sağcılık-solculuk gibi laik temelli bakış açılarından ayrılmakta olup, dini temelli mistik bir yapıdadır. Bu noktada özellikle İslam'ın radikal yorumlarının bu yeni dalgadaki terör örgütlerine önemli bir ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Daha dar bir çevrede ve daha sınırlı amaçlarla hareket eden, bu nedenle de ahlaki sınırlılıklarla daha fazla bağlı olan kendinden önceki terör dalgalarında yer alan örgütlerin aksine dini motivasyonunun tetiklediği küresel yönelimiyle hedef seçiminde ayırım gözetmeyerek tüm dünyayı hedef tahtasına oturtan radikal dini terör örgütleri daha fazla propaganda yapma olanağı da tanıyacağından mümkün olduğunca insani katletmesine imkan verecek olan kitle imha silahlarına erişim ve kullanım hususunda da son derece isteklidir. Ayrıca teknolojik olanakların gelişmesinin yanı sıra SSCB'nin dağılmasının eski Sovyet coğrafyasında yer alan ülkelerde yarattığı güç boşluğunun terör örgütlerinin hem bu tür silahlara hem de imalatı için gerekli bilgilere erişimini kolaylaştırdığı ve artırdığı da iddia edilmektedir. Son olarak terörizmin amacının, insan öldürmekten daha ziyade, öldürülen bu insanlar üzerinden propaganda yaparak mesajlarını geniş kitlelere iletmek olduğu hususu göz önünde bulundurulduğunda, özellikle iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin tetiklediği internet tabanlı sosyal ağların terör örgütlerine propaganda hususunda önemli olanaklar sunduğu söylenebilir. Böylelikle terör örgütleri hem eylemlerinin izleyici kitlesini genişletme olanağı yakalamışlar hem de tüm dünyadan sempatizanlar ile yeni eleman temin etme olanağına kavuşmuşlardır.

Yeni terörizmin ayırt edici bu özelliklerinin dini dalganın en önemli iki temsilcisi olan El Kaide ve İŞİD'in gerek motivasyonlarına gerekse eylemlerine yansıdığı söylenebilir. Her iki örgüt de uluslararası seviyede hareket etmekte, bu kapsam genişlemesine de binaen diğer örgütlere ideolojik bir şemsiye sunan gevşek bir yapılanmanın merkezinde yer almakta, eylemlerinin motivasyon kaynağı olarak İslam'ın radikal yorumlarını benimsemekte, hedef seçiminde herhangi bir ayırım gözetmemekte, bu çerçevede Müslüman olmayanlar kadar olanları da hedef almakta, küresel bakış açılarına da uygun olarak eylemlerinde mümkün olduğunca çok sayıda insanı öldürmelerine olanak tanıyacak yöntemler kullanmakta ve internet tabanlı sosyal ağları hem propaganda hem de yeni eleman devşirme ve kazanma amaçları doğrultusunda ustaca kullanmaktadırlar. Bu çerçevede Rapoport'un bahsettiği dördüncü dalga "dini terör"ün kendisinden önceki terör dalgalarından önemli bir kopuşu temsil ettiği, bu nedenle de yeni terörizm şeklindeki bir adlandırmayı hak ettiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Avşar, Z. (2017). İnternet çağında medya, terör ve güvenlik. *TRT Akademi*, 2 (3): 116-132.
- BBC News. (4 Aralık 2015). *ABD: San Bernardino saldırısı zanlısı İŞİD'e bağlı olduğunu açıkladı*. Erişim tarihi: 13 Ekim 2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204_sanbernardino_isid.
- Bozarslan, A. (2017). *İslamda Cihad, Cihatçılık ve Cihadçı Örgütlerin Ortadoğu Güvenliği ve Siyasetine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Center for Disease Control and Prevention. (20 Kasım 2020). *The threat of an anthrax attack*. Erişim tarihi: 29 Eylül 2022. <https://www.cdc.gov/anthrax/bioterrorism/threat.html>.
- Deutch, J. (1997). Terrorism. *Foreign Policy*. (108): 10-22.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). *Tevbe suresi - 1-6. ayet tefsiri*. Erişim tarihi: 29 Eylül 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1236/1-6-ayet-tefsiri>.
- Duyvesteyn I. (2004). How new is the new terrorism?. *Studies in Conflict & Terrorism*, 27 (5): 439-454.

- Erdoğan, Ş. ve Deligöz E. (2015). Irak Şam İslam Devleti (DAEŞ): gücü ve geleceği, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14 (1): 5-37.
- Field, A. (2009). The ‘new terrorism’: revolution or evolution?. *Political Studies Review*, 7 (2): 195-207.
- Gençtürk, T. (Şubat 2012). *Terör kavramı ve uluslararası terörizme farklı yaklaşımlar*. Erişim Tarihi: 1 Mart 2019. <http://sam.baskent.edu.tr/makaleler/tgencturk/TerorUluslararası.pdf>.
- Gofas, A. (2012). ‘Old’ vs. ‘new’ terrorism: what’s in a name?. *Uluslararası İlişkiler*, 8 (32): 17-32.
- Haynes, J. (2005). Al Qaeda: ideology and action. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 8 (2): 177-191.
- Hellmich, C. ve Redig, A. J. (2007). The question is when: the ideology of Al Qaeda and the reality of bioterrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 30 (5): 375-396.
- Heymar, D. (Nisan 2002). *Lessons from the anthrax attacks*. Erişim tarihi: 29 Eylül 2022, <https://biotech.law.lsu.edu/blaw/anthrax/dtra02.pdf>.
- Heywood, A. (2013). Küresel siyaset. (N. Uslu ve H. Özdemir, Çev.), Ankara: Adres Yayınları.
- Hummel, S. (2016). The Islamic State and WMD: assessing the future threat”, *Combating Terrorism Center E-Dergisi*, 9 (1): 18-22.
- Kartal, A. B. (2018). Uluslararası terörizmin değişen yapısı ve terör örgütlerinin sosyal medyayı kullanması: Suriye’de DAEŞ ve YPG örneği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14 (27): 39-77.
- Kazan, H. (2016). Terör-medya ilişkisi ve medyada terör haberciliği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12 (24): 109-147.
- Kurt, S. (2019). “Yeni Terörizm”in geleceğin güvenlik ortamına etkileri: DAEŞ örneği. *Gazi Akademik Bakış*, 13 (25): 133-161.
- Kurt, S. ve Rafiyev E. (2020). İslam’da cihad ve terör örgütlerince manipülasyonu: El-Kâide örneği. *Ortadoğu Etütleri*, 12 (1): 82-117.
- Laqueur, W. (1998). The new face of terrorism. *Washington Quarterly*, 21 (4): 167-178.
- Laqueur, W. (1999). *The new terrorism: fanaticism and the arms of mass destruction*. New York: Oxford University Press.
- Laqueur, W. (31 Mayıs 2007). *Terrorism: a brief history*. Erişim tarihi: 10 Ekim 2022. <http://usinfo.state.gov/journals/ipts/0507/ijpe/laqueur.htm>.

- Lewis, B. (2018). *Haşhaşiler: İslam'da radikal bir tarikat*. (K. Sarısözen, Çev.) İstanbul: Kapı Yayınları.
- Lynch, M. (2006). Al-Qaeda's media strategies. *The National Interest*, (83): 50-56.
- Martin, G. (2017). Terörizm: kavramlar ve kuramlar. (İ. Çapıcıoğlu ve B. Metin, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Merari, A. (2016). Ayaklanma stratejisi olarak terörizm. (B. Tanatar, Çev.). Chaliand, G. ve Blin A., (Ed.). Terörizmin tarihi: antikçağdan DAEŞ'e içinde (ss. 25-63). İstanbul: Nora Kitap.
- Michael, W. ve Hassan, H. (2016). IŞİD terör ordusunun içyüzü. (E. A. Kayhan, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Migaux, P. (2016). *El Kaide*. (B. Tanatar, Çev.). Chaliand, G. ve Blin, A. (Ed.). Terörizmin tarihi: antikçağdan IŞİD'e içinde (ss. 390-436). İstanbul: Nora Kitap.
- Morgan, M. J. (2004). The origins of the new terrorisms. *Parameters, The Journal of the U.S. Army War College*, 34 (1): 29-43.
- Muir A. M. (1999). Terrorism and weapons of mass destruction: the case of Aum Shinrikyo. *Studies in Conflict and Terrorism*, 22 (1): 79-91.
- NATO. (26 Mayıs 2015). *Could ISIL Go Nuclear?*. Erişim tarihi: 29 Eylül 2022. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2015/05/26/could-isil-go-nuclear/index.html>.
- Parker T. ve Sitter N. (2016). The four horsemen of terrorism: it's not waves, it's strains. *Terrorism and Political Violence*, 21 (2): 197-216.
- Rapoport D. C. (Aralık 2001). *The four waves of modern terror: international dimensions and consequences*. Erişim tarihi: 15 Ekim 2019. <https://www.researchgate.net/publication/286896869>.
- Rapoport D. C. (2002). *The four waves of rebel terror and september 11*. Erişim tarihi: 15 Ekim 2019. *Anthropoetics*, 8 (1). <http://anthropoetics.ucla.edu/ap0801/terror/>.
- Rapoport, D. C. (Ekim 2017). *Terrorism as a global wave phenomenon: religious wave*. Erişim tarihi: 15 Ekim 2019. https://www.researchgate.net/publication/321171687_Terrorism_as_a_Global_Wave_Phenomenon_Religious_Wave.
- Rathbone, A. ve Rowley, C. K. (2002). *Terrorism*. *Public Choice*, 111 (1-2): 1-10.

- Reuters. (2 Mayıs 2011), *Timeline - major attacks by al Qaeda*. Erişim tarihi: 22 Eylül 2022. <https://www.reuters.com/article/idINIndia-56711920110502>.
- Sandler, T. (2001). New frontiers of terrorism research: an introduction. *Journal of Peace Research*, 48 (3): 279-286.
- Seale, J. (12 Eylül 2022). *The Anthrax Attacks: In the Shadow of 9/11 review – the lethal letters that brought America to its knees*. Erişim tarihi: 29 Eylül 2022. <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2022/sep/12/the-anthrax-attacks-in-the-shadow-of-911-review>.
- Since 9/11. (t.y.). *Terrorism timeline*. Erişim tarihi: 22 Eylül 2022. https://since911.com/explore/terrorism-timeline#jump_time_item_707.
- Soriano, M. R. T. (2008). Terrorism and the mass media after Al Qaeda: a change of course? *Athena Intelligence Journal*, 3 (1): 1-20.
- Spencer, A. (2006). Questioning the concept of ‘new terrorism’. *Peace Conflict & Development*, 8: 1-33.
- Sputnik. (18 Ağustos 2017). *Son 13 yılda Avrupa’yı sarsan terör saldırıları*. Erişim tarihi: 10 Ekim 2022. <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201708181029756400-avrupa-teror-saldirlari/>.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Terör*. Erişim tarihi: 5 Mart 2019. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (t.y.). *Mürted*. Erişim tarihi: 13 Ekim 2020 <https://islamansiklopedisi.org.tr/murted>.
- US Army War College. (t.y.). *Anthrax attacks*. Erişim tarihi: 29 Eylül 2022. [https://www.armywarcollege.edu/iwatch/downloads/Vignettes/Anthrax%20Attacks%20\(SEP01\)%20Final.pdf](https://www.armywarcollege.edu/iwatch/downloads/Vignettes/Anthrax%20Attacks%20(SEP01)%20Final.pdf).
- Yayla, A. (1990). Terörizm: kavramsal bir çerçeve. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 4 (1): 335-385.

THE BANGSAMORO IMPASSE: ISLAMIC EXTREMISM, STATE VIOLENCE, AND OTHER SPOILERS TO THE PEACE PROCESS

Pınar KADIOĞLU* and Rikard JALKEBRO**

ABSTRACT

The conflict between the Philippines government and the Moro people has been ongoing for over a half-decade, with no prospect of achieving sustainable peace. Although the international perception of conflict endurance appears to be fixated on violent campaigns of separatist Islamic extremist groups linked with larger Jihadist groups like Jemaah Islamiyah (JI), al-Qaida, and Islamic State of Iraq and Syria (ISIS); the conflict has a much more complex reality on the ground stemming from the centuries-long socio-economic marginalisation, dispossession, displacement, discrimination, and lack of political representation.

Through a detailed historical survey, this article analyses the socio-economic and political developments that transformed the actors, and the nature of the clash between the government and the Moro insurgent groups since the Republic of the Philippines was established in 1946. In doing so, it highlights the negative impacts of the violent and corrupt governance culture, the influence of Jihadist ideals, and inconsistent state policies towards peace. Furthermore, it exposes the reason behind the peace impasse as a misadventure of Liberal peacebuilding that is incompatible with the local socio-cultural, political, and economic context.

Key Words: *Mindanao, Conflict, Terrorism, Islamic Extremism, State Violence, Peace Processes, Peace Spoilers.*

BANGSAMORO ÇIKMAZI: KÖKTENDİNCİ İSLAMİ GRUPLAR, DEVLET ŞİDDETİ VE BARIŞ SÜRECİNİ BOZAN DİĞER UNSURLAR

ÖZET

Filipinler hükümeti ile Moro halkı arasındaki çatışma, sürdürülebilir bir barışa ulaşma ihtimali olmadan, yarım yüzyılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Çatışmanın sürekliliğine ilişkin uluslararası algı; İslam Cemiyeti (JI), El Kaide ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi daha büyük cihatçı örgütler ile de bağlantıları bulunan, şiddet yanlısı yerel kökdendinci İslami örgütlere odaklanmış olsa da; esasen çok daha karmaşık olan çatışmanın gerçekliği, yüzyıllardır süren sosyo-ekonomik marjinalleştirme, mülksüzleştirme, yerinden etme, ayrımcılık ve siyasi temsil eksikliği ile bağlantılıdır.

* Assistant Professor of International Relations, (PhD, University of St Andrews), Altınbaş University, Istanbul-Turkey, pınar.kadioglu@altinbas.edu.tr/pkadioglu@gmail.com. ORCID: 0000-0001-9704-3071.

** Associate Professor of International Relations (PhD, University of St Andrews), Anwar Gargash Diplomatic Academy, Abu Dhabi-United Arab Emirates, rikard.jalkebro@eda.ac.ae, ORCID: 0000-0002-3555-0139.

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 21 Kasım 2022 / 21 November 2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 28 Aralık 2022 / 28 December 2022

Bu makale, Filipinler Cumhuriyeti'nin 1946 yılında kuruluşundan bu yana süregelen Moro isyancı gruplar ile hükümet arasındaki çatışmanın öncelikle temel sebeplerini, sonra da çatışmanın aktörlerini ve yapısını zaman içerisinde dönüştüren sosyo-ekonomik ve siyasi gelişmelerin ayrıntılı tarihsel analizini sunmaktadır. Analiz ayrıca, bölgede cihatçılığın etkisi, barışa yönelik süregelen devlet politikaların tutarsızlığı, ve devlet yönetim kültürünün şiddet yanlılığı ve yozlaşma içermesi gibi önemli öğelere dikkat çekerken; Bangsamoro barış sürecinde çıkmaza girilmesinin sebebinin, yerel sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik gerçeklikleri gözardı eden Liberal barış inşaa süreci olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Mindanao, Çatışma, Terörizm, İslami Kökdendincilik, Devlet Şiddeti, Barış Süreçleri, Barışı Bozan Unsurlar.*

INTRODUCTION

The conflict between the Government of the Republic of the Philippines (GRP) and the Moro people has been ongoing for over a half-decade. Although being one of the most prolonged independence struggles in world history, the Moro conflict only drew significant international attention at the turn of the century, alerted by the rise of Islamist extremism in the area. The violent campaigns of insurgent groups like the Abu Sayyaf Group (ASG), the Bangsamoro Islamic Freedom Fighters (BIFF), the Maute Group or Daulah Islamiyah that pledged allegiance to the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) in the last decade, on the other hand, have transformed the perception of the conflict from an internal issue to an international security concern. Thus, from the early 2000s Philippines' efforts to counter terrorism have been supported by various international actors to aid the resolution of the conflict, particularly the United States of America (US). Nevertheless, these violent Islamist extremist groups are only a few among the many insurgent groups involved in the conflict. The Philippines' quest for sustainable peace in the region requires establishing a mutual understanding with various violent actors.

The current peace and reconciliation processes guided by the Comprehensive Agreement on the Bangsamoro (CAB) and its annexes predicate the core elements of the peace initiative and thereby reduce the space available for alternative approaches to peacemaking. Typical of the 'Liberal Peace' model, it frames the issue primarily as a political struggle between the Christian majority and Islamist Muslim minority of Mindanao through a top-down approach. However, contrary to such understanding, the long history of the Moro struggle shows that the reality on the ground is far

more complex than an explicit Islamism goal, as the root of the conflict lies in the perennial socio-economic marginalisation, dispossession, displacement, discrimination, and lack of political representation of the Moros.

The contemporary political reality in Phillippines is marked by the social, religious, ethnic, and economic frictions inherited from colonial era to the independence period. In this regard, the on-going complexities faced in the ground are signified by corruption, elitism, clientelism and state violence; along with the subsequent Presidents' approaches, or lack thereof, to peace and their capacities to unite the different arms of government, as well as their differing agendas, depending on the "needs of the times" (Ferrer, 2005, pp.125-26). Thus, the obliviousness to such dynamics of the conflict, makes the current peace process nothing more than a misadventure, as the in-group disagreements and lack of trust towards the GRP due to a lack of transparency, leader's unaccountability, and government responsiveness is not adressed in the peace process.

1. HISTORICAL BACKGROUND

1.1. Islam in the Pre-Colonial Philippines

The recorded political history of pre-colonial Philippines demonstrates a hierarchically structured family system of governance in the form of small village chiefdoms known as *barangays* ruled by the local elites called *datu*. These chiefs were perceived as elders who held wisdom, wealth and strength, ruling in a manner made-to-order (Kemmerer, 1908, pp. 47-74; Benitez, 1954; Salamanca, 1968). Animism was widely practised in the barangays before the introduction of Buddhism and Hinduism in the ninth and tenth centuries, followed by Islam in the 13th century via increased interactions with traders and migrants from the neighbouring regions of China and India (Scott, 1982, pp. 99-126; Covar, 1998; Cannell, 1999, p. 10). The mass conversions to Islam were started only after the arrival of Muslim missionaries from the Persian Gulf and India in the 14th century, achieving success through persuasion and forceful means.

The first Islamic political organisation in the area appeared in the region in 1450, established by Sayyid Abu Bakar in the form of a Sultanate which embedded the system of *dat* and *sha'aria* (Milligan, 2005, pp. 24-26; Majul, 2009, pp. 59-69). Under the Sultanate, Islam spread swiftly and

quickly adapted and incorporated into the pre-existing structures of the barangays. The primary reason behind this rapid socio-political transition was the relatively egalitarian nature of the new system of governance, and its stabilising impact on the existing power holders (Means, 2009, p. 2) as the datuship and its traditional hierarchal power structure was not wholly removed. Instead, the local ruling elites were given the power and responsibility to ensure the new system's success by becoming moral leaders for their communities, creating a link between peasant life and royal authority as the basis of order in barangays. A popular loyalty to Islam and the Sultan was achieved by successfully creating a blend of religious/spiritual and secular/political systems that outlasted most rival authorities today (McKenna, 1998, pp. 46-48, Tan, 2009, pp. 37-40).

1.2. Colonial Oppression & Moro Struggle

Four decades after the Spanish 'discovery' of the Philippines, in 1565, Miguel Lopez de Legazpi was sent to the region to lead a colonial mission with the aim of expanding the Spanish imperial domains and the economic interests of the King, as well as introducing Catholicism (Zaide, 1950, pp. 142-157; Milligan, 2005, p. 25; Majul, 2009, p. 92). Upon their arrival, the Spaniards came across numerous barangays which were well-organised active independent political units. Ruled by local aristocrats that held the monopoly of executive, legislative and judicial powers, the barangays in Sulu, Mindanao and some of the northern islands were dominantly inhabited by Muslim populations that showed fierce resistance against the Spanish. Reminded of their historical enemies by this Muslim resistance, Spaniards employed the word 'Moro' in reference to the "non-hispanized Muslim inhabitant[s] in the unsubjugated southern Philippines" (Buendia, 2018, p. 435). The most significant Moro resistance of the era, known as the Battle of Manila, took place in 1570, when the *datu* of the Luzon, Rajah Sulaiman, formed a strong opposition to the Christian colonisers moving towards the riches of Manila. Nevertheless, the clash resulted in the victory of the *conquistadors* with the defeat of Sulaimans' three-hundred-man army. In 1571 De Legazpi conquered Manila, marking the beginning of 327 years of Spanish colonial rule in the Philippines (Forbes, 1945, pp. 22-23; Gowing, 1964, p. 19; D. Kuhn & F. Kuhn, 1966, p. 59; Means, 2009, p. 34).

In the early years of colonial rule, Spaniards conducted 'aggressive Christianisation-campaigns' in the Muslim inhabited areas to maintain

control and prevent the spread of Islam, which involved burning villages and killing men, women and children that stood in their path. The Spanish aggression, however, had adverse effects in the long term (Gowing, 1964, pp. 21-22; McKenna, 1998, pp. 81-83). Thus, they adopted a more sustainable approach by sending missionaries to convert the Muslims to Catholicism in the ‘problematic areas.’ However, this assimilation campaign was not limited to religious indoctrination as it also utilised an organised internal immigration policy, resulting in a mass Christian settlement in Mindanao. The new migration policy favoured the Christian migrants to a large extent in socio-economical terms while causing Moros to lose land and agro-economic prospects.

The cultural oppression and purposeful discrimination against Moros created a sense of existential threat within the group leading to the formation of collective awareness and “enemy-other perception” (Murer, 2009) towards their Christian masters. The Moro perception of enemy-other towards the Christian Filipinos, however, only surfaced after the recruitment of Christian natives by the Spanish Colonial Army to fight against Moro resistance (Isidro & Saber, 1968, p. 37). It was only then that Moros started to develop ontological insecurity towards their co-inhabitants. The emergence of inter-group distrust also changed the nature of the Moro struggle, transforming it from a culturally resistant anti-colonial struggle into an overall Jihadist call (Canoy, 1989, p.30; Tan, 2009, p. 63). Soon, the Moro resistance transitioned into a systematic violent movement conducting guerrilla-type attacks on Spanish forces as well as raiding churches and Christian settlements (McKenna, 1998, pp. 82-83; Means, 2009, pp. 35-36). The Spaniards eventually managed to unify the Philippine archipelago and established a functioning centralised government composed of a national government and local governments that administered provinces, cities, towns and municipalities. However, the Moro resistance's endurance prevented Spanish sovereignty from extending over the Muslim sultanates of Sulu and Maguindanao, which remained under de facto Moro autonomy until the end of US rule (Forbes, 1945, p. 27; Means, 2009, p. 36).

The 19th century was an era of recurrent political instability and territorial loss for Spain. In effect, with the troubles in the mainland and its other colonies, the colonial administration imposed harsh measures in the Philippines that increased exploitation and intensified the feudal abuse. This

development led to the emergence of a nationalist revolutionary movement called Katipunan in 1896, aiming to unify the Filipinos into one solid nation and gain independence through revolution (Zaide, 1956, p. 151; Guerrero, 2005, pp. 10-16; Thomas, 2012, pp. 88-89). In 1898, following the two years-long clashes, Spanish authorities offered a negotiated truce to Katipunan to end the revolt while sending their leader Emilio Aguinaldo to exile in Hong Kong. That same year, the Spanish-American War broke out. At the time, the US was not seen as a threat by the Filipino nationalists due to its traditional rejection of overseas expansion (Harris, 2011, pp. 182-83). Thus, they joined the US fight against Spain, striving for independence upon the defeat of their colonial masters. In the framework of this cooperation, US officials brought Aguinaldo back to the Philippines along with the arms and ammunition purchased in Hong Kong while also promising Moro independence (Benitez, 1954, pp. 286-88; Zaide, 1956, pp. 184-85). On 12 June 1898, five days after landing in the Philippines, Aguinaldo declared independence for the Philippines as the leader of the movement. Yet, this political success was short-lived since the Philippines was ceded to the US on 10 December 1898 with the Treaty of Paris, which ended the Spanish-American War.

In the early days of American rule, US officials declared a new beginning in the Philippines marked by a civilising mission to educate Filipinos and prepare them for self-governance (Zinn, 1980, pp. 305-6; Jentleson, 2004, p. 88). This racist tone, implying Filipino incapacity for self-rule, soon transformed into governance policies oblivious to the local dynamics. The Philippines, at the time, was the only Christian state in the region with the presence of an overwhelmingly Christian population, even in the traditionally Muslim-inhabited areas. The problems regarding the socio-economic inequality in favour of the Christian inhabitants and the inter-group political tension were also far from being resolved. The Filipino nationalist movement was also feeling betrayed by the US. In the face of all these troubles, US colonial administration changed the official language of the Philippines to English in order to kick-start an effective system for teaching American values to Filipinos. This policy was perceived as an existential threat by all groups and led to popular unrest across the country. The American response was vicious; between 1899 and 1902, US forces violently suppressed the Filipino resistance causing the death of 200,000 civilians with 4,200 US soldier deaths (Zaide, 1956, pp. 225-26; Abueva,

1976, pp. 114-33).

The early 20th century witnessed a rising Moro resistance against the US colonial rule in response to the US integrationist vision, which was largely dismissive of Islamic socio-cultural and political traditions and inspirations (Costello, 1992, p. 41). Between 1911 and 1915, US colonial administration carried out a two-fold campaign intending to incorporate the Moro areas into the Philippines. The first stage of the campaign was staging a military pacification operation in Moro areas to eliminate the armed resistance- which resulted in thousands of Moro deaths (McKenna, 1998, pp. 88-89; Murolo, 2011, p. 85). The second stage, on the other hand, was aiming to ‘civilise’ the Moro people by contagion. Over these four years, 15,000 new settlers moved to Mindanao from the northern parts of the country, which had become 34,000 by 1934 (Wernstedt & Simkins, 1965, pp. 86-88; McKenna, 1998, p. 114).

In 1935, with a claim of preparation for self-governance, the US adopted the presidential system and a structure for government closely patterned after American values to enable the integration of all Filipino groups into mainstream politics (Zaide, 1956, pp. 315-20; Abueva, 1976, pp. 115; 118-123). The replacement of the native law with the positive law, while being perceived as an anti-Islamist policy, created immense unrest among the Moro people. Christian Filipinos, on the other hand, integrated into the new system promptly, through which they not only kept their socio-economic privileges but also gained new political advances. Thus, the US policies that led to the Moro grievance were “forcefully incorporated, largely by the military forces of the United States, into a social and political system that was not only alien to their religion and political culture but also hostile to it” (Means, 2009, p. 38).

1.3. The New Republic & The Moro Question

During the Second World War, the Japanese Empire invaded the Philippines. Upon this development, the Moros in Mindanao and Sulu carried out a struggle against the Japanese occupation along with the US forces, with the hope of establishing their own political entity following the defeat of the Japanese Imperial Army. Nevertheless, at the end of the war, the Republic of the Philippines was declared an independent state, with the territories inclusive of the ancestral Moro lands populated with Muslim

inhabitants who felt no communal connection with the rest of the Filipino community. Thus, from the birth of the Republic of the Philippines in 1946, the Moro collective sense of civic nationalism was absent.

The new state system was identical to the pre-war US governance system, and the political vision of the first Philippine government was largely associated with American values and Christianity. Thus, the troubles ensued with the continuation of economic, socio-political, and cultural deprivation of the Moros. In the early years of the Republic, the primary concern of the GRP was preventing the spread of communist movements, which was attempted to be tackled with an internal migration policy aiming to establish control over the southern territories by encouraging the Christian Filipinos living in the northern provinces to settle in these areas. Between 1954 and 1963, the GRP launched a programme of Agricultural Land Reform through which all unregistered territories in Mindanao were declared as military reservations or public land to be resettled to landless farmers (The Official Gazette of the Republic of the Philippines [Official Gazette], 1954, 1963). The Muslim inhabitants, unfamiliar with the new procedures and unable to pay the required high taxes to register their historical lands to their names, labelled the programme as a 'land grab'. Additional disagreements over land also surfaced following the mass immigration of Christian Filipino farmers to Cotabato and Lanao, changing the demography further by doubling the number of Christians over ancestral Muslim residents (O'Shaughnessy, 1979, p. 277; Hunt, 1993, p. 83; McKenna, 1998, p. 117). Consequently, with the rising unrest, in the mid-1960s, the Moro question was brought to the GRP agenda for the first time. The GRP aimed to integrate non-Christian Filipinos into the mainstream culture; thus, they envisioned a Moro adaptation of Filipino identity while they continued to practice their own religion. Seen as a direct assimilation policy, the government reforms on the matter received a vast negative response that forced the GRP to provide certain exemptions to Moros from the Philippine law regarding the issues such as marriage based on their customs and traditions. However, the GRP backing out on certain cultural matters was not to affect the ongoing land and agricultural policies (Hunt, 1993, p. 84; McKenna, 1998, p. 117). Thus, the Moro people were exposed to cultural trauma and economic disadvantages by losing their lands and becoming a minority in their ancestral domain. Furthermore, these developments meant remaining a politically disadvantaged group in the existing majoritarian

electoral system. In the face of these government policies that highly resembled the previous colonial administrations, the early years of the new republic witnessed the formation of several Muslim political groups uniting under the idea of establishing an independent state.

1.4. State Violence & The Emerge of Moro Insurgency

1.4.1. The Marcos Era (1965-1986)

In 1965, Ferdinand E. E. Marcos assumed the Presidency of the Republic of the Philippines, which started the most violent period in the history of the state-Moro struggle and the most undemocratic period in the country's history. Taking the previous administrations' visions to the extreme, President Marcos carried out an intensive nation-building campaign, alarmed by the possibility of a rising Muslim separatist movement. However, his 'Philippinization' programme was not involving policies to improve the conditions of the Muslims living in neglect and facing discrimination daily. Under the Marcos government, the Christian settlement continued to the southern provinces, eventually making Muslims a smaller minority in their historical habitation. Furthermore, being a textbook example of how clientelism works, the influential economic and bureaucratic positions were all allocated to Christian Filipinos. The increasing cronyism also led to a more prominent governance role for the Armed Forces of the Philippines (AFP), thereby turning the democratic state into an oligarchic dictatorship (Francia, 2014, pp. 120- 122).

In March 1968, known as the Jabidah Massacre, the AFP allegedly killed eleven Muslim military trainees undergoing organised guerrilla warfare training. The GRP investigated the event, and following a few senate and congressional hearings, it was declared a hoax (Official Gazette, 1968), which led to the adverse political atmosphere in the country, which was preoccupied with economic problems, and quickly transitioned for the worst. The quick spread of the narrative of the event, informing the masses about the murder of young Muslim military trainees by the AFP for rejecting to attack 'their own people', triggered further political awareness and a desire for independence amongst the Moro masses (Banlaoi, 2009, p. 50). Soon after the incident, Muslim Filipino students started to organise mass political campaigns against the GRP. The scarce Muslim members of the government were also supporting the Moro student movement by calling for the

impeachment of Marcos, which was outright rejected by Congress.

In May 1968, Datu Udtog Matalam, then Governor of Cotabato, established the first Moro radical group named the Muslim Independence Movement (MIM), followed by another Muslim political elite, Haroun al-Rashid who formed the Bangsamoro Liberation Organization (BMLO) (McKenna, 1998, p. 164). However, Matalam and al-Rashid were both perceived as corrupt elites by most of the Muslim student groups, and neither MIM nor BMLO was seen to carry a strong will enough to “liberate Mindanao from ‘Filipino colonialism’ and to establish an independent Bangsamoro Republic” (Quimpo, 2016, p. 66). That same year, MIM was dissolved after a series of negotiations with President Marcos, and BMLO was demolished due to the differences between its members' visions. Between 1970 and 1971, inter-group violence broke out in Mindanao. Christian and Muslim armed gangs conducted violent campaigns against one another, mainly targeting unarmed civilians. The reported outcome of the incidents was 269 Christian and 305 Muslim deaths, along with 5,000 burned-down houses (McKenna, 1998, p. 250). In September 1972, President Marcos declared Martial Law to halt the events' progression (Official Gazette, 1972).

In October 1972, one of the leaders in BMLO, Nur Misuari, established Moro National Liberation Front (MNLF). The organisation was joined by all that broke away from MIM and BMLO. Misuari believed that the troubles that Moro people were experiencing were partially due to the actions of corrupt Muslim political elites. This new movement denounced the linguistic and socio-cultural differences amongst the Muslim Filipino communities while claiming the ‘Moro’ identity as a collective name for all ‘descendants of the unsubjugated people.’ From its offset, the MNLF called for equality for all in political, economic, social, and civil spheres, which was to be achieved by establishing an independent Bangsamoro state. The Bangsamoro state was desired to be established in the MINSUPALA region, the geographical area composed of Mindanao, Sulu, and Palawan (Mercado, 1984). It is, however, essential to note that although appearing peaceful in political ideals, the movement was foreseeing a struggle to achieve them.

Between 1972 and 1976, the MNLF launched a violent campaign against the AFP in Mindanao, resulting in approximately 80,000 Moro and 11,000 AFP soldier casualties. During the events, almost 300,000 Muslims

were also forced to flee to other parts of the country (Noble, 1976, pp. 405-424). This disastrous end brought the Philippines to the international agenda in the mid-1970s. In 1976, backed by United Nations (UN), the Organization of Islamic Cooperation (OIC) called for an immediate ceasefire and peace talks. By December 1976, the efforts of OIC paid back, and the first round of the MNLF-GRP peace talks started in Libya. At the end of the negotiations, Tripoli Agreement was signed by the parties, which promised the halt of insurgency in exchange for the recognition of Mindanao as an autonomous political entity to stay an integral part of the Philippines (Tripoli Agreement, 1976).

In the aftermath of the agreement, various members of the MNLF condemned Misuari for giving up on the independence ideal, and unrest started within the group. Thus, numerous MNLF members carried on their attacks against the GRP. According to the Tripoli Agreement, thirteen provinces of the southern Philippines were to enjoy political autonomy while being governed by an Islamic administrative and judicial system. The Tripoli Agreement lacked clear guidance on implementing the agreed terms (McKenna, 1998, pp. 165-166). President Marcos, in effect with this legal ambiguity, established only two autonomous regions instead of consolidating a provisional government. President Marcos's dilution of the peace process and the growing negative Moro perception of the MNLF's acceptance of autonomy created a convenient environment for the emergence of new political movements to represent the Moro will and work towards the independent Bangsamoro state. In 1978, a group of MNLF members led by Hashim Salamat formed Mindanao Islamic Liberation Front (MILF). Immensely disturbed by the MNLF's secular-nationalist stance and settlement for autonomy, the MILF declared Jihad against the GRP with the ultimate aim of creating a Moro Islamic State in Mindanao, ruled by Shariah law (Hashim, 2001, pp. 83-87; Banlaoi, 2009, pp. 53-54; Narciso et al., 2012, p. 109).

From 1978 until 1986, the Philippines witnessed President Marcos' struggle to hold on to power by launching several campaigns of violence, along with the collapse of the Filipino economy. His reign of gross human rights violations and corruption, however, was to end with a popular resistance triggered by the assassination of a former senate member and opposition leader Benigno Aquino Jr. at Manila International Airport in

1983. In the years following the event, President Marcos was accused of diversion of US aid and public funds for personal use and calls for his impeachment. In 1985, facing ever-growing public unrest, he called a snap election to be held in February 1986. The election results were manipulated in favour of Marcos, which created turmoil in the country and eventually forced President Marcos to resign and flee to the US (Thompson, 1996).

1.5. Consolidation of Moro Resistance, Rise of Islamic Extremism

1.5.1. Aquino Era (1986-1992)

On 25 February 1986, Corazon Aquino, the widow of Benigno Aquino Jr, was installed as the duly elected president. Aquino was determined to end the undemocratic system in the country created by Martial Law in 1972. In 1987, the Aquino government ratified a new constitution, and pre-1972 democratic institutions were restored. Aquino was also determined to end the two-decade-long Moro conflict. Encouraged by this new spirit of reconciliation, the MILF and the MNLF leadership offered to hold negotiations with the GRP. President Aquino preferred to engage with the MNLF, formally establishing the MNLF as the sole Moros representative. This development was to marginalise the MILF from the peace process, and as a result, its leadership declared that any agreement reached by the GRP and the MNLF would not be honoured by them.

During the negotiations, the MNLF requested President Aquino to sign an executive order to create the Autonomous Region in Muslim Mindanao (ARMM) as agreed in 1976. Although rejecting this demand, President Aquino signed the Republic Act 6734, which called for a plebiscite to be held in the areas covered in the Tripoli Agreement. The plebiscite was held on 1 August 1989, yet the results demonstrated the will of only four out of thirteen provinces and nine cities to join ARMM (Means, 2009, pp. 199-200).

That same year, Abdurajak Abubakar Janjalani trained and fought as a mujahid in the Afghan-Soviet War in the late 1980s established the Abu Sayyaf Group (ASG) (Chalk, 2001, pp. 241-69; Yoshihara, 2006, pp. 205-6). Janjalani was known to have close connections with the key leaders and members of Islamist extremist groups like Jemaah Islamiyah (JI) and al-Qaida, along with several members of the MILF who also fought in the same war (Abuza, 2005, pp. 40-2). Osama bin Ladin's brother-in-law Mohammed

Jamal Khalifa was also known to provide financial and logistic support to the ASG and the MILF during their violent campaigns against the GRP in the late 1980s (Jones et al., 2003, pp. 443-57). ASG, just like MILF, was composed of former MNLF members who did not believe in the MNLF vision. However, their aim was not just to establish an independent Islamic state in Mindanao but also to establish global dominance of Islam through armed struggle (Yoshihara, 2006, p. 206).

In 1990, the election of ARMM officials was held, and Zacaria Candao was elected governor. Candao's executive powers were limited to public works, labour and employment, local government, and social services. The GRP also authorised ARMM to initiate direct foreign investments for the growth and development of the area. The plebiscite subsequently creating the ARMM was perceived as problematic by many Muslim activists as they were held in the Moro lands, which were now populated with a Christian majority. Thus, there was no unity amongst the Moro people, and ARMM was not seen as a victory achieved by all, preventing it from functioning as a legitimate body. Despite these odds, with the Philippine Local Government Code of 1991, local mayors and governors of ARMM were given greater autonomy by the GRP along with the responsibility of providing socio-economic development in their areas (Official Gazette, 1991).

1.5.2. The Ramos Era (1992-1998)

The MILF carried out sporadic violent attacks from 1991 until 1997 against the AFP and its rival Muslim factions. The ASG, on the other hand, was engaged in 378 terrorist activities resulting in the death of 288 civilians throughout the 1990s. The attacks of the ASG were primarily towards the Christian Filipino groups in the form of church and inter-island ship bombings. Kidnapping for ransom and robbery were also signature criminal activities of the ASG, utilised to finance the organisation. Between 1991 and 2000, the ASG was engaged in 640 kidnappings victimising 2076 people, which led it to be described as a mere bandit group by the GRP (Banloi, 2006, p. 249). Fidel Ramos assumed the Presidency in 1992, in the face of the futility of GRP attempts to end the violence in Mindanao, resumed negotiations with the MNLF while hoping to resolve the turmoil in Mindanao and the political dilemma generated by the Tripoli Agreement once and for all. President Ramos' efforts towards peace received vast international support, primarily from Indonesian President Suharto, who

assumed the mediator role, and by the OIC, which was positively present with its push of MNLF to agree on a middle ground with the GRP. The negotiations between President Ramos and Misuari lasted for three years, resulting in a peace agreement signed in 1996, titled the Final Peace Agreement (FPA).

The initial demand of the MNLF at the negotiation table was the establishment of a 10-year provisional government in Mindanao, leading to an independent Muslim state, which was enough for GRP to call off the talks. President Ramos was determined to devise a plan to prevent the stalemate. Eventually, he proposed a plan that promised greater autonomy for the ARMM and established a commission titled Southern Philippines Council for Peace and Development (SPCPD). The proposed commission was the sole authority for implementing and supervising peace and development programmes in Mindanao's Special Zones for Peace and Development (SZOPAD), covering Palawan and thirteen provinces and nine cities in Mindanao. The plan foresaw a further territorial expansion through a plebiscite to be held in all regions covered in the 1976 Tripoli Agreement. It promised full autonomy to those regions that desire to be a part of the ARMM.

Furthermore, Misuari was to be the first chairman of SPCPD, and the future chairmen were promised to be Muslims. In March 1996, leaving its demands for independence behind, the MNLF signed the FPA. The FPA also included a framework to enable MNLF forces integration into the AFP (Official Gazette, 1996a).

Following the agreement, Misuari was elected as the regional governor of the AARM and became the first chairman of the SPCPD to run for five years. Furthermore, although limited numbers, some of the MNLF forces joined the AFP and the Philippines Police Force, along with various MNLF commanders assuming administrative positions in the ARMM and the SPCPD. Although framed as a victory that ended the 25 years of conflict by President Ramos (Official Gazette, 1996b) and a turning point by Misuari, which freed the Moros in a socio-economic, cultural, religious and political sense (Official Gazette, 1996a), the majority of Christian and Muslim Filipinos were not happy with the agreement. President Ramos' reassurance regarding the plebiscite eventually addressed the Christian community's concerns. Groups such as the MILF, the ASG, and some MNLF

members outright rejected the new political arrangements and condemned Misuari for giving up the ultimate goal of the Moro struggle; hence, the violence continued. Misuari and Ramos hoped that the economic development in the conflict-ridden, poor areas to be achieved by SPCPD would end all opposition in the long term. Co-opted by GPA, SPCPD was given the great responsibility of resolving the socio-cultural, economic, and political problems in Mindanao and Palawan; but achieving such success in five years was proven to be nothing but a mere dream in these neglected areas.

President Ramos continued his efforts towards peace in the last months of his office by reaching out to the MILF. Although disturbed by numerous clashes between some of the fractions of the MILF and the AFP, the MILF and the GRP held several peace talks, which ended with an agreement for the general cessation of hostilities in July 1997. Following the agreement, President Ramos, despite the opposition from some government officials, withdrew the arrest warrants of leaders of the MILF and repositioned the AFP forces away from their camps. In return, the MILF agreed to provide information about the ASG to aid the government's efforts to halt its criminal activities (The United Nations Institute of Peace, 2005).

1.5.3. The Estrada Era (1998-2001)

In June 1998, when Joseph Estrada assumed the Presidency of the Republic of Philippines, the collective anxiety amongst the Moros resurged, stemming from the SPCPD's failure to improve the poor living conditions in Mindanao and Palawan despite reaching half of the allocated time. Furthermore, the irregular clashes between different Muslim rebel factions, as well as the ASG campaigns of terror through kidnappings and killings, were weakening the security of the area each day.

In March 2000, doubting the MILF's sincerity towards the peace process in the face of its continuing attacks towards both civilians and the AFP and its insisting calls for the establishment of an independent Islamic State, President Estrada halted the peace process through a declaration of 'all-out-war' against the organisation. Thus, the Ramos administration's progressive vision, which foresaw integration of the MILF into the peace process, was replaced by the aggressive, coercive policies of the new President Estrada.

By the summer of 2000, GRP had already taken over the MILF headquarters of Camp Abubakar, along with its thirteen major and forty-three minor camps. At the end of the campaign, the MILF's leader Salamat escaped to Malaysia, and the conventional methods of the MILF were reverted to guerrilla warfare. At the same time, the jihad calls against the GRP were renewed. The civilian casualties of the event were hundreds, and almost a million Muslims were displaced. President Estrada's overly loud and open celebration of his victory was also found offensive by many Muslims (Curaming, 2016, p. 130). While appearing as a successful counterterrorism campaign in Mindanao through weakening the MILF, Estrada's aggressive policies heightened the Moro anxiety by creating new trauma. In 2001, when President Estrada was removed from office due to corruption allegations, the country was amidst political turmoil.

1.6. Counterterrorism, Institutional Inconsistency & The Futile Peace Process

1.6.1. The Arroyo Era (2001-2010)

In January 2001, Gloria Macapagal Arroyo became President of the Philippines. During Arroyo's term, the 'all-out war' against the MILF was replaced with an 'all-out war' against ASG. President Arroyo, although facing the uncompromising stance of various government officials regarding the unrest in Mindanao, perceived the reason behind the Islamic opposition as the suffering of Muslim inhabitants under unfair socio-economic conditions. On the other hand, her understanding of Islamic extremism was an urgent matter of internal and external security. Triggered by the September 11 events and increased kidnapping incidents of the ASG known for having connections with al-Qaida, Arroyo's government requested assistance from the US to end the Islamic extremism in the Philippines. Upon request of the GRP, Operation Enduring Freedom – Philippines (OEF-P) was launched in 2002 as a part of the global War on Terror (Curaming, 2016, p. 130). Known as the Joint Special Operations Task Force in the Philippines, the AFP was joined by US forces in their combat against terrorism targeting the ASG, which successfully weakened the organisation.

The first step towards achieving peace and reconciliation for President Arroyo was resuming the peace talks with MILF. Unaffected by a recent AFP operation against the group suspecting a MILF-ASG cooperation, GPA

and MILF eventually signed a treaty for the resumption of peace talks in August 2001. Arroyo's second act was calling for a plebiscite to realise ARMM's expansion from its four provinces in March 2001. Nevertheless, only two provinces in Mindanao and Palawan voted to be part of ARMM (Official Gazette, 2001). In October 2001, the MILF and the MNLF started talks for a possible reunification which was halted following an allegedly Misuari-led rebellion in Sulu and Zamboanga City to cause a hundred civilian casualties. Following the events, Misuari fled to Malaysia, only to be deported back to the GRP jurisdiction.

In 2002, the continuation of GRP-MILF talks resulted in an agreement to denounce groups that perform criminal acts such as kidnapping. The following year, the MILF leadership also declared that they had abandoned the path of violence and had no links with any terrorist organisation in Asia and elsewhere in the world (Martin & Tumines, 2008, p. 4). The MILF-GRP declared a mutual agreement on the secession of hostilities and started to hold exploratory talks for the possibility of independence. These talks were mediated by the Malaysian government and held in Malaysia. However, although both parties were willing to reach an agreement, the 'ancestral domain' concept to define the Bangsamoro territories was to bring a negotiation to a stalemate. On 27 July 2008, a Memorandum of Agreement on the Muslim Ancestral Domain (MOA-AD) was finalised in Malaysia, which foresaw a plebiscite for 700 villages in Mindanao to determine their desire to join a Bangsamoro sub-state. The positive political atmosphere established with the MOA-AD soon changed into a conflictual one.

Upon the North Cotabato government officials filing a case against the MOA-AD, the Supreme Court of the Philippines declared the agreed terms for establishing the Bangsamoro state unconstitutional in August 2008, which discarded the anticipated agreement. This was a significant setback to the peace process. Several extremist groups also revived their violent campaigns against AFP, encouraged by the atmosphere of grievance.

1.6.2. The Aquino III Era (2010-2016)

In the period leading to the end of her term, Presidency Arroyo declared suspension of AFP operations against the MILF in an attempt to regain the lost confidence in the GRP. In a similar vein, to demonstrate the GRP's commitment to peace, her successor President Benigno Aquino III's

met with MILF leader Al Haj Murad on 4 August 2011 to discuss a new structure for the creation of a Bangsamoro sub-state (Office of the Presidential Adviser on the Peace Process [OPAPP], 2011). The MILF's leadership, in response, declared that they no longer seek separation to demonstrate their genuine intentions towards peace. Nonetheless, several factions within the MILF, including the Bangsamoro Islamic Freedom Fighters (BIFF) and Maute Group (Daulah Islamiya, DI), rejected this new stance while carrying out violent campaigns against the AFP in the name of Jihad to establish the independent Islamic Moro state. In October 2011, following an ambush of an AFP contingent which resulted in the death of nineteen soldiers, the political atmosphere changed once again, leading the GRP to doubt MILF's intentions giving rise to calls for a new 'all-out war'. Despite the opposition to peace progression by various members of the GRP due to the continuation of violent confrontations between AFP and several MILF factions, President Aquino and MILF leader Murad carried on with the peace negotiations facilitated by Malaysia.

On 15 October 2012, President Aquino and the MILF leader Murad signed the Framework Agreement on the Bangsamoro (FAB) in Manila. On 15 October 2012, President Benigno and Murad signed the Framework Agreement on the Bangsamoro (FAB) in Manila. The agreement foresaw establishing a new autonomous political entity to replace the ARMM and the MILF decommission. Several clauses of the agreement projected an official recognition of Bangsamoro as a distinct nation and acknowledgement of the legitimacy of Bangsamoro grievances arising from their marginalisation along with the unjust dispossession of their territorial and property rights in the past. The FAB also promised a transitional justice programme to correct historical injustices and address human rights violations, along with intensification of development programmes for rehabilitation, reconstruction and development addressing the needs of MILF combatants, internally displaced persons and poverty-stricken communities.

The anticipated Bangsamoro Government (BG) was designed as a ministerial system to function accordingly with the envisioned Bangsamoro Basic Law (BBL) to be ratified by its own people. The GRP and BG were to have an asymmetrical relation, where the GRP would hold authority over the matters of defence and external security, foreign policy, citizenship, coinage, common market and global trade and postal service, and BG would hold

authority over all other aspects of governance inclusive of the justice system. The justice system of the BG was agreed to be Shariah, yet it was designed according to customary rights and native traditions and applied only to Muslims. The law enforcement in the new autonomous area was agreed to be transferred from AFP to a BG police force. The FAB's economic arrangements included BG authority to levy taxes, to accept internal and external donations, along with a promise of obtaining a fair share of the revenues from natural resources and further GRP support until BG gains its full fiscal autonomy. The territorial area of the BG included the areas of ARMM with the addition of the 12 areas that expressed their desire to join in the 2001 plebiscite along with Cotabato and Isabela. Furthermore, the FAB was calling for petitions demonstrating at least 10% desire to join BG from all other areas, to be submitted at least two months prior to the ratification of BBL (Official Gazette, 2012).

On December 2013, accordingly to the FAB, President Aquino established the Bangsamoro Transition Commission, tasked with drafting the BBL. In January 2014, the annexes were signed, and the ratification of the FAB into the Comprehensive Agreement on the Bangsamoro (CAB)_was scheduled for 27 March 2014, yet President Aquino could not succeed in pushing the ratification through Congress, and the fate of peace in Mindanao fell on his successor. In the later years of President Aquino, although small in size and limited in the impact of violence, new violent jihadist groups emerged, joining the existing ones in declaring loyalty to ISIS. One of them, the Ansar Khalifa Philippines, made its presence known by declaring its allegiance to ISIS in August 2014, just a month after the ASG leader Isnilon Hapilon swore his loyalty to Abu Bakr al-Bagdadi, the so-called caliph of ISIS. The Maute Group, known to be affiliated with Jemaah Islamiyah, on the other hand, also pledged its allegiance to ISIS in April 2015 (Manyuan, 2014; Weiss, 2016; Allard, 2017).

1.6.3. The Duterte Era (2016-2022) & Current Presidency of Bong Bong Marcos (2022-ongoing)

On 30 June 2016, Rodrigo Duterte was installed as the new President of the Philippines. President Duterte, a lawyer by vocation, was a Christian native of Mindanao who was thought to have a better and more extensive understanding of the issue. Shortly after assuming office, he swore to 'fix Mindanao' to solve the 'Moro problem' while expressing his support for the

BBL, declaring a ‘war on drugs’, and promising to end crime and corruption across the country.

President Duterte’s first step towards peace and reconciliation in Mindanao was ordering AFP not to arrest Misuari, who was hiding in Sulu and inviting him to join the peace talks as the leader of MNLF (Glang & Ramos, 2017). Until May 2017, he held several meetings with the MILF and the MNLF leaders. During the talks, the Moro leaders’ demands for establishing separate armed forces and police became the most contested issue as President Duterte perceived the matter as unnegotiable. Agreeing on a federal system, President Duterte stated that realising such a model could only be possible if the police and military control stayed with the GRP (Ramos, 2016). In November 2016, President Duterte signed an executive order to expand the Bangsamoro Transition Commission, which was tasked with drafting the BBL according to the measures agreed upon in FAB. The same month, the ASG bombed a night market in Davao City, resulting in 14 deaths, followed by other bomb attacks in North and South Cotabato (ABS-CBN New, 2016).

In January 2017, President Duterte, who was concerned with the increase of the jihadist campaigns, was assured by the MNLF and MILF leaders that Mindanao would not become a ‘sanctuary’ for such organisations as the President stated in case of such an occurrence, he would launch an AFP campaign in the area (Ranada, 2017). On 23 May 2017, the ASG and the Maute Group sieged Marawi City, leading President Duterte to proclaim ‘a declaration of martial law and suspension of the privilege of the writ of habeas corpus in the whole of Mindanao’ (Official Gazette, 2017). The siege lasted until the death of the jihadist leaders Hapilon and Omar Maute in October 2017. the event, the members of the ASG and Maute group, allegedly along with foreign terrorists, occupied several official buildings inclusive of a hospital, Mindanao State University and Marawi State Hall; set fire to a cathedral along with several church-run schools; and took a priest and several civilians hostage, overall killing 87 civilians including the death of 40 hospital evacuees. The GRP later announced the casualties as 978 AFP soldiers and 978 militant deaths (ABS-CBN News, 2017; AlJazeera, 2017; DPA/Manila, 2017).

Under the Martial Law, Duterte’s ‘war on drugs’ was merged with his ‘anti-terror’ campaign linking jihadism with the drug trade in 2020 with the

enactment of the Anti-Terrorism Act, which gave more surveillance power to AFP for countering terrorism while diluting the measures for the prevention of human right abuses. During this time of political turmoil in the country, many attempts to continue peace negotiations broke down. Nevertheless, in the summer of 2018, the draft of the anticipated Bangsamoro government, the Bangsamoro Organic Law (BOL) ratified by the GRP and signed by President Duterte to be effective as of 10 August 2018.

On 21 January and 6 February, two plebiscites resulted in the inclusion of Cotabato and six towns within Lanao del Norte to the former territories of ARMM to the new Moro polity, the Bangsamoro Autonomous Region in Muslim Mindanao (BARMM). The ARMM was replaced with an interim government, the Bangsamoro Transition Authority (BTA). BTA was designed to be composed of 80 members appointed by President Duterte and the MILF. Despite the MILF demand for a total six-year period, BTA was tasked with carrying out executive and legislative procedures within three years until 2022 for the first BARMM parliamentary elections to be held in synch with the 2022 national elections (Official Gazette, 2018).

In the next two years, several members of the GRP filed recommendations for resetting the BARMM election to either 2025 or 2028, arguing for the shortness of the time frame to achieve a significant improvement and the necessary transition in the conflict-ridden areas along with highlighting the disruptive impact of COVID-19 pandemic in BTA's activities. In November 2020, BTA passed a resolution proposing an additional three-year extension period. On 28 October 2021, with the approval of the GRP, President Duterte issued a government act which postponed the first parliamentary elections of BARMM until 2025 and allowed BTA to continue until the end of this new transition period with 80 new members to be appointed by the President Duterte himself.

In July 2022, the daughter of President Duterte, Sara Duterte, assumed vice-Presidency under the new President-elect Ferdinand 'Bongbong' Marcos, the son of the former dictatorial President Ferdinand Marcos. In August 2022, President Bongbong Marcos stated that as the new head of the nation, he would support the BARMM while expressing his belief in the newly appointed BTA officials 'to get the BARMM into the normal fold of life in the Philippines' by 2025 (The Republic of the Philippines Office of the Press Secretary, 2022).

3. BANGSAMORO IMPASSE AND THE SPOILERS TO PEACE

3.1. The Violent and Corrupt Culture of Governance & Institutional Inconsistency

The turbulent history of the Philippines is the key to understanding the contemporary reality on the ground marked with social, religious, ethnic, and economic frictions inherited from authoritarian colonial rulers to the independent clientelist Philippines.

The first system of political organisation known in the Philippines is the *barangays*, small chiefdoms ruled by the wealthy and respected elders of extended families that form the villages. The made-to-order structure of these hierarchical political units was further amplified by the colonial rulers in the form of ‘perceived in-group’ favouritism. Under this system of governance, the whole country was oppressed, but some suffered more than others, leading many of the population to have grievances. Throughout the colonial era, these grievances have led to numerous armed struggles between the Filipinos and foreign occupants, as well as Muslims and Christians.

The Spanish colonialists took advantage of the already existing family ties in *barangays* by strengthening them, which left an unequal land tenure system. The Americans, while not changing the existing structure, also allowed the elite to extend the family structures into politics, leading to the internalisation of clientelism as a natural system. The American in-group favouritism enabled the Christian communities to preserve their existent socio-economic advantage inherited from the Spanish era while also providing them new advantages in the political sphere at the expense of Moro communities' marginalisation. In this system of governance, the leaders (patrons) were supported because of their ability to satisfy the demands of their followers (clients) (Tarling, 1992, pp. 418-19). Thus, through their in-group favouring policies, Americans created a sustainable system for maintaining their authority.

The independent Philippines inherited the authoritarian political tendencies and clientelism of the previous colonial eras. The political power in the post-independence era was consolidated through clientelism, and the struggle over political power was now between elite families who controlled the local administration (Arcilla 2006, pp. 134-5; Tarling 1992, pp. 90-93). These elites are still present in today's Philippines, and they exercise their

political will and control over the Philippines' economy through the domination of massive agricultural, industrial and commercial empires (Doronila 1985, pp. 106-7; Dressel 2011, pp. 530-31). The political and social life in the Philippines is characterised by corruption, nepotism and elitism. Hence, the country was ranked 117th (out of 180) in the Corruption Perception Index in 2021, making it the third worst in its region, with only Laos and Myanmar trailing behind.

The apparent continuation of institutionalised discrimination and in-group favouritism indicates colonial inheritance. Due to the overwhelmingly Catholic domination, the central government largely ignored Muslims, which grants legitimate grievances for the five million Muslims in the Philippines. Several insurgent groups have fought for a Muslim homeland in the southern Philippines; internecine conflicts have plagued it in many cases. Furthermore, due to longstanding internal conflicts, many communities are not reached by government services and remain habitually neglected. As Ben Reid (2008, p. 7) argues, “the combination of precolonial and postcolonial relations have entrenched relationships of power that have entailed authoritarianism, clientelism, and persistently high levels of poverty and exclusion.”

3.1.1. Governance Issues and Problems Implementing the Bangsamoro

The next step after signing the CAB was that the GRP would push for passing a Bangsamoro Basic Law (BBL) to be ratified in the proposed areas of the Bangsamoro political entity. As part of the deal, and under the Annex on Normalisation, the approximately 12,000-strong MILF to gradually decommission in “a process whereby communities can achieve their desired quality of life, which includes the pursuit of sustainable livelihood and political participation within a peaceful deliberative society” (OPAPP, 2011). The Bangsamoro will establish its own Bangsamoro Islamic Armed Forces (BIAF), and the police force will be subject to the Philippine National Police (PNP) but with a primary function to enforce laws and maintain peace and order in the Bangsamoro. For a smooth transition and decommissioning of the MILF fighters, there will be a Joint Peace and Security Committee (JPSC) and Joint Peace and Security Teams (JPSTs) composed of the AFP, the PNP and the MILF's BIAF. A problem with the normalisation process is that the MILF is unlikely to put down all their weapons until the other active groups operating in Mindanao are defeated or demobilised. There are many

weapons in circulation in Mindanao, not only amongst the armed groups and insurgencies, which is the result of over five decades of conflicts and instability leading to a militarised rural population in the Philippines. This culture of violence reproduces itself in a vicious cycle, which needs to be broken before lasting peace can be achieved.

Several groups have been active in spoiler violence post-FAB. The MNLF demonstrated that they were still a reckoning force in Mindanao with several operations during 2013, including an attempt to fight the ASG, orchestrating the reclaiming of Sabah by sympathisers of the Sultan of Sulu, and the siege of Zamboanga City. A splinter group of the MILF rejecting the peace talks – the Bangsamoro Islamic Freedom Movement (BIFM) or its armed wing, the Bangsamoro Islamic Freedom Fighters (BIFF) – has been active since 2010, the Maoist NPA has shown a reluctance to go back to the negotiation table and are still active and operating in different parts of the Philippines including Mindanao. While these groups are still fighting, as mentioned above, it is unlikely that the MILF will lay down their arms. I would argue that it is more likely that the cooperation between the AFP and the MILF in the JPSTs will lead to pacification operations aimed at the other insurgencies. Another obstacle to the normalisation process is the private armies under the control of families and clans, i.e. the political, dynastic elites in Mindanao.

3.1.2. Failed Peace Agreements and Spoilers

The framework is a preliminary agreement and far from a guaranteed peace accord. The FAB is up against momentous legal and constitutional challenges before it can be implemented. The agreement proposes the establishment of a transition committee/commission that will work out the details for the Bangsamoro unit – specifically, the basic law that would create Bangsamoro. The MILF has negotiated peace deals with other governments and failed before. Under the proposed Memorandum of Agreement on Ancestral Domain (MOA-AD), in 2008, the GRP and the MILF announced that they had reached an agreement to expand the ARMM. Christian politicians representing settlers in these areas then petitioned the Supreme Court in anger after not being consulted on the matter. The MOA-AD would be revoked as the Supreme Court would deem it ‘unconstitutional’, spurring a high level of violence that left 390,000 people displaced (International Crisis Group [ICG], 2008, p. 1; 13). Even though the

MOA-AD was shut down and the violence that accompanied that decision was positive for the peace process, it demonstrated that the MILF and the GRP could agree on contested issues and areas. It also demonstrated a willingness to make concessions on both sides, opening up for creative thinking and solutions to the incompatibilities. There are many similarities between the two agreements, although the most problematic parts of the MOA-AD have been omitted. With the most contested part – territory – both parties needed a specific set of language used to reassure corresponding local politicians/elites that their areas would not be affected and that it was a better ‘deal’ than that of the MNLF in 1996 (ICG, 2012, pp. 5-6). Reaching a negotiated peace has, however, increased with this initial step. Nevertheless, there is much work still; in the words of former President Aquino, “Promises must be kept, institutions must be fixed, and new capacities must be built nationally and regionally in order to effectively administer the Bangsamoro.” (Official Gazette, 2012).

One of the more formidable challenges was to have the deal brokered in time before President Aquino’s six-year term ended, which it was not. For a long time, it was being blocked in Congress under President Duterte as one cannot predict the willingness of the coming administration regarding peace. Since July 2022, Ferdinand Marcos, Jr, the son of the disgraced dictator, has inherited the peace process.

Other potential spoilers to an enduring peace are other armed separatists not seeing themselves as being represented by the MILF. Splinter groups such as the Bangsamoro Islamic Freedom Movement (BIFM) and its armed wing Bangsamoro Islamic Freedom Fighters (BIFF), led by Commander Kato, have already used violence to protest the peace talks between the GRP and the MILF. Perhaps more severe is the MNLF’s stance, which opposes the FAB by referring to its own peace accord with the GRP from 1996. The former governor of ARMM, Nur Misuari, claims the government’s deal is illegal. MNLF is still the only Moro organisation recognised as the legitimate representative of Muslims and indigenous communities by the Organisation of Islamic Cooperation (OIC) (Echeminada 2012; Usman 2012). The OIC made efforts and proposed a meeting at the Council of Foreign Ministers conference in Djibouti on 16 November 2012. The OIC managed to convince Nur Misuari and Al Haj Murad to sit down to discuss establishing a Bangsamoro Coordination Forum (BCF) (Arguillas

2012). In 2013, several incidents increased tensions between different groups and factions of the insurgents in Mindanao. In February, an armed group of 100 followers of the Sultan of Sulu, Jamalul Kiram III, seized a village in Lahad Datu, Sabah, in Malaysia. The siege lasted weeks when negotiations failed, and Malaysian security forces used what can be argued to be excessive force – including air strikes – to reclaim the village (Sidel 2014).

It remains to be seen if the proposed Bangsamoro political entity can address the longstanding economic, political and cultural aspirations of the poor and oppressed majority of the Moro people. There is a clear possibility that the proposed entity will be dominated by a different set of local elites than the ARMM, which in turn are pliable to the agenda of the ruling elites. It could also be argued that the peace deal is being stressed and forced forward, seeing that it has to be completed within the six-year term of President Aquino.

One of the concerns amongst local Mindanaoans is that the taxes on the region's natural resources and the profits rarely stay in the impoverished areas in Mindanao but instead go to the Makati business district in the capital Manila. The ARMM has been unsuccessful as an experiment in regional autonomy as it could be argued to have become synonymous with corruption and inefficiency. Furthermore, it has become a way for Manila to meddle in Mindanao's local politics, and it has failed to create regional cohesion between the regions in Mindanao and the Sulu archipelago. The proposed Bangsamoro entity is larger than ARMM, and it naturally had to be this way after years of negotiating and fighting; it was unthinkable that the MILF would end up with a smaller area than the MNLF in the 1996 accord. However, the GRP proposed that all the areas within the old ARMM and the 'new' additions to the Bangsamoro would vote in plebiscites to decide whether they wanted to join. This had to be agreed upon from a strictly constitutional argument

3.1.3. Governance in Mindanao

The ARMM was first established when President Corazon Aquino signed the Republic Act 6734 on 1 August 1989, and a plebiscite was held in the proposed area of the ARMM. However, only four out of the thirteen proposed provinces joined the ARMM. After nearly two decades of fighting and hundreds of thousands of casualties during President Marcos's rule,

Cory Aquino was eager to bring the Moro insurgency to a peaceful conclusion (Means 2009, pp. 199-200). The leader of the MNLF, Nur Misuari, who was chosen to lead the ARMM, condemned the result as he and the MNLF had expected to head a thirteen-province regional government. Further negotiations were needed, and in March 1996, the GRP and the MNLF signed a peace agreement establishing arrangements for a four-province ARMM and the integration of MNLF fighters into the armed forces of the Philippines (AFP).

Graft and corruption are widespread in the political life of the democratic Philippines, e.g. President Estrada was ousted in 2001 on corruption charges (See Kasuya 2005; Landé 2001). Likewise, the then governor of the ARMM, Nur Misuari, was removed from his position with alleged corruption and terrorism charges (Unson 2013). A former AFP Chief of Staff, Angelo Reyes, committed suicide after facing corruption charges. In 2013 a major scandal regarding a massive fraud scheme involving misuse of public funds was revealed involving fictitious companies, foundations and NGOs, which various senators and congress members used (Sidel 2014, pp. 66-67).

3.2. Islamic Radicalism & IS ideal

The split between Al-Qaida and ISIS impacted Southeast Asia, where it was estimated that around 30 regional militant groups pledged allegiance to ISIS. This would be apparent with the Marawi siege. In May 2017, the military launched an operation to apprehend Isnilon Hapilon, a leader of the ASG. However, when the army swooped in, Hapilon was protected by scores of armed men who quickly took strategic positions throughout Marawi City. Instead of capturing Hapilon, the military raid seemed to kick-start the group's plan to seize the city.

Vicious cycles of conflict tend to spur grievances and reinforce radicalisation. Hence, any peace agreement and peacebuilding efforts must be as inclusive and holistic as possible. The lack of development in these conflict-ridden and disaster struck areas of the Philippines remains an obstacle to any sustainable peace. The case of the Philippines fits well into the triple-nexus approach of humanitarian, development and peace. Kumar Ramakrishna (2018) writes that an ideological ecosystem maintains the radicalisation of Muslims in Mindanao. Ramakrishna (2018, p. 11) also

states that madrasas, individual preachers and places of worship have functioned as incubators for radicalisation. This in addition to the vicious cycle of three generations of foreign fighters in Afghanistan, Iraq and Syria and decades of counterinsurgency and counterterrorism campaigns. These circumstances and the environment have been conducive to the radicalisation of Moro youths. In recent years, in the post-Marawi era, the Philippines have seen more radicalisation in terms of suicide bombers. This is not unusual in jihadist terrorism, but in the context of the Philippines, it is new and previously unprecedented. Moreover, some suicide bombers have been women or widows of ASG fighters, which adds another level of complexity and poses a more significant threat in the long-term perspective.

The challenge for the GRP and the BARMM lies in ensuring they address the longstanding grievances in the Moro areas of Mindanao while on a local and national level, the MILF and other leaders in Mindanao work on generating a counter-narrative to contest the extremist ideologies.

3.3. Liberal Peacebuilding & the Incompatibility with Local Context

The uncertainty of the coming administrations is, however, what is forcing this process to its quick implementation. History has demonstrated how much can differ between the presidents' approaches to peace and their capacities to unite the different arms of government; the legislature, military, and civilian bureaucracy, as well as their agendas, have differed depending on the 'needs of the times' (Ferrer 2005, pp. 125-6). This especially became evident with the Ramos administration that helped forge the 1996 Peace Agreement with the MNLF and agreed to the first ceasefire agreement with the MILF, where the successor Joseph Estrada had no peace on his agenda but instead waged an all-out war on the MILF and the ASG. Many of the grievances of the involved parties in the Mindanao conflict are rooted in socio-economic issues as well as poor governance.

The FAB and later the CAB is a peace accord in accordance with the heavily critiqued 'liberal peace' in that it is primarily based on a standardised way of managing the core elements of the peace initiative and thereby reducing the space available for alternative approaches to peacemaking. The conflict dynamics and the realities on the ground in the Southern Philippines are complex and are not merely a conflict between the Christian majority and the Muslim minority. There have been several clan conflicts within the

indigenous Tausug society, which in turn have been exploited and exacerbated by local politics as well as the underlying Bangsamoro struggle. This means dealing with the conflict with central, top-down methods will be challenging. There is a need for local peace initiatives of a hybridised form, including both local traditions with international third-party involvement. Hybrid forms of peace would encourage focusing on what is happening in the national capital region and on those forces on the ground in the local areas where the actual conflict and violence is or has been taking place (Mac Ginty 2011: pp. 10-11). The Bangsamoro entity needs not to be overly engaged with the interests of international and state-level actors above those of the citizens and local communities in Mindanao to succeed.

Although an arguable military success in the struggle with the Islamic terrorist groups in the Southern Philippines, the problem is far from over. Naturally, it is difficult to fully eradicate this type of threat. There have been few de-radicalisation efforts in the Philippines until recently, and there are also few pre-emptive measures and mechanisms. The MILF has no counter-narrative to the extremist ideology spread by radical preachers and elements in and around Mindanao. This is something that they, as the de facto leaders of the BARMM, need to address.

CONCLUSION

The protracted conflict and longstanding Bangsamoro issue in the Philippines remain unresolved. Ten years have passed since the signing of the FAB, and although the elements of the peace agreement are being implemented, there is still a long way to go. Nonetheless, peace is a long game and particularly building lasting sustainable peace. Although Islamic terrorism has been part of the conflicts, it has not been the predominant motivation of the Moros, nor is it an existential threat. However, it has been present and remains an underlying threat to sustainable peace and security in not only Mindanao but all of the Philippines. Albeit representing a minority within a minority group, the Islamic extremists have the capacity to derail the peace process. Just recently, in November 2022, there were clashes between the MILF and the AFP. The Philippines' many insurgent groups and local political clans with private armies alongside the AFP and the GRP make it a dynamic and complex conflict. As with many other protracted conflicts, there is much money to be made from maintaining the status quo and the numerous actors stand to gain from inaction. Correspondingly, all

parties must be convinced that lasting peace is mutually beneficial.

Radical ideologies and extremism add complexity to the already protracted conflict. Endemic corruption, elitism and violence are ingrained in the governance system whereby plaguing most Filipinos' lives. Therefore, spoiler violence is never distant from the realities on the ground in the affected conflict-ridden areas of Mindanao.

BIBLIOGRAPHY

- Abinales, P. N. (2000). *Making Mindanao: Cotabato and Davao in the Formation of the Philippine Nation-state*. Manila University Press.
- Abueva, J. V. (1976). Filipino Democracy and the American Legacy. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 428, 114-33.
- ABS-CBN News. (2016, September 4) *2 blasts jolt Mindanao after Davao bombing*. <https://news.abs-cbn.com/news/09/04/16/2-blasts-jolt-mindanao-after-davao-bombing>.
- AlJazeera. (2017, 24 May). *Mindanao: Churchgoers 'taken hostage' amid Marawi siege*. <https://www.aljazeera.com/news/2017/5/24/mindanao-churchgoers-taken-hostage-amid-marawi-siege>
- Allard, T. (2017, June 3). Seizing of Philippines City by Islamist Militants a Wake-up Call for S.E. Asia. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/philippines-militants-battle-idINKBN18U0D4>
- Arcilla, J. S. (2006) *Unknown Aspects of the Philippine Revolution*. St. Pauls Publishing.
- Arguillas, C. O. (2012, November 25). OIC Got Nur and Murad to Sit Down for Bangsamoro Coordination Forum. *MindaNews*. <https://www.mindanews.com/peace-process/2012/11/oic-got-nur-and-murad-to-sit-down-for-bangsamoro-coordination-forum/>
- Banlaoi, R. (2009). *Philippine Security in the Age of Terror: National, Regional, and Global Challenges in the Post-9/11 World*. Auerbach Publications.
- BBC. (2011, February 8). Philippine Ex-Army Head 'Commits Suicide'. <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-12389096>
- Benitez, C. (1954). *History of the Philippines*. Ginn and Company
- Buendia, R. G. (2018). Bangsamoro Secessionism. In M. Thompson & E. V.

- Batalla (Eds.) *Routledge Handbook of the Contemporary Philippines* (pp. 427-439). Routledge.
- Cannell, F. (1999). *Power and Intimacy in the Christian Philippines*. Cambridge University Press.
- Canoy, R. R. (1989). *The Quest for Mindanao Independence*. Mindanao Post Publishing Company.
- CBN News. (2016, May 25). *Timeline: Maute attack in Marawi City*. <https://news.abs-cbn.com/focus/05/23/17/timeline-maute-attack-in-marawi-city>
- Costello, M. A. (1992). The Demography of Mindanao. In, M. Turner, R. M. May & L. Turner (Eds.) *Mindanao: Land of Unfulfilled Promise* (pp. 31-60). New Day Publishers.
- Covar, P. (1998). *Larangan Seminal Essays on Philippine Culture*. Sampaguita Press
- Curaming, R. A. (2016). Historical Injustice and Human Insecurity: Conflict and Peacemaking in Muslim Mindanao. In P. J. Carnegie, V.T. King & I. Zawawi (Eds.). *Human Insecurities in Southeast Asia* (121-140). Springer.
- Doronila, A. (1985). The Transformation of Patron-Client Relations and its Political Consequences in Postwar Philippines. *Journal of Southeast Asian Studies*, 16(1), 99-116.
- DPA/Manila. (2017, September 13). Troops Kill Five Militants in Besieged Marawi City. *Gulf Times*. <https://www.gulf-times.com/story/563655/Troops-kill-five-militants-in-besieged-Marawi-city>
- Dressel, B. (2011). The Philippines: How Much Real Democracy? *International Political Science Review*, 32(5), 529-45.
- Echeminada, P. (2012, October 10). Nur Warns of Unrest in South. *The Philippine Star*. <https://www.philstar.com/headlines/2012/10/10/857935/nur-warns-unrest-south>
- Ferrer, M. C. (2005). The Moro and the Cordillera Conflicts in the Philippines and the Struggle for Autonomy. In K. A. Snitwongse & W. S. Thompson (Eds.) *Ethnic Conflicts in Southeast Asia* (pp. 109-151). ISEAS Publications.
- Forbes, W. C. (1945). *The Philippine Islands*. Harvard University Press.

- Francia, L. (2014). *A History of the Philippines: From Indios Bravos to Filipinos*. The Overlook Press.
- Glang H. and Ramos, R. (2016, August 31) Duterte Tells Police, Military: Escort Misuari for Talks. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/duterte-tells-police-military-escort-misuari-for-talks/638608>
- GMA (2013, March 5). Malaysian Fighter Jets Bomb Sabah Camp of Sultan's Men. <https://www.gmanetwork.com/news/topstories/nation/297689/malaysian-fighter-jets-bomb-sabah-camp-of-sultan-s-men/story/>
- Gowing, P. G. (1964). *Mosque and Moro: A Study of Muslims in the Philippines*. Philippine Federation of Christian Churches.
- Gowing, P. G. (1983). *Mandate in Moroland*. New Day Publishers.
- Guerrero, A. (2005). *Philippine Society and Revolution*. Aklat ng Bayan.
- Harris, S. K. (2011). *God's Arbiters: Americans and the Philippines 1898-1902*. Oxford University Press.
- Hashim, S. (2001) The Bangsamoro People's Struggle against Oppression and Colonialism. *Agency for Youth Affairs – MILF*.
- Hunt, C. L. (1993). The Society and Its Environment. In R. E. Dolan (Ed.) *Philippines: A Country Study*, (65-112). Library of Congress Press.
- International Crisis Group (2008) *Asia Briefing N°83. The Philippines: The Collapse of Peace in Mindanao*. <https://www.crisisgroup.org/asia/south-east-asia/philippines/philippines-collapse-peace-mindanao>
- International Crisis Group. (2012) *Asia Report No240. The Philippines: Breakthrough in Mindanao*. <https://www.crisisgroup.org/asia/south-east-asia/philippines/philippines-breakthrough-mindanao>
- Isidro, S. A. & Saber, M. (1968). *Muslim Philippines*. Mindanao State University Press.
- Jentleson, B. W. (2004). *American Foreign Policy: The Dynamics of Choice in the 21st Century*. Norton.
- Kasuya, Y. (2005). Patronage of the Past and Future: Legislators' Decision to Impeach President Estrada of the Philippines. *The Pacific Review*, 18(4), 521-40.
- Kemmerer, E. W. (1908). The Progress of the Filipino People Toward Self-Government. *Political Science Quarterly*, 23(1), 47-74.

- Kuhn, D. & Kuhn, F. (1966). *The Philippines Yesterday and Today*. Holt, Rinehart and Winston.
- Landé, C. H. (2001). The Return of “People Power” in the Philippines. *Journal of Democracy*, 12(2), 88-102.
- Mac Ginty, R. (2011). *International Peacebuilding and Local Resistance: Hybrid Forms of Peace*. Palgrave Macmillan.
- Majul, C. A. (2009). *Muslims In the Philippines*. The University of Philippines Press.
- Manyuan, D. (2014, November 14). The Rise of ISIS: Impacts and Future. *China Institute of International Studies*. https://www.ciis.org.cn/english/COMMENTARIES/202007/t20200715_2781.html
- Martin, G. E. & Tumines, A. S. (2008). Special Report, Toward Peace in the Southern Philippines: A Summary and Assessment of the USIP Philippine Facilitation Project, 2003-2007. *United States Institute of Peace*. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr202.pdf>
- McKenna, T. M. (1998). *Muslim Rulers and Rebels: Everyday Politics and Armed Separatism in the Southern Philippines*. University of California Press.
- Means, G. P. (2009). *Political Islam in Southeast Asia*. Lynne Rienner Publishers.
- Mercado, E. (1984). Culture, Economics and Revolt in Mindanao: The Origins of the MNLF and the Politics of Moro Separatism. In J. Lim, & S. Vani (Eds.) *Armed Separatism in Southeast Asia* (156-167). Institute of Southeast Asian Studies.
- Milligan, J. A. (2005). *Islamic Identity, Postcoloniality, and Educational Policy: Schooling and Ethno-Religious Conflict in the Southern Philippines*. Palgrave Macmillan.
- Murer, J. S. (2009). Constructing the Enemy-Other: Anxiety, Trauma and Mourning in the Narratives of Political Conflict. *Journal for the Psychoanalysis of Culture and Society*, 14(2), 109-130.
- Murolo, P. (2011). Wars of Civilisation: The US Army Contemplates Wounded Knee, the Pullman Strike, and the Philippine Insurrection. *International Labor and Working-Class History*, 80(1), 77-102.
- Nabili, T. (2008) Philippines Family Power. *101 East, Al-Jazeera*, Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=ZNDHcuUjI3U&t=1s>

- Narciso, J. B., Huseim, F. & Risakotta, B. A. (2012). A Historical Narrative and Critical Analysis of the Roots and Causes of Conflict in the Southern Philippines. *Kawistara*, 2(2), 105-224.
- Noble, L. (1976). The Moro National Liberation Front in the Philippines. *Pacific Affairs*, 49(3), 405-424.
- O'Shaughnessy, T. J. (1979). How Many Muslims Has the Philippines? In P. G. Gowing (Ed.). *Muslim Filipinos: Heritage and Horizon* (pp. 375-382). New Day Publishers.
- Political Risk Services (2012). *Political Risk Yearbook: Philippines Country Report 2012*.
- Ramakrishna, K. (2018). The Radicalization of Abu Hamdie: Wider Lessons for the Ongoing Struggle Against Violent Extremism in Post-Marawi Mindanao. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 5(2), 111-128.
- Ranada, P. (2017, January 27). Duterte to MNLF, MILF: No Peace Talks if you Protect Terrorists. Rappler. <https://www.rappler.com/nation/159719-duterte-mnlf-milf-no-peace-talks-protect-terrorists/>
- Reid, B. (2008). Development NGOs, Semiclientelism, and the State in the Philippines: From “Crossover” to Double-crossed. *Kasarinlan: Philippine Journal of Third World Studies*, 23(1), 4-42.
- Salamanca, B. S. (1968). *The Filipino Reaction to American Rule: 1901-1913*. The Shoe String Press.
- Scott, W. H. (1982). *Cracks in the Parchment Curtain*. New Day Publishers.
- Sidel, J. T. (2014). The Philippines in 2013: Disappointment, Disgrace, Disaster. *Asian Survey*, 54(1), 64-70.
- Tan, A. (2003). The Indigenous Roots of Conflict in Southeast Asia: The Case of Mindanao. In K. Ramakrishna & S. Tan (Eds.) *After Bali: The Threat of Terrorism in Southeast Asia*. (pp. 97-117). Stallion Press.
- Tan, S. K. (2009). *A History of the Philippines*. University of the Philippines Press.
- Tarling, N. (1992). *The Cambridge History of Southeast Asia: The Nineteenth and Twentieth Centuries Vol. II*. Cambridge University Press.
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (1954). *Republic Act*

- No. 1160. <https://www.officialgazette.gov.ph/1954/06/18/republic-act-no-1160/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (1963). *Republic Act No. 3844*. <https://www.officialgazette.gov.ph/1963/08/08/republic-act-no-3844/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (1968) “*Jabidah! Special Forces of Evil?*” by Senator Benigno S. Aquino Jr. <https://www.officialgazette.gov.ph/1968/03/28/jabidah-special-forces-of-evil-by-senator-benigno-s-aquino-jr/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (1972). *Proclamation No. 1081*. <https://www.officialgazette.gov.ph/1972/09/21/proclamation-no-1081/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (1991). *The Local Government Code of the Philippines Book I: General Provisions*. <https://www.officialgazette.gov.ph/downloads/1991/10oct/19911010-RA-7160-CCA.pdf>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (1996a). *Final Peace Agreement with the MNLF, September 2, 1996*. <https://www.officialgazette.gov.ph/1996/09/02/final-peace-agreement-with-the-mnlf-september-2-1996/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (1996b). *Speech of President Ramos at the signing of the Final Peace Agreement between the Government of the Republic of the Philippines and the Moro National Liberation Front*. <https://www.officialgazette.gov.ph/1996/09/02/speech-of-president-ramos-at-the-signing-of-the-final-peace-agreement-between-the-government-of-the-republic-of-the-philippines-and-the-moro-national-liberation-front/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (2001). *Republic Act No. 9054*. <https://www.officialgazette.gov.ph/2001/03/31/republic-act-no-9054/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (2012). *Speech of President Aquino on the Framework Agreement with the MILF, October 7, 2012*. <https://www.officialgazette.gov.ph/2012/10/07/speech-of-president-aquino-the-framework-agreement-with-the-milf-october-7-2012-full-english/>

- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (2017, May 23). *Proclamation No. 216, s. 2017*. <https://www.officialgazette.gov.ph/2017/05/23/proclamation-no-216-s-2017/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (2018, July 27). *Republic Act No. 11054*. <https://www.officialgazette.gov.ph/2018/07/27/republic-act-no-11054/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (2020, July 3). *Republic Act No. 11479*. <https://www.officialgazette.gov.ph/2020/07/03/republiact-no-11479/>
- The Official Gazette of the Republic of the Philippines. (2021, October 28). *Republic Act No. 11593*. <https://mirror.officialgazette.gov.ph/2021/10/28/republic-act-no-11593/>
- The Republic of the Philippines Office of the Press Secretary. (2022, August 12). PBBM Highlights Full Support to BARMM; Presides over Oath-taking of New Execs. https://ops.gov.ph/news_releases/pbbm-highlights-full-support-to-barmm-presides-over-oath-taking-of-newexecs/#:~:text=11593resetthefirstregular,serve%20up%20to%20June%202025.
- The Republic of Philippines Office of the Presidential Adviser on the Peace Process. (2014). *Annex on Normalisation*. <https://peace.gov.ph/2014/01/annex-on-normalization/>
- The Republic of Philippines Statistics Authority Region XI. (2017). *Factsheet on Islam in Mindanao*. <http://rssol11.psa.gov.ph/article/factsheet-islam-mindanao>.
- The United Nations Institute of Peace. (2005). *Special Report 131: The Mindanao Peace Talks*. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr131.pdf>
- Thomas, M. C. (2012). *Orientalists, Propagandists, and Ilustrados: Filipino Scholarship and the end of Spanish Colonialism*. University of Minnesota Press.
- Tripoli Agreement, 23 December 1976. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/PH_761223_TripoliAgreement.pdf
- United Nations Development Programme Oslo Governance Centre (2009, September 30). *Governance Indicators in the Philippines*. <https://www.undp.org/publications/oslo-governance-center-2009->

annual-report

- Unson, J. (2013, September 11). Nur Misuari as Leader of the ARMM and MNLF. *The Philippine Star*.
<https://www.philstar.com/headlines/2013/09/11/1198131/nur-misuari-leader-armm-and-mnlf>
- Usman, E. K. (2012, October 8). We're Still Alive – MNLF. *Manila Bulletin*.
<https://mb.com.ph/articles/376399/we-re-still-alive-mnlf>
- Weiss, C. (2016, February 16). Philippines-based Jihadist Groups Pledge Allegiance to the Islamic State. *Long War Journal*.
<https://www.longwarjournal.org/archives/2016/02/philippines-based-jihadist-groups-pledge-allegiance-to-the-islamic-state.php>
- Wernstedt, F. L. & Simkins, P. D. (1965). Migrations and the Settlement of Mindanao. *The Journal of Asian Studies*, 25(1), 83-103.
- Zaide, G. F. (1950). *Philippine Political and Cultural History. Vol. I*. Philippine Education Company.
- Zinn, H. (1980). *A People's History of the United States*. Longman Publishers.

TANRININ ASKERLERİ VERSUS ŞEYTANIN KÖLELERİ: YENİ DİNİ HAREKETLERİN RADİKALLEŞME SÜREÇLERİNDE TEOLOJİK DİNAMİKLERİN ETKİSİ

Emine BATTAL*

ÖZET

Alternatif bir dindarlık biçimi vaat eden ve çoğunlukla marjinal oluşumlar olarak kendilerini gösteren “Yeni Dini Hareketler”, ortaya çıktıkları ilk yıllardan itibaren sıra dışı inanç ve uygulamalarıyla gündeme gelmiştir. Karizmatik bir dini lider ve belli bir ideoloji etrafında toplanma özellikleriyle öne çıkan bu hareketler, zaman zaman insan hayatını hedef alan radikal eylemlerle dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Nitekim yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren çeşitli gruplar farklı ülkelerde gerçekleştirdikleri toplu intihar, cinayet, suikast, terör saldırısı gibi girişimleriyle isimlerinden sıkı sık söz ettirmiştir. Söz konusu yapıların zaman zaman şiddet eylemleriyle gündeme gelmesi, doğal olarak onları tartışmaların odağı haline getirmiştir. Bu çerçevede Yeni Dini Hareketlerin radikalleşme süreci ve şiddet eğilimi ile ilgili birçok husus merak konusu olmuştur. Bu konulardan biri de bu tür grupların radikalleşmesinde rol oynayan teolojik etkenlerdir. Bu çalışmada Yeni Dini Hareketleri radikalleştirerek şiddete sevk eden dini öğretiler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda söz konusu grupların şiddete başvurmada apokaliptik inançların, düalist düşünce yapısının ve yeni bir dünya düzeni ile hakimiyeti tesis etme idealinin etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Yeni Dini Hareketler, Radikalleşme, Şiddet, Apokaliptik İnanç.*

GOD’S SOLDIERS VERSUS DEVIL’S SLAVES: THE EFFECT OF THEOLOGICAL DYNAMICS ON THE RADICALIZATION PROCESS OF NEW RELIGIOUS MOVEMENTS

ABSTRACT

The New Religious Movements, which promised an alternative form of religiosity and mostly emerged mariginal forms, became a current issue with their extraordinary beliefs and practices since their early years. These movements, which have the feature of gathering around a religious charismatic leader and a certain ideology, managed to attract attention with radical actions targeting human life at times. As a matter of fact, since the last quarter of the twentieth century various groups made a name for themselves with their attempts such as mass suicide, murder, assassination, and terrorist attacks in different countries. Thereupon these movements became the focus of discussions. In this context, many issue related to radicalization process and violence tendency of the New Religious Movements have been a matter of curiosity. One of these is the theological factors that play a role in the radicalization of such groups. In this study, religious teachings that radicalized the New Religious Movements and lead them to violence are emphasized. In this regard, it is tried to be revealed the effect of apocalyptic beliefs, dualist mentality and the ideal of establishing the dominance with a new world order on the use of violence by these groups.

Key Words: *New Religious Movements, Radicalization, Violence, Apocalyptic Belief.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, emine.battal@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6699-4237

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 08 Eylül 2022 / 08 September 2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 29 Ekim 2022 / 29 October 2022

GİRİŞ

20 Mart 1995 tarihli çeşitli basın ve yayın organları, Tokyo'daki metro sistemi içerisinde beş farklı noktaya sarin gazı saldırısı gerçekleştirildiğini dünya kamuoyu ile paylaşmıştır. 12 kişinin ölümü ve binlerce kişinin de yaralanmasına yol açan bu olay vatandaşlar arasında hem büyük bir şaşkınlık hem ciddi bir öfke yaşanmasına yol açmıştır. Oluşan bu tepkide hiç şüphesiz ki söz konusu terör saldırısının, toplumun büyük çoğunluğunca barışçıl bir dini örgüt olarak görülen Aum Shinrikyo tarafından düzenlendiğinin öğrenilmesi de etkili olmuştur. Saldırıdan iki gün sonra polis, hareketin Japonya'daki tüm bina ve komünlerine toplu baskınlar yapmıştır. Bu baskınlar sonucunda hareketin lideri Shoko Asahara da dâhil olmak üzere yaklaşık 150 üye tutuklanmıştır. 2004 yılına gelindiğinde Asahara, taraftarlarını cinayete azmettirmek suçuyla yargılanarak idam cezasına çarptırılmıştır. Ancak Asahara'nın bir süre ertelenen idamı, 6 Temmuz 2018 tarihinde grup üyesi 12 kişi ile birlikte gerçekleştirilmiştir (Battal, 2020, s. 76).

Bu olay, modern dönemin alternatif dindarlık biçimleri olarak nitelendirilen “Yeni Dini Hareketler” tarafından gerçekleştirilen ne ilk ne de son şiddet eylemi olmuştur. Zira daha önce 1857 yılında Mormonlar (Bushman, 2008, ss. 94-96), 1969'da Charles Manson Ailesi (Atchison & Heide, 2011, ss. 777-779), 1971'de Ananda Marga (Crovetto, 2011, ss. 249-274), 1978'de Halkın Tapınağı (Battal, 2019, ss. 82-90; Saliba, 2004, ss. 77-78), 1993'te Branch Davidian (Barrett, 2006, ss. 78-80), 1994'te Güneş Tapınağı (Battal, 2019, ss. 95-99; Clarke, 2006, ss. 472-473) toplu intihar, cinayet, suikast ya da saldırı olaylarıyla gündeme gelmiştir. Öte yandan sarin gazı saldırısının şoku henüz tam olarak atlatılamamışken 1997'de Cennetin Kapısı (Balch, 2002, ss. 209-228), 2000'de On Emrin Restorasyonu (Mayer, 2011, ss. 191-214), 2002'de Yeni Işık Evi (Lewis, 2012, s. 230) isimli hareketler üyelerinin toplu intiharlarıyla tartışmaların odağına yerleşmiştir. Günümüz dünyasında da farklı coğrafyalarda benzerlerine tanık olmaya devam ettiğimiz bu tür olaylar, Yeni Dini Hareketlerin istismar, intihar, cinayet ve terör saldırıları gibi olumsuzluklarla anılmasına sebebiyet vermiştir.

Bu noktada Yeni Dini Hareketlerin radikalleşmesinde, hatta bu sürecin sonunda yer yer şiddet yanlısı terörist gruplar haline dönüşmelerinde rol oynayan faktörlerin neler olduğu sorusu önem kazanmaktadır. Elbette söz

konusu grupların aktörü olduğu şiddet olayları, sadece tek bir faktöre bağlı olarak gerçekleşmemektedir. Bu tür olayların temelinde dini etmenlerin yanı sıra sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal vb. farklı itici motivasyon unsurları da bulunmaktadır. Bu bağlamda dini gruplar, zaman zaman dışarıdan kendilerine yöneltilen eziyet, baskı ve iftiralar karşısında şiddete başvurma yoluna gidebilmektedir. Yine ticari arenada istenilen konuma ulaşamama ve buna bağlı olarak finansal zarara uğrama gibi ekonomik açıdan yaşanan olumsuzluklar Yeni Dini Hareketlerde şiddetin kapısını aralayabilmektedir. Ya da politik kimlik kazanarak siyasallaşmanın getirdiği mutlak bir hakimiyet kurma tutkusu, nihai aşamada bazı dini gruplarda şiddet eylemleriyle sonuçlanabilmektedir.

Yeni Dini Hareketleri radikalleşmeye götüren yolda, dini olmayan bu faktörlerin yanı sıra çeşitli teolojik dayanakların da etkisi bulunmaktadır. Aslında söz konusu hareketlerin şiddet eylemleri incelendiğinde çoğu zaman varlıklarını devam ettirme çabası, güç ve itibar elde etme, ayrıcalık ve menfaatlerini koruma gibi unsurların etki oranının daha yüksek olduğu görülebilmektedir. Bununla birlikte şiddete yönelme durumunun meşrulaştırılması ve gerçekleştirilen işkence, saldırı, cinayet, toplu intihar gibi eylemlerden dolayı vicdanen rahatsızlık duyulmaması noktasında dini doktrin ya da söylemler çok daha etkin bir rol üstlenmektedir.

Buradan hareketle bu makalede Yeni Dini Hareketlerin radikalleşmesinde ve nihai aşamada şiddete başvurmada ne tür dini inanç ve tutumların rol oynadığı sorusunun peşine düşülmüştür. Bu doğrultuda söz konusu grupların şiddeti kutsayan tehlikeli mekanizmalara dönüşüp dönüşmediklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu makalede şiddet eğilimi gösteren gruplarda yaygın bir şekilde rastlanan üç temel teolojik argüman üzerinde durulmuştur. Bunlar: i) Apokaliptik inançlar, ii) düalist ideolojiler, iii) yeni dünya düzeni ve hakimiyet idealleridir. Söz konusu unsurlar çerçevesinde günümüzde de çeşitli dini grupların idealleri doğrultusunda benzer öğretiler üretilip üretilmediklerine dair ipuçları sunulmaya çalışılmıştır.

1. APOKALİPTİK İNANÇ

Apokaliptik inanç hem dünyayı hem de bir çağı sona erdirecek ve insanlık için artık geri dönüşü bulunmayan yepyeni bir çağı başlatacak olan kıyamete dayalı düşünce yapısını ifade etmektedir. Bu düşünce yapısının ana

unsurlarından birini genellikle ilahi bir plan doğrultusunda çok yakında ve aniden gerçekleşecek olan dünyevi kurtuluş beklentileri oluşturmaktadır. Yeni Dini Hareketlerin bu yöndeki inançları incelendiğinde bazı grupların yeni ve başka bir dünya inşa etme fikrine bir diğer ifadeyle kıyametin hemen ardından sonsuza dek varlığını sürdürecektir bir yeryüzü cenneti yaratma fikrine odaklandıkları görülmektedir. Buna karşın bazı grupların ise kendilerine kötülüğün güçlerine karşı mücadeleye girilerek kıyameti sahneleme rolü biçtikleri göze çarpmaktadır. Kendilerini bir savaşın başaktörleri konumuna yerleştiren bu ikinci kategorideki gruplar, diğerlerine kıyasla daha fazla şiddet içerikli olaylara dahil olabilmektedir. Tan bu noktada bir hususa işaret etmekte yarar var. Her ne kadar dünyanın sonuna ilişkin savaş, çatışma, ölüm gibi beklentiler radikalleşme ve şiddeti meşrulaştırmaya dayanak oluştursa da Yeni Dini Hareketlerin apokaliptik dünya görüşlerinin şiddetle sonuçlanması zorunlu değildir (Battal, 2019, ss. 137-140).

Yeni Dini Hareketlerde görülen apokaliptik inançlara öncelikle uzun zaman hafızalardan silinmeyecek nitelikteki eylemlerinden dolayı ön plana çıkan literatürde büyük şiddet hareketleri olarak atıfta bulunulan Halkın Tapınağı, Branch Davidian, Güneş Tapınağı, Cennetin Kapısı ve Aum Shinrikyo'dan örnekler verilebilir. 1954 yılında Jim Jones tarafından kurulan Halkın Tapınağı, 1978 yılının Kasım ayında 900'den fazla üyesinin toplu bir şekilde intihar etmiş olmasıyla hatırlanmaktadır. Hareketin apokaliptik inançları büyük oranda nükleer savaş söylemi etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda lider Jim Jones dünyanın hızla iyi ve kötü güçler arasında yaşanacak olan nükleer bir savaşa doğru sürüklendiğini ve bunun çok yakın bir zamanda gerçekleşeceğini ileri sürmüştür. Buna ilaveten Jones, dünyada söz konusu savaştan etkilenmeyecek bazı bölgelerin bulunduğunu ilan ederek takipçilerini göç etme durumuyla karşı karşıya bırakmıştır. Nitekim söz konusu güvenli bölgelerden birine yerleşebilme girişimlerinde bulunan Jones ve takipçilerinin göç serüveni, hareketin 1977 yılında Guyana'daki Jonestown'a yerleşmesiyle son bulmuştur (Hall, 1987, ss. 61-74).

Benzer şekilde Güneş Tapınağı hareketinin apokaliptik söylemlerinde de bir nükleer savaş vurgusuna rastlanmaktadır. 1993, 1994 ve 1995 yıllarında üyelerinin intiharıyla gündeme gelen hareketin liderleri Joseph Di Mambro ve Luc Jouret, yaklaşmakta olan savaşın yol açacağı dünya felaketinden kurtulmanın yolunun mevcut dünyanın dışında bir koloni

kurmandan geçtiği fikrine odaklanmıştır. Hareketin öğretisindeki bu apokaliptik inançlar, “geçiş” adı verilen bir dūřıncıyı daha beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda hareket yeleri özel bir görevi tamamlamak amacıyla yeryüzüne gönderildikleri, dolayısıyla da bu dünyada geçici oldukları ve çok yakında fiziksel bedenlerinden ayrılarak “yüce kaynak” adını verdikleri asıl yurtlarına geri dönecekleri inancını benimsemiştir. Dahası bedensel varlıklarından ayrılır ayrılmaz parlak bir şekle brnecekleri bu kavuşmanın ancak yanarak gerçekleşeceğini savunmuşlardır. Bu sayede ayrıca tüm dünyayı etkileyecek olan nükleer felaketten de kurtulacaklarını düşünmüşlerdir (Aldridge, 2000, s. 177; Wallis, 2004, s. 135).

Cennetin Kapısı hareketi de apokaliptik öğretileri bağlamında bu dünyanın dışında bir başka yaşam alanına gönderme yapmaktadır. Bonnie Lu Nettles ve Marshal Applewhite’ın öncülüğünde 1970’li yıllarda ortaya çıkan, ancak 1997’de 39 üyesinin intihar etmesinin ardından varlığını yitiren hareketin öğretisine göre, mevcut insanlığın yeryüzündeki yaşamı milyonlarca yıl önce dünya dışı varlıklar tarafından başlatılmıştır. Bu inanç doğrultusunda ayrıca söz konusu varlıkların, manevi açıdan kendilerini geliştirmeyi başaran kişileri insanüstü düzeye ulaştırmak üzere uçan dairelerle yeryüzüne geri geleceği iddia edilmiştir. Bununla birlikte bu insanüstü alana çok az sayıda kişinin ulaşabileceği, geride kalanların ise her geçen gün daha da kötüye giden yozlaşmış bir dünyada debelenmek zorunda kalacağı uyarısı yapılmıştır. Bu düşünceye daha sonraları dünya dışı varlıkların seçilmiş insanları yani hareket üyelerini toplamasının ardından yeryüzünün büyük bir felaketle yok olacağı beklentisi de eklenmiştir (Lewis, 2003, s. 133).

“Yeni Işık Evi” isimli harekette de benzer bir apokaliptik öğreti karşımıza çıkmaktadır. 1990’lı yıllarda Arnaud Mussı’nin öğretileri etrafında şekillenen bu hareket, 2002 yılının Eylül ayında üyelerinin intihar eylemleri ile kendinden söz ettirmiştir. Hareketin lideri, geliştirdiği apokaliptik öğreti çerçevesinde 2002 yılında dünyanın yok olacağını, ancak kendisine inananların kıyamet kopmadan önce uçan dairelerle Venüs gezegenine götürüleceğini ve burada yeni bir hayata başlamalarının sağlanacağını dile getirmiştir. Mussı ayrıca kıyametin gerçekleşeceği tarihlere ilişkin tahmin yürütme yoluna da gitmiştir. Bu bağlamda önce 2002 yılı şubat’ına, daha sonra aynı yılın temmuz ayına işaret etmiştir.

Her iki tarihte de beklenen olay gerçekleşmemiş, bunun üzerine yeni tarih 24 Ekim 2022 olarak güncellenmiştir. Ancak henüz söz konusu tarih gelmeden hareket üyesi üç kişi Kamboçya’da kendilerini yakarak intihar etmiştir. Bunun yanı sıra bazı üyeler ise kendilerini bıçaklayarak öldürmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır (Snow, 2003, s. 119).

Yeni Dini Hareketlerden bazıları apokaliptik anlayışlarını, hakikati yaşatabilmek için dünyanın son günlerinde hâkim olacak şiddet ikliminden sağ çıkmayı başarmak zorunda oldukları üzerine temellendirmiştir. Bu kategoride yer alan örneklerin başında Branch Davidian zikredilebilir. “Yedinci Gün Adventistleri” isimli gruptan ayrılarak ortaya çıkan Branch Davidian hareketi lideri David Koresh, dünyanın sonunu getirecek olayların kendilerine karşı gerçekleştirilecek bir saldırıyla başlayacağını ileri sürmüştür. Hatta Koresh bu iddiası doğrultuda yaşadıkları yerleşkeye dahi “Ranch Apocalypse” yani “Felaket Çiftliği” ismini vermiştir. Nitekim Koresh vaazlarında sık sık bu duruma işaret ederek takipçilerini kendi kutsal bölgelerini savunabilmek için otomatik silah ve el bombası biriktirmeye yönlendirmiştir (Aldridge, 2000, s. 177). Neticede Branch Davidian üyelerinin bir arada yaşadığı yerleşke 1993 yılında emniyet güçleri tarafından kuşatma altına alınmış ve bu olay dünyanın sonunu getirecek felaketlerin gerçekleşmeye başladığının bir işaret olarak yorumlanmıştır. Söz konusu kuşatma esnasında üyelerin yaşadığı yerleşkede çıkan bir yangının ardından büyük patlamalar meydana gelmiştir. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre bu patlamada, lider Koresh’in aralarında yer aldığı 80’den fazla grup üyesi hayatını kaybetmiştir (Wessinger, 2000, s. 58).

Apokaliptik bir öğreti doğrultusunda gerçekleştirilen şiddet eylemleri açısından Aum Shinrikyo daha farklı bir konumda yer almaktadır. 1987 yılında Japonya’da ortaya çıkan hareketin öğretisinde, dünyanın yirmi birinci yüzyıl sonu itibarıyla küresel savaş, çevre tahribatı ve doğal afetler yüzünden yok olamaya başlayacağı iddiasına yer verilmiştir. İnsanın gerçek manevi tabiatını unutmamasının yol açtığı kötü karmanın neden olduğu bu felaketten kurtulmanın yolu, hareket üyeleri tarafından katı asketik uygulamaların yerine getirilmesine bağlanmıştır. Fakat bir süre sonra sadece Aum mensuplarının sergilediği bu bireysel çabanın yeterli olmayacağına kanaat getirilmiştir. Buna bağlı olarak lider Asahara’nın kral olacağı ve hakikatin hüküm süreceği yeni çağı başlatabilmek adına dünyanın sonunu getirecek olayları başlatma sorumluluğu grup üyelerine yüklenmiştir. Söz konusu

sorumluluğun ise ancak Aum'a karşı olanların öldürülmesi ile gerçekleşebileceği vurgulanmıştır (Watanabe, 1998, s. 91). Nitekim bu inanç, hareket üyelerinin Tokyo metrosuna sarın gazı saldırısı düzenlemesiyle sonuçlanmıştır.

Apokaliptik dünya görüşü, adı daha ziyade politik çekişmeler ya da şiddetle yan yana anılan çeşitli dini grupların da temel karakteristiği olarak zikredilebilir. Bu bağlamda yine Japonya'da ortaya çıkan ve 1920'lerde aşırı milliyetçi fikirleri benimseyen paramiliter bir örgüt niteliği kazanan Omoto isimli harekete bakılabilir. Omoto, yirminci yüzyılın ikinci yarısında Deguchi Nao adlı bir kadın tarafından Japonya'da kurulmuştur. Deguchi Nao, ilerleyen yıllarda seçilmiş bir kişi olarak nitelendirdiği Deguchi Onisaburô'yu hareketin eş kurucusu ilan etmiştir. Bu ikili, hükümetin bazı politikalarına destek vermekle birlikte Meiji yönetiminin modernleşme reformlarını ve taşradakilere yönelik vergi düzenlemelerini şiddetle eleştirmiştir. Dahası bu kadarla da sınırlı kalınmamış ve Deguchi Onisaburô Japonya'nın yetkili lideri olduğunu söylemiştir. Bu karşıt söylemleri dolayısıyla hareket, devlet yetkilileri tarafından politik bir tehdit olarak algılanmıştır. Buna bağlı olarak farklı tarihlerde Omoto'ya ait ofis ve binalara polis baskınları düzenlenmiş, harekete ait mal varlıklarına el konulmuş ve bazı üyeler tutuklanmıştır (Bıyık, 2020, s. 394). Hareketin bu noktaya gelmesinde, Onisaburô'nun, üyeler arasında paramiliter bir grup oluşturarak onları apokaliptik bir savaş vurgusuyla radikalize etmesi büyük bir rol oynamıştır. Onisaburô çok yakın bir zamanda ABD ile yapılacağını ve tüm Japonya'nın yıkımı ile sonuçlanacağını iddia ettiği savaş merkezli apokaliptik öğretisiyle hareketini politik bir mücadelenin taraflarından biri konumuna yerleştirmiştir (Rinehart, 2006, s. 56).

Politik alanda kendine yer bulmaya çalışan bir başka yapı olarak karşımıza çıkan Soka Gakkai de son derece apokaliptik bir doğaya sahiptir. Nichiren Budizmi geleneğine dayanan hareket, köklerine istinaden "Mappo Çağı" düşüncesini inanç sistemine dahil etmiştir. Mappo Çağı ifadesi ile adaletin ortadan kalktığı, kötülük ve ahlaksızlığın yükselişe geçtiği bir dönem kastedilmiştir. Nitekim hareket üyeleri II. Dünya Savaşı sonrasında Japonya'da yaşanan olumsuzlukları Mappo Çağı'nın geldiğinin açık bir işareti olarak değerlendirmiştir. Doğal olarak bu distopik tasavvur, adalet ve uyumun hüküm süreceği bir dönem beklentisini de beraberinde getirmiştir. Soka Gakkai dünyanın ve içinde yaşayan toplumların kaosa sürüklenerek acı

çekmesini, mevcut hiçbir devletin yasalarının Gerçek Kanun denilen ilkelere dayandırılmamasıyla açıklamıştır. Söz konusu kaosu giderilerek dünyada topyekûn bir mutluluğun egemen kılınabilmesi için adalet ilkelerinin genele yayılması gerektiği, bunun ise tüm toplumların harekete dahil edilmesiyle gerçekleşebileceği düşünülmüştür. Bu bakış açısı hareketin Japon hükümetine yönelik eleştirilerine de zemin teşkil etmiştir. Zira Soka Gakkai, politikacıların kendi hedeflerine ulaşmak için insanların ihtiyaçlarını göz ardı ettiğini, bu durumun hükümeti yozlaştırdığını, dolayısıyla da halkın ve anayasanın beklentilerini karşılayamaz hale getirdiğini ileri sürmüştür. Nitekim 1951 yılında hareketin önde gelen isimlerinden Toda Josei'nin liderliği altında büyük ve tartışmalı bir ulusal işe alım kampanyası başlatılmıştır. İfade edildiğine göre bu kampanya esnasında hareket aşırı propaganda içerikli ve hoşgörüsüzlüğü teşvik eden konuşmalar yapmış, diğer dinleri kınayıcı tavırlar takınmış ve agresif davranışlar sergilemiştir. Bu durum harekete ve kullandığı yöntemlere karşı şantaj, baskı, terör ve gözdağı gibi suçlamaların yöneltilmesine neden olmuştur (Rinehart, 2006, ss. 57-58).

Yeni Dini Hareketlerde görülen dünyanın sonuna ilişkin öğretiler bir apokaliptik otorite vurgusu da barındırmaktadır. Apokaliptik otorite, dünyanın sonunu başlatacak olan olaylarda kurtarıcı rolünü üstlenen kişiye yani dini grupların karizmatik liderlerine işaret etmektedir. Dini grupların karizmatik liderlerinin yaklaşmakta olan kıyamete ilişkin çözüm önerileri ile apokaliptik öğretiler çerçevesinde kendilerine tahsis ettikleri roller, otoritelerinin güçlenmesini sağlamaktadır. Tanrının bedenleşmiş hali, peygamber ya da beklenen mesih oldukları yönündeki iddiaları onlara takipçilerinin hayatı üzerinde kontrol sahibi olma yetkisi kazandırmaktadır. Söz konusu yetkinin kullanılmasına bağlı olarak çeşitli şiddet uygulamaları ortaya çıkabilmektedir. Bunun en belirgin örneklerinden biri Branch Davidian'da görülmektedir. Bu hareketin lideri David Koresh, kendisinin beklenen mesih olduğunu ilan etmiş, bir süre sonra da bu iddiasına bağlı olarak gruptaki bütün kadınları kendine eş olarak tayin ettiğini duyurmuştur. Bu doğrultuda istediği kadınla cinsel birliktelik yaşayabileceğini belirten Koresh bir anlamda erkek takipçilerinin sadakatlerini de bir teste tabi tutmuştur. Zira Koresh'in bu yeni talimatı üzerine hareketin erkek üyelerinin eşlerinden dahi vaz geçmeleri gerekmiştir. Bu noktada zihinlere Koresh'in grup üyeleri üzerinde böyle hakimiyeti nasıl sağladığı sorusu takılmaktadır. Bunun cevabını bazı hareket üyelerinin beyanlarında bulunabilir. Örneğin bir zamanlar harekete üye olan ancak daha sonra ayrılan Marc Breault'un "bir

kimsenin İsa olduğuna inandığınızda ve onu Tanrı'nın oğlu olarak telakki ettiğinizde emirlerine riayet etmemeniz mümkün değildir. Zira aksi itiraz eder ya da onunla tartışmaya girerseniz Tanrı'ya savaş açmış ve cehennemdeki yerinizi hazırlamış olursunuz” minvalindeki ifadeleri bu sorunun cevabı mahiyetindedir (King & Breault, 1993, s. 309). Breault'un söz konusu ifadeleri aslında bir karizmatik liderin takipçilerini acımasız birer şiddet mekanizmasına dönüştürebileceğinin ipuçlarını da sunmaktadır. Zira söz konusu liderlerin bir yandan apokaliptik inançlar gibi şiddete yatkın ideolojiler geliştirmek diğer taraftan da kendilerini itiraz edilemez, sorgulanamaz ve karşı çıkılamaz bir konuma yerleştirmek suretiyle taraftarlarının şiddet potansiyelini beslemektedir. Neticede bu durum, dünyanın her yerinde liderlerin tüm emirlerini gözü kapalı bir şekilde gerçekleştiren adanmış toplulukların ortaya çıkması ihtimalini barındırmaktadır.

2. DÜALİST İDEOLOJİ

Karşıt güçler arasındaki evrensel bir mücadeleden bahseden apokaliptik bakış açısı, çoğu zaman iyi-kötü şeklindeki düalist bir ayrımı beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda düalist bir ayrıma giden gruplar, kendilerinden olmayanları ötekileştirmektedir. Bir değerler hiyerarşisi de inşa eden bu ayrıma doğrultusunda gruplar, kendilerini üstün bir statü atfederken diğerlerini daha aşağı bir konuma yerleştirmektedir. Bu durum gruplar arasında bir kutuplaşmanın ortaya çıkmasına, dolayısıyla da ötekileştirilerek ikincil statüye yerleştirilenlerin mücadele edilmesi gereken düşmanlar olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Düalist düşünce yapısına sahip olan Yeni Dini Hareketler inançları doğrultusunda dünyayı biz ve onlar, iyi ile kötü, Tanrı ile Şeytan arasındaki bir savaş alanı olarak algılamaktadır. Bu algı söz konusu hareketleri, kendileri dışında kalan tüm kişi ve grupları bir tehdit unsuru olarak görmeye, dahası onları karanlık, kötü ve şeytani güçlerin temsilcisi şeklinde nitelendirmeye yönlendirebilmektedir. Dolayısıyla bu inanç, bahsi geçen gruplara şiddete başvurma noktasında büyük bir motivasyon kaynağı sağlamaktadır (Hoffer, 2011, s. 150).

İyi ve kötü güçleri birbirinin karşısına yerleştiren hareketler bağlamında ilk olarak “Halkın Tapınağı'na” bakılabilir. Lider Jim Jones, kötü güçlerin kuşatması altında olduklarını konu edinen konuşmalara ağırlık

vermiştir. Jones söylemlerinde CIA tarafından kullanılan işkence yöntemlerinden, yakalanmaları halinde kendilerinin de aynı işkencelere maruz kalacağından, dolayısıyla da düşmana karşı daima tetikte olmak gerektiğinden bahsetmeyi de ihmal etmemiştir. Bunun yanı sıra Jones Amerikan hükümetinin toplama kampları oluşturduğuna, tıpkı Yahudiler gibi Halkın Tapınağı üyelerinin de gaz fırınlarına konularak imha edileceğine dair konuşmalar yaparak mevcut devlet yönetimini şeytanlaştırmıştır. Jones ayrıca toplama kampları ve Yahudi soykırımını konu edinen film ve tiyatrolar seyrettirmek suretiyle takipçilerinin korkularını beslemeye devam etmiştir. Neticede hareket üyelerinin tamamı silahlanmış ve yakın zamanda gerçekleşeceği düşünülen düşman saldırısı karşısında tetikte beklemeye başlamıştır (Moore, 2011, s. 103). Halkın Tapınağı'nın Amerikan hükümetine yönelik bu tavrına, hareketin konu edinildiği bir seminerde şu ifadelerle atıfta bulunulmuştur:

“İşa'ya kitabından alınan yıkım, kefaret, kaçış ve hüküm temaları besili ulusların yok olacağına ve doğruluğun yeni bir ulusa kaçacağına dair bir kehaneti haklı çıkarmak için kullanıldı... Birleşik Devletler, onun kurumları ve hatta güzellik standartları “canavar” olarak tanımlandı. Karşıt iyi ve kötü güçlerin hem doktrinel hem de operasyonel yönleri hakkında bilgili, Halkın Tapınağı üyeleri kurban olmaya, mücadele etmeye ve apokaliptik bir “son hesaplaşmaya” hazırlandı (Anthony & Robbins, 1997, ss. 267-268).

Benzer şekilde devlet yetkililerini şeytanlaştırma yoluna giden bir başka hareket Branch Davidian'dır. Hatırlanacağı üzere hareketin yaşadığı Mount Carmel yerleşkesi 1993 yılında emniyet güçleri tarafından kuşatma altına alınmıştır. Fakat bu kuşatma hareket üyeleri tarafından sıradan askeri bir baskın olarak değerlendirilmemiştir. Onlara göre Deccal ve köleleri FBI yetkilerinin kılığına bürünerek kapılarına dayanmıştır (Dawson, 2006, s. 149).

Kutuplaştırılmış dünya görüşüne sahip Yeni Dini Hareketlere bir başka örnek Aum Shinrikyo verilebilir. Hareketin öğretisinde dünya her geçen gün daha fazla yozlaştığı, manevi açıdan aşırı derecede kirlendiği ve nihayetinde de kötü güçlerin mekânı haline geldiği vurgulanarak bir lağım çukuruna benzetilmiştir. Buradan yola çıkılarak dünyanın dönüştürülmesi gerektiği fikrine odaklanılmıştır. Bu dönüşümün, dünyanın sonunda çıkacak olan kozmik savaşla gerçekleşeceğine inanılmıştır. Nitekim hareket

üyelerince dünya, iyi ile kötü güçlerin karşı karşıya geldiği koca bir savaş meydanı olarak algılanmıştır. Dahası Aum Shinrikyo yeryüzünde iyi kalmayı başaramamış tek grup olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda lider Asahara hakikat savaşçısı ve dünyanın kurtarıcısı, üyeler de savaşın gerçek kazananları sıfatıyla nitelendirilmiştir. Buna karşın Amerika ve Japon hükümetleri, Yahudiler, özetle Aum Shinrikyo haricindeki herkes kötü olarak değerlendirilerek hakikat düşmanı ilan edilmiştir. Bunun varlığı nihai nokta, hakikati korumak ve grup üyelerinin kurtuluşunu sağlamak adına Aum Shinrikyo'ya mensup olmayanların öldürülebileceği inancı olmuştur. Bu doğrultuda 1990 yılı baharından itibaren eğitilmiş üyeler gizli laboratuvarlarda biyolojik ve kimyasal saldırı silahları üretmeye ve bunların halk üzerinde kullanılmasına yönelik girişimlerde bulunmaya başlamıştır (Reader, 2000, ss. 10-11, ss.179-180).

Hristiyan Kimliği hareketi de düalist dünya görüşüne sahip gruplar arasında zikredilebilir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Wesley Swift öncülüğünde ortaya çıkan Hristiyan Kimliği anti- semitik ve binyılcı anlatılar içeren, politik olarak tutucu görüşlere sahip, ırkçı beyaz Hristiyanlardan oluşan bir akımdır. Hareketin öğretilerinde tüm insanları kapsayan bir kurtuluş düşüncesine yer verilmemekte, İsa Mesih'in sadece beyazlar için yeryüzüne geldiğinin altı çizilmektedir. Benimsediği dünya görüşü çerçevesinde hareketin zaman zaman anti semitik grupları, hükümet karşıtı vatanseverleri, ırkçı beyazları ve aşırı sağcıları destekleme yoluna gittiği görülebilmektedir. Hareketin bu yaklaşımının, sonun yaklaştığı ve bunu başlatacak olan Armagedon'un da gerçekleşmek üzere olduğu yönündeki inançlarıyla da ilişkisi bulunmaktadır. Zira hareket çok yakın bir gelecekte vuku bulacak savaşın, kutsal ve yüce beyazlar yani iyiler ya da bir diğer ifadeyle Tanrı'nın safında yer alanlar ile İblis'in torunları olarak nitelendirdikleri Yahudiler yani kötüler arasında gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Bununla birlikte Hristiyan Kimliği hareketi Amerikan hükümetini, Birleşmiş Milletleri ve Dünya Bankası gibi kuruluşları da Yahudilerin etkisi altında olmakla suçlamakta, bu nedenle de onlara karşı bir tutum içerisine girmektedir. Bu ve benzeri görüşlerin hareket üyelerini militanca girişimlere sevk ettiği bilinmektedir. Kaldı ki grup üyeleri giriştikleri nefret, şiddet ve terör eylemleri dolayısıyla sürekli takibat altına alınmaktadır. 1980-1990 yılları arasında adı birçok şiddet eylemine karışan hareketin, radikalleşmesine yol açan söylemlerini günümüzde de sürdürmektedir (Kızılabdullah, 2020, ss. 229- 231).

Burada şeytanlaştırma yöntemine Yeni Dini Hareketler tarafından başvurulmadığına da işaret etmek gerekir. Söz konusu gruplar öğretileri çerçevesinde kendileri dışında kalanları şeytanın köleleri olmakla itham ederken zaman zaman da bu tür suçlamalara maruz kalan tarafta yer almışlardır. Örneğin geleneksel dini yapının temsilcileri tarafından Halkın Tapınağı hareketi sahte bir din ve şeytani bir oluşum, mensupları da şeytanın köleleri olarak nitelendirilmiştir. Bunun hareketten ayrılan eski üyeler ya da halihazırda grup içerisinde yakınları bulunanlar da benzer ithamlar ortaya atmışlardır. Bu iddialar Halkın Tapınağı karşıtlarını zaman zaman, hareket üyelerini kaçırarak yeniden programlama işlemine tabi tutmak, grupla ilgili olumsuz öyküler anlatmak gibi yöntemler kullanmaya teşvik etmiştir (Wessinger, 2000, ss. 39-40). Söz konusu yöntemler bu defa da hareket üyeleri için bir şiddete maruz kalma durumunu ortaya çıkarmıştır.

Tüm bu örnekler dikkate alındığında düalist düşünce yapısının grupsal bir egoyu ön plana çıkardığı söylenebilir. Zira düalist söylemlerde bulunan gruplar, kendileri için reddettikleri düşmanlarına yansıtılmaktadır. Bir diğer ifadeyle kötü olmayı kabul etmemekte, bunun ancak düşmanlarına yakışabilecek bir özellik olduğunu varsaymaktadır. Düalist söylemin ya da ötekileştirici yaklaşımın yol açtığı şiddet, biraz da bu bakış açısından kaynaklanmaktadır.

3. YENİ DÜNYA DÜZENİ VE HAKİMİYET İDEALİ

Yeni Dini Hareketlerin radikal yapılar haline dönüşmesinde apokaliptik ve düalist inançları etrafında şekillenen dünyayı reddeden yaklaşımları da önemli bir rol oynamaktadır. Dünyayı reddeden hareketlerin temel özelliklerinden biri kendilerini toplumun geri kalanından ayırmaları ve grup üyelerini bir araya toplayan komünal yaşam alanları inşa etmeleridir. Gerek coğrafi gerekse ideolojik açıdan gerçekleştirilen bu izolasyon, dış dünya ile ilişkilerin bütünüyle sonlandırılmasını ya da en aza indirilmesini gerektirmektedir. Bu doğrultuda üyelerden eğitim, kariyer, arkadaşlık ve aile ilişkileri de dahil tüm dünyevi bağlarını koparmaları talep edilmektedir. Nitekim Sosyolog Robert Balch bu izolasyonun Cennetin Kapısı üyeleri için “ailenizi aramayın, eski arkadaşlarınızı ziyaret etmeyin, isminizi değiştirin, eski kıyafet ve takılarınızdan kurtulun” şeklindeki çeşitli kurallar aracılığıyla sağlandığını belirtmektedir (Balch, 1995, s. 149).

Anlaşılabacağı üzere bu ve benzeri düşüncelerden hareketle kendilerini

soyutlayan gruplar ortaya çıkmaktadır. Nitekim Halkın Tapınağı'nın Jonestown'a taşınarak kendi üyelerine özel bir yerleşim oluşturması, Branch Davidian taraftarlarının Texas'ta kendilerine Mount Carmel adlı bir yaşam alanı meydana getirmesi, Aum Shinrikyo'nun mensuplarının bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bağımsız bir topluluk oluşturmak amacıyla kendi karargahlarını inşa etmesi bunun örnekleri arasındadır.

Bazı hareketlerde bu izolasyon uygulamasını “vadedilmiş topraklar” düşüncesi ile ilişkilendirilmiştir. Bunun belirgin örneklerinden birine Halkın Tapınağı'nda rastlanmaktadır. Lider Jim Jones, Indianapolis'te oldukları dönemde grubunu düşman saldırılarından koruyacağına dair vaatlerine ilaveten bir gün yaşadıkları çevreden ayrılmak zorunda kalacakları şeklinde bir öngöründe bulunmuştur. Bunun üzerine Jones, kendi ideal toplumunun yaşadığı kenti kurmak üzere takipçilerini götürebileceği yeni bir yer arayışına girmiştir. İlerleyen yıllarda aradığı yerin Kaliforniya'da bulunduğuna hükmetmiş ve kendisine inananları da alarak oraya yerleşmenin planlarını yapmaya girişmiştir. Neticede gerek hareket içerisinde yaşanan ayrılıklar gerekse dışarıdan gruba yöneltilen baskı ve eleştiriler, Guyana'nın ücra bir köşesinde bulunan ve Jonestown adı verilen vaat edilmiş topraklara yerleşilmesiyle sonuçlanmıştır (Hall vd., 2000, s. 29).

İzole edilmiş grupların dikkat çekici yönlerinden biri kendilerinin dışında kalan topluluklarda yaşama şanslarının bulunmadığına ikna edilmiş olmalarıdır. Bu nedenle güvenli bir şekilde hayatta kalabilmek için kendi gruplarının başarısı için var güçleriyle çabaladıkları görülmektedir. Bu çabanın bir parçasını üyeler ile üye olmayanlar arasına kalın çizgiler çekmek oluşturmaktadır. Çekilen bu çizgiler, üyelerin liderlerine ve gruplarına olan bağlılıklarını arttırmaktadır. Ancak bu kadarla da sınırlı kalmayarak zamanla üyeler arasında da yakın bağların kurulmasını engelleyecek tedbirlerin alınmasında da rol oynamaktadır. Üyelerin gerek dış toplumdan gerekse birbirlerinden soyutlanması Yeni Dini Hareketlerde şiddete yönelme ve radikalleşerek terörize olma durumuna davetiye çıkarmaktadır (Battal, 2019, ss. 157-158).

Şeytani/kötü olarak nitelendirdikleri mevcut dünya ile kavgalı olmayı esas alan ve bu doğrultuda kendi kabuğuna çekilerek toplumdan izole olan gruplar, sonsuz kadar böyle bir yaşam sürmeyi hedeflememektedir. Aslında onların bu tür tutum ve davranışları belli oranda daha sevgi dolu, daha insani, daha manevi bir dünya düzeni vaadinden beslenmektedir. Kaldı ki

böyle bir düzeni tesis etmek için şiddet içerikli davranışlar da dahil olmak üzere hiçbir sorumluluktan kaçınmayacakları her fırsatta gözler önüne serilmektedir. Nitekim mevcut düzeni yok ederek yeni bir dünya inşa etme, bir diğer ifadeyle yeryüzünde cennet inşa etme ideali Yeni Dini Hareketlerin öğretilerinde sık sık karşımıza çıkan apokaliptik söylemler ile ayrılmaz bir bütünlük arz etmektedir. Konuya örnek teşkil etmesi bakımından burada üyelerine kılık kıyafet, yeme içme ve tıbbi sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi konularda sınırlılıklar getirmesinden dolayı zaman zaman ismi şiddet eğilimli ya da istismarcı gruplar arasında zikredilen Fiat Lux hareketine değinilebilir. 1980 yılında İsviçreli Erika Bertschinger-Eicke tarafından kurulan hareketin öğretisi incelendiğinde belirgin bir apokaliptik vurgu dikkati çekmektedir. Buna göre kıyametin çok yakın bir zamanda tabi afetler sonucu çıkan bir yangının tüm yeryüzünü kaplamasıyla gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Bu esnada yeryüzünde bulunan minyatür odacıklı gemilerin bir diğer ifadeyle ufoların, Fiat Lux taraftarlarını alarak uzaya götüreceği düşünülmektedir. Bu tahliyenin ardından yeryüzünün yanarak tümüyle temizleneceği ve hemen akabinde de “Amora” adı verilen bir cennete dönüştürüleceği anlayışı benimsenmektedir. Dahası bu işlem tamamlanınca Fiat Lux üyelerinin ufolar aracılığıyla tekrar dünyaya geri getirileceği beklenmektedir (Özkan, 2020, s. 175).

Sonsuz bir mutluluğun hüküm süreceği yeni bir dünya düzeni tesis etme fikri, 1930’larda Jamaika’da ortaya çıkan Rastafarilik öğretisinde de karşımıza çıkmaktadır. Sömürgeciliğe karşı “mesihçi” ve “bin yılıcı” bir hareket niteliği taşıyan Rastafarilikte beyazların siyahlara yapmış olduğu kötülöklere odaklanılmakta ve bu doğrultuda siyahilerin üstünlüğü ön plana çıkarılmaktadır. Bu düşünce Rastafarileri, 1975 yılında ölen Etiyopya İmparatoru Haile Selassie’yi yeryüzünün değişik yerlerinde sürgün hayatı yaşayan siyahları beyazların baskısından kurtaracak siyahi bir mesih olarak kabul etmeye sevk etmiştir. Rastafariler ayrıca vadedilmiş toprak statüsünde değerlendirdikleri Etiyopya’nın, Haile Selassie’nin yeniden dünyaya gelişinin ardından bir yeryüzü cennetine dönüştürüleceği yönünde bir inanç da geliştirmiştir. Bu dönüşümün akabinde siyah insanların köle olarak sürgün edildikleri Batı ölkelerinden Etiyopya’ya geri gelecekleri beklentisine girilmiştir. Ancak inanç açısından bir zorunluluk olarak görölen Etiyopya’ya dönüşün zamanın ayrıntılarının gizli olduğu ve sadece çok az kişi tarafından bilindiğı belirtilmiştir. Bununla birlikte Etiyopya’ya dönüşle ilgili çeşitli inanış ve hikayeler dillendirilmiştir. Bunların bir kısmında geri dönüşün

Jamaika kıyılarından en az on İngiliz gemisiyle başlayacağı diğer bazılarında ise Etiyopya araç gereçlerinin Jamaika kıyısına ulaşmasıyla gerçekleşeceği ileri sürülmüştür (Albayrak, 2017, ss. 260-261).

Bilindiği kadarıyla yeryüzü cenneti ideali Rastafarilikte radikal şiddet eylemleri üretmemiştir. Ancak Rastafarilik özelinde durum böyle olsa da Cennetin Kapısı, Güneş tapınağı gibi bazı örneklerden hareketle yeni bir dünya düzeni kurma ya da fiziksel evren içerisinde başka bir alanda koloni inşa etme ve buralarda sonsuz bir otoriteyle hükmetme fikrinin, şiddetle sonuçlanabilme ihtimalinin bulunduğu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir.

SONUÇ

Yeni Dini Hareketlerde radikalleşme sonucunda ortaya çıkan istismar, intihar, cinayet ya da terör saldırısı gibi şiddet eylemleri incelendiğinde temelde iki hedef kitleye yönelik oldukları görülmektedir. Şiddetin yöneltildiği grupların ilkinin söz konusu hareketlere üye olmayanlar oluşturmaktadır. Bu kapsamdaki girişimlerin büyük çoğunluğu mevcut toplumsal düzende ve dini kurumlarda büyük bir yozlaşmanın söz konusu düşüncesinden hareketle gerçekleştirilmektedir. Yeni Dini Hareketlerin şiddet uyguladığı ikinci kategoride ise kendi üyeleri yer almaktadır. Bu noktada akla ilk etapta söz konusu gruplardan ayrılmak isteyenlerin buna maruz kaldığı gelebilir. Ancak ilgili örnekleri tam tersi bir sonuç ortaya koymaktadır. Ayrılmak isteyenlerden daha ziyade hareket üyesi olmayı sürdürenler, çeşitli gerekçelerle şiddet uygulamalarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Yeni Dini Hareketlerde ortaya konulan radikal eylemlerden her birinin şüphesiz ki kendisine has nedenleri bulunmaktadır. Bununla birlikte bu tür olaylarda bir takım ortak unsurlar da tespit edilebilir. Bu ortak unsurların başında teolojik dinamiklerden bahsedilebilir. Bu bağlamda apokaliptik inançların, düalist düşünce yapısının ve yeni bir dünya düzeni kurma idealinin bu süreci şekillendirmede büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu noktada dünyanın yozlaştığı düşüncesinin, düalist ayrımın ve yeni bir dünya tesis etme fikrinin sadece dini gruplara sınırlı olmadığına da değinmekte yarar var. Zira seküler yapılanmalar da bazen aynı motivasyonlarla hareket edebilmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan farklılık örneğin kötünün dini gruplarda olduğu gibi doğaüstü şeytani güçler tarafından değil insanlar tarafından temsil edilmesidir. Ya da dini gruplar kıyametin tanrı tarafından

gerçekleştirileceğine ve mesih tarafından yeni bir düzen kurulacağına atıfta bulunurken seküler oluşumların bunun yerine ideolojik, politik ve alternatif bir toplum inşa etme planına odaklanmasıdır. Söz konusu bakış açısının neticede her iki kesimde de şiddet üretme ihtimali bulunmaktadır. Burada vurgulanması gereken bir diğer husus bu tür inanç ve beklentiler, bireyleri söz konusu grupların taleplerine şiddet içerse dahi uymaya ikna etme noktasında büyük bir güce sahip olmasıdır. Öte yandan söz konusu inançlar her ne kadar şiddet potansiyeli barındırsa da bu, bütün Yeni Dini Hareketler için zorunlu bir sonuç değildir. Ancak bu durum Halkın Tapınağı, Branch Davidian, Cennetin kapısı ve Aum Shinrikyo gibi örneklerin de gözler önüne serdiği üzere bu tür yapıların nasıl tehlikeli yapılar haline dönüşebileceğinin üzerini de perdelememelidir.

Bu noktada bir hususa daha açıklık getirmekte yarar görüyoruz. Yukarıda isimlerine atıfta bulunulan hareketlerin Türkiye’de faaliyetlerine rastlanmamaktadır. Ancak bu durum, söz konusu grupların radikalleşmesinin ülkemizi ilgilendirmedeği şeklindeki bir algıya yol açmamalıdır. Öte yandan geleneksel dinler içerisinde ortaya çıkan bazı grupların tıpkı bazı Yeni Dini Hareketler gibi şiddeti teşvik eden, körükleyen ya da meşrulaştıran bir yapıya bürünebilmektedir. Nitekim 15 Temmuz 2016’da FETÖ eliyle gerçekleşen olaylar bunu açıklar gözler önüne sermektedir. Hangi kategoride yer alırsa alsın dini grupların radikalleşme ve şiddet eğilimleri, söz konusu grupları tanımayı ve muhtemel eylemleri hakkında tedbirler almayı zorunlu hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, K. (2017). Siyahî Senkretik Bir Dinî Hareket Olarak Rastafarilik. *Bilimname*, 247-286. <https://doi.org/10.28949/bilimname.347525>
- Aldridge, A. (2000). *Religion in the Contemporary World: A Sociological Introduction*. Polity Press.
- Anthony, D., & Robbins, T. (1997). Religious Totalism, Exemplary Dualism, and the Waco Tragedy. İçinde T. Robbins & S. J. Palmer (Ed.), *Millennium, Messiahs and Mayhem* (ss. 261-284). Routledge.
- Atchison, A. J., & Heide, K. M. (2011). Charles Manson and the Family: The Application of Sociological Theories to Multiple Murder. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(5), 771-798.
- Balch, R. (1995). Waiting for the Ships: Disillusionment and the

- Revitalization of Faith in Bo and Peep's UFO Cult. İçinde J. R. Lewis (Ed.), *The Gods Have Landed: New Religions from Other Worlds* (ss. 137-165). State University of New York.
- Balch, R. W. (2002). Making Sense of the Heaven's Gate Suicides. İçinde D. G. Bromley & J. G. Melton (Ed.), *Cults, Religion and Violence* (ss. 209-228). Cambridge University Press.
- Barrett, D. V. (2006). Branch Davidians. İçinde P. B. Clarke (Ed.), *Encyclopedia of New Religious Movements* (ss. 78-80). Routledge.
- Battal, E. (2019). *Kıyametin Gölgesinde: Yeni Dini Hareketler ve Şiddet*. Okur Akademi.
- Battal, E. (2020). Aum Shinrikyo. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi* (ss. 74-78). Okur Akademi.
- Bıyık, M. (2020). Omoto. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi* (ss. 393-396). Okur Akademi.
- Bushman, R. L. (2008). *Mormonism—A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Clarke, P. B. (2006). Order of the Solar Temple. İçinde P. B. Clarke (Ed.), *Encyclopedia of New Religious Movements* (ss. 472-473). Routledge.
- Crovetto, H. (2011). Ananda Marga, PROUT, and the Use of Force. İçinde J. R. Lewis (Ed.), *Violence and New Religious Movements* (ss. 249-276). Oxford University Press.
- Dawson, L. L. (2006). *Comprehending Cults: The Sociology of New Religious Movements*. Oxford University Press.
- Hall, J. R. (1987). *Gone from the Promised Land: Jonestown in American Culture*. Transaction.
- Hall, J. R., Schuyler, P. D., & Trinh, S. (2000). *Apocalypse Observed: Religious Movements and Violence in North America, Europe and Japan*. Routledge.
- Hoffer, E. (2011). *Kesin İnançlılar* (E. Günür, Çev.). Plato Film Yayınları.
- Kızılabdullah, Ş. (2020). Hristiyan Kimliği. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi* (ss. 229-231). Okur Akademi.
- King, M., & Breault, M. (1993). *Preacher of Death: The Shocking Inside Story of David Koresh and the Waco Siege*. Penguin.

- Lewis, J. R. (2003). *Legitimizing New Religions*. Rutgers University Press.
- Lewis, J. R. (2012). *Cults: A Reference and Guide*. Routledge.
- Mayer, J.-F. (2011). “There Will Follow a New Generation and a Earth”: From Apocalyptic Hopes to Destruction in the Movement for the restoration of Ten Commandments of God. İçinde J. R. Lewis (Ed.), *Violence and New Religious Movements* (ss. 191-214). Oxford University Press.
- Moore, R. (2011). Narratives of Persecution, Suffering and Martyrdom: Violence in Peoples Temple and Jonestown. İçinde J. R. Lewis (Ed.), *Violence and New Religious Movements* (ss. 95-111). Oxford University Press.
- Özkan, A. R. (2020). Fiat Lux. İçinde S. Turan & E. Battal (Ed.), *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi* (ss. 174-177). Okur Akademi.
- Reader, I. (2000). *Religious Violence in Contemporary Japan: The Case of Aum Shinrikyo*. Curzon. Rinehart, J. F. (2006). *Apocalyptic Faith and Political Violence*. Palgrave Macmillan.
- Saliba, J. A. (2004). The Peoples Temple. İçinde C. Partridge (Ed.), *New Religions-A Guide: New Religious Movemets, Sects and Alternative Spiritualities* (ss. 77-78). Oxford University Press.
- Snow, R. L. (2003). *Deadly Cults: The Crimes of True Believers*. Praeger.
- Wallis, J. (2004). *Apocalyptic Trajectories: Millenarianism and Violence in Contemporary World*. PeterLang.
- Watanabe, M. (1998). Religion and Violence in Japan Today: A Chronological and Doctrinal Analysis of Aum Shinrikyo. *Terrorism and Political Violence*, 10(4), 80-100.
- Wessinger, C. (2000). *How the Millennium Comes Violently: From Jonestown to Heaven's gate*. SevenBridges Press.

NİJERYA'DA RADİKALLEŞME VE BOKO HARAM TERÖR ÖRGÜTÜNÜN ÜYE KAZANMA YOLLARI

Huriye YILDIRIM ÇINAR*

ÖZET

Bu çalışma Nijerya'da birey ve grupların radikalleşmesi kapsamında Boko Haram terör örgütünün üye kazanma yöntemlerini açıklama amacıyla yazılmıştır. Nitel yöntemlerden yararlanılarak hazırlanan çalışmada öncelikle radikalizm kavramı incelenip birey ve grupların nasıl radikalleştiği sorusuna teori ve modellerle cevap aranmıştır. Başvurulan teori ve modeller Mccauley ve Moskalenkonun 2008'de yayınladığı radikalleşmeyi kişisel, grupsal ve kitlesel olarak incelediği çalışması, Moghadam'ın "Terörizme Merdiven Modeli" ve Runciman ve Gurr tarafından geliştirilen "Göreceli Yoksunluk Teorisi'dir". Kavramsal irdelemenin yer aldığı birinci bölümden sonra, ikinci bölümde ise Nijerya'da radikalleşmeye yol açan unsurlar, temeli kolonyal dönemde atılan sorunlu devlet inşası süreçleri perspektifinde incelenmiştir. Son bölümde ise radikalleşmeye yol açan motivasyonlar kapsamında, birey ve grupların neden ve nasıl Boko Haram terör örgütüne katıldıkları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Radikalizm, Terörizm, Göreceli Yoksunluk Teorisi, Terörizme Merdiven Modeli, Nijerya, Boko Haram.*

RADICALIZATION IN NIGERIA AND METHODS OF RECRUITMENT OF BOKO HARAM TERRORIST ORGANIZATION

ABSTRACT

This study was written to explain the methods of recruiting members of the Boko Haram terrorist organization within the scope of the radicalization in Nigeria. In the study, which was prepared by using qualitative methods, firstly the concept of radicalism was examined, and the answer to the question of how individuals and groups were radicalized was sought with theories and models. The theories and models referenced are McCauley and Moskalenko's work, which examines radicalization individually, grouped and collectively, Moghadam's "Staircase to Terrorism Model" and "Relative Deprivation Theory" developed by Runciman and Gurr. After the first part, which includes the conceptual analysis, in the second part, the factors that led to radicalization in Nigeria are examined in the perspective of the state-building processes, the foundation of which was laid in the colonial period. In the last part, within the scope of the motivations leading to radicalization, why and how individuals and groups joined the Boko Haram terrorist organization were analyzed.

Keywords: *Radicalism, Terrorism, Relative Deprivation Theory, The Staircase to Terrorism Model, Nigeria, Boko Haram.*

* Dr, TASAM Afrika Enstitüsü Eş Direktörü, yildirim.huriye@gmail.com, ORCID:0000-0003-3052-617X
Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 04 Ocak 2023 / 04 January 2023
Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 13 Ocak 2023 / 13 January 2023

GİRİŞ

Radikalizm ve terörizmin etkili olduğu yerlerde birey ve grupların radikalleşerek terör örgütlerini desteklemesi ve fiili olarak eylemlere katılmasının ardında çeşitli motivasyonlar mevcuttur. Bu motivasyonlar bireylerin sosyo-psikolojik durumları ve içinde yaşadıkları toplum ve devletteki siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarıdaki sorunlar tarafından oluşturulmaktadır. Literatürde kişilerin bireysel ya da bir grup içinde nasıl ve hangi motivasyonlarla radikalleştiğine yönelik çeşitli çalışmalar vardır. Bu çalışmaların hepsinin ana bulgusu bu kişi ve grupların içlerinde bulundukları dezavantajlı durumun bilişsel olarak farkında olması ve bunun müsebbibinin merkezi devlet ve toplum yapısındaki adaletsiz ve sorunlu yapılar olduğunu ileri sürmesidir. Kişiler ve gruplar bu adaletsiz durumdan kurtulmak için bahsi geçen yapıyı kökünden değiştirecek bir mücadele içindedir. Bu mücadelede de meşru sayılan kamusal araçlar dışındaki yöntemleri de kullanmaya hazırdırlar.

Çalışmanın konusunu oluşturulan Nijerya’daki Boko Haram terörü de birey ve grupların radikalleşip terör örgütleriyle bağ kurmasında yukarıda özetlenen durumu örneklemek mümkündür. Nijerya uzun süren İngiliz kolonyal yönetiminin ardından 1960 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak bu bağımsızlık ülkedeki çok sayıda etnik bileşenden oluşan halkın refah ve güvenliğini sağlayamamıştır. Ülkede kurulan federal yönetim daha çok eski sömürgeci güç olan Birleşik Krallık’ın neokolonyal politikaları ve ülkedeki batı eğitimi almış, batı kültürünü benimseyen ve yine Batı çıkarmıyla kendi kişisel çıkarlarını ilişkilendiren yeni siyasi elitlerin çıkarını sağlamaya yönelik yapılandırılmıştır. Bu düzende bilhassa ülkenin kuzeyinde çoğunluğu Müslüman olan Kanuri, Hausa ve Fulani etnik gruplarından olan halk eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinden yararlanamamakta ve derin ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlarla karşı karşıyadır. Çoğunluğu genç nüfustan oluşan bölge halkı, içlerinde bulundukları durumun müsebbibinin merkezi devlet olduğunu düşünmektedir. Bölgedeki birçok kişi de tek kurtuluş yolunun ise neokolonyal politikalarla sarmalanmış, yolsuzluk ve adaletsizlik içinde işleyen bu sistemin yıkılması olduğunu savunmaktadır. Bu noktada kökeni daha eski dönemlere dayanan ama 2000’li yılları başından itibaren devlete karşı kendisini alternatif olarak sunan Muhammed Yusuf’un liderliğindeki cihadi selefi örgüt olan Boko Haram geniş halk kitlelerini etkilemeye başlamıştır. Devlet ile ilişkileri kopuk olan, eğitimsiz

ve işsiz birçok genç örgütün vaizlerinden ve sundukları imkanlarla Boko Haram’ı desteklemeye başlamıştır. Başlarda şiddeti araçsallaştırmayan örgüt 2009 sonrasında silahlı eylemlere başlamıştır. Değişen örgüt yapısında kişi ve gruplar artık gönüllü destek dışında Boko Haram liderlerinin baskı ve zorlama stratejileriyle de örgüte katılmak durumunda kalmıştır. Boko Haram çok kısa bir sürede etki alanını genişletmiş ve üye sayısını arttırabilmiştir.

Türkçe literatürde son yıllarda Boko Haram terör örgütü ile ilgili çalışmaların sayısında bir artış gözlenmektedir. Ancak çalışmalar daha çok örgütün ideolojisi, ortaya çıkışı ve modus operandisi konularına odaklanmaktadır. Bu çalışma ise diğer çalışmalardan farklı olarak, Nijerya’da radikalleşmenin temel nedenleri ve bu nedenler perspektifinde Boko Haram’ın üye kazanma yollarını araştırmaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Radikalleşme kavramı kapsamlı olarak incelenmektedir. Kavramın ortaya çıkışı ve zaman içerisinde kazandığı anlamlara değinildikten sonra teori ve modellerle kişi ve grupların nasıl ve hangi motivasyonlarla radikalleştikleri analiz edilmiştir. İkinci bölümde ise Nijerya’da radikalleşmeye yol açan unsurlar kolonyal dönemden itibaren şekillenen siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapı içerisinde irdelenmiştir. Son bölümde ise radikaleşmeye yol açan unsurlar perspektifinde, birey ve grupların neden ve nasıl Boko Haram terör örgütüne katıldıklarına yer verilmiştir.

1. RADİKALLEŞME

Radikalizm, terörizmle en çok ilişkilendirilen kavramlardan birisidir. Etimolojik olarak radikalizm Latince kök, köken ve kaynak anlamına gelen “radix” kelimesinden türetilmiştir. Radikalizm kavramı, başlarda Birleşik Krallık’ta 1688 yılında meydana gelen “Muhteşem Devrim”, sonraki süreçlerde ise Avrupa’nın çeşitli yerlerindeki siyasi gelişmeleri tanımlamada kullanılmıştır. Bilindiği üzere 1688 Muhteşem Devrimi bazı İngiliz siyasi elitlerinin daveti üzerine Hollanda Genel Valisi II. Wilhelm’in donanmasıyla Birleşik Krallık’a çıkarma yapması sonrasında yaşanmıştır. II. Wilhelm kayınpederi II. James’in iktidarına son vererek karısı II. Mary ile tahta oturmuştur. II. Wilhelm iktidarında İngiliz Parlamentosu, “Haklar Belgesi” (Bill of Rights) çıkararak İngiliz siyasi yaşamında kilise ve kralın baskısını sonlandırarak “anayasal monarşi”ye geri dönülmesini sağlamıştır (Kama, 2016, s.168).

Radikalizm tarihin farklı dönemlerinde farklı anlamlarla kullanılmıştır. Örneğin 18. ve 19. yüzyılda radikalizm gerici, otoriter, monarşik ve aristokratik baskı ve statükoyla mücadele eden, liberalizmden etkilenmiş, bireysel ve kollektif özgürlükleri vurgulayan ulusal ve cumhuriyetçi siyasi hareketlere ilham kaynağı olmuştur. Ancak daha sonra kavramın pejoratif bir anlam kazandığı görülmektedir. Değişen tarihsel ve konjonktürel şartlarla beraber radikalizm günümüzde antidemokratik, antiliberal ve hatta irticacı çağrışımlar yapmaya başlamıştır. (Bötticher, 2017, s.3).

Colin J. Beck günümüzde radikalizmi şu şekilde tanımlamaktadır: *“Radikalizm, toplumda genel kabul gören politik ortam dışında sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılarda önemli ölçüde değişikliği öngören ve kamusal araçların ötesinde araçları kullanan herhangi bir aktörün mücadelesidir.”* (Aktaran: Kurum ve Avcı, 2018, s.51). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere radikaller, amaçlarına ulaşabilmek adına meşru görülmeyen ve hatta şiddeti de içeren bazı araçları kullanabilir. Ancak diğer yandan radikallerin hedeflerine ulaşmada kesinlikle şiddet kullanacağı şeklinde bir önermede de bulunulamaz. Bu yönleriyle radikal oluşumlar aşırılıkçılardan ayrılmaktadır.

Bireylerin ve grupların hangi motivasyonlarla radikalleştiklerini açıklamaya çalışmaya yönelik literatürde çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmanın konusu olan Nijerya’da birey ve grupların nasıl radikalleşip, Boko Haram terör örgütüne katıldıklarını açıklarken 3 model ve teorik yaklaşımdan yararlanılmaktadır. Bu çalışmalardan ilki Clark Mccauley ve Sophia Moskalenko’nun 2008 yılında yayınladıkları “Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward” başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışmada Mccauley ve Moskalenko radikalleşme sürecini bireysel, grupsal ve kitlesel olmak üzere üç seviyede açıklamışlardır. (Mccauley ve Moskalenko, 2008, ss-415-433). Bu üç düzeyde radikalleşmenin nasıl gerçekleştiği aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 1. Radikalleşmenin Gerçekleşmesi (Kaynak: McCauley, C., & Moskalenko, S. (2008). Mechanisms of political radicalization: Pathways toward terrorism. Terrorism and political violence, 20(3), 415-433.)

Radikalleşme Düzeyi	Süreçler/Mekanizmalar
Bireysel	1. Kişisel mağduriyet nedeniyle bireysel radikalleşme
	2. Siyasi mağduriyet nedeniyle bireysel radikalleşme
	3. Radikal bir gruba katılmak suretiyle bireysel radikalleşme – sevginin gücü
	4. Radikal bir gruba katıldıktan sonra bireysel radikalleşme – kendini ikna etme
	5. Basın, medya ve internet yoluyla bireysel radikalleşme
Grupsal	6. Aynı düşünceden gruplar içinde grup radikalleşmesi
	7. İzolasyon ve tehdit altında grup radikalleşmesi
	8. Aynı destek tabanı için rekabet sırasında grup radikalleşmesi
	9. Devlet gücü ile rekabet esnasında grup radikalleşmesi
	10. Grup içi rekabet nedeniyle grup radikalleşmesi
	11. Amaca ulaşmada terörün kestirme yol olarak görülmesi nedeniyle grup radikalleşmesi
	12. Marjinalleş(tiril)me nedeniyle grup radikalleşmesi
Kitlesel	13. Başka bir grup ile mücadele esnasında kitlesel radikalleşme
	14. Başka bir grup ile uyumsuzluktan kaynaklanan kitlesel radikalleşme – Nefret

Tabloda da görüldüğü üzere birey, grup ve kitlelerin radikalleşmeleri farklı motivasyonlar temelinde farklı süreçlerle gerçekleşmektedir. Bireyler kendilerini mağdur olarak tanımladıkları siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel durumları radikalleşme yoluyla aşmaya çalışabilmektedir. Bireylerin radikalleşme süreçlerinde çevresel koşullar kadar, kendi sosyo-psikolojik durumlarından da güdülenebilmektedir. Bireylerin radikalleşmesi bireysel (yalnız kurt örneklerinde olduğu gibi) ya da daha sonradan katılacağı bir örgüt bünyesinde gerçekleşebilmektedir. Ayrıca teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler neticesinde internet ve sosyal medya erişiminin artmasının da bireylerin radikalleşmesine etki ettiği bilinmektedir. Örneğin Suriye İç Savaşı sonrasında Irak ve Şam İslam Devleti (DAEŞ) sosyal medya aracılığıyla dünyanın dört bir yanından örgüte mensup kazanmıştır.

Kişî ve grupların radikalleşmesini açıklamada başvuru ikinci model ise Fathali Moghadam tarafından geliştirilen “Terörizme Merdiven Modeli”dir. Terörizme Merdiven Modelinde kişilerin bireysel ve grup farkındalıklarının beş basamakta terör eylemlerine evrildiği açıklanmaktadır. Modelin bahsettiği aşamaları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- **Zemin Kat:** Bu aşamada birey içinde olduğu yapısal koşulları bilişsel olarak kavramaktadır. Adaletsizlik ve göreceli yoksunluk hissi bireyse oluşmaya başlamıştır.
- **Birinci Kat:** Haksız/adaletsiz olarak algıladığı durumların farkında olan bireyler bu aşamada bunu düzeltmeye çalışırlar.
- **İkinci Kat:** Uğradığı haksızlığı bertaraf etmek için mücadele eden birey bu aşamada dış hedeflere yönelirler. Bu aşamada radikalleşme sürecinin belirginleşmeye başladığını söylemek mümkündür. İçinde bulunulan şartlar sert bir dille eleştirilip, bunun müsebbibi sorgulanır.
- **Üçüncü Kat:** Bu aşamada bireyler terör örgütleriyle etkileşime girerler. Dini sohbet ortamları, cami vaazları vasıtasıyla bireyler örgüte yakınlaştırılır. Bireylerde yeni değerler inşa edilip, devlete ve topluma yabancılaştırılır. Bireylerin kurtuluş için şiddetin araçsallaştırılması ise rasyonelleştirilir.
- **Dördüncü Kat:** Terör örgütünün meşruiyetini kabul eden bireylerde tam bir ötekileştirme vukuu bulur. Bireylerde “ya bizdensin ya da bize düşmansın!” algısı yaratılır. Terör örgütünün yapılarına ve değerlerine dahil edilen bireyler, terör eylemleri için hazırlanmaya başlanır.

- **Beşinci Kat:** Terör örgütüyle bütünleşen bireyler bu aşamada örgütün kutsalı ve amacı için canını dahi feda etmekten çekinmeyecek eylemleri gerçekleştirmeye hazırdır (Aktaran: Anugwom, 2018, ss.26-27).

Son olarak çalışmada radikalleşme neden ve süreçlerini açıklama amacıyla Garry Runciman ve Ted Gurr tarafından geliştirilen “Göreceli Yoksunluk Teorisine” başvurulmuştur. Terörizm çalışmalarında sıklıkla referans gösterilen bu teori bilhassa Kuzey Nijerya’da genç birey ve grupların neden radikalleşip Boko Haram’a katıldıklarının anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Göreceli yoksunluk teorisine göre çok sayıda azınlık grubuna sahip heterojen toplumlarda grupların kendilerini maddi haklar, doğal kaynaklardan yararlanma hakkı, siyasi statü gibi haklarından başka gruplara nazaran yoksun bırakıldığını düşünen gruplar bu hakları için mücadeleye gireceklerdir (Gurr, 2015, s. 75-89). Bu teori kapsamında mücadeleye konu olan yoksunluğun bireyselden ziyade toplumsal seviyedeki sonuçları araştırılmaktadır. Bu teori Nijerya bağlamında şu şekilde örneklendirilebilir: Kolonyal dönem ve bağımsızlık sonrasında, nüfusunun çoğunluğu Hristiyanlardan oluşan güneye görece daha kötü siyasi ve sosyo-ekonomik koşullara sahip olan Kuzey Nijerya’daki Müslüman genç kitleler devlete karşı radikal tutumlara sahiptir. Çünkü onlara göre Nijerya Devleti onlara sahip oldukları hakları sunamamış, kendilerini Güneydeki Hristiyan halka göre çok daha zor şartlar altında yaşamaya mahkûm etmiştir. Bu tepkili gençler sosyal ortamda kendileri gibi yoksunluk çeken diğer bireylerle etkileşime geçmekte, kimi zaman da bazı selefi grupların vaaz ve dini sohbetlerinden de etkilenebilmektedir. Netice de hassasiyeti ve öfkesi artan kitle, içlerinde bulunduğu olumsuz koşulların müsebbibi olarak Nijerya’nın halkın çıkarını gözetmeyen elitleri ve haklarını gasp ettiklerini düşündükleri Güneydeki Hristiyan halklarına karşı nefret duymaya başlarlar. Ancak bu bireylerin tamamı değil yalnızca küçük bir kısmı şiddeti araçsallaştıran Boko Haram gibi terör örgütlerine katılırlar.

Yukarıda değinilen yaklaşımlarda da görüleceği üzere birey ve grupların radikalleşerek terör örgütlerini desteklemesi ve fiili olarak katılımları çok çeşitli motivasyonlarla gerçekleşmektedir. Bu motivasyonlar bireylerin sosyo-psikolojik şartları ve içlerinde yaşadıkları toplum ve devletin siyasi ve sosyo-ekonomik yapılarından kaynaklanmaktadır. Dünyanın birçok yerindeki terör gibi Nijerya’daki Boko Haram terörünün bertaraf edilmesi için askeri stratejiler tek başına asla yeterli olmayacaktır. Radikalizm ve terörle mücadele için toplumun tamamını kuşatan, bireyin

refah ve özgürlüğünü gözeten, dış aktörlerin çıkarlarını değil milletin ve devletin çıkarlarını önceleyen siyasi ve sosyo-ekonomik yapıların tesisi elzemdir.

2. NİJERYA’DA RADİKALLEŞMEYE NEDEN OLAN UNSURLAR

19. yüzyıldan itibaren İngiliz kolonisi olan Nijerya’da siyasi, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel yapılar, sömürgeci güç olan Birleşik Krallık tarafından şekillendirilmiştir. Ülkede nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan kuzeyde bazı eyaletler şeriat ile idare edilmiş ve Hristiyan ve animist olan güneyde ise daha demokratik yönetimler oluşturulmaya çalışılmıştır (Ukiwo, 2003, ss. 124-125). Güney bölgeleri, kuzeye nazaran daha çok alt yapı ve kamu hizmetlerinden faydalanabilmiş, görece daha iyi bir ekonomiye haiz olmuştur. Burada İngilizler batı tarzı eğitim veren okullar açarak sosyo-kültürel dokuda eğitim temelli değişiklikler yaratmıştır. Kuzey bölgeleri emirlerin iktidarda olduğu şeriat yönetimleri tarafından idare edilmiş, kolonyal yönetimden eğitim, sağlık ve alt yapı gibi konularda kısmen destek almıştır.

Kolonyal ekonomi modeli palm bitkisi gibi değerli tarım bitkileri ve maden ihracatına dayanmıştır. İhracat ürünlerine odaklanan tarım faaliyetleri neticesinde Nijerya nüfusunun beslenmesi için gerekli olan temel tarım ürünleri ikinci plana atılmıştır. Ayrıca kıyı bölgelerde yoğunlaşan ekonomik faaliyetler kırsaldan bu bölgelere yoğun göç hareketlerine neden olmuştur. Hızlı kentleşme hem ekonomik hem de sosyal yapıda önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu değişim Avrupa’dan ithal edilecek ürünleri satın alacak, İngilizce konuşan, Batı tarzı eğitime sahip, çoğunluğu Hristiyan olan yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır (Falola ve Heaton, 2008, ss.118-124).

Bu farklılıklara rağmen ülkenin kuzeyi ve güneyi kolonyal yönetim tarafından 1914 yılında birleştirilmiştir. Bu birleşim sonrasında Nijerya’da günümüze kadar sürecek siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunları ortaya çıkmıştır. 1914’teki birleşimin ardından kolonyal yönetim, Nijerya’da birleşik yapıyı güçlendirebilmek için yönetimi merkezileştirmeye çalışmıştır. İdarenin merkezileştirilmesi için doğrudan vergilere dayanan yerli bir hazine oluşturulması planlanmıştır (Falola ve Heaton, 2008, s. 133). Ancak artan vergiler ve birleşik merkezi yapının Nijerya halkı üzerinde yarattığı baskı ülkede antikolonyal ve milliyetçi hareketlerin doğmasına neden olmuştur.

Artan milliyetçi ve antikolonyal hareketler ve 2. Dünya Savaşı’nın Birleşik Krallık kolonyal politikaları üzerinde yarattığı baskı sonucunda,

1940’lı yılların sonlarından itibaren Nijerya’da dekolonizasyon dönemi başlamıştır. Bu süreçte İngilizler kolonyal dönemde kazandıkları imtiyazları koruyacakları yeni bir politika zemini yaratmak için girişimlerde bulunmuştur. Özellikle İngilizlerin meşhur “böl-yönet” politikası Nijerya’da da etkili olmaya başlamış ve 1950’li yıllardan itibaren ülkede bir azınlık meselesi gündeme gelmiştir (Usuanleleh ve Ibhawob, 2017, s.25). Bu azınlık meselesi nedeniyle İngiliz kolonyal yöneticiler Nijerya’da bu kez Kuzeyde Hausa-Fulani, güneyde Yoruba ve güneydoğuda İbo etnik gruplarının çoğunlukta olacağı üç yönetim bölgesi oluşturmayı planlamıştır (Rindap ve Mari, 2014, s.93). Bağımsızlık sürecinde de bu üç büyük etnik gruptan siyasi partiler kurularak Nijerya siyasetinde etkili olmaya çalışmış, diğer görece küçük etnik gruplarda ise domine edilme endişesi ortaya çıkmıştır.

Bağımsızlık sonrası dönemde Nijerya’da devlet ve ulus inşası süreçlerinin, kolonyal dönem sistematığını devam ettirme çabası olarak tanımlamak mümkündür. Neokolonyal politikalar olarak adlandırılan bu çabalarda İngilizler ülkede Batı tarzı eğitim almış ve Batı kültürünü benimsemiş yeni elitlerle iş birliğine gitmiştir. Neokolonyal politikaların kolay işleyebilmesi için hem Birleşik Krallık hem de yeni siyasi elitler ülkede federalizmin en uygun yönetim şekli olduğunu savunmuştur. (Uhunmwuongho: 2011, s.177). Ancak bu siyasi yapı Nijerya’da bölgeler ve etnik gruplar arasında derin anlaşmazlık ve çatışmalara ve hatta Biafra ayrılıkçılığında da olduğu gibi bir iç savaşa neden olmuştur. Ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle sık sık darbeler yaşanmıştır. Ayrıca ülkenin doğal kaynaklarının ve gelirlerin paylaşılmasında da büyük bir eşitsizlik, adaletsizlik söz konusudur (Ebegbulem, 2011, s.85). Bağımsızlık sonrasında federal sistemin ülkede yarattığı sorunlar karşı iktidara gelen her hükümet farklı girişim ve yapılanmalara imza atmış, ancak ülkede barış, istikrar ve refah bir türlü sağlanamamıştır.

Federal sistemin Nijerya üzerindeki bu olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak için hükümetlerin sıklıkla başvurduğu yöntemlerden ilki ülkede yeni eyaletlerin yaratılmasıdır. 1914 birleşimiyle üniter bir yapı kazandırılan Nijerya 1946 Richard Anayasası ile etnik temelde ayrılan üç yönetim bölgesine ayrılması planlanmıştır. Ancak üç büyük grubun diğer azınlık grupları domine edeceği endişesiyle ortaya çıkan azınlık sorunu ülkede büyük bir siyasi tartışmanın fitilini ateşlemiştir. Neticede bağımsızlık sonrasında Lagos’taki merkezi devlet ile toplamda dört idari bölge mevcuttur. Ancak günümüzde Nijerya’daki eyalet sayısı 36’ya ulaşmış ve

hala birçok bölgenin eyalet olarak ilan edilme talebi de mevcuttur. Nijerya’daki eyalet sayısının bu denli artmasının ardındaki temel neden iktidara gelen hükümetin azınlık meseleleri başta olmak üzere içlerinden çıkamadığı siyasi ve ekonomik sorunlara karşı dikkat dağıtma taktiğidir. Ancak başta eski Başkan Shehu Shagari olmak üzere ülkede bazı siyasiler yeni eyaletlerin yaratılmasının ulusal bütünleşme sürecini baltalaması ve devletin kaynakları üzerine büyük bir baskıya neden olacağını vurgulamıştır (Suberu, 1991, s.507).

Bağımsızlık sonrasında Nijerya’daki gelir adaletsizliği ve kamu hizmeti noksanlığı da hükümetlerin mücadele ettiği diğer bir mesele olmuştur. Özellikle 1956 yılında Oloibiri bölgesinde keşfedilen petrolün 1970’lerde küresel çapta fiyatının artması ülkede büyük bir gelir artışı yaratmıştır. (Omofonmwan ve Odia, 2009, s.28). Ancak bu artan gelirden sadece çok az sayıda Nijeryalı elit yararlanabilmiş nüfusun büyük bir kısmı yolsuzlukla mücadelesine devam etmek zorunda kalmıştır. Diğer yandan devletin ekonomik odağının petrole saplı kalması, tarım, hayvancılık ve sanayi alanlarındaki gelişmelerin göz ardı edilmesi de Nijerya ekonomisini büyük sınavlara tabii tutmuştur. Öyle ki 1978 yılından sonraki petrol fiyatlarındaki sert düşüş sonrasında Nijerya ekonomisinde çıkan kriz yeni vergilendirme kararıyla çözülmeye çalışılmıştır. Ancak neticede kötü ekonomi ve ağır vergilerden bunalan halk ülke çapında protestolar düzenlemiştir (Watts, 1984, s. 425).

Ülkede ekonomi temelli bu krizler sonrasında 1980’ler sonrasında Nijerya’da neoliberal eğilimler gözlenmeye başlamıştır. 1985-1993 yılları arasında iktidarda olan İbrahim Badamasi Babangida IMF reform paketleri için ülkede kamuoyu yoklaması kararı almıştır. Bu kadarın neticesinde Haziran 1986’da Yapısal Ayarlama Programı (Structural Adjustment Programme-SAP) hazırlanmıştır. Ancak bu program, beklenen iyileşmeyi sağlamadığı gibi yükselen fiyatlar, işsizliğin artması, sübvansiyonların kesilmesi, özelleştirmeler, ithalatın artması gibi sonuçlarıyla Nijerya halkını ekonomik olarak daha zorlamıştır. SAP uygulamaları zengin ve fakir arasındaki uçurumu daha da derinleştirirken, bölgeler ve etnik gruplar arası gelir eşitsizliğini de perçinlemiştir (Adekanye, 1995, s365). SAP uygulaması dışında Nijerya’daki en büyük ekonomik sorunlardan birisi olan gelir eşitsizliğine yönelik çeşitli dönemlerde çalışmalar yapılmıştır. Ülkedeki gelir paylaşımını düzenlemek için 1946-1980 yılları arasında 8 ad-hoc komisyon

kurulmuş ancak geline nokta kalıcı bir çözüme ulaşamamıştır (Uhunwuango, 2011, s.178).

Kamu hizmetleri, alt yapı çalışmaları ve sosyal yardımın Nijerya’da bölgeler ve etnik gruplar arasındaki eşitsiz dağılımının da ülkede bölgeler arasında yoksulluk farkına neden olduğunu söylemek mümkündür. Nijerya’da kamu hizmetleri alt yapı çalışmaları ve sosyal yardımdan bürokrasi ve ekonomideki üstünlüklerinden dolayı Güney eyaletleri daha çok yararlanırken, görece daha dezavantajlı durumdaki Kuzey kısıtlı oranda yararlanmaktadır. Bu nedenle iki bölge arasındaki yoksulluk farkı 1980’lerden günümüze değin oldukça artmıştır. Örneğin 1985 yılında Nijerya’da güney bölgelerinde yoksulluk oranı %54,6 iken, kuzeyde bu oran %61,5’tir. 2010 yılına gelindiğinde ise yoksulluk oranı güneyde %53,9 iken kuzeyde %73,9 olarak gözlenmiştir (Zuhumnan, 2018).

Kamu hizmetlerinde ise durum farklı değildir. Nijerya’da bağımsızlığın ilk yıllarında yönetimin Nijeryalılaştırılması sürecinde kamu hizmetleri idaresine yeni siyasetler liyakatten ziyade kendilerine yakın, etnik ve ailevi kayırmacı eğilimlerle işe alımlar gerçekleştirmiştir. İlerleyen yıllarda da bu durum değişmemiş kamu sektöründe çoğunlukla liyakatten uzak, işlevsel stratejiler geliştiremeyen ve çoğunlukla yolsuzluğa karışan kişiler etkili olmuştur. Ekonomik ve Mali Suçlar Komisyonu’na göre devletin kaynak yönetiminde, rant arayışında olup yolsuzlukla eylemlerine devam eden elitler 1960-2005 yılları arasında hazineye yaklaşık olarak 20 trilyon doları çalmıştır. Vergi sistemi ise zengin ve uluslararası şirketlere vergi muafiyetleri tanıırken vergi yükünün çoğunluğu daha çok sıradan halk ve küçük işletmelere düşmektedir. Yine bir diğer istatistiğe göre Nijerya her yıl şüpheli vergi işlemleri nedeniyle 2,9 milyar dolarlık kayba uğramaktadır. Bu rakam 2015 yılının sağlık bütçesinin yaklaşık olarak 13 katına eşittir. Ayrıca devlete ekonomik yapısındaki bu sorun nedeniyle Nijerya kendi bölgesinde eğitim, sağlık ve sosyal koruma programlarına en düşük payları ayıran ülkelerden birisidir. Örneğin 2012 yılında devlet bütçesinin sadece %6,5’i eğitime, %3,5’, sağlığa ve %6,7’si sosyal korumaya ayrılmıştır. (Oxfam Raporu, 2017) Kamu hizmetlerindeki bu olumsuz durum neticesinde bugün Nijerya nüfusunun yaklaşık üçte birinin içilebilir su kaynaklarına ve 130 milyondan fazla Nijeryalının yeterli sağlık desteğine erişimi yoktur. Diğer yandan Nijerya küresel çapta okula gitmeyen çocuk sayısının en fazla olduğu ülkeler listesinde ilk on beşte yer almaktadır.

Sonuç olarak Nijerya’da bağımsızlık ve federal yönetim ilkesi hakkıyla işletilememiş, birçok devlet inşası girişimi ülkedeki siyaset, güvenlik, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlardaki sorunları daha da girift bir hale getirmiştir. Geline nokta kökenleri kolonyal döneme ulaşan siyasi yapı Nijerya Federal Cumhuriyeti’nde şu problemleri çözüme muhtaç bırakmaktadır:

- Ulusal birliğin sağlanamaması ve azınlık sorunları
- Bazı etnik ve dini grupların birbirine üstünlük kurabilmesini sağlayan sorunlu federal yapı
- Bölgesel yönetim farklılıklarından (kuzeyde 11 eyalette uygulanan şariat yönetimleri) kaynaklanan siyasi ve hukuki sorunlar
- Zayıf hükümetler, darbeler ve siyasi istikrarsızlık
- Kamu hizmetlerinin yetersizliği ve bölgeler arası farklar
- Bölgesel gelişmişlik farklılıkları
- Gelirin ve kaynakların adaletli bir şekilde paylaşılabilmesi
- Kamu ve özel sektörde yaygın yozlaşma
- Sosyo-ekonomik sorunların yarattığı suç oranlarındaki artış, radikal ve terörist unsurların varlığı

Nijerya Devletinin sahip olduğu bu sorunlu yapı bir sonraki bölümde de değinileceği üzere toplumun bazı dezavantajlı kesimlerini devletle ilişkilerini baltalayarak marjinalleşip radikal ve terörist oluşumlarla bağ kurmasına neden olmaktadır. 20 yıldan fazla bir süredir Nijerya ve çevresinde etkili olan Boko Haram terör örgütünün ortaya çıkıp kısa bir sürede geniş bir kitlede etkili olmasında yukarıda bahsedilen unsurlar doğrudan etkili olmuştur. Nijerya’nın bölgesel ve küresel aktörlerle başlattığı askeri boyuttaki terörle mücadele girişimlerinin henüz başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Ülkede ve Nijer Deltası bölgesinde Boko Haram ve diğer terör örgütlerinin ortadan kaldırılması için öncelikle toplumun tamamını gözetken, kapsayıcı ve işlevsel siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıların inşa edilmesi, halkın refah ve güvenliğinin merkezi devlet tarafından sağlanması elzemdir.

3. BOKO HARAM TERÖR ÖRGÜTÜNÜN ÜYE KAZANMA YOLLARI

Nijerya’da Boko Haram terör örgütünün ortaya çıkması ve kısa zamanda güç kazanmasında bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere devlet inşasının büyük bir etkisi vardır. Kolonyal dönemden itibaren dış aktörlerin

ve onlarda etkileşimde olan bireysel çıkarlarını önceleyen yerel elitlerin çıkarını sağlayamaya yönelik oluşturulan sorunlu devlet inşa süreçleri neticede ülkede askeri, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanda derin krizlere neden olmaktadır. Devlet mekanizmasının sınırlı kaldığı, maddi ve teknik sorunların var olduğu Nijerya’da radikal oluşumlar kendilerine yaşam alanları oluşturmuş ve kısa sürede güç kazanmıştır.

Bu bölümde, ilk bölümde incelenen radikalizm kavramı çerçevesinde Nijerya’da birey ve grupların Boko Haram terör örgütü bünyesine nasıl ve hangi motivasyonlarla katıldıkları incelenmektedir. İlk bölümde değinilen radikalizmle ilgili model ve teorilerin de belirttiği üzere birey ve grupların terör örgütlerini desteklemesi ve fiili olarak eylemlerine katılmasının ardında çok çeşitli motivasyonlar mevcuttur. Bu motivasyonlar bireylerin yaşadığı toplumsal ve siyasal durumlarla, kişilerin kendi sosyo-psikolojik şartlarının iç içe geçmesiyle oluşmaktadır. Ancak bazı durumlarda terör örgütünün de baskı ve yıldırma stratejileri de bireylerin örgüte katılımına neden olabilmektedir.

Freedom C. Onuoha’nın 2013 yılında Nijerya’da yaptığı saha araştırması sonucunda 2014’te “Gençler Neden Boko Haram’a Katılıyor?” (Why do Youth Join boko Haram?) başlıklı bir makale yayınlamıştır. Bu makalede bilhassa Nijerya devletindeki yapısal ve sosyo-ekonomik sorunların bireylerin örgüte katılımında etkili olduğu vurgulanmaktadır. Onuoha, devletin bir türlü çözüm bulamadığı işsizlik, eğitimsiz ve yoksulluğun bireylerin radikalleşmesinin ana etkenleri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Nijerya devlet kademelerinde ve kamu sektöründe yaygınlaşıp kemikleşen yolsuzluk da bireylerin devlete karşı inancını yitirip radikalleşmesinde etkili olmaktadır. Diğer yandan Nijerya güvenlik güçlerinin yetkilerini aşan ve insan haklarını göz ardı eden eylemler de bireylerle devlet arasındaki ilişkilere zarar vermektedir. Son olarak ise Nijerya’nın %53,5’ini oluşturan Müslüman halkların (CIA World Fatcbook) din hakkındaki cehaleti de Onuoha tarafından Boko Haram gibi dini motivasyonlu terör örgütlerinin üye devşirmede elini güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Onuoha, 2014, ss. 4,7). Nijerya Devletinin Müslüman din adamları İslam’ı Kuran’ı Kerim’in esaslarına göre sahih yollarla öğretecek bir dini eğitim modeli geliştirememesi bu alanda sapkın cemaat ve kişilerin etkili olması neticesini doğurmuştur.

Martin Evi ve Uyo Salifu da Lagos, Abuja, Kano, Gombe ve Yobe eyaletlerinde 1607 kişiyle bir anket çalışması yaparak bireylerin neden Boko Haram’a katıldığını araştırmışlardır. Evi ve Salifu’nun bu çalışmalarının ana bulgusu Nijerya’da bireylerin dini gerekçelerden ziyade maddi ve sosyal motivasyonlarda örgüte katıldığını belirtmektedir. Netice olarak Boko Haram’a birey ve grupların katılımın gönüllü ve zorla olmak üzere iki şekilde gerçekleştiğini söylemek mümkündür (Apard, 2020, s.185).

3.1. Boko Haram’a Gönüllü Katılım

Boko Haram sunduğu ekonomik imkanlarla Nijerya’nın kuzeyinde eğitimsizlik, işsizlik ve yoksullukla mücadele eden birçok kişiyi kendisine çekmektedir. Çünkü çoğunluğu günlük 1 doların altında bir gelirle geçinmek zorunda olan bireyler yaptığı terörist eyleme göre günlüğü 3.000 dolara çıkabilen ödemelerin cazibesıyla örgüte katılmaktadır. (Maza, Koldaş ve Akşit, 2020, s.6). Bunun dışında Boko Haram terör örgütünün kontrolü ele geçirdiği yerlerde ele geçirdiği ganimetler, tarım ve hayvancılıkla ilgili gelirler militanlar arasında paylaşıldığı düşüncesi de örgüte katılanlar arasında ekonomik fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bu fırsat sadece Nijerya’daki radikalleşmiş kesimlerin değil komşu ülkelerden gelen yabancı savaşıcların da örgüte katılmasını sağlamaktadır. Nijerya devletini olumsuz etkileyen şu üç yapısal sorun çevre ülkelerden çok sayıda yabancı militanın kolayca ülkeye girerek Boko Haram’a katılmasına neden olmaktadır; kontrol edilemeyen geniş sınırlar, ECOWAS içerisindeki bireylerin hareketliliğinin kontrol edilememesi ve kolonyal yönetimler tarafından yapay olarak bölünen etnik grupların dini ve sosyo-kültürel bağlarının devamlılığı. Ayrıca Libya’da Kaddafi’nin ölümü sonrasındaki kaos ortamında, ülkeden kaçan çok sayıda silahlı askerlerin de hayatta kalabilmek için Boko Haram gibi terör örgütlerine katıldığı bilinmektedir. Netice itibarıyla örgütün kısa zamanda çok geniş bir üye topluluğuna erişmesinde devlet inşasından kaynaklanan sorunlar uluslararası gelişmelere de eklemlenerek etkili olmaktadır (Maza, Koldaş ve Akşit; 2020, s.5).

Örgütün kurucusu olarak bilinen Muhammed Yusuf döneminden beri ihtiyaç sahibi bireylere dağıtılan mikro kredi ve hibelerin Boko Haram’a geniş bir destekçi kitlesi kazandırdığı bilinmektedir. Muhammed Yusuf döneminde çok sayıda Kuzey Nijeryalı iş kurmak ya da var olan işlerini büyütmek için örgütten kredi ve hibeler almıştır. Devletten alamadıkları bu destekleri Boko Haram’dan alabiliyor olmak bu bireylerde örgüte karşı bir

sempatinin oluşmasını sağlamıştır. Boko Haram’ın küçük girişimcileri kazanmaya yönelik bu uygulamalarına karşın Nijerya Savunma Bakanlığı sözcüsü Tümgeneral Rabe Ebubekir halkı uyarmıştır. Çünkü Tümgenerale göre bu uygulamalarla ilerleyen süreçte faydalanan bireyler Boko Haram tarafından tehlikeli durumlara sokulabilecektir (Babatunde, 2018, ss.385-386).

Boko Haram’a gönüllü katılımda sosyo-psikolojik ve kültürel değerler de ekonomik unsurlar kadar etkili olabilmektedir. Eğitim imkanlarından yararlanamayan, işsiz ve toplum tarafından göz ardı edilen çok sayıda birey bir gruba dahil olarak kendi kimliğini yeniden tanımlamak istemektedir. Tanımlanan bu yeni kimlikle bireyler toplumsal görünürlüğünü arttırıp, saygı duyulmayı beklemektedir. Arkadaş ortamı, dini cemaat gibi ortamlarda arayış içinde olan bu bireylerin örgüt vaizleriyle etkileşimi sonrasında yavaş yavaş marjinalleşerek örgütle ilişkiler kurduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bireylerde sosyal statü kazanımı haricinde romantik ilişki arayışı da örgütle irtibatı doğurabilmektedir. Kano emiri Sanuri Loudio Sanusi’nin bir röportajında bahsettiği sosyal medya uygulamalarıyla tanıştığı Boko Haram teröristi için evinden kaçan kız vakası bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Vanguardngr, 5 Temmuz 2015).

İntikam duygusu da bireylerin Boko Haram’a gönüllü katılımında etkili olabilmektedir. Nijerya güvenlik güçleri ve Civilian Joint Task Force (CJTF) denilen Boko Haram’a karşı oluşturulan sivil oluşumun hukuka aykırı ve aşırı güç kullanımı nedeniyle ailesi, sevdikleri ve maddi varlıklarını yitiren birçok birey devlete karşı olumsuz tavır almaktadır. Boko Haram vaizlerinin propagandasından da etkilenen bu bireyler zamanla intikam almak ya da halkı devlet zulmünden kurtarmak gibi amaçlarla terör eylemlerine dahil olabilmektedir. Diğer yandan terör örgütünden bir şekilde kaçıp, sıradan hayata adapte olmaya çalışan çok sayıda eski militan da güvenlik güçleri ve CJTF’in göz hapsi ve yoğun tacizlerine direnemeyip yeniden örgüte katılmak zorunda kalmıştır (Agbibo, 2020, ss. 16-19).

Boko Haram’a katılımda dinin etkisi sorgulandığı zaman, Uyo ve Salifu gibi birçok saha çalışması yapan uzman Boko Haram’a bireylerin dini nedenlerden ziyade ekonomik ve sosyal beklentilerle katıldığını belirtmektedir. Jeffrey Seul’un 1999 yılında yayınladığı ve sosyal kimlik teorisinden yararlandığı çalışmasında da belirttiği üzere birçok dini görünümlü çatışmanın dini olmayan nedenleri vardır (Seul, 1999, s. 563).

Ancak örgütün henüz şiddete yönelmediği, Muhammed Yusuf’un vaazlarıyla takipçi topladığı kuruluş aşamasında, dini eğitimi noksan bazı bireylerin çarptırılmış ve aslından uzaklaştırılmış dini söylemlerden etkilendiği söylenebilir. Kuruluş aşamasında Muhammed Yusuf’un takipçileri şiddete yönelmemiş, sadece bazı üyeler bu oluşuma maddi destek sağlamıştır. 2009 sonrasında Muhammed Yusuf’un Nijerya polisi tarafından öldürülmesi sonrasında şiddet kullanmaya başlaması sonrasında ise bireyler dini motivasyonla daha az örgüte dahil olmuştur. Diğer yandan dinin Boko Haram’a katılmada etkili olduğu düşüncesi daha çok güneydeki Hristiyan bireyler ve batı destekli bazı medya oluşumları tarafından savunulmaktadır (Ewi ve Salifu, 2017, s8). Boko Haram ise İslam karşıtı bu söylemleri daha sonra kendini meşrulaştırmak için söylemlerinde kullanarak daha büyük kitleleri etkilemeye çalışmaktadır (Apard, 2020, s.182).

3.2. Boko Haram’a Zorla Katılım:

Zor kullanarak üye kazanımı Boko Haram liderlerine gönüllü katılıma nazaran daha az maliyetli olduğu için avantaj sağlamaktadır. Çünkü örgüte zor katılan bireyler, gönüllü katılanların aksine maddi kazanımlardan çoğu zaman yoksun kalmaktadır. Örgüte zorla üye kazanımının en bilinen yöntemi kadın, çocuk ve genç bireylerin kazanılmasıdır. Kaçırılan bireyler hiçbir ücret ödenmeden örgütün çeşitli gündelik işleri ve terörist eylemlerinde görevlendirilmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütünün raporlarına göre sadece 2009-2019 yılları arasında 8000’den fazla çocuk ailelerinden kaçırılarak örgüt bünyesine kazandırılmıştır (İnsan Hakları İzleme Örgütü Raporu, 2019). Ayrıca Nijerya’da çok sayıda kadın da çok farklı amaçlarla örgüte zorla dahil edilmektedir. Örgütün bu amaçlarını, kadınların kolayca kamufle olup güvenlik birimlerini atlatabilmesi avantajıyla istihbarat sağlama, intihar bombacısı yapma, köle olarak satılarak örgüte maddi kazan sağlama ve zorla teröristlerle evlendirilip çocuk doğurtularak örgüte yeni nesil teröristler yetiştirilmesi olarak örneklendirmek mümkündür (Ameh, 2014). 14-15 Nisan 2014’te Borno Eyaleti’nin Chibok Kasaba’sında 16-18 yaş aralığında çoğu Müslüman olan 276 kız öğrenci Boko Haram tarafından kaçırılmıştır. Olay sonrasında Batılı devletlerin de yardım ettiği arama çalışmalarına rağmen çok sayıda kız hala kayıptır. Bu kızların köle olarak satıldığı, yaşamlarını yitirdiği ya da örgüt bünyesinde zorla tutulduğu ihtimalleri üzerinde durulmaktadır.

Örgütün zorla üye kazanımına bir diğer örnek ise Boko Haram tarafından çiftçi, balıkçı, çoban, küçük esnaf ve girişimcilere verilen kredilerin zamanında ödenmemesi durumunda krediyi alan kişi ya da aile üyelerinin örgüte katılmasına zorlanmasıdır. Bazen bu kredi borçluları doğrudan silahlı eylemlere dahil etmek yerine bulundukları bölgede terörle mücadele operasyonlarının önceden haber verilmesi gibi istihbarat paylaşımında kullanılmaktadır (Maza, Koldaş ve Akşit, 2020, s.6).

Nijerya’da vukuu bulan hapishane baskınları da Boko Haram’ın zorlama yoluyla üye kazanımına olanak sağlayan gelişmelerdendir. Bu hapishane baskınları sırasında tutuklu Boko Haram teröristleri haricinde salıverilen birçok mahkûm örgüte katılmaya zorlanmaktadır. Baskınlarda Boko Haram teröristleri kaçan mahkûmlarının yüzlerinin tanınmasını sağlayacak şekilde video ve fotoğraf paylaşımı yapılmaktadır. Zaten firari durumundaki bu mahkûmlar kolluk güçlerinden yardım isteyemedikleri gibi yaşamlarını sürdürebilmek için tek yol olarak örgüte katılımı seçmek zorunda kalmaktadır. Örneğin Boko Haram 2020’de Maidiguride bir hapishaneye baskın yaparak içlerinde Boko Haram üyelerinin de olduğu 700’den fazla mahkûmun kaçmasını sağlamıştır. Daha sonra eski üyeler haricinde kaçan hapishane firarilere de örgüt tarafından el konulduğu bilgisi Nijerya Devleti yetkilileri tarafından açıklanmıştır (BBC, 5 Eylül 2020).

Yukarıda değinilen Boko Haram’ın gönüllü ve zorla katılım türlerinin hemen hepsinin Nijerya Devletinin zayıflıklarıyla ilişkilendirmek mümkündür. Kişilerin ekonomik olarak yaşamlarını sürdürebilmesi ve temel sosyal hizmetlerini alabilmesi için devletten hiçbir destek görememesi sonucunda Boko Haram, ülkenin kuzeyinde uzun zamandır göz ardı edilen çoğu gençlerden oluşan çok sayıda birey için kurtarıcı olarak belirmektedir. Kendisinin ve ailesinin yaşamını sürdürebilmek, toplumda saygı görmek isteyen, devletle iletişimi kesik bu bireyler Boko Haram propaganda ve sunulan imkanlardan etkilenererek örgüte katılmaktadır. Ayrıca örgüte Nijerya sınırlarındaki güvenlik önlemlerinin zayıf olması neticesinde başka ülkelerden çok sayıda yabancı militanın varlığı da diğer bir yapısal sorunun göstergesidir. Zorlama yoluyla katılım göz önüne alındığında ise temel görevi vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamak olan Nijerya devletinin yine işlevini yerine getiremediğini söylemek mümkündür. Zira kolluk güçleri tarafından korunması gereken hapishanelerin terörist saldırılarına maruz kalması Nijerya güvenlik birimlerinin zayıflığının bariz bir göstergesidir. Bağımsızlığın arıdan zayıf bırakılan polis gücü, yolsuzluk

ve maddi yetersizliklerle mücadele eden Nijerya Ordusunun varlığı Boko Haram’ın çok kısa bir sürede büyük etki sahibi olmasında oldukça etkilidir (Lar, Beck vd., 2017, ss.86-88).

SONUÇ

Sonuç olarak Nijerya’da radikalizme yol açan unsurların, temeli kolonyal dönemde atılan sorunlu devlet inşası süreçleri olduğunu söylemek mümkündür. Bilhassa bağımsızlık sonrasında nekolonyal aktörler ve kişisel çıkarlarını gözeten yerel elitler tarafından şekillendirilen devlet yapısı ülkede dışlanmışlık ve adaletsizlik duygularına kapılan kimi birey ve grupların radikalleşmesine neden olmuştur. Genel olarak Nijerya’da radikalizmi yaratan unsurları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- **Yoksulluk:** Nijerya’da eğitim olanaklarından yararlanamayan ve istihdam edilemeyen pek çok insan yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bu insanlardan hükümetlerinin kendilerini yüz üstü bıraktığını düşünen bazıları bireysel ya da radikal gruplarla etkileşime geçerek radikalleşebilmektedir.
- **İşsizlik:** Merkezi devlet tarafından hakkında uzun zamandır somut adım atılamayan işsizlik sorunu bilhassa kuzeydeki eğitimsiz genç kitlede hayal kırıklığı ve çaresizlik gibi duygulara neden olmaktadır. Devlet ile bağları zedelenen bu insanların kimisi kurtuluş olarak radikalleşme yolunu seçebilmektedir.
- **Eşitsizlik:** Nijerya’da, dini veya etnik azınlıklar gibi belirli grupların ayrımcılığa ve marjinalleştirmeye maruz kaldığı önemli eşitsizlikler mevcuttur. Temeli İngilizlerin kolonyal yönetime kadar uzanan bu durum radikalleşmeye katkıda bulunabilecek öfke ve adaletsizlik duygularına yol açabilmektedir.
- **Siyasi istikrarsızlık:** Nijerya, belirsizlik ve güvensizlik duygusu yaratabilecek bir siyasi istikrarsızlık geçmişine sahiptir. Bağımsızlık sonrasında sıkça yaşanan darbeler, kamuda kemikleşen yolsuzluk, devletin kimi zaman temel işlevlerini yerine getirebilecek potansiyelden yoksun olması bu istikrarsızlığı yaratmaktadır. Bu istikrarsız ortamda kendilerini güvende hissetmeyen bazı kişiler radikal ideolojilerin etkisine açık hale gelmektedir.
- **Sosyal medya:** Günümüz dünyasında sosyal medya, radikal ideolojinin yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Nijerya’da da sosyal medya terör örgütleri tarafından bireylerin

radikalleştirilmesinde etkin olarak kullanılmakta, terör örgütünün varlığı ve eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

- **Dış aktörlerin etkisi:** Nijerya’daki yapısal sorunlar, ülkede çıkarları olan kimi yabancı aktörlerin radikalizm ve terörü araçsallaştırarak hedeflerine ulaşmasına olanak sağlamaktadır. Bu nedenle Nijerya’daki radikalleşme süreçlerinin kimi zaman Boko Haram gibi terör örgütleri aracılığıyla dış aktörler tarafından yönlendirildiği de söylenebilmektedir.

Yukarıda nedenleri özetlenen radikalleşme süreci kapsamında Nijerya’da 2002 yılından itibaren kurucusu Muhammed Yusuf olan Boko Haram terör örgütü geniş bir destek görmeye başlamıştır. Bu geniş destek, kendilerinin Nijerya Devleti tarafından yüzüstü bırakıldığı duygusunda olan kalabalık halk kitlelerine Muhammed Yusuf öncülüğünde örgütün mikro kredi, hibe, kimi kamu hizmetleri faaliyetleri ve siyasal çözüm vaatleri sunmasıyla sağlanmıştır. Örgütün şiddete başvurmadığı 2002-2009 yılları arasında birçok kişi işlevsiz merkezi devlete karşı bir alternatif olarak gördükleri örgüte destek vermiştir. Ancak 2009 yılında örgütün kurucusu Muhammed Yusuf ve beraberindeki bazı liderlerin polis tarafından yakalanıp öldürülmesiyle Boko Haram’da şiddetin araçsallaştırıldığı dönem başlamıştır. Bu dönemde başa geçen ve uyguladığı aşırı şiddet içeren eylemlerle “Çılgın Guru” olarak bilinen Ebubekir Şekau örgüt yapısında ve işleyişinde önemli değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler kapsamına örgüte üye kazanımında daha az maliyetli olarak gördüğü zorlama ve baskı yoluyla kişilerin Boko Haram’a dahil edilmesi de alınmıştır. Bilhassa kadın ve çocukların kalabalık gruplar halinde kaçırılması ve hapishane baskınlarıyla zorlama yoluyla çok sayıda kişi örgüte katılmıştır.

Nijerya Devletinin yapısal kısıtları ve askeri odaklı sığ terörle mücadele girişimleri Boko Haram’ın çok kısa bir sürede etki alanını genişletip çok sayıda insanı bünyesine dahil etmesine olanak tanımıştır. Küresel ve bölgesel aktörler uzun yıllardır Boko Haram ile mücadele için çeşitli girişimler başlatmıştır. Ancak bu girişimler sorunun temeli olan radikalleşmeyi meydana getiren unsurları ortadan kaldırmadığı için başarısız olmuştur. Askeri odaklı, güvenlik birimlerinin hukuka aykırı ve insan haklarını göz ardı eden şiddet uygulamalarını barındıran terörle mücadele girişimleri çoğu zaman Nijerya’nın kuzeyinde yeni sorunlar yaratarak terör sorununu daha da çetrefilli bir hale sokmaktadır. Bu nedenle Nijerya’nın küresel ve bölgesel aktörlerle beraber uygulayacağı nitelikli ve işlevsel

askeri stratejiler yanında radikalleşmeye yol açan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarda kapsayıcı reformlar yapması elzemdir.

KAYNAKÇA

- Adekanye, J. B. (1995). Structural adjustment, democratization and rising ethnic tensions in Africa. *Development and Change*, 26(2): 355-374.
- Agbibo, D. E. (2020). Vigilante youths and counterinsurgency in Northeastern Nigeria: the civilian joint task force. *Oxford Development Studies*, 48(4): 360-372.
- Ameh, Comrade Godwin. (2014). *Some Chibok Girls are Pregnant, Others May Never Return–Obasanjo*. Daily Post. Erişim: 24 Aralık 2022. <https://dailypost.ng/2014/06/13/chibok-girls-pregnant-others-may-never-return-obasanjo/>
- Anugwom, E. E. (2018). *The Boko Haram insurgency in Nigeria: perspectives from within*. Springer.
- Apard, E. (2020). *Transnational Islam: circulation of religious ideas, actors and practices between Niger and Nigeria*. African Studies Centre Leiden (ASCL)
- Babatunde, O. A. (2018). The Recruitment Mode of the Boko Haram Terrorist Group in Nigeria. *Peace Review*, 30(3): 382-389.
- BBC. (5 Eylül 2020). *Boko Haram attack frees hundreds of prisoners*. Erişim 25 Aralık 2022. <https://www.bbc.com/news/world-africa-11229740>.
- Böttcher, A. (2017). Towards academic consensus definitions of radicalism and extremism. *Perspectives on terrorism*, 11(4): 73-77.
- CIA World Factbook. *Nigeria*. Erişim Tarihi:28 Aralık 2022. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/nigeria/>
- Dapel, Z. (2018). *Poverty in Nigeria: Understanding and bridging the divide between north and south*. Washington DC: Center for Global Development. Retrieved from.
- Ebegbulem, J. (2011). Ethnic Politics and Conflicts in Nigeria: Theoretical Perspective. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 14(3): 76–91.
- Ewi, M. A., & Salifu, U. (2017). *Money Talks-A Key Reason Youths Join Boko Haram*. Institute for Security Studies. Erişim Tarihi:25 Aralık 2022. <https://www.africaportal.org/publications/boko-haram-and-violent-extremism-perspectives-from-peacebuilders/>

- Falola, T., & Heaton, M. M. (2008). *A history of Nigeria*. Cambridge University Press.
- Gurr, T. R. (2015). *Why men rebel*. Routledge.
- Kama, S. (2016). Parlamento hükümet sistemi olarak “Westminster Modeli” Britanya örneği üzerine bir deneme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(2): 161-201.
- Kurum, M; Avcı, E. (2018). Radikalizm ve Aşırıçılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(28): 37-90.
- Lar, J., Beek, J., Gopfert, M., Owen, O., & Steiberg, J. (2017). Historicising Vigilante Policing in Plateau State, *Nigeria. Police in Africa: The street level view*, 79-100.
- Maza, K. D., Koldas, U., & Aksit, S. (2020). Challenges of countering terrorist recruitment in the Lake Chad region: The case of Boko Haram. *Religions*, 11(2): 96.
- McCauley, C., & Moskalenko, S. (2008). Mechanisms of political radicalization: Pathways toward terrorism. *Terrorism and political violence*, 20(3): 415-433.
- Omofonmwan, S. I., & Odia, L. O. (2009). Oil exploitation and conflict in the Niger-Delta region of Nigeria. *Journal of Human Ecology*, 26(1): 25-30.
- Onuoha, F. C. (2014). *Why do youth join Boko Haram?*. Washington, DC: US Institute of Peace.
- OXFAM Raporu. (Mayıs 2017). *Inequality in Nigeria: Exploring the Drivers*. Erişim Tarihi: 30. Aralık 2022. https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/cr-inequality-in-nigeria-170517-en.pdf.
- Rindap, M. R., & Mari, I. M. A. (2014). Ethnic minorities and the Nigerian state. *AFRREV IJAH: An International Journal of Arts and Humanities*, 3(3): 89-101.
- Seul, J. R. (1999). Ours is the way of god': Religion, identity, and intergroup conflict. *Journal of peace research*, 36(5): 553-569.
- Suberu, R. T. (1991). The struggle for new states in Nigeria, 1976-1990. *African Affairs*, 90(361): 499-522.
- Uhunmwuango, S. O., & Ekpui, C. E. (2011). Federalism: Problems and prospects of power distribution in Nigeria. *Journal of sustainable development in Africa*, 13(5): 172-183.

- Ukiwo, U. (2003). Politics, ethno-religious conflicts and democratic consolidation in Nigeria. *The Journal of Modern African Studies*, 41(1): 115-138.
- Usuanlele, U., & Ibhawoh, B. (Eds.). (2017). *Minority Rights and the National Question in Nigeria*. Springer.
- Vanguard. (5 Temmuz 2015). *Kano Emir Links Boko Haram to Social Media, Internet* Erişim: 25 Aralık 2022. <https://www.vanguardngr.com/2015/07/kano-emir-links-boko-haram-to-social-media-internet/>
- Watts, M. (1984). State, oil, and accumulation; from boom to crisis. *Environment and Planning D: Society and Space*, 2(4): 403-428.

İNTİHAR EYLEMLERİ: KAVRAMSAL, TARİHSEL VE MOTİVASYONEL BİR BAKIŞ

İzzet KONCAGÜL*

ÖZET

İntihar eylemleri, terörizmin kendisi kadar geçmişe götürülebilecek olmasının yanında özellikle 21. yüzyılda gelişen teknolojiye ve küreselleşmeden yararlanmakta ve terör örgütlerinin kullandığı yöntemler arasında kendisine yer bulmaktadır. Asya, Ortadoğu, Amerika ve dünyanın birçok bölgesinde yer alan terör örgütleri amaçları doğrultusunda intihar eylemi yöntemini kullanmaktadır. Farklı coğrafyalarda yer alan ve farklı motivasyon kaynaklarına sahip olan terör örgütlerinin intihar eylemi yöntemini benimsemesindeki nedenler farklılık gösterebilmektedir. İntihar eylemlerinin nedenleri bireysel, örgütsel ve çevresel düzeyde analiz edilebilmektedir. Yapılacak olan çalışmada intihar eylemi kavramının literatürdeki tartışmasına yer verilecek, tarihten örneklerle süreç içerisindeki değişimi ele alınacak ve son olarak nedenleri üç farklı düzeyde analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik, Terör, Terörizm, İntihar Eylemleri, Terör Örgütleri.*

SUICIDE ACTS: A CONCEPTUAL, HISTORICAL AND MOTIVATIONAL OVERVIEW

ABSTRACT

Besides the fact that suicide act can be taken back to the past as much as terrorism itself, it takes advantage of the developing technology and globalization, especially in the 21st century and finds its place among the methods used by terrorist organizations. Terrorist organizations in Asia, the Middle East, America and many parts of the world use the suicide method for their purposes. The reasons why terrorist organizations, which are located in different geographies and have different motivation sources, adopt the act of suicide method may differ. The causes of suicide actions can be analyzed at the individual, organizational and environmental levels. In the work to be done, the concept of suicide act will be discussed in the literature, its change in the process will be discussed with examples from history and finally its causes will be analyzed at three different levels.

Keywords: *Security, Terror, Terrorism, Suicide Acts, Terror Organizations.*

* Araştırma Görevlisi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsü Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, ikoncagul@kho.msu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7018-2968

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 28 Kasım 2022 / 28 November 2022

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 28 Aralık 2022 / 28 December 2022

GİRİŞ

Küresel çapta temel güvenlik problemlerinin başında gelen terörizm, küreselleşmenin ve teknolojinin gelişmesiyle beraber ulusal ve uluslararası güvenliği her zamankinden daha da tehdit eder bir hale gelmiştir. Söz konusu süreç içerisinde terör örgütlerinin siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullandıkları intihar yöntemi de oldukça dikkat çekmektedir. Asya, Ortadoğu, Amerika ve dünyanın birçok bölgesinde yer almış/alan terör örgütleri amaçları doğrultusunda intihar yöntemini kullanmıştır ve kullanmaktadır. Terörizmde olduğu gibi intihar eylemi alanında da kavramsal zorluklardan ve ihtilaflardan bahsetmek mümkündür. Anlaşmazlıklar daha çok “intihar eylemi” kavramının nasıl tanımlanacağı gibi temel sorularla başlamakta ve ayırt edici özelliklerinin ne olması gerektiği gibi sorularla devam etmektedir.

İntihar eyleminin yoğunluğu ve sıklığı zaman ve mekâna göre farklılıklar gösterse de yapılan çalışmalar intihar eylemini kullanan terör örgütlerinin artışta olduğuna ve bu saldırıların ölümcüllüğüne vurgu yapmaktadır. İntihar eylemi, eylemi gerçekleştiren teröristin kendini öldürmeyi ve halkın desteğini kaybetmeyi göze almasından dolayı terörizmin en uç noktasını temsil etmekte ve diğer terör saldırılarına göre daha çok korku ve panik yaratmaktadır (Pape, 2003, s. 345). İntihar eyleminin kökenleri Zealotlara kadar dayandırılabilir. Martin (2015, s. 402), modern intihar eylemlerinin 1980’lerde gerçekleştirilen saldırılardan sonra başladığını dile getirmektedir. Martin, 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi ile beraber şehitlik kültürünün ülke dışına yayıldığını ve böylelikle Şiiler tarafından intihar yönteminin benimsendiğini savunmaktadır (Martin, 2015, s. 403). Söz konusu taktiğin terör örgütleri tarafından kullanılması Lübnan’dan Sri Lanka’ya kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

İntihar eyleminin kavram tartışması kadar bu yöntemin altında yatan sebepler de önem arz etmektedir. Tarihteki örneklerden görüleceği üzere farklı motivasyona sahip terör örgütlerinin aynı yöntemi kullanması, intihar eyleminin başarı sağlayıp sağlamadığının sorgulanmasına ve bu yöntemin diğer terör örgütleri tarafından benimsenmesine neden olmaktadır. 1.yüzyılda Zelotların, 11., 12., ve 13. yüzyılda Haşhaşilerin, 19.yüzyılda

Narodnaya Volya'nın¹ ve yakın dönemde ise birçok terör örgütünün (özellikle PKK/Kürdistan İşçi Partisi, Tamil Kaplanları, El Kaide) intihar eylemi kullandığı görülmektedir. İntihar eyleminin bir diğer yanını ise bu yöntemin kullanılma nedenleri oluşturmaktadır. İntihar eyleminin kullanım nedenleri farklılık göstermekte ve bireysel, örgütsel ve çevresel nedenlere dayanabilmektedir. Bireysel nedenler daha çok psikolojik faktörlere (hırs, intikam vb.), örgütsel nedenler stratejik amaçlara (daha çok korku yaratma, devleti daha çok şiddet kullanmaya zorlamaya vb.) ve çevresel nedenler ise toplumlar tarafından oluşturulan mitlere, ekonomik zorluklara ve politik görüşteki farklılıklara ayrılabilir.

Yapılacak olan çalışmada intihar eyleminin literatürdeki tanım ve tartışmaları ele alınacak olup dar ve geniş olmak üzere iki farklı görüş üzerinden kavramsal değerlendirmeler yapılacaktır. Devam eden bölümde intihar eylemini kullanan terör örgütlerine değinilecek ve örnekler verilecektir. Son olarak intihar eyleminin motivasyon kaynakları, bireysel, örgütsel ve çevresel faktörler başlıkları altında değerlendirilecektir. Çalışma nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yöntemi ile yapılmıştır. Çalışma intihar eylemi ile ilgili genel bir kavramsal çerçeve sunmayı, tarihsel bağlamda nasıl değişip, geliştiğini ve altında yatan motivasyonları incelemeyi amaçlamaktadır.

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIDAN TERÖRİZM VE İNTİHAR EYLEMLERİ

Etimolojik köken olarak Latince'ye dayanan terör ve terörizm kavramları “titremeye neden olma veya korkudan titreme” anlamı taşıyan terrere sözcüğünden türemiştir (Başeren, 2006a, s. 7). Terör kavramının siyasi bir terim olarak modern anlamda ortaya çıkması veya kullanılması ise Fransız Devrimi'ne dayanmaktadır. Söz konusu süreçte devrimci bir grup olan Jakobenlerin sistematik şiddet politikaları², hukuk ve siyaset alanlarında terörizm kavramının doğması ile sonuçlanmıştır (Öktem, 2011, s. 12).

Terör örgütlerinin, devletler, politikacılar, akademisyenler ve uzmanlar tarafından farklı şekilde ele alınıp değerlendirmeler yapılması, zaten üzerinde ortak görüşün olmadığı terörizm kavramın daha da

¹ Narodnaya Volya 19.yüzyılda Rusya'da aktif olan terör örgütüdür. Söz konusu terör örgütü 1881 yılında 2.Çar Alexandr'ı suikast eylemi ile öldürmüştür. Daha detaylı bir bilgi için bakınız: Chaliand, G. And Blin, A. (2007). The History of Terrorism: From Antiquity to Al Qaeda. University of California Press.

² Söz konusu dönem Reign of Terror/Terör Dönemi olarak da adlandırılmaktadır. Bu dönemde bir dizi katliam ve çok sayıda infaz gerçekleştirilmiştir. İnfazlarda kullanılan giyotin dönemin simgesi haline gelmiştir.

bulanıklaşmasına sebebiyet vermektedir. Devletlerin çıkarları bağlamında terör örgütlerini özgürlük savaşçısı şeklinde değerlendirmeleri ve terör örgütleri üzerinden ideolojilerini yaymaya çalışmaları ortak bir tanımın yapılmasının önüne geçmektedir. Bununla birlikte devletlerin kendi kurumlarının dahi farklı tanımlamalar yaptığı görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin kurumlarından olan Federal Soruşturma Bürosu'nun, İç Güvenlik Bakanlığı'nın ve Savunma Bakanlığı'nın terörizm tanımları farklılık göstermektedir (Hoffman, 2006, s. 31). Yaşanan soruna ek olarak terörizmin tarihi süreç içerisinde daha kötü bir anlam haline getirilmesi/gelmesi tanımın yapılmasındaki bir diğer engel olarak karşımıza çıkmaktadır. 19.yüzyılda yer alan terör örgütlerinin kendilerini terörist olarak adlandırdıkları görülürken, 20. yüzyıldan itibaren terörist veya terör örgütü kelimelerinden ziyade özgürlük veya bağımsızlık savaşçısı kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 1920'li yıllardan sonra artan bağımsızlık mücadelesi sonucunda terörizm kavramına aşağılayıcı anlam yüklenmiştir (Hoffman, 2006, s. 16). Her ne kadar terörizmin tanımında ortak bir görüş sağlanamamış olsa da terörizmin sınıflandırmasını yapmak mümkündür. Tarihi süreç içerisindeki örnekler üzerinden sınıflandırma yapan Rapoport, terörizmi 4 dalgaya ayırmaktadır. Bu dalgaları, 1880-1920 anarşist, 1920-1960 anti kolonyal, 1960-1980 yeni sol ve 1980 sonrası dini dalga şeklinde sıralanmaktadır (Rapoport, 2008). Buna ek olarak terörizmi aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya olmak üzere 2 başlık altında ele almakta mümkündür. Aşağıdan yukarıya terörizm, etnik ve milliyetçi, sol ve dini motivasyonlu olabilirken, yukarıdan aşağıya terörizm devlet terörizmi ve devlet destekli terörizmi içermektedir. Kavramsal sorunun yanında gerillaların terör örgütlerinin benimsedikleri yöntemleri benimsemesi yaşanan karmaşıklıkla arttırmakta ve ortak bir görüş etrafında toplanılmasını zorlaştırmaktadır.

Günümüzde gerilla ve terörizm kavramlarının birbirleri yerine kullanılması ve terör örgütlerinin gerilla yöntemini, gerillaların ise terörizm yöntemini benimsemesi, bu kavramların yanlış değerlendirilmesine neden olmaktadır. Terörizm ve gerilla kavramlarının anlamları her ne kadar günümüzdeki terör örgütleri bağlamında bulanıklaşsa da bu kavramlar aynı anlamı taşımamaktadır. Gerilla savaşçıları, teröristlere kıyasla daha büyük askeri bir birimdir. Bununla birlikte düşman askeri kuvvetlerine saldıran, belirli bir toprak parçasına tutunan ve tutan, belirli bir coğrafi bölge ve halkı üzerinde bir dereceye kadar egemenlik iddia eden gerilla savaşçıları, terör

örgütlerinden ve terörizmden bu özellikle farklılık göstermektedir (Blin, 2016, ss. 31-32). Bununla beraber özellikle 21. yüzyılda yer alan terör örgütlerinin gerilla stratejisini benimsemeleri, belirli bir toprak parçasını kontrol etmeleri ve devletimsi bir yapıya bürünmeleri gerilla ve terörizm kavramlarının net bir şekilde ayrışmasını ya da tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Nitekim DAESH (Irak Şam İslam Devleti)'in devletimsi hareket ettiği, kontrol ettiği bölgelerdeki yerel nüfustan vergi topladığı ve sosyal hizmetler sağladığı da görülmektedir (Cronin, 2015). Ancak bu durum DAESH'in terör örgütü olduğu durumunu değiştirmemektedir. Gerilla ve terör örgütlerinin benzer yöntemleri kullanmaları, aynı oldukları anlamına gelmemektedir. Terör örgütlerinin toprak kontrol etmeye ve iktidarı ele geçirmeye çalışması terör örgütlerine gerilla özelliği kazandırmamaktadır. Bu noktada anlatılmak istenen terörizme meşru bir zemin yaratmak değil benzer yöntemleri benimseyebildiklerini göstermektir.

Wilkinson, terörizm ve politik şiddet kavramları arasında ayırma gitmekte ve bu kavramların birbirleri yerine kullanılmasının uygun olmadığını değerlendirmektedir. Ancak Wilkinson, terörizmin sahip olduğu birtakım özellikler nedeniyle diğer şiddet biçimlerinden ayrıldığını da dile getirmektedir. Söz konusu özellikler şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Terörizm, aşırı ölçüde korku yaratmak için önceden tasarlanmaktadır,
- Siviller dahil rastgele veya sembolik hedefler seçilmektedir,
- Terörizm, toplumlar tarafından normal dışı olarak algılanmakta ve normları ihlal ettiği düşünülmektedir,
- Devletin, toplulukların veya belirli bir siyasi grubun politik davranışını etkilemek amacıyla kullanılmaktadır (Wilkinson, 2011, s. 4).

Başeren'e göre ceza hukuku bağlamındaki terörizm; siyasal içerikle donanmış, şiddet içeren bir hareketin ölüm gibi bir neticeyle milyonların davranışını etkilemesi, korkutularak yönetilmesidir (Başeren, 2006b). Demir, terörizmi sistematik, siyasi motivasyonu olan, şiddet içeren, toplum genelinde korku yaratan ve geniş bir izleyici kitlesine hitap etmeyi amaçlayan özellikleri bağlamında tanımlamaktadır (Demir, 2017, s. 76). Terörizmin tanımında ortak bir görüş olamayacağını belirten Jenkins, terörizmi bir tiyatroya benzetmektedir. Savunulan bu görüşe göre terörizmin amacı hedefi öldürmek değil, hedefi öldürerek belirli bir kitle üzerinde etki bırakmak ve bu hedef kitlenin izlemesini sağlamaktır (Jenkins, 2008, s. 22). Schmid ise terörizmin 250'den fazla tanımın yapıldığını belirtmektedir (Schmid, 2011, s. 39). Terörizm ile ilgili yapılan çalışmalar

çoğaltılabilmektedir. Yapılan değerlendirmelerde göz önüne alındığında terörizmin birtakım özelliklerinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu özellikler ise şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Politik bir amaç,
- Şiddet tehdidinin veya şiddetin mevcut oluşu,
- Şiddet eyleminin mağdur ötesindeki hedef kitlesi,
- Tanımlanabilir bir örgütlenme,
- Şiddetin failleri (devlet veya devlet dışı aktörler).

Terörizmin kökeni 1.yüzyılda yaşamış Zelotlar'a kadar götürülebilmektedir. Ancak çoğu terörizm çalışması siyaset bilimci David Rapoport'un terörizmi dalga yaklaşımı ile açıklayan çalışması ile ele almaktadır. Rapoport, modern terörizmin kökenlerini 1880'li yıllara katar götürmekte ve günümüze kadar gerçekleşen terör olaylarını ve terör örgütlerini dört dalga halinde incelemektedir. İlk iki dalganın yaklaşık olarak 40 yıl, üçüncü dalganın ise biraz daha kısa sürdüğünü belirten Rapoport, her dalganın farklı bağlamlardan etkilendiğini, bazı dalgaların iç içe geçebildiğini ve dalga yaşam süresi ile terör örgütlerinin yaşam sürelerinin uyuşmayabildiğini savunmaktadır (Rapoport, 2008, s. 37). Her nasıl şekilde ele alınırsa alınsın söz konusu süreçte terör örgütleri tarafından oldukça etkili ve yoğun biçimde kullanılan intihar eylemleri, terörizm kavramının kendisi ve tarihi süreç içerisindeki değişimi kadar tartışılmamaktadır. Terör örgütleri, siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için birçok yöntemi kullanabilmektedir. Belki de bu yöntemler arasında en uç noktada yer alan intihar eylemi, ölümcüllüğü, etkisi, vahşeti ve korku yaratma etkisi nedeniyle birçok terör örgütü tarafından tercih edilmekte ve uygulanmaktadır. Bu bağlamda terörizmin kendisi kadar intihar eylemlerinin de incelenmesi önem arz etmektedir.

Terörizmde olduğu gibi intihar eylemlerinde de ortak bir görüş birliğine varmak oldukça zordur. Terörizmin tanımına ilişkin tartışmalar devam ettiği müddetçe intihar eylemlerine ilişkin tartışmalarında devam etmesi muhtemel gözükmektedir. Tam olarak ne tür saldırıların intihar eylemi olarak kabul edileceği üzerine de bir konsensusun olmadığı değerlendirilmektedir. İntihar eylemi teriminin kullanımıyla ilgili başka bir sorun ise tarihsel olarak intihar görevlerinin bir yöntem olarak sadece terörizm kampanyalarında değil, aynı zamanda konvansiyonel ordulara karşı askeri kampanyalar sırasında da kullanılmış olmasıdır. Örnek vermek gerekirse Japon Kamikaze pilotlarının kullandıkları yöntem, terör eylemi

olarak kabul edilmez çünkü söz konusu pilotlar düşmanla savaş halindeki bir hükümetin emriyle hareket etmektedirler. Benzer şekilde Vietnam Savaşı sırasında Kuzey Vietnamlıların ABD'ye karşı yaptıkları intihar saldırılarının terörizm olarak adlandırılıp adlandırılmadığı üzerine tartışmalar devam etmektedir (Mogdaham, 2006a, s.14). Dolayısıyla konvansiyonel ordular arasında yapılan savaşlardaki intihar eylemlerinin terörizm olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tanım sorunun içerisinde kendisine yer bulmaktadır.

İntihar eylemi yerine, intihar saldırısı, intihar operasyonu veya intihar görevi terimlerini kullanan Pape, söz konusu terimlerin değer anlamında intihar eylemine göre tarafsız ve çok daha iyi bir seçim olduğunu belirtmektedir (Pape, 2005, s. 39). Bir diğer problem ise birden çok intihar eyleminin yakın bir zaman içinde gerçekleşmesinin tek mi yoksa birden fazla mı olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Birden fazla kişinin patlayıcı cihazları patlatması durumunda intihar eylemi birden fazla olarak ele alınabilmektedir. Bazı durumlarda ise birden fazla şekilde gerçekleştirilen intihar eyleminin tek bir eylem olduğu savunulmaktadır. 15 ve 20 Kasım 2003 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen intihar saldırılarının iki farklı saldırı mı yoksa tek bir saldırı şeklinde mi ele alınacağı üzerinde bir görüş birliği bulunmamaktadır. Benzer şekilde Kazablanka'daki 16 Mayıs 2003 tarihinde gerçekleştirilen intihar saldırıları İspanyol ve İtalyan restoranını, bir Yahudi mezarlığını hedef almıştır. Pape, bu saldırıların ayrı bir şekilde ele alınmasından ziyade tek bir saldırı şeklinde ele almaktadır (Pape, 2005). Örnekler üzerinden görüleceği gibi terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri intihar saldırıları bazı durumlarda birden fazla olabilmektedir. Bu durum intihar eylemlerinin, saldırılar bağlamında ortak bir şekilde ele alınışını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle çalışmayı ele alan kişinin metodolojisi intihar eylemi ile ilgili vardığı sonucu etkilemektedir. İntihar eylemlerinde yakın zamanda gerçekleşen saldırıların bir veya birden fazla şeklinde ele alınması, söz konusu saldırılar ile ilgili verilerin farklılaşmasına sebebiyet vermektedir. Yakın zamanda gerçekleştirilen birden fazla saldırının tek bir intihar eylemi şeklinde ele alınması ile saldırı sayısına bağlı olarak ele alınması, aynı saldırının farklı veriler ile değerlendirilmesine neden olabilmektedir.

İntihar saldırısı (suicide attack) ve intihar bombacısı (suicide bombing) arasındaki kapsama dikkat çeken Mogdaham, tüm intihar bombacılarının aynı zamanda intihar saldırısı olduğunu ancak her intihar

saldırısının intihar bombacısı olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye gerçekleştirilen saldırıların intihar bombalaması olmadığını, intihar saldırısı olduğunu dile getirmektedir. Daha açıklayıcı bir ifadeyle Mogdaham, intihar eylemi ile bunu gerçekleştirmek için kullanılan teknik arasında bir ayrıma gitmektedir (Mogdaham, 2006a, s. 16).

İntihar eylemini veya saldırılarını tanımlamak için kullanılan terimler arasında yer alan cinayet bombalaması (homicide bombing), failin bireysel ölümüne ve kendini feda etmesine odaklanılan intihar saldırısından ziyade, bombacının başkasını veya başkalarını öldürmesi/öldürmeye çalışması gerçeğine odaklanmaktadır. Bu nedenle söz konusu kavram intihar eylemini tarif etmekte yetersiz kalmaktadır. İntihar eylemi için tercih edilen bir başka kavram ise şehitlik operasyonları (martyrdom operations) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu terim, El Kaide veya DAEŞ gibi radikal İslamcı terör örgütleri veya Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, El Aksa Şehitleri Tugayları gibi daha seküler terör örgütleri tarafından da kullanılabilir. Bu noktadaki ayrım ise tanımın bu alanda çalışma yapan akademisyen, politikacı veya uzman tarafından değil bizzat eylemi gerçekleştiren örgüt tarafından yapılmasıdır. İntihar saldırısı, intihar eylemi, cinayet bombalaması, şehitlik operasyonları gibi farklı kavramlar bağlamında karşımıza çıkan intihar eyleminin dar ve geniş olmak üzere iki farklı şekilde tanımlandığını söylemek mümkündür.

2. İNTİHAR EYLEMLERİNİN DAR VE GENİŞ YORUMU

İntihar eylemi iki koşulun etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır: öldürme ve ölme isteği (Merari, 1998, s. 196). Genel olarak öldürme ve ölme eyleminin aynı anda gerçekleştiği varsayılmakla beraber çalışmanın ilerleyen bölümünde değinileceği üzere intihar eyleminin tanımı daha geniş yorumlanabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle bazı tanımlamalarda öldürme ve ölme isteği arasında belirli bir zaman gecikmesine imkân veren açıklamalarda mevcuttur. Geniş ve dar yorumdaki farklılaşmaya rağmen intihar saldırısında öldürme eyleminin ve ölme eyleminin aynı görevin bir parçası olduğuna dair bir görüş birliği olduğunu söylemekte mümkündür. Herhangi bir yerde insanları bomba patlatarak öldüren bir terörist, yakalanması sonucu cezaevinde kendini öldürmesi, intihar eylemi çerçevesi içinde değerlendirileceği anlamı taşımamaktadır. Nitekim Almanya'da ortaya çıkan ve sol ideolojiden beslenen Kızıl Ordu Fraksiyonu terör örgütünün üyelerinden olan Andreas Baader ve Ulrike Meinhof hapisanede

intihar etmiştir. Ancak bu ölüm onların intihar eylemleri başlığı içinde değerlendirilmesine imkân vermemektedir. Aynı durum 1981 yılında cezaevinde açlıktan ölen Bobby Sands ve İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA)'nın diğer dokuz elemanı içinde geçerlidir. 2004 Madrid'de banliyö trenlerine düzenlenen saldırılarda, bombacıların intihar saldırıları planlamış oldukları düşünülse de söz konusu saldırılardan sağ çıkmayı amaçladıklarına dair görüşlerde bulunmaktadır. Mogdahan, Madrid saldırısında banliyö trenlerine bomba yerleştirmekle sorumlu olan teröristlerin, teknik olarak intihar amacıyla orada olmadığını vurgulamaktadır. Bu nedenle Madrid saldırılarını planlayanlar intihar eylemi olarak değerlendirilmemelidir (Mogdahan, 2006a, s. 17).

İntihar eyleminin tanımı genel olarak başarısı failin ölümüne bağlı olan saldırılar olarak ele alınmaktadır. İntihar eyleminin ölüm ön koşulunu gerektiriyor olması, belki de bu alanda yapılan tartışmaların başlangıç noktasını oluşturmaktadır. İntihar eyleminin tanımı ile ilgili iki düşünce okulunun olduğunu söylemek mümkündür. Bir grup akademisyene ve uzmana göre (Ganor, 2001; Bloom, 2005; Hafez, 2006) intihar eyleminin ön koşulu, failin ölmesi ya da en azından ölme şartıyla bu eyleme geçmesidir. İntihar eyleminin başarısını failin ölmesi koşuluna bağlayan düşünce biçimini dar yorum olarak değerlendirmek mümkündür. Schweitzer'e göre (2002, s. 78) intihar eylemi, *seçtiği hedefle birlikte kendini havaya uçurarak aktif ve kasıtlı olarak kendi ölümüne neden olan, kendinin farkında olan bir kişi tarafından gerçekleştirilen siyasi amaçlı ve şiddetli bir saldırdır. Failin ölümü, eylemin başarısının bir koşuludur*. Ganor (2001, s. 140) ise teröristin kendisini öldürmediği takdirde saldırının gerçekleşmeyeceğini belirtmekte ve bu nedenle intihar eyleminde failin ölüm koşulunun altını çizmektedir. Bu tür tanımlamalara göre 11 Eylül saldırıları, 2003 yılındaki Kazablanka'da gerçekleştirilen saldırılar, 2003 İstanbul bombalamaları intihar eyleminin örnekleri arasında yer almaktadır. Ancak bu tanıma göre 1994 yılında El Halil kentinde bulunan Garem'i İbrahim Camii'nde Yahudi bir doktor olan Baruch Goldstein tarafından gerçekleştirilen katliam intihar eylemi tanımı içerisine girmemektedir. Çünkü Goldstein, saldırıyı gerçekleştirirken kendini öldürmemiştir. Saldırı sonrasında çevredeki insanlar tarafından linç edilerek öldürülmüştür.

Dar görüşün yanında geniş yorumu savunan akademisyen ve uzmanlar, intihar eyleminin başarısını failin başarısına bağlı kılmayan daha esnek bir tanım yapmaktadır. Pedahzur'a göre intihar eylemi, canlı olarak

geri dönme ihtimalinin neredeyse sıfır olduğunun bilincinde olan insanlar tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemleri şeklinde tanımlanmaktadır (Pedahzur, 2005). Benzer bir durumu savunan Pape ise çoğu intihar saldırılarında saldırganın görevden sağ çıkmayı beklemediğini ve genellikle görevin başarıya ulaşması için ölmesinin gerektiği bir saldırı yöntemi kullandığını savunmaktadır (Pape, 2005). Merari'ye göre (1998, s. 192) intihar eylemi, kişinin terör eylemi gerçekleştirme sürecinde ölmeye hazır olması ile karakterize edilmektedir.

Dar ve geniş şekilde intihar eylemini ele alan akademisyen ve uzmanlar değerlendirildiğinde, dar şekilde yorumlayanların daha gerçekçi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü, fail büyük olasılıkla ölümüyle sonuçlanacak bir saldırı girişiminde bulunsada dahi failin saldırıdan sağ kurtulması için belki çok küçük ama yine de gerçek bir şansı olduğunu ve hayatta kalabileceğini varsaymamamız gerekmektedir. İntihar eyleminde geniş yorumu tercih edenlerin bir diğer problemi ise failin saldırıda ölme niyetinin kesin olarak bilinemeyeceği gerçeği oluşturmaktadır. Teröristler intihar saldırılarından önce ölme niyetlerini belirtmiş olsalar bile bunun gerçekten kendi iradeleri sonucunda yapıldığını söylemek zordur. İntihar eyleminde zorlama veya baskı da mevcut olmakla birlikte bunu propaganda amacıyla da yapmış olabilmektedirler. Singh, geniş yorumun daha problemli olduğunu ve az da olsa hayatta kalma şansının düşük olması yüksek riskli görev olarak sınıflandırılabilir saldırılar ile intihar eylemi arasındaki çizgileri bulanıklaştırdığını belirtmektedir (Singh, 200, s. 539).

İntihar eylemi ile ilgili yapılan dar ve geniş tanım farklılaşması, bu alanla ilgili toplanan verilerinde farklılaşmasına neden olmaktadır. İntihar eylemindeki verilerin büyük tutarsızlık gösterdiğini savunan Mogdaham, intihar saldırıları veya eylemi ile ilgili yapılan veriler bir tanıma göre toplanıldığı için veri kümelerinin, tanımı ele alış şekline göre değiştiğini belirtmektedir. Buna ek olarak intihar eyleminde gönüllü olarak intihar etme niyetinde olmayan veya teknik olarak kendini öldürmeyip başkaları tarafından öldürülen teröristlerinin hangi noktada yer alacağı bir diğer soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Irak'ta araçlarla gerçekleştirilen intihar saldırılarında, sürücülerin saldırı sırasında öleceklerinin söylenmediği vakalar olduğu da görülmektedir. Bu durumda söz konusu saldırıların intihar eylemi çerçevesi içerisinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği dar ve geniş bakış açısına göre değişebilmektedir (Mogdaham, 2006a, ss. 19-20). Aynı şekilde Merari, 1980'lerde bomba yüklü araçlarla gerçekleştirilen

saldırıların birçoğunda sürücülerin öleceklerini bilmediklerini dile getirmektedir (Merari, 1998). Bu durumda sürücünün ölmesi görevin başarısı için gereken bir ön koşul olabilmekte ancak bunun intihar eylemi olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorunu devam etmektedir.

Bazı saldırı vakalarında intihar saldırısını gerçekleştiren kişilerin örgüt tarafından fiziksel veya psikolojik olarak baskı altına alındığı ve kendisini patlatması için zorlandığı değerlendirilmektedir. İntihar eyleminde saldırganın sağ çıkamaması, bu durumun sorgulanmasına da imkân vermemektedir. Çeçen isyancı kadınların ve Filistin’de yer alan bazı örgütlerde (Hamas, El-Aksa Şehitleri Tugayı ve Filistin İslami Cihat Örgütü) bulunan kadınların intihar saldırıları gerçekleştirmek için psikolojik ve fiziksel olarak baskıya maruz kaldıklarını vurgulamaktadır (Murphy, 2004; Martin, 2015, s. 404). Finn (2005) ise intihar saldırılarının yalnızca yüzde ikisinin başarılı olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise başarısız girişimde bulunanların intihar eylemi içerisinde dahil edilip edilmeyeceği belirsizliğini korumaktadır.

Akademisyenlerin, uzmanların ve araştırmacıların terörizm tanımı üzerindeki anlaşmazlıkları göz önüne alındığında intihar eylemi üzerinde de uzlaşmaları mümkün gözükmemektedir. Dar tanımı savunanlara göre intihar eyleminde saldırganın veya failin ölmesi ön koşuldur. İntihar saldırısını gerçekleştiren teröristin ölümü ile kurbanların ölümü aynı anda gerçekleşmektedir. Geniş tanımı savunanlar ise failin veya saldırganın ölmeye yönelik istekliliğine ve niyetine odaklanmaktadır. Saldırganın veya failin ölümü aynı anda gerçekleşmeyebilir. Bunun yerine saldırıdan sağ kurtulanlar veya güvenlik güçleri saldırganı öldürebilir. Kısaca dar ve geniş yorumu savunanların kendilerine göre argümanları ve yaklaşımları mevcuttur. Her iki yaklaşımında farklı problemleri vardır. Bu noktada önemli olan husus intihar eylemi ile ilgili toplanan verinin, yapılan tanıma göre değişiklik gösterebileceğidir.

3. TARİHSEL SÜREÇTE İNTİHAR EYLEMLERİ

İntihar eylemi sadece günümüzde değil geçmiş dönemlerde de terör örgütleri tarafından oldukça sık bir şekilde kullanılmıştır. Orta Çağ döneminde Suriye ve İran’da aşırılık yanlısı teröristler suikastları birer terör biçimi olarak kullanmışlardır. Suikast yöntemini kullanan teröristlerin saldırılarını bir hançer veya bıçak ile gerçekleştirmiştir. Saldırıyı gerçekleştiren failin eylem sonrası kalabalığın içinde yakalanmayı ve infazı

göze aldığı değerlendirilmektedir. Daha açıklayıcı bir biçimde saldırıyı gerçekleştiren teröristlerin, saldırıyı intihar görevi haline getirdikleri görülmektedir. Martin, bu dönemde intihar eylemini kullanan teröristler ile günümüzde kullanan teröristler arasında birtakım farkların olduğunu ileri sürmektedir. Savunulan bu görüşe göre antik ve modern öncesi zamanda intihar eylemi zayıfların, en büyük silahlarıydı. Bu dönemdeki Ortadoğu’da gerçekleştirilen intihar saldırılarına dikkat çeken Martin, Müslümanlardaki şehitlik kültürünün teşvik edici rolünün olduğunu da belirtmektedir (Martin, 2015, ss. 399-400). Bu dönemde suikast gerçekleştiren teröristler gerçekleştirdikleri saldırılardan dolayı değil, saldırı sonrasında ölmektedirler. Bu dönemdeki teröristlerde, günümüzdeki teröristler gibi intihar eylemini şarkılar, şiirler ve edebiyat yoluyla teşvik etme amacı gütmüşlerdir. Böylelikle daha geniş toplumlarda seslerini duyurabilmişler ve eylem için eleman temin etmeye çalışmışlardır. Günümüzdeki örneklerle bir diğer benzerlik ise bu dönemdeki teröristlerin intihar eyleminden önce hazırlanma ve ritüeller gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Böylece eylemden geri adım atmak teröristler için zor bir durum haline gelmektedir (Dale, 1998).

1800’lerin sonları ve 1900’lerin başlarındaki ilk modern teröristler ise gerçekleştirdikleri eylemlerde ölme beklentisi içine girmedikleri görülmektedir (Rapoport, 2008). Her ne kadar eylemlerinde dinamit kullanmış olsalar da bu dönemdeki teröristlerin saldırılardan sağ çıkmayı düşündüğü değerlendirilmektedir. Geniş yorumdan ele alındığında ilk modern teröristlerin de intihar eylemini kullandığını belirtmek mümkündür. 20. yüzyıla gelindiğinde intihar saldırıları daha çok savaşların birer parçası haline gelmiştir. 2. Dünya Savaşı’nın bilinen örneklerinden olan Japon Kamikaze pilotları, intihar görevlerinde kullanılmıştır. Buna ek olarak Alman ve Sovyet ordusunda bulunan askerlerinde uçakları birer intihar aracı olarak kullandıkları savunulmaktadır (Hill, 2005). Ancak bu yöntemler savaşın bir parçası olduğu için intihar eylemi yerine intihar saldırı şeklinde ele almak daha doğru olacaktır.

Vietnam savaşı boyunca, Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin intihar hücreleri oluşturduğu ve işgale karşı intihar eylemi yöntemini benimsediği görülmektedir. Vietnamlılar gibi Kuzey İrlanda’daki Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu elemanları da birer mahkûm olarak değil şehit olarak anılmak istendiği değerlendirilmektedir. Bu nedenle açlık grevine başlamışlar ve grev sonrasında 10 kişi hayatını kaybetmiştir (McGrattan,

2015). Bu örneklerin dışında 20. yüzyılda özellikle İsrail ile mücadelelerinde intihar eylemini benimseyen birçok terör örgütünün olduğunu da söylemek mümkündür. Nitekim seküler bir yapıya sahip olan El Fetih örgütünün üyesi Dalal Mughrabi gerçekleştirdiği saldırı sonucunda 38 kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırı sonrası ise Dalal Mughrabi öldürülmüştür. İntihar eyleminin ucuz, etkili ve kaçış planının olmaması nedeniyle birçok terör örgütü tarafından bu dönemde İsrail'e karşı kullanıldığı savunulmaktadır (Martin, 2015, s. 402).

Güncel intihar eylem sürecinin 1979 yılında İran İslam Devrimi ile başladığını savunan Martin (2015), bu dönemdeki intihar eyleminin sadece zayıfın güçlüye karşı değil aynı zamanda iyinin kötülüğe karşı bir mücadelesi olarak ele alındığını belirtmektedir. Aynı durumun Sovyet Rusya'nın Afganistan'ı işgal ettiği süre zarfında da devam etmiştir. Bu durum terör örgütleri tarafından kapitalistlere veya komünistlere karşı değil kafirlere karşı bir savaş olarak ele alınmıştır. 1980'li yıllarda özellikle Orta Doğu'da birçok intihar saldırısı gerçekleşmiştir. 15 Aralık 1981 yılında Irak'ın Beyrut'taki büyükelçiliği bombalanmış, 11 Kasım 1982 yılında Tire'de İsrail ordusuna saldırı düzenlenmiş, 18 Nisan 1983 yılında Beyrut'taki Amerikan Büyükelçiliğine, Amerikan ve Fransız barış güçlerinin kışlalarına intihar saldırıları düzenlenmiştir. Amerikan Büyükelçiliği 2 Eylül 1984 yılında tekrar saldırıya uğramıştır. İntihar eylemi bu dönemde Hizbullah örgütü ile eş anlamlı hale gelmiştir. Ancak bu durum dini motivasyona sahip olmamasına rağmen dini motivasyona sahip olan terör örgütlerinden daha fazla intihar yöntemini kullanan Tamil Kaplanları³ ile değişmeye başlamıştır. Tamil Kaplanları'nın intihar saldırıları gerçekleştirmesi için oluşturdukları Kara Kaplanlar grubu dahi vardır. Rapoport Tamil Kaplanları'nın 1983 ile 2000 yılları arasında diğer tüm İslami grupların toplamından daha fazla intihar saldırısı gerçekleştiren ve en etkili intihar taktikleri uygulayan örgüt olduğunu belirtmektedir (Rapoport, 2013, s. 296).

1980'li yıllarda intihar eyleminin hedefinde askeri ve hükümet görevlileri olsa da 1990'larda sivil hedeflerde yaygın bir hale gelmiştir. Hamas ve Filistin İslami Cihat Örgütü, İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasındaki barış sürecini bozmak için intihar eylemini sivillere karşı

³ Tamil Kaplanları bir diğer adıyla Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları, Sri Lanka'da bulunan ve etnik-milliyetçi motivasyona sahip terör örgütüdür. Söz konusu örgütün Kara Kaplanlar adı altında yer alan grubu intihar eylemleri gerçekleştirmek için oluşturulmuştur.

kullanmışlardır. 1990'lı yılların ortalarında gelindiğinde intihar eylemi Cezayir, Mısır, Hindistan, Pakistan, Suudi Arabistan ve Türkiye'de faaliyet gösteren terör örgütleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Etnik milliyetçi ve sol ideolojiden beslenen PKK terör örgütü 1996 yılında Türkiye'deki polis ve askerleri, 1998 yılındaki saldırısında ise sivilleri hedef alan intihar saldırıları düzenlemiştir. Crenshaw, etnik motivasyona sahip terör örgütlerinin intihar eylemlerini kullanmasını halk desteğini almak istemelerine bağlarken bazı durumlarda terör örgütlerinin son çare (last resort) olarak bu yönetime yöneldiklerini belirtmektedir (Crenshaw, 2007, ss.147-149). 1990'lı yıllarda intihar eylemini kullanan Çeçen ve Keşmirli terör örgütleri, bu dönemde birçok saldırı gerçekleştirmiştir. Keşmirli gruplar arasında yer alan Leşker-i Tayyibe terör örgütü Hindistan'da ordu ve polisler için intihar saldırıları düzenlemiştir. Çeçen ayrılıkçılar ise 2000'li yıllarda Rus ordu ve polislerini hedef alan bir dizi intihar saldırıları düzenlemiştir. 2002 yılının Ekim ayında Moskova'daki bir tiyatrodaki sivillere yönelik gerçekleştirilen saldırılar, 2004 yılında Kuzey Osetya'nın Beslan kentinde okula düzenlenen saldırı ve 2004 yılında iki yolcu uçağına düzenlenen bombalı saldırılar bunlar arasında yer almaktadır (Martin, 2015, s. 404).

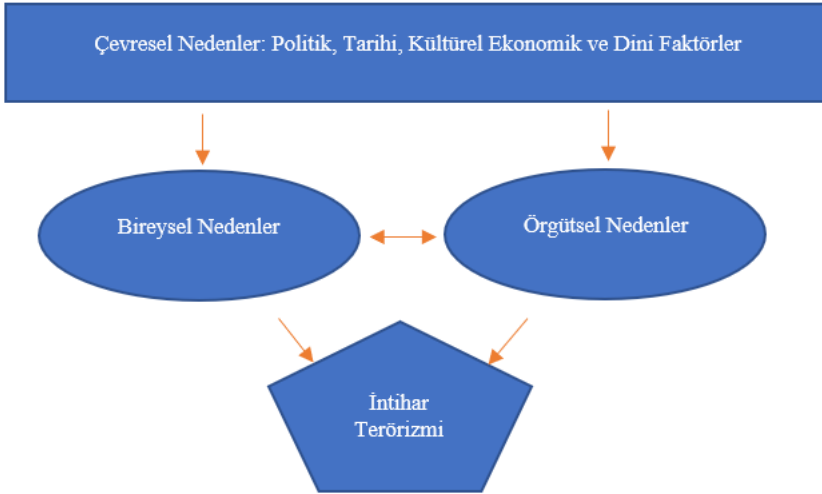
Ele alınan terör örgütleri ulusal özerklik, rejim değişikliği, siyasi güç veya bir devletin sınırları içerisinde İslam hukukunun dayatılması gibi yerel hedeflere ulaşmak için intihar eylemini kullanmışlardır. Bunların bir kısmı 21. yüzyılda halen faaliyetlerini sürdürmektedir. Martin, 21. yüzyıla hâkim olan intihar eylemi ile geçmiş dönemlerdeki intihar eylemlerinin birtakım özellikler etrafında farklılaştığını savunmaktadır. Martin'e göre dini motifli intihar eylemi hala devam ederken seküler motifli intihar eyleminde azalma yaşanmaktadır. Bununla birlikte günümüzde gerçekleştirilen intihar saldırılarının birçoğunun Sünni terör örgütleri tarafından yapıldığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Gelişen teknoloji ve küreselleşme ile intihar eylemi daha ölümcül ve etkili bir hale gelmiştir. Hoffman, intihar eylemlerinin, diğer terör saldırılarına göre dört kat daha ölümcül olduğunu savunmaktadır (Hoffman, 2003, s. 2). Son olarak intihar eyleminin hedef kitlesi değişmiştir. Önceden hedef kitlesi asker ve devlet çalışanları iken şimdi siviller de hedef alınabilmektedir (Martin, 2015, ss. 405-406).

4. İNTİHAR EYLEMLERİNİN MOTİVASYON KAYNAKLARI

Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında intihar eylemi alanında dikkatlerin çoğu, birey ve grupların neden bu tür saldırılar seçtiklerini

anlamaya yönelmiştir. İntihar eylemlerinin nedenlerine ilişkin çalışmalar farklı kategoriler etrafında açıklanmaya çalışılmaktadır. Ancak bu çalışmada intihar eylemlerinin nedenlerine ilişkin açıklama bireysel, örgütsel ve çevresel olmak üzere üç farklı analiz seviyesinde incelenecektir. Bireysel ve örgütsel seviyedeki nedenler bazı durumlarda benzerlik gösterebilirken, çevresel nedenler daha geniş faktörlere dayanabilmektedir. Bununla birlikte bireysel nedenleri, örgütsel nedenlerden ayıran en önemli unsurlardan biri psikolojik faktörlerdir.

Şekil 1. İntihar Eylemlerinin Nedenlerinin Analiz Seviyeleri ve Etkileşimleri
(Kaynak: Mogdaham, 2006b, s. 87)

İntihar eylemlerinin bireysel düzeyde kapsamlı bir analizi, intihar saldırılarının desteklenmesi, planlanması ve yürütülmesinde yer alan terörist, liderler ve tüm aktörler göz önüne alınarak yapılmalıdır. Terörizmde olduğu gibi intihar eylemlerinde de tek bir nedenin olmadığını söylemek mümkündür. Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde bireysel nedenler arasında intikam, kişisel çıkar, ödül, günahı arınma, ekonomik zorluk, kahraman olarak hatırlanma arzusu yer almaktadır (Mogdaham, 2006b; Bloom, 2006). Bloom, Filistinli teröristlerin daha çok intikam arzusuyla hareket ettiklerini vurgulamaktadır. Bununla beraber güvenlik güçlerinden işkence veya şiddet gören insanların intihar eylemine başvurdukları değerlendirilmektedir (Bloom, 2006, s. 36). Özellikle dini motivasyonlu terör örgütlerinin şehitlik kavramsallaştırması etrafında eleman temin etmek istemesi ve bireylerin kendilerinin kahraman olarak hatırlanması isteği

intihar eylemlerinin bir diğer nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Ganor, intihar eyleminin itici gücünün, şehitlik sonucu cenneti garantileme bağlamında ortaya çıktığını savunmaktadır (Ganor, 2001, ss. 144-145). Pape, intihar eylemine yönelen kişilerin işsiz, eğitimsiz ve sosyal olarak izole olduklarını belirtmekte ve daha çok psikolojik nedenlerin intihar eylemine sebep olduğunu vurgulamaktadır (Pape, 2003, s. 344).

Örgütsel seviyede bakıldığında ise terör örgütlerinin kar-zarar analizi yaptıkları daha doğru bir ifadeyle intihar eylemini stratejik amaçlarını gerçekleştirmede birer araç olarak gördüklerini söylemek mümkündür. İntihar eyleminin maliyetinin az oluşu ve arkada herhangi bir kaçış planına gerek duyulmaması, bu yöntemin örgütsel seviyede kullanılma nedenleri arasında yer almaktadır. Bloom, terör örgütlerinin halk desteğini arttırmak, propaganda yapmak ve mücadele ettikleri rakibe durdurulamayacaklarının mesajını vermek amacıyla intihar eylemine yöneldiklerini belirtmektedir. Bununla beraber terör örgütleri intihar eylemini kullanarak devletin uyguladığı şiddeti arttırmak ve halkın devlete olan desteğini azaltmakta isteyebilmektedir. Halkın terör örgütüne veya devlete vereceği destek daha doğru bir ifadeyle vereceği desteğin tarafı intihar eyleminin hedef seçimini de etkilemektedir. Bazı durumlarda da örgütler arası rekabet intihar eyleminin benimsenmesi ve şiddetin arttırılması ile sonuçlanmaktadır. (Bloom, 2006, ss. 40-41). Mogdaham, intihar eyleminin örgütsel seviyede nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

1. Dikkat çekmek,
2. Korku yaratmak,
3. Uluslararası arenadaki desteği arttırmak,
4. Devleti sert müdahale veya tepkiye zorlamak,
5. Örgütteki morali arttırmak (Mogdaham, 2006b, s. 95).

Çevresel nedenler; politik, tarihi, kültürel, ekonomik ve dini faktörler gibi birçok neden etrafında şekillenebilmektedir. Ekonomik zorlukların intihar eylemini doğurmasa da etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle günümüzde yer alan fakir ve başarısız devletler, terör örgütlerine güvenli bölge sağlamakladır. Bununla beraber bu tür ülkelerde etnik veya dini çatışma ihtimali oldukça fazladır. Ekonomik zorluklar insanların manipüle edilmesini kolaylaştırmaktadır. İşgal altında olan veya böyle olduğunu düşünen toplumlarda intihar eylemlerine yönelme olasılığının arttığı değerlendirilmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki işgal altında olan veya böyle olduğunu düşünen her toplum intihar eylemine

yönelmemektedir. İsrail, Rusya ve Sri Lanka devletlerine karşı eylemler gerçekleştiren terör örgütlerinin işgal altında olduğunu düşünmesi intihar eylemine başvurmalarını etkilemektedir. Benzer şekilde terör örgütlerinin ürettikleri tarihi konsept veya mitler (etnik veya dini) çatışmanın şiddetini arttırabilmektedir. Terör örgütü tarafından karşı tarafın etnik veya dini kimlik üzerinden ötekileştirilmesi veya düşmanlaştırılması, terör örgütüne destek veren kesimin aşırı yöntemler benimsemesine neden olabilmektedir (Mogdaham, 2006b, ss. 96-98).

SONUÇ

İntihar eylemleri, terörizmin tarihi kadar eskiye dayanabilmektedir. Henüz üstünde ortak bir görüş olmamasına karşın intihar eyleminin tanımlayıcı ve tamamlayıcı unsurlarından bahsetmek mümkündür. Yapılan çalışmada birtakım sonuçlara varmak mümkündür. Birincisi intihar eyleminin failin ölümü bağlamında tanımsal farklılaşma olduğu görülmektedir. Bu da yapılan tanımların dar ve geniş şeklinde iki farklı gruba ayrılmasına neden olmaktadır. İki farklı görüşün bulunması ortak tanımın yapılmasını engellemekle beraber terör eylemleri ile ilgili elde edilen verilerin farklılaşmasına da sebebiyet vermektedir. Bu açıdan bakıldığında intihar eylemleri ile ilgili elde edilen veriler, veriyi elde eden kişinin tanımına göre şekillenmektedir. İkincisi tarihsel süreçteki örneklerden de görüleceği gibi intihar eylemleri terör örgütleri tarafından tercih edilmiştir ve edilmeye de devam etmektedir. Farklı tarihlerde ve coğrafyalarda yer alan farklı motivasyon kaynaklarına sahip terör örgütleri söz konusu yöntemi politik amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmıştır.

Üçüncüsü intihar eylemleri analiz seviyesi kullanılarak anlaşılması gereken karmaşık ve birden fazla faktöre dayanan bir fenomen haline gelmiştir. İntihar eylemlerini açıklamak için genel yorumlardan kaçınılmalıdır. Söz konusu kavram sosyal, politik, kültürel, dini bağlamlara yerleştirilmeli ve detaylı bir inceleme yapılması gerekmektedir. İntihar eylemi hakkında yapılan değerlendirmelerden de görüleceği üzere, insanların ve terör örgütlerinin neden bu tür yöntemler kullandığı üzerinden net bir açıklama mevcut değildir. İntihar eylemlerinin neden bir grup için cazip hale geldiğini başka gruplar için tercih edilmediğini anlamamız gerekmektedir. Bu da bu alanda daha sistematik ve yoğun çalışmaların yapılmasını gerektirmektedir. Terör örgütleri tarafından kullanılan intihar yöntemleri ile diğer yöntemler karşılaştırılmalıdır. Böylelikle intihar eylemlerinin ne zaman, niçin ve nasıl cazip bir seçenek haline geldiğini anlamak mümkün

olabilir. Bu tür konulara ışık tutmak intihar eylemini tercih eden terör örgütlerinin farklılıklarını ve varyasyonlarını daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

İntihar eylemi anlamak, anlamlandırmak ve altında yatan nedenleri belirlemek yalnızca bu alanla ilgili anlayışımızı güçlendirmek için değil aynı zamanda politik çıktısı olduğu için de önem arz etmektedir. İntihar eyleminin terör örgütlerinin stratejik anlayışındaki yerini anlamak, hükümetlerin ve devletlerin dinamik ve tarihi süreç içerisinde sürekli değişim gösteren bir tehdide karşı daha etkili, esnek ve orantılı bir şekilde cevap vermelerini sağlayabilir. Daha da önemlisi intihar eyleminin gelecekteki tekrarlarına hazırlıklı olmak ve daha iyi bir şekilde karşılık verebilmek için söz konusu kavram üzerinde çalışmalar arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Başeren, S.H. (2006a). *Kavramsal özellikleri ile terörizm* (Tarihi ve Hukuki Boyutları ile). Küresel Terörizm ve Uluslararası İş Birliği Sempozyumu Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri içinde, (ss. 7-18). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Başeren, S. H. (2006b). *Uluslararası Şiddet ve Terörizm Ders Notları*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Bloom, M. (2005). *Dying to kill: The allure of suicide terror*. Columbia University Press.
- Bloom, M. (2006). *Motivatons for suicide terrorism*. Amı Pedahzur (Ed.) Root causes of suicide terrorism içinde (ss. 25-54). Routledge.
- Crenshaw, M. (2007). Explaining suicide terrorism: A review essay. *Security Studies*, 16(1): 133-162.
- Cronin, A. K. (2015). *Isis is not a terrorist group*. Erişim tarihi: 21 Ekim 2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2015-02-18/isis-not-terrorist-group>.
- Dale, S.F. (1998). Religious suicide in Islamic Asia: Anticolonial terrorism in India, Indonesia, and the Philippines. *The Journal of Conflict Resolution* 32(1): 37-59.
- Demir, C. K. (2017). *Etnik ayrılıkçı terörizm ETA, PIRA, PKK*. Nobel Yayınevi.
- Finn, R. (29 Temmuz 2005). *From veteran of another war on terror a crash course*. Erişim tarihi: 27 Kasım 2022.

<https://www.nytimes.com/2005/07/29/nyregion/from-veteran-of-another-war-on-terror-a-crash-course.html>

- Ganor, B. (2001). Suicide Attack in Israel. B.Ganor (Ed.), Countering Suicide Terrorism: An International Conference bildiriler kitabı içinde (ss. 134-145).
- Hafez, M. (2006). Manufacturing Human Bombs: The Making of Palestinian Suicide Bombers. United States Institute of Peace.
- Hill, P. (2005). Kamikaze 1943-45. Diego Gambetta (Ed.). Making Sense of Suicide Missions içinde (ss. 1-43). Oxford University Press.
- Hoffman, B. (2006). Inside Terrorism. Columbia University Press.
- Hoffman, B. (2003). The Logic of Suicide Terrorism. RAND Corporation.
- Jenkins, B. (2008). International Terrorism: The Other World War. Charles W. Kegley (Ed.). The New Global Terrorism Characteristics, Causes, Controls içinde. (ss. 15-27). Printice Hall.
- Martin, S. (2015). Suicide Terrorism, Randall D. Law (Ed.). The Routledge History of Terrorism içinde (ss. 397-411). Routledge.
- McGrattan, C. (2015). The Northern Irish Troubles, Randall D. Law (Ed.). The Routledge History of Terrorism içinde (ss. 397-411). Routledge.
- Merari, A. (1998). The Readiness to Kill and Die: Suicidal Terrorism in the Middle East. Walter Reich (Ed.). Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind içinde (ss. 194-196). Woodrow Wilson Center.
- Mogdaham, A. (2006a). Defining Suicide Terrorism. Amı Pedahzur (Ed.) Root Causes of Suicide Terrorism içinde (ss. 13-25). Routledge.
- Mogdaham, A. (2006b). The Roots of Suicide Terrorism A Multi Casual Approach. Amı Pedahzur (Ed.) Root Causes of Suicide Terrorism içinde (ss. 81-108). Routledge.
- Murhpy, K. (4 Şubat 2004) A Cult of Reluctant Killers. Erişim tarihi: 27.11.2022. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2004-feb-04-fg-blackwidows4-story.html>
- Öktem, E. (2011). Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları. Derin Yayınları.
- Rapoport, D. (2008). The Four Waves of Rebel Terror and September 11. Charles W. Kegley (Ed.). The New Global Terrorism Characteristics, Causes, Controls içinde (ss. 36-53). Printice Hall.

- Rapoport, D. (2013). *The four waves of modern terror: International dimensions and consequences*. Jussi M. H., Bernhard B. (Ed.). An International history of terrorism western and non western experiences içinde (ss. 282-311). Routledge.
- Pape, R.A. (2005). *Dying to win the strategic logic of suicide terrorism*. Random House.
- Pape, R.A. (2003). The strategic logic of suicide terrorism. *The American Political Science Review*, 97(3): 343-361.
- Pedahzur, A. (2005). *Suicide terrorism*. Polity Press.
- Schmid, A.P (2011). The Routledge Handbook of Terrorism Research. Routledge.
- Schweitzer, Y. (2001). *Suicide terrorism: Development and main characteristics*. B.Ganor (Ed.), Countering Suicide Terrorism: An International Conference bildiriler kitabı içinde (ss. 75-85).
- Singh, R. (2019). *İntihar terörizmi*. Erica C., Richard E., Andreas, G., Stathis N. K., (Ed.), Terörizmin El Kitabı içinde (ss. 535-555). Ensar Macit, İmran Samancı (çev). Siyasal Kitabevi.
- Wilkinson, P. (2011). *Terrorism Versus Democracy The Liberal State Response*. Routledge.

KİTAP İNCELEMESİ

Simay Sultan DOĞAN*

Aytekin YILMAZ. (2020). *Son Diktatör*. Vadi Yayınları, 232 Sayfa, ISBN 9786055830373.

1967 yılında Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde doğan Aytekin Yılmaz, yaklaşık 10 yılını hapisanede geçirmiş yazar ve araştırmacıdır. Kitaplarına ilave olarak yazarın çeşitli inceleme-araştırma çalışmaları da bulunmaktadır. “İkinci Küreselleşme Dalgası”, “Romantizmden Gerçeğe Küreselleşme”, “Doğunun Talanı ve İnkârı”, “Dağbozumu”, “Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler”, “Sığınamayanlar”, “Çağdaş Siyasal Akımlar”, “Ernesto'nun Dağları”, “Labirentin Sonu”, “Onlar Daha Çocuktı”, “Yüzleşerek” ve “Barışmak” yazarın kitaplarından bazılarıdır.

Aytekin Yılmaz'ın kaleme aldığı “Son Diktatör” isimli kitap, PKK terör örgütünün yapısını ve terör örgütü mensuplarının örgütlenme biçimini incelemesi bakımından önem arz etmektedir. Sekiz bölümden oluşan kitabın giriş mahiyetindeki birinci bölümünde yazar, anı yazmanın ve kitap okumanın öneminden bahsetmektedir. Ayrıca yazar tuttuğu günlüklerin, tamamen gerçekleri içerdiğini de iddia etmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde yazar Bayrampaşa Hapishanesi'ndeki anılarını anlatmaktadır. Hapishanede polise bilgi veren terör örgütü mensuplarına karşı diğer terör örgütü mensupları tarafından yazarın tabiriyle “hapis içinde hapis” gibi uygulamaların yapıldığı ve hatta örgüt mensuplarının infaz edildiği ifade edilmektedir. Bu infazlardan birisinin sonucunda yazar kendisini devrimci olarak niteleyen PKK terör örgütünü sorgulamaya başladığını belirtmiştir. PKK terör örgütünün düzenlediği terör eylemlerinden sonra koşullarda yaşanan “sevinç gösterileri” üzerine yazar, öldürme eylemlerinin nasıl bir sevinç kaynağı olabileceğini sorgulamaya başladığını da belirtmektedir. Yazar Bayrampaşa Hapishanesi'nde kaldığı günlerde terör örgütü mensupları tarafından düzenlenen terör eylemlerine şahit olmuş ve bu hapishanenin aslında PKK terör örgütünün bir yansıması

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, simaysdogann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5461-1104.
Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 25 Kasım 2022 / 25 November 2022
Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 28 Aralık 2022 / 28 December 2022

olduğunu söylemiştir. Bayrampaşa Hapishanesi'nin PKK terör örgütü yapılanmasının daha küçük bir örneği olduğundan bahseden yazar burada bazı terör örgütü mensuplarının diğerlerine uyguladığı şiddet eylemlerinin, diktatörlük rejiminin ve baskıcı tavırların PKK terör örgütü içinde de yaşandığından bahsetmektedir. Yazar hapishanede terör örgütü üyeleri tarafından gerçekleştirilen örgüt içi infazları “Nazi Kampı” uygulamalarına benzetmiştir. Yazar hapishanedeki tutukluların diğer terör örgütü mensupları tarafından uygulanan yoğun psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kaldığını dile getirmiştir. Bu durum açıkça gösteriyor ki PKK terör örgütü hem hapishanedeki teröristlere hem de onların dışarıdaki ailelerine korku yaşatmış ve baskı uygulamıştır. Şüpheli infazlar sonrası hiçbir aile şikayetçi olmak istememiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde yazar, terör örgütü içinde tek başına yaşamaya çalışan teröristlere müsamaha gösterilmediğinden; okuyan, yazan ve eleştiren kitlelerden hoşlanılmadığından bahsetmiştir. Yazar terör örgütü mensuplarından bazıları için ölmenin; okumak, yazmak veya eleştirmekten daha kolay geldiğini söylemiştir. Hapishanede terör örgütü lideri Öcalan'ın çizdiği resmin tam tersi bir terörist tipi bulduğunu söyleyen yazar, bu teröristlerin çoğunun sorunlu çocukluk geçirmiş ve daha sonra terör örgütüyle tanışarak hapishaneye düşmüş kişiler olduğundan bahsetmektedir. Yazar PKK'nın yıllar boyu Kürtlere dayattığı sosyalizm akımına paralel olarak “dindar Kürtleri” dinsizleştirme faaliyetlerinden de bahsetmektedir. Bu durumun sonucu kitapta yazarın kelimeleri ile şu şekilde aktarılmıştır: “Eğer bir gün bu çatışmalı sürecin muhasebesi yapılacak olunursa görülecektir ki PKK'nın Kürtlere verdiği zarar, 1930'lardaki Stalin'in Ruslara verdiği yıkıma benzerdir” (Yılmaz, 2020, s.57).

Kitabın dördüncü bölümünde yazar terör örgütü PKK'nın kendi içinde bir gruplamaya gittiğini bu gruplar içerisinde “dar grup” olarak adlandırılan grubun içerisinde PKK terör örgütü yöneticilerinin olduğunu, bu dar grupta yer almayanların sempatizan olarak muamele gördüğünü belirtmiştir. Bu durum terör örgütü içinde bir güven problemi yaşandığını göstermektedir. Zira yazar daha önceki satırlarında terör örgütünün her üyesini gözetleyen ve rapor hazırlayan başka bir terör örgütü üyesi olduğunu belirterek bu durumu doğrulamaktadır.

Kitabın beşinci bölümünde yazar, terör örgütü lideri Abdullah Öcalan tarafından yaratılmış kişilik tiplerinden bahsetmektedir. Bu kişilik tipleri terör örgütüne dâhil olan teröristleri nereli olduklarına veya davranış

biçimlerine göre sınıflandırmayı amaçlamaktadır. Örneğin sözde Botan bölgesi yani Cizre, Şırnak ve Hakkâri bölgesinden terör örgütüne katılanlar “gevşek” olarak adlandırılmış ve terör örgütü içinde sürekli bu yönde eleştirilmişlerdir. Ağrı veya Kars yöresinden terör örgütüne katılanlar ise “serhad” kişiliği adı altında kendini beğenmiş olmakla eleştirilmişlerdir. Bu kişiler yalnızca eleştirilmemiş aynı zamanda terör örgütünün hiyerarşisinin de altında yer almaya mahkûm edilmişlerdir. Kişilik tipleri arasında en ilginç olan ise şüphesiz “ilkel milliyetçi kişilik” olarak tanıtılan teröristlerdir. Bu kişilik tipi terör örgütü içinde Kürtçe okuyan ve konuşan mahkûmlar için kullanılmaktadır. Yazar terör örgütünde genel olarak Türkçe konuşulduğundan ve terör örgütü içinde Kürtçe konuşan ve yazanların eleştirildiğinden bahsetmiştir. Kişilik tiplerinden bir diğeri olan “hemşerici ahbab çavuş” kişiliği ise aynı yöreden veya şehirden gelen teröristlerin yakın ilişki kurmasını eleştirmek için oluşturulmuş bir kişilik tipidir. Terör örgütünün bu tür eleştirilerinden PKK terör örgütünün sadece partiye bağlılık istediği ve bunun dışında kalan en ufak yaklaşımları ve gruplaşmaları kendine bir tehdit olarak algıladığı anlaşılmaktadır. Yazara göre hapishanede iki Mardinlinin bir araya gelmesinin derhal terör örgütüne darbe girişimi ile bağdaştırılması ve eleştirilmesinin yegâne nedeni de budur. “Zindan kişiliği” isminin verildiği kişilik tipinin de yine “benmerkezci” olmakla ve terör örgütünü yönetmeye çalışmakla eleştirildiği ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere terör örgütü içinde muhalefet etmeye çalışan veya yönetim için fikirler sunan diğer teröristler birer hain olarak görülmüş ve terör örgütü yönetimi tarafından cezalandırılmıştır. Yazar liberal kişilik gibi tanımlamaların aslında birer etiket olduğundan ve bunun doğruluğundan şüphe duyduğundan bahsetmektedir. Yazara göre terör örgütü lideri Abdullah Öcalan tarafından yaratılan bu kişilik tipleri hem terör örgütü içinde bağlılığı arttırmak hem de bireyselleşmeyi engellemek amacını taşımaktadır.

Kitabın altıncı bölümünde yazar, PKK terör örgütü içindeki “önderlik” yönetim sisteminin terör örgütü ile bağdaştırıldığından bahsetmektedir. Bu anlayışla yazara göre terör örgütü içinde önderlik denilen yönetim mekanizması olmadan terör örgütünün işleyebileceğine olan inanç yoktur. Önderlik olarak adlandırılan yönetim mekanizması aslında bir gruptan bahseder gibi dursa da bu mekanizma sadece bir teröristi tanımlamak için kullanılmaktadır. O terörist de terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’dır. Terör örgütü içinde örgütün lideri Abdullah Öcalan’a muhalefet

etmek kati suretle yasaklanmıştır. Yazarın kitap boyunca “diktatör” kelimesine yaptığı göndermenin derin izleri bu satırlarda da hissedilmektedir.

Kitabın yedinci bölümünde yazar, Abdullah Öcalan’ın Roma’da 12 Kasım 1998’de gözaltına alındığından ve bu nedenle hapishanelerde bulunan çok sayıda PKK terör örgütü üyesinin kendisini yaktığından bahsetmektedir. Yazar böylesi olayların sebebinin terör örgütünün katı eğitim sistemi olduğunu belirtmiştir. Hapishanede tutuklulara yönelik yapılan terör örgütü propagandası ve bu bağlamdaki eğitim, tutuklu teröristlerin kendilerini terör örgütü lideri Abdullah Öcalan için yakmasına bile neden olmuştur. Öyle ki bazı örgüt mensupları kendilerini yakmadan önce bıraktıkları mektuplarda PKK’ya olan bağlılıklarını dile getirme gereği duymuşlardır. Yazar PKK terör örgütünün çağının ve hatta yazarın ifadeleriyle “tüm zamanların en katı inançlı tarikatlarından” birisi olduğundan ve bu nedenle terör örgütüne katılan birçok insanın sırf bu nedenle intihar ettiğinden bahsetmektedir.

Kitabın sekizinci ve son bölümünde yazar, terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’ı birkaç sebepten “ikinci el diktatör” olarak tanımlamaktadır. Yazar bunun en önemli sebebinin, kendini terör örgütünün lideri olarak ilan eden Öcalan’ın, terör örgütü mensuplarına güvenmemesi ve bu nedenle dağa çıkamaması olduğunu belirtmiştir. Suriye’den çıkartılınca dağa çıkmak yerine İtalya’ya sığınan Öcalan, “emperyalist olmakla eleştirdiği ülkeleri dağdan daha güvenli” görmekteydi. Yazara göre PKK terör örgütünü yirmi yıl yöneten Öcalan bunu parti içinde diktatörlüğe benzer uygulamalarla yani muhalif tasfiyeleri ile gerçekleştirmiştir. Tüm bunlardan da anlaşıldığı üzere yazara göre Kürtlere en büyük zararı, asla gerçekleşmeyecek bir ütopya fikri ve diktatör bir rejim anlayışıyla PKK terör örgütü vermiştir.

Bireyler, devletler, uluslararası örgütler ve çeşitli kuruluşlar dahi çeşitli kimliklere ve değerlere göre hareket etmektedir. Devletler için kimlik belirlemek dış güvenliği sağlamak için olmazsa olmaz bir önlemdir. Örneğin Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünyasında nerdeyse bütün devletler kendilerine bir kimlik inşa etmiş ve buna paralel olarak belirli bir ideolojiyi ve kampı benimsemişlerdir. Devletlere benzer olarak bireyler de kendilerine bir kimlik inşa etmekte ve buna paralel inançlar benimsemektedir. Ancak bazı bireyler bu konuda aşırılığa kaçmakta ve karşıt görüşte olan bireylere karşı şiddete başvurma yolunu seçmektedir. İstedikini elde etmek amacıyla şiddete başvuran terör örgütleri için ise bu bireyler potansiyel birer hedef

konumuna gelmektedir. Kitapta terör örgütü PKK'nın bir diktatörlüğe ve özelde terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın bir diktatöre benzetilmesinin nedeni PKK terör örgütünün kendi içindeki şiddet uygulamalarıdır. Kendi içinde parti yönetimi adı altında Abdullah Öcalan'a karşı olan muhaliflerin her türlü yolla susturulduğu kanlı bir yöntem benimseyen PKK terör örgütü hapishanede günlük tutularak belgelenmiş ve bu türden şiddet içeren uygulamalar sorgulanmıştır. Sonuç olarak, özellikle hapishanelerde yaşanan olaylara tanık olan yazarın da bahsettiği üzere PKK terör örgütü hem hapishanelerde hem de hapishane dışında gerçekleştirdiği faaliyetler ile çok sayıda insana zarar vermiştir.

T R A D

Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi
Journal of Terrorism and Radicalization Studies
Cilt/Volume:2 Sayı/Issue:1 Yıl/Year: 2023 Ocak/January
ISSN 2792-0518 (Basılı- Print) ISSN 2822-2334 (Çevrimiçi- Online)

Söyleşi / Interview

- ❖ Prof. Dr. Halil AYDINALP ile Söyleşi: Dini Motifli Terörizm / Interview with Prof. Dr. Halil AYDINALP: Religious Motivated Terrorism

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- ❖ Dini Dalga Özelinde Betimlenen Yeni Terörizm / New Terrorism Described as a Religious Wave
Selim KURT
- ❖ The Bangsamoro Impasse: Islamic Extremism, State Violence, and Other Spoilers to the Peace Process / Bangsamoro Çıkmazı: Köktendinci İslami Gruplar, Devlet Şiddeti ve Barış Sürecini Bozan Diğer Unsurlar
Pınar KADIOĞLU ve Rikard JALKEBRO
- ❖ Tanrının Askerleri Versus Şeytanın Köleleri: Yeni Dini Hareketlerin Radikalleşme Süreçlerinde Teolojik Dinamiklerin Etkisi / God's Soldiers Versus Devil's Slaves: The Effect of Theological Dynamics on the Radicalization Process of New Religious Movements
Emine BATTAL
- ❖ Nijerya'da Radikalleşme ve Boko Haram Terör Örgütünün Üye Kazanma Yolları / Radicalization in Nigeria and Methods of Recruitment of Boko Haram Terrorist Organization
Huriye YILDIRIM ÇINAR
- ❖ İntihar Eylemleri: Kavramsal, Tarihsel ve Motivasyonel Bir Bakış / Suicide Acts: A Conceptual, Historical and Motivational Overview
İzzet KONCAGÜL

Kitap İncelemeleri / Book Reviews

- ❖ Son Diktatör / The Last Dictator
Simay Sultan DOĞAN

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği
Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association

Adres / Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı
5387. Cadde No:15A D:58 06800
Çankaya/Ankara
Telefon/Telephone: +90 312 441 11 50
www.tradergisi.com
e-posta/e-mail: editortrad@teram.org